

VERNEPLAN

Gravplassene i Trondheim

DEN NORSKE KIRKE
Kirkelig fellesråd i Trondheim

DEN NORSKE KIRKE
Kirkelig fellesråd i Trondheim

Oppdragsgiver: **Kirkelig fellesråd i Trondheim**
Utarbeidet av **Karen Elkjær og Stefan Kaliski**
2019-2021

Forord

Kirkelig fellesråd i Trondheim vedtok høsten 2019 å utarbeide en verneplan for gravplassene i Trondheim. Det er kjent at gravplassene og gravminnene representerer kulturhistoriske uttrykk som det er viktig å verne om. Uten bevissthet på verneverdier vil mye viktig kulturhistorie kunne gå tapt når festeforhold opphører eller ombygginger eller rehabiliteringer av gravplasser gjennomføres. Grunnlaget for fellesrådets vedtak i 2019 var en faglig fremstilling av kulturhistorie og verneverdier på gravplassen skrevet av Karen Elkjær og Stefan Kaliski. Fremstillingen skapte begeistring og ble en vekker for de kulturhistoriske verdier som fellesrådet forvalter. Det ble vedtatt å utarbeide en verneplan for gravplassene i Trondheim.

For å sikre bred faglig forankring i utarbeidelsen av en verneplan ble det oppnevnt en prosjektgruppe med god representasjon fra vernemyndigheter. Prosjektet er ledet av avdelingsleder gravplass i Kirkelige fellesråd, Trygve Jensen. I tillegg til Karen Elkjær og Stefan Kaliski ble Mette Bye (Byantikvar i Trondheim), Inger Marie Kimo (Trøndelag fylkeskommune), Sissel Ramstad Skoglund (Riksantikvaren), Kjartan Strømme (Arborist Kirkelig fellesråd Trondheim), Inger Strand (leder Lademoen gravlund) oppnevnt som medlemmer.

Verneplanen ble vedtatt i fellesrådet høsten 2020. Det er et stort dokument som, i tillegg til en faglig del med kulturhistorie og verneverdier, presenterer verneverdige elementer for alle gravplassene i Trondheim. Verneplanen er utarbeidet samtidig med at Trondheim og Klæbu kommuner gjennomførte kommunesammenslåing. Denne utgaven av verneplanen ble sommeren 2021 endret til ny utgave hvor gravplassen i Klæbu er innarbeid.

Den trykte versjonen kalt «kulturhistorie og verneverdier på gravplassene i Trondheim» er et utdrag av denne verneplanen. Den trykte versjonen er vektlagt formidlingen av både kulturhistorie og kulturhistoriske uttrykk på gravplassene slik dette ble fremstilt for fellesrådet i 2019 av Elkjær og Kaliski. Hele verneplanen er å finne på nettsidene til Kirkelig fellesråd i Trondheim.

Del 1: Prosessrapport, hjemmelsgrunnlag og verneverdier. Her finnes bakgrunns materialet for verneplanen. I prosessrapporten blir det gjort rede for vedtaket til Kirkelig fellesråd høsten 2019, arbeidet i prosjektgruppen våren 2020 arbeidet som er gjort sommeren 2020. Deretter følger et delkapittel om aktuelle lover og hjemmelsgrunnlag for verneplanen, og til slutt en redegjørelse av verneverdiene som ligger til grunn for vernebestemmelsene.

Del 2: Kirkegårds - og stilhistorie. Her blir norsk kirkegårdshistorie presentert i korte trekk. Deretter kommer en presentasjon av stilhistorisk utvikling på gravplassene, i tillegg til informasjon om gravminner fra Trolla brug og gravminner i betong.

Del 3: Alle kirkegårder/gravplasser er her presentert. Alle gravplassene har en historiedel og en beskrivelse av dagens situasjon på gravplassen. I tillegg er det registrert verneverdige elementer og verneverdige gravminner på de eldste gravplassene, og laget vernebestemmelser med utgangspunkt i dette. Verneverdige gravminner er presentert i egne skjemaer bakerst i hvert gravplasskapittel. Det er snakk om et raust utvalg gravminner og det er ikke sikkert at det er verken ønske om eller mulighet til å ta vare på alle sammen. Avklaring rundt dette er en viktig del av det resterende arbeidet, og endringer vedtas hver høst i Arbeidsutvalget.

Kjell Inge Nordgård
Kirkeverge

Trygve Jensen
Avdelingsleder gravplass/prosjektleder

INNHold

DEL 1: PROSESSRAPPORT, HJEMMELSGRUNNLAG OG VERNEVERDIER	
1.1. PROSESSRAPPORT	6
1.2. HJEMMELSGRUNNLAG OG AKTUELLE LOVER	8
1.3. VERNEVERDIER	10
1.3.1. GRAVMINNER	10
1.3.2. GRAVPLASSER	32
DEL 2: KIRKEGÅRDS- OG STILHISTORIE	
2.1. KIRKEGÅRDSHISTORIE	42
2.2. NEDLAGTE KIRKEGÅRDER	44
2.3. STILHISTORIE	50
2.4. GRAVMINNER I STØPEJERN	60
2.5. GRAVMINNER I BETONG	62
DEL 3: GRAVPLASSENE	
3.1. DOMKIRKEGÅRDEN	64
3.2. BYNESET	70
3.3. LADE	85
3.4. KLÆBU	109
3.5. LEINSTRAND	135
3.6. BRATSBERG	151
3.7. HAVSTEIN	157
3.8. ILEN	171
3.9. RANHEIM	175
3.10. TILFREDSHET	184
3.11. MOHOLT	221
3.12. TILLER	234
3.13. LADEMOEN	244
3.14. STAVNE	264
3.15. HEIMDAL	276
3.16. LEIRA	279
3.17. SAUPSTAD	282
3.18. CHARLOTTENLUND	285
DEL 4: GJENBRUK AV GRAVMINNER OG GRAVUTSTYR	290
LITTERATUR	294

DEL 1: PROSESSRAPPORT, HJEMMELSGRUNNLAG OG VERNEVERDIER

1.1. PROSESSRAPPORT

Sommeren 2019 utarbeidet Karen Elkjær og Stefan Kaliski et utkast til verneplan for gravplassene i Trondheim. Hovedhensikten med utkastet var å gjøre en grovkartlegging av de eldste gravplassene i Trondheim og lage et dokument som skulle presenteres for Kirkelig Fellesråd i Trondheim samme høst. I dette dokumentet ble verneverdiene som benyttes generelt i kulturminneforvaltningen presentert, i tillegg til noen underkategorier av disse som ble hentet fra Verneplan for gravplass Veileder. De kom også med noen anbefalinger til veien videre, blant annet å lage en prosjektgruppe hvor ulike fagkompetanse var representert. Utkastet ble presentert for Kirkelig fellesråd 2. oktober 2019 av Stefan Kaliski. Kirkelig fellesråd fattet følgende vedtak:

«Kirkelig fellesråd i Trondheim vedtar å etablere en verneplan for gravplassene/kirkegårdene i Trondheim. Fellesrådet imøteser en ferdig verneplan for godkjenning 4. kvartal 2020.»

Det ble også satt ned en prosjektgruppe med hensikt å bistå fellesrådet med å utarbeide en verneplan. Leder for prosjektgruppen er Trygve Jensen og består videre av Mette Bye (byantikvar i Trondheim), Sissel Ramstad Skoglund (Riksantikvaren) Karen Elkjær og Stefan Kaliski, Inger Marie Kimo (Trøndelag fylkeskommune), Kjartan Strømme (Arborist Kirkelig fellesråd Trondheim) og Inger Strand (gravplassleder Lademoen og Lade kirkegårder).

Mandatet til prosjektgruppen var følgende:

1. Å bekrefte forslag til verneverdier og kriterier som er presentert i utkast til verneplan som de relevante verdier og kriterier som endelig verneplan tar utgangspunkt i.

2. Med basis i verneverdier og kriterier foreslå hvilke gravminner og kulturuttrykk på den enkelte gravplass som bør inngå i endelig verneplan.

3. Arbeidsgruppen bes om å legge frem resultatet av sitt arbeid i form av en rapport som drøfter og konkluderer på punktene 1. og 2. og med basis i det legges frem forslag til endelig verneplan. En slik rapport og forslag til endelig verneplan ønskes ferdig til behandling i Kirkelig fellesråd i Trondheim i 4. kvartal 2020.

Prosjektgruppen hadde sitt første møte 12. februar 2020. Hele gruppen var tilstede, i tillegg til Kirkeverge Kjell Inge Nordgård som presenterte fellesrådets vedtak og mandat til prosjektgruppen. I tillegg ba han om en diskusjon rundt eventuell gjenbruk av gravminner. Dette ble knyttet opp mot arealmangelen fellesrådet står overfor i fremtiden, og at vern og tomme graver kan komme til å ta opp mye areal på gravplassene.

Diskusjonen videre tok utgangspunkt i dette, og hovedtrekkene kan oppsummeres slik:

- Verneverdiene som ble presentert i utkastet er standard i kulturminneforvaltningen, det som må vurderes er hvilke av disse verdiene som skal tillegges mest verdi i en verneplan.

- Det var behov for en avklaring av målgruppen for verneplanen, og det ble slått fast at en verneplan i all hovedsak skal være et hjelpemiddel for gravplassforvaltningen.

- I en endelig verneplan må hver enkelt gravplass behandles grundigere og vurderes i forhold til sine omgivelser, utforming og utvidelser må kartlegges og beskrives.

- Middelalderkirkegårdene trenger et eget delkapittel i verneplanen.

- Verneplanen må ha et eget kapittel med hjemmelsgrunnlag for vern og aktuelle lover.

- Vern av gravminner vil i de fleste tilfeller innebære at navn og datoer ikke fjernes fra gravminnet, da dette forringer verdien. Et alternativ som ble presentert innebærer å verne et bestemt antall gravminner i et område, hvorav man verner stein og tekst på eksempelvis en fjerdedel, mens resten slipes ned og kan brukes på nytt. Et annet alternativ er at et bestemt antall gravminner vernes og dersom det skal settes opp nye, må disse tilpasses. Det ble ikke tatt noen endelig avgjørelse på dette punktet.

- Det må i etterkant av verneplanarbeidet utarbeides skjøtselsplaner for hver gravplass.

Det ble også bestemt at Sissel Ramstad Skoglund ikke vil delta fast i prosjektgruppen, men at hun kan bidra i forbindelse med middelalderkirkegårdene ved behov.

Neste møte i prosjektgruppen var 11. mars 2020. På dette møtet var Mette Bye, Inger Strand, Trygve Jensen, Inger Marie Kimo, Karen Elkjær og Stefan Kaliski tilstede. Møtet fant sted på Lademoen gravplass. Trygve Jensen etterspurte en endelig avklaring av hvilke verneverdier og kriterier som skal ligge til grunn for det videre arbeidet, slik at det kan arbeides videre med en verneplan i løpet av sommeren 2020.

Diskusjonen videre tok utgangspunkt i dette, og hovedtrekkene kan oppsummeres slik:

- I første omgang skal det utarbeides en verneplan som kan presenteres høsten 2020. Derfor må man stadfeste hva som er de viktigste elementene i en verneplan og etablere et rammeverk det kan arbeides videre på senere. Etter all sannsynlighet må verneplanen redigeres og utvikles senere.

-Verneplanen skal inkludere:
Gravplasstruktur og trær/beplantning
Eldre murer og gjerder
Særegne strukturer på gravfeltene, eksempelvis gravminner plassert «rygg mot rygg»
Ved verdivurdering av gravminner er alder et viktig kriterium, men dette må vurderes opp mot sjeldenhet og andre verneverdier i hvert enkelt tilfelle
Kunstnerisk verdi og estetikk er relevante verdier i dette arbeidet da det har mye å si for opplevelsesverdien av gravplassen
Personalhistorisk verdi vil bli aktuell i noen tilfeller, historielagene i Trondheim skal kontaktes i forbindelse med dette

Etter dette møtet ble arbeidet i prosjektgruppen preget av situasjonen rundt Covid-19 og det ble ikke anledning til å møtes flere ganger i løpet av våren. Karen Elkjær og Stefan Kaliski utarbeidet et utkast i mai med Lademoen som eksempel. Dette ble sendt til prosjektgruppen for tilbakemelding og innspill. Det kom ingen innvendinger fra de øvrige medlemmene i prosjektgruppen, og dermed ble dette utkastet videreutviklet i løpet av sommeren 2020.

Alle historielagene i Trondheim ble kontaktet og spurt om de ønsket å bidra. Det kom positive svar fra Byneset, Lademoen, Nardo og Bratsberg, Ranheim og Strinda. De har satt i gang arbeid med å samle inn informasjon fra sine medlemmer, men det antageligvis vil denne prosessen vare lengre enn til høsten 2020. Dette arbeidet må derfor inkluderes i verneplanen på et senere tidspunkt.

Arbeid med verneplan sommeren 2020

Arbeidet som har blitt gjort sommeren 2020 av Karen Elkjær og Stefan Kaliski er med utgangspunkt i mandatet fra Kirkelig fellesråd, samtalene og diskusjonene i prosjektgruppen samt Verneplan for gravplass Veileder. Alle gravplassene i Trondheim har blitt kartlagt og beskrevet, inkludert Charlottenlund, Leira og Saupstad. På de eldste gravplassene har det blitt kartlagt verneverdige elementer og gravminner. Vurderingene som er tatt er i samsvar med innspillene fra Mette Bye og Inger Marie Kimo. I den grad det har vært mulig, med et begrenset tidsskjema og stengte arkiver som følge av Covid-19, har det blitt samlet inn historisk kildemateriale på hver gravplass. Deretter har det vært gjennomført befaringer med kartlegging av dagens situasjon, samt fotodokumentasjon. På de gravplassene hvor det var aktuelt, har det blitt kartlagt og registrert verneverdige gravminner. Disse er systematisert etter gravfelt i egne skjemaer med bilde og gravnummer. Gravfeltstruktur, gravområder og utvidelser er kartlagt og markert i egne kart. Deretter har det blitt utarbeidet forslag til vernebestemmelser, og verneverdige elementer samt at gravfelt med verneverdige gravminner har blitt markert i kart. Skjemaene med gravminner er kun registreringer av de gravminnene som har blitt kartlagt og vurdert verneverdige. De verdiene som har blitt vektlagt er alder, sjeldenhet og estetikk. I tillegg har det blitt registrert en del gravminner på hver gravplass med yrkestitler som forteller noe om området gravplassen ligger i. I de gamle landbrukskommunene er det eksempelvis registrert en del bønder, gårdbruker og liknende. På gravplassene som har vært tilknyttet bysen-

trum har yrkestitlene vært mer variert og preget av et annet næringsgrunnlag. Denne prioriteringen handler både om å bevare en identitet knyttet til de ulike områdene, men også å formidle at landbruk har vært livsgrunnlag i områder som i dag er under utbygging og hvor næringsgrunnlaget er på vei til å endres.

Arbeid med verneplan sommeren 2021

Høsten 2020 var det møte i prosjektgruppen, og det ble opplyst om at Kirkelig fellesråd ønsket en mer dynamisk tilnærming til vern av gravminner. Dermed ble ingen av gravminnene i listene vedtatt vernet høsten 2020. I stedet skal Arbeidsutvalget hvert år vurdere gravminner som skal slettes og vedta hvorvidt disse skal vernes eller ikke. Dette la nye føringer for arbeidet med verneplanen sommeren 2021. I stedet for å komme med forslag til enkeltgravminner som skal vernes, har vi utarbeidet sårbarhetskart som viser hvilke områder på gravplassen som er mest sårbare for endringer. Svært sårbare områder er markert med oransje og middels sårbare områder er markert med blått. Dette skal være et hjelpemiddel for Arbeidsutvalget når de skal ta stilling til vern. I den forbindelse har det også blitt lagt frem forslag til vernebestemmelser om verneverdige gravminner på hver gravplass. I tillegg besto en del av arbeidet sommeren 2021 med å implementere Klæbu i verneplanen. Det finnes allerede et forslag til bevaringsplan for Klæbu gamle kirkegård. Dette ble utarbeidet av Kirkegårdskomiteen i Klæbu historielag fra 2006-2014. Dette lå til grunn for vårt videre arbeid med Klæbu. Vi har oppdatert listene over verneverdige gravminner og tilpasset dem etter malen i resten av verneplanen. I tillegg har det blitt utarbeidet veiledere til hver enkelt gravplass som skal fungere som praktiske hjelpemidler i den daglige driften.

1.2. HJEMMELSGRUNNLAG OG AKTUELLE LOVER FOR VERNEPLAN

Det er flere lover, forskrifter og rundskriv som blir aktuelle i forbindelse med en verneplan for gravplasser. Gravferdsloven og gravferdsforskriften har egne bestemmelser om vern av gravminner. I år 2000 kom rundskrivet Forvaltning av kirke, kirkegård og kirkens omgivelser som kulturminne og kulturmiljø, hvor det med utgangspunkt i kulturminneloven, kirkeloven og gravferdsloven presenteres regler og veiledning for hvordan kirkens kulturminner skal forvaltes. Kulturminneloven blir aktuell for de middelalderske kirkestedene med gravplasser fra før 1537. I plansaker hvor kirke og gravplass blir berørt, er det plan- og bygningsloven som gjelder. Gjennom plan- og bygningsloven er det også anledning til å gi gravplasser en egen hensynssone for bevaring samt utarbeide egne kommunedelplaner for kulturminner og kulturmiljøer.

Gravferdsloven og gravferdsforskriften

Driften og forvaltningen av gravplassene reguleres av gravferdsloven og gravferdsforskriften. I gravferdsloven § 3 gis Kirkelig fellesråd ansvar for forvaltning og vedlikehold av gravplassene, og midler til arbeidet skal bevilges fra kommunen.

Festeren av et gravsted har rett til å bestemme hvem som kan gravlegges i graven, og han eller hun har mulighet til å sette opp et gravminne. Fester er også pliktig å vedlikeholde gravstedet, jf. gravferdsloven § 15. Når festetiden går ut, skal fester gis mulighet til å fjerne gravminnet og annet utstyr fra gravplassen. Dersom dette ikke skjer innen tre måneder etter at festetiden har gått ut, overføres det som står igjen til gravplassen, jf. § 18 I tillegg er graver for utenlandske soldater og krigsfanger, krigsgraver, fra første og andre verdenskrig fredet i ubegrenset tid, jf. § 23 a.

I gravferdsloven § 18 siste ledd står det at dersom det er mulig skal gravminner av kunstnerisk eller kulturhistorisk verdi skal bli stående på gravplassen. I gravferdsforskriften utdypes dette i § 27 om bevaring av gravminner:

«Kirkelig fellesråd kan vedta at områder av gravplassen eller enkeltgraver med gravminner og annet utstyr skal bevares. Slikt vedtak kan bl.a. gjøres dersom gravminner på et område av gravplassen eller en grav er av en viss alder, at det representerer en stilhistorie, har et lokalt særpreg i form eller materialbruk, gir uttrykk for en interessant personalhistorie eller er unikt.

Gravplassvedtektene skal inneholde egne bestemmelser for de områder eller graver som vedtas bevart.»

Forvaltning av kirke, kirkegård og kirkens omgivelser som kulturminne og kulturmiljø

I rundskrivet Forvaltning av kirke, kirkegård og kirkens omgivelser som kulturminne og kulturmiljø fremheves kirkene og deres omgivelser som viktige kulturminner. Gjennom sin arkitektur, plassering i landskapet og

lokale tilknytning synliggjør de norsk historie gjennom hundrevis av år, både i byer og på landet. I rundskrivet poengteres det at Kirkelig fellesråd kan vedta verneplan for gravplasser med hjemmel i § 27 i gravferdsforskriften. Gravminner som er i gravplassen eie og som er eldre enn 60 år og yngre enn fra 1536 skal ikke flyttes eller fjernes før fylkeskommunen eller sametinget har hatt anledning til å uttale seg. Dersom det er snakk om flytting eller fjerning av verdifulle gravminner i privat eie, bør fylkeskommunen eller sametinget varsles på forhånd.

Kulturminneloven: Middelalderske kirkesteder

Kulturminneloven er en særlov som omhandler automatisk fredete kulturminner, vedtaksfredete kulturminner, løse og maritime kulturminner. I lovens § 2 defineres kulturminner og kulturmiljøer. Kulturminner er alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til. Kulturmiljøer er områder hvor kulturminner inngår som en større helhet eller sammenheng. I §§ 4, 12 første ledd, 14 første ledd, 15 og 20 gis det bestemmelser om hva slags typer kulturminner som omfattes av kulturminneloven.

Middelalderske kirkesteder er automatisk fredete kulturminner og reguleres derfor av kulturminneloven. I § 4 bokstav a og j defineres kirker og kirkegårder, samt graver og gravminner fra før 1537 som automatisk fredete kulturminner. Riksantikvaren definerer et middelaldersk kirkested slik:

«Et middelaldersk kirkested defineres som et sted der det er, eller har vært, en kirke eller kirkegård med opprinnelse i middelalderen. Kirkestedet omfatter hele området som har vært i bruk til kirkelig formål.»

Dersom det planlegges tiltak på et middelaldersk kirkested, og tiltaket kan virke inn på kirkestedet på en måte som beskrevet i lovens § 3, må det søkes om dispensasjon etter § 8. Et tiltak kan være å grave i grunnen, men det kan også være endringer over bakken som påvirker eller skjemmer kulturminnet.

På middelalderske gravplasser kan det søknadsfritt foretas nye gravlegginger i eksisterende graver dersom gravplassen har vært i kontinuerlig bruk siden middelalderen. Hvis en gravplass ikke har vært i bruk siden 1945, regnes den ikke for å ha vært i kontinuerlig bruk. Dette gjelder også dersom bare deler av det middelalderske kirkestedet ikke har vært i kontinuerlig bruk. I begge tilfeller blir gravlegging søknadspliktig.

Tidligere har ansvaret for middelalderske kirkesteder ligget hos Riksantikvaren. Med regionreformen som ble innført 1. januar 2020 ble ansvaret overført til fylkeskommunen. Søknader i forbindelse med tiltak på middelalderske kirkesteder skal derfor sendes til fylkeskommunen, med noen unntak. Riksantikvaren har utarbeidet en liste over kulturminner og kulturmiljøer som Riksantikvaren

skal forvalte som før. I Trondheim gjelder dette Nidaros domkirkes middelalderke kirkegård og Vår frue kirkegård, i tillegg til nedlagte middelalderke kirkegårder innenfor Middelalderbyen Trondheim.

Plan- og bygningsloven: Kommunedelplan for kulturminner

Plan- og bygningsloven er det viktigste verktøyet på lokalt nivå for å ta vare på kulturminner, kulturmiljøer og landskap som ikke omfattes av kulturminneloven. Gjennom planlegging etter loven skal arealutnyttelsen av et område klarlegges, både når det gjelder utbygging og vern. I tillegg kan kommunen ta initiativ til å utarbeide egne planer for kulturminner, kulturmiljøer og landskap. I Trondheim har det blitt utarbeidet en kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer for perioden 2013 til 2025. I kommunedelplanen er flere av kirkene og gravplassene i Trondheim inkludert:

«Behandlingen og utviklingen av kirkegårdene som miljøer er underlagt egne lover og håndteres i hovedsak av kirkelige myndigheter. Også her vil kulturminnemyndigheten ha sine interesser, og det vil kunne være behov for faglig bistand lokalt. Kirkegårdsskulptur er et eget tema blant annet fordi mange gravminner er utsatt for forvitring. Et annet tema er at kirkegårder i egenskap av historiske parkområder, ofte har stor verdi som kulturmiljøer, og at bevaring av åpenhet og siktlinjer må ivaretas blant annet i forbindelse med tilstøtende fortetting.»

En rekke kirker og gravplasser er gitt hensynssoner kulturmiljø og landskap. Dette innebærer at kirke og gravplass betraktes som et miljø hvor kulturhistorisk verdier er fremherskende og hvor det er grunn til stor varsomhet med hensyn til alle endringer i miljøkvalitetene.

Retningslinjer for hensynssone kulturmiljø og kulturlandskap:

I områder avmerket som hensynssoner kulturmiljø og kulturlandskap skal den kulturhistorisk verdifulle bebyggelsen og områdenes særpregede miljø, herunder landskapsverdier, søkes bevart.

Alle planforslag og søknader om tiltak som berører verdier knyttet til kulturmiljø og/eller kulturlandskap innenfor hensynssonene, skal forelegges byantikvaren. Ved nye tiltak innenfor hensynssonene, kan kommunen kreve at kulturmiljøet/ landskapet dokumenteres og at det redreggjøres for hvordan disse verdiene i området vil bli ivare tatt

Følgende kirker og gravplasser har hensynssone kulturmiljø og landskap:

Lade kirke og Lade gård (2.3)

Viktigste historiske lokalitet utenfor byområdet; middelalderkirke (1180-tall, automatisk fredet) og et av landsdelens mest storslagne gårdsanlegg (tidlig 1800-tall, fredet); har kirkegård og et mindre parkområde (med rester av gammel allé) som landskapsmessig ramme - dessuten med markant beliggenhet på et svakt, men tydelig høydedrag.

Bakke kirke og Bakke gård (2.9)

En av de første åttekantkirkene i landet (1715), og hovedbygningen til et av 1700-tallets fremste storgårdsanlegg i Trondheim, der det i kjelleren er bevart rester av klosteranlegg (fredet bebyggelse, og i tillegg middelalderbygrunn). Gårds plass i direkte sammenheng med park på oversiden av Kirkegaten - et viktig oppsluttende element for det historiske miljøet.

Ranheim kirke med kirkegård, og tilliggende stasjonssområde med park (3.4)

Kirkested og bydelssentrum, som sammen med næringsmiljøet på den andre siden av jernbanelinjen er det nærmeste en kommer et «sentrum» i bydelen Ranheim. Viktig å bevare som historisk forankret identitetspunkt for bydelen. Kirken, nærliggende gårdsanlegg og jernbanestasjonen har også hver for seg antikvarisk verdi.

Havstein gård og Havstein kirke (4.3)

En av de viktigste gamle storgårdene på Byåsen, som sammen med den senere fradelte Havstein Vestre i dag danner et tvillingtun; fra ca. 1860 også med den kommende bydelens nye kirke nærmest som en del av tunet. Storslagen beliggenhet, med gårdene, kirken og gammel edeltrevegetasjon godt eksponert sett fra byen. Trevegetasjonen omfatter bl.a. rester av den allé som i sin tid førte fra Havstein og i rett linje opp til Munkvoll Gård - en av 1700-tallets mer berømte alléer i Norge. Bevaring av den landskapsmessige helheten på Havstein har lenge vært tillagt stor vekt.

Byneset kirke og kirkegård, inkludert «Høgsteinen» og «Steinshylla» (6.1)

Meget fin middelalderkirke (1180-tallet) med kirkegård og noe tilliggende eldre bebyggelse. Sammen med bygdeborgformasjonen Høgsteinen i vest og strandstedet Steinshylla ved sjøen i sydøst et unikt kultur- og kulturminnemiljø. I gammel tid sentrum på Byneset.

Leinstrand kirke og kirkegård (7.2)

1600-tallskirke, om enn mye ombygget. Er i seg selv et viktig historisk monument, og som kirkegård og kirkested det viktigste kulturminnemiljøet i Leinstrand.

Bratsberg kirke og kirkested (8.1)

1850-tallskirke (etter Linstows typetegninger) som markerer det gamle sentrum i Bratsberg. Kirke, kirkegård og kirkebakke utgjør til sammen et markant og lokalt viktig kulturminnemiljø.

1.3. VERNEVERDIER

Når det skal vurderes om historiske deler av en gravplass eller et gravminne skal bevares for fremtiden er det flere kriterier som spiller inn. Disse kriteriene omtales som verneverdier, og brukes av Riksantikvaren og andre vernemyndigheter. Verneverdiene er blant annet et nyttig verktøy når det kommer til å kategorisere og vekte grunner til å bevare kulturminner. Verdiene deles inn i to hovedkategorier: Kilde- og kunnskapsverdi og opplevelsesverdi. Disse kan igjen deles inn i underkategorier.

Kilde- og kunnskapsverdier handler om den verdien kulturminnet, i denne sammenheng gravminner og gravplasser, har som kilde for kunnskap og forståelse. En gravplass kan fungere som et lokalhistorisk «oppslagsverk» og den kan fortelle om større samfunnsmessige strukturer. Både gravminner og utformingen av gravplassen med utvidelser kan være kilder til kunnskap. Hvilke gravminner som er bevart vil også kunne fortelle noe om sosial status og posisjon i samfunnet. I stor grad er det påkostede familiegraver i nærheten av kirkebygget som er bevart, noe som er et tegn på god økonomi og høy sosial rang. Utformingen på gravplassen kan fortelle noe

om rådende prinsipper innenfor landskapsarkitekturen i perioden, og spor etter utvidelser kan vitne om et lokalsamfunn i vekst.

Opplevelsesverdier er i mye større grad subjektive verdier og handler om hvilke følelser kulturminnet kan trigge frem. Noen verdier vil være overlappende og romme både kilde- og kunnskapsverdier og opplevelsesverdier. Et eksempel på dette er aldersverdi. Et gravminne med årstall vil kunne fortelle objektive fakta om når personen ble gravlagt. Samtidig kan alder og patina ha betydning for opplevelsen av gravminnet og gravplassen. Det å vite at en gravplass har røtter tilbake til middelalderen, kan gi en opplevelse og følelser knyttet til tid. Dersom muligheten til en slik opplevelse er noe man ønsker å verne, vil aldersverdi ha stor betydning.

Med andre ord er det ikke vanntette skott mellom kategoriene og hvordan den enkelte tolker og bruker verdiene kan variere. Hvilke kategorier som tillegges mer eller mindre vekt er også en vurderingssak.

STILHISTORISK VERDI: Gravminne i nyklassisistisk stil med trekk fra funksjonalisme på Lademoen gravplass.

1.3.1. GRAVMINNER KILDE- OG KUNNSKAPSVERDIER

STILHISTORISK VERDI

Stilhistorisk verdi handler om hvorvidt graven har stiltrekk som kan knyttes til en spesiell arkitekturhistorisk epoke. Gravsted med høy stilhistorisk verdi har gjerne flere tydelige stiltrekk fra en bestemt periode. Eksempler på stilperioder kan være nyklassisme, jugend eller funksjonalisme.

STILHISTORISK VERDI: Godt eksempel på funksjonalisme på Tilfredshet gravplass.

STILHISTORISK VERDI: Påkøstet obelisk med tydelige stiltrekk hentet fra klassisismen på Byneset gravplass.

TEKNIKKHISTORISK VERDI: Gravminner i betong ble brukt i en liten periode under mellomkrigstiden. De nye gravminnene tok i bruk betong - en teknikk som kom sammen med den gryende funksjonalismen på 1920-tallet. I dag er det få betonggravminner igjen i Norge. Betonggravminne fra Byneset gravplass.

TEKNIKKHISTORISK VERDI: Gravminner i støpejern ble brukt som et alternativ til stein gjennom hele 1800-tallet. En håndfull støperier spesialiserte seg på produksjon av støpejernskors. Et av dem var Trolle brug, grunnlagt i 1854. Bildet viser støpejernskors, modell nr. 38., fra Byneset gravplass..

TEKNIKKHISTORISK VERDI

Teknikkhistorisk verdi er knyttet oppimot bruken av et bestemt materiale og/eller en håndverksteknikk i utformingen av gravminnet. Et gravsted med høy teknikkhistorisk verdi kjennetegnes av at det er en tydelig representant for en type håndverkstradisjon eller en type materialbruk.

TEKNIKKHISTORISK VERDI: Gravminnet er produsert i polert betong med tilslag av småstein. Denne slitesterke teknikken var vanlig å bruke på trapper og gulv, men er lite brukt i produksjon av gravminner. Graven står på Tilfredshet gravplass.

TEKNIKKHISTORISK VERDI: Gravminne utsmykket med støpt metallplate på Tilfredshet gravplass.

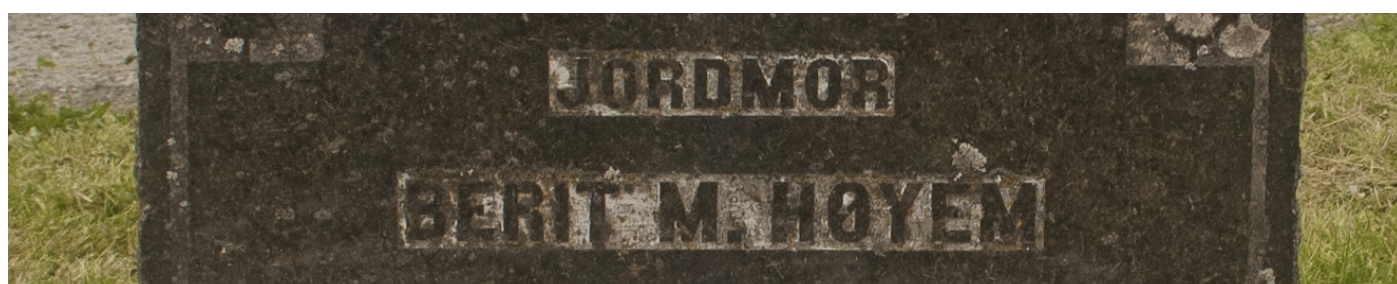
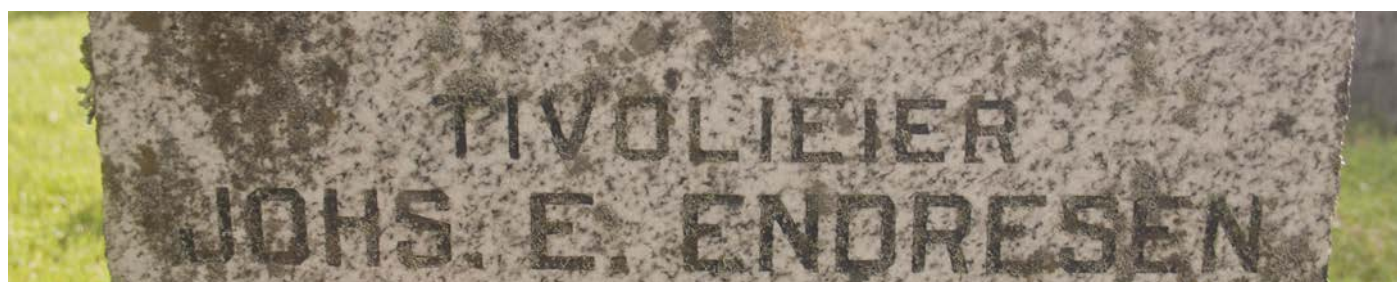
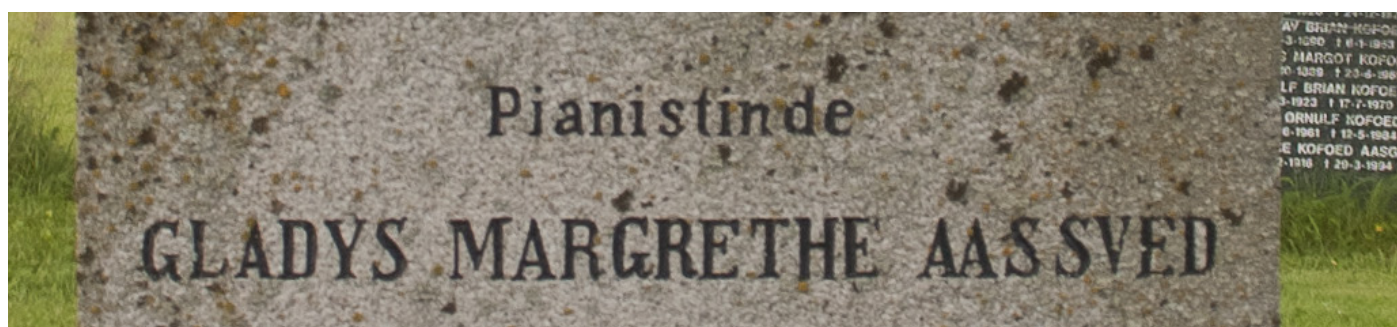
SAMFUNNSHISTORISK-/ SOSIALHISTORISK VERDI

Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk verdi dreier seg om hva graven kan si oss som ulike samfunnsforhold og gravlagtes yrke og stand. Om gravstedet er typisk representant for en minoritet eller en klasse kan den ha høy samfunnshistorisk/ sosialhistorisk verdi.

SAMFUNNSHISTORISK-/SOSIALHISTORISK VERDI: (Bilde til høyre) Nøkternt gravminne over reisende. Reisende er et begrep som ofte brukes om romanifolket – en av Norges fem minoriteter. Romanifolket skal ha innvandret til Norden allerede på 1500-tallet. Mange livnærte seg som reisende håndverkere, uten fast bosted. De reisende ble lenge sett på som et uønsket fremmedelement av den norske stat. De ble blant annet offer for en intensiv assimileringsspolitikk. Barn av romanifolk ble plassert på barnehjem, det ble opprett arbeidskolonier og flere romanikvinner ble tvangssterilisert. Utover på 1970-tallet møtte assimileringsspolitikken stadig mer motstand, men først på slutten av 1990-tallet fikk romanifolket en unnskyldning fra den norske stat. Gravminnet står på Tilfredshet gravplass.

SAMFUNNSHISTORISK-/SOSIALHISTORISK VERDI: Overdådig grav i marmor for artillerikaptein Carsten S. Due med familie. Gravminnet står på Tilfredshet gravplass.

ALDERSVERDI

Aldersverdi får gravminnet dersom det har oppnådd en viss alder. I rundskriv T-3/2000 om forvaltning av kirken og kirkens omgivelser som kulturmiljø, gis det føringer knyttet til alder. Gravminner i gravplassens eie over 60 år skal ikke flyttes før Fylkeskommunen har hatt mulighet til å uttale seg. Dette er en dynamisk grense som vil bevege seg for hvert år. Tidligere var det slik at gravminner eldre enn 100 år skulle vurderes av Riksantikvaren før de ble fjernet. Denne bestemmelsen finnes ikke mer, men 100 år kan være en hensiktsmessig grense med tanke på aldersverdi.

ALDERSVERDI: Støpejernsplate fra 1850 på Byneset gravplass.

ALDERSVERDI: Et av Norges første gravminner med tekst på nynorsk er fra 1876 og står på Byneset gravplass.

ALDERSVERDI: Gravminne fra 1811 på Byneset gravplass.

PERSONALHISTORISK VERDI: Sverre Pedersen (1882-1971): Professor ved NTH i over 30 år, samt stadsarkitekt fra 1914-1920. Gjennom sitt virke har han hatt stor påvirkning på Trondheims utvikling, blant annet var det han som satte i gang vernearbeidet med Stiftsgården. Kanskje mest kjent som leder for Brente Steders Regulering (1940-45). Flere av de utbombede byene i Norge ble gjenreist etter planer fra Sverre Pedersen. Blant dem er Steinkjer, Bodø og Kristiansund. Gravminnet står på Tilfredshet gravplass.

PERSONALHISTORISK VERDI: Marie Wexelsen (1832-1911): Forfatter som opplevde stor popularitet i samtiden, men som i dag er mest kjent for sitt bidrag til julefeiringen med sangen Jeg er så glad hver julekveld. Da Wexelsen døde i 1911, ble båret fulgt til graven på Tilfredshet av barn med tente lys, syngende på den kjente sangen. Minnesmerket på graven er resultatet av en innsamlingsaksjon, og mange av donasjonene besto av tioringer fra små barn.

PERSONALHISTORISK VERDI

Personlahistorisk verdi får gravstedet hvis gravlagte er en person som har utmerket seg lokalt, regionalt eller nasjonalt.

PERSONALHISTORISK VERDI: **Alessandro Santi (1877-1962)** arbeidet i en årrekke som billedhugger ved Nidarosdomen. Ble den 12. November 1948 den første til å motta Nidarosdomens egne fortjenestemedalje i gull. På gullmedaljen sto det preget «Gud ser ditt arbeid» og i alt ble det delt ut 16 slike medaljer. Lederen for restaureringsarbeidene, Helge Thiis, sa i sin tale til Santi: «Det nyinnstiftede hederstegn skal tildeles slike som har synt uvanlige evner i løsningen av sine oppgaver. Det faller naturlig at du blir den første (...)». Gravminnet står på Tilfredshet gravplass.

PERSONALHISTORISK VERDI: **Alf Schrøder (1888-1951)** er en kjent pressefotograf med tilknytning til aviser over hele landet. Drev Schrøders Foto med eget atelier, og var i en periode blant de største i Norden. Fra rundt 1920 var han også Nidarosdomens faste fotograf. Schrøder etterlot seg et fotoarkiv med over 500.000 bilder, mange av dem med motiver fra Trondheim by. Gravminnet står på Tilfredshet gravplass

KUNSTNERISK-/ ESTETISK VERDI: Engal på sokkel på Lademoen gravplass.

KUNSTNERISK-/ ESTETISK VERDI: Kulet gravminne med polert front på Lade gravplass.

KUNSTNERISK-/ ESTETISK VERDI

Kunstnerisk-/ estetisk verdi ligger i om gravstedet oppleves som vakkert eller på annen måte estetisk tilfredsstillende. Gravminnet kan oppleves som vakkert i seg selv eller i sammenheng med omgivelsene. Det kan derfor være slik at to tilsvarende gravminner på samme gravplass kan oppleves ulikt ut i fra hvor på gravplassen de er plassert. Sammenheng med vegetasjon, andre gravminner fra samme periode eller kirkebygg kan påvirke den estetiske opplevelsen. Noen gravminner vil også kunne representere estetiske verdier fra sin opprinnelsesperiode, selv om de ikke umiddelbart oppfattes som vakre i dag.

KUNSTNERISK-/ ESTETISK VERDI: (Bilde øverst til venstre) Urne på grovhogget sokkel på Lade gravplass.

KUNSTNERISK-/ ESTETISK VERDI: (Bilde øverst til høyre) Gravminne på Lademoen gravplass.

KUNSTNERISK-/ ESTETISK VERDI: (Bilde nederst til høyre) Gravminne med vakre blomsterranker på Leinstrand gravplass.

KUNSTNERISK-/ ESTETISK VERDI: (Bilde nederst til venstre) Kubeformet gravminne med metallplater på Tilfredshet gravplass.

IDENTITETSVERDI

Identitetsverdi får gravstedet hvis det har betydning for enkeltpersoner, for en familie eller for et helt lokalsamfunn. Kirken og dens omgivelser er viktige i mange av livets store begivenheter og mange i et lokalsamfunn kan føle tilknytning til stedet. Et gravminne laget av en lokal produsent eller en grav der en familie har blitt gravlagt i flere generasjoner vil ha identitetsverdi.

IDENTITETSVERDI: Gravminne fra tiden da statsbanene fortsatt gikk under navnet N.S.B. Gravminne fra Tilfredshet gravplass.

IDENTITETSVERDI: (Bilde til høyre) Støpejernskors, lokale produsert av Trolle Brug. Gravminnet står på Byneset gravplass.

IDENTITETSVERDI: Gravminne tilegnet mann med samisk identitet. Fjellsame er en betegnelse brukt om en same som lever av reindrift. Gravminnet står på Byneset gravplass.

SJELDENHET: Unikt gravminne utformet som bjørn på Tilfredshet gravplass.

SJELDENHET

Sjeldenhet betegner hvorvidt gravminnet har utforming, tekst og/ eller størrelse som skiller seg fra det som ellers er vanlig. Gravminner som har vært vanlig, men etter hvert blitt slettet og fjernet, kan også regnes som sjeldne.

SJELDENHET: Betongkors fra Lade gravplass.

SJELDENHET: (Bilde til høyre på s. 25) Praktfullt og detaljert kors tilegnet steinhugger på Tilfredshet gravplass.

SJELDENHET: Et av få betonggravminner med sølvkrans. Gravminne fra Moholt gravplass.

SJELDENHET: Et unikt støpejerngravminne fra 1970-tallet. Gravminne fra Stavne gravplass.

SJELDENHET: Uvanlig gravminne på Lade gravplass.

SJELDENHET: Brutt søyle symboliserer endt liv. Gravminne fra Lademoen gravplass.

SJELDENHET: Sannsynligvis det eneste gjenværende gravminnet i tre i Trondheim. Gravminne fra Moholt gravplass.

SJELDENHET: Små gravminner kan være lette å overse. Gravminne med uvanlig form på Tilfredshet gravplass.

SJELDENHET: Komponist med musikkinspirert gravminne på Tilfredshet gravplass.

SYMBOLVERDI

Symbolverdi kan tillegges et gravsted som er knyttet til en bestemt hendelse. Krigsgraver er eksempler på gravsted med høy symbolverdi

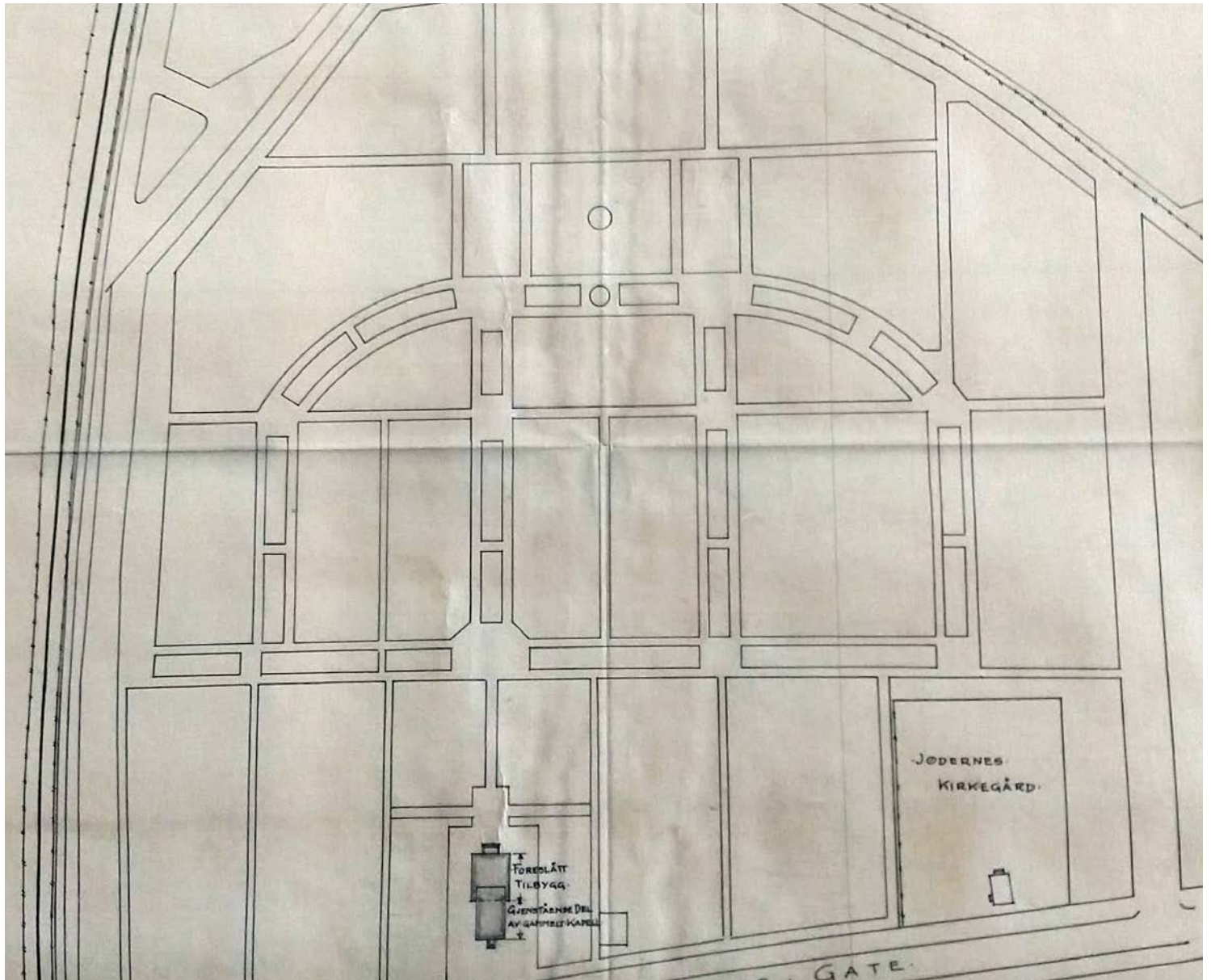
SYMBOLVERDI: Gravminne over soldat som falt da tyskerne innvaderte Norge i april 1940. Gravminne på Lademoen gravplass.

SYMBOLVERDI: Gravminne over Finnmarkinger som ble tvangsevakuert fra Lebesby i Finnmark til Byneset i 1944. Evakueringen fra Lebesby skjedde i forbindelse med nedbrenningen av Nord-Troms og Finnmark under andre verdenskrig. De fleste som ble gravlagt her avled allerede på slutten av 1940-tallet, like etter at krigen tok slutt. Gravminnet står på Byneset gravplass.

SYMBOLVERDI: O.S. Ålberg ble tatt av dage av det tyske sikkerhetspolitiet Gestapo i 1944. Gravminnet står på Byneset gravplass.

LANDSKAPSARKITEKTURHISTORISK-/ STILHISTORISKS VERDI Fortsatt finnes det spor etter den nybarokke parkstrukturen på Lademoen gravplass. Kartet er hentet fra Trondheim byarkiv.

1.3.2. GRAVPLASSEN

KILDE- OG KUNNSKAPSVERDIER

LANDSKAPSARKITEKTURHISTORISK-/ STILHISTORISKS VERDI

Landskapsarkitekturhistorisk-/stilhistorisk verdi handler om hvorvidt det er mulig å identifisere alder, opprinnelig planløsning, autentiske detaljer og utvidelser på gravplassen. Verdien dekker også gravplassens samspill med det omkringliggende landskapet. Stilhistorisk verdi får gravplassen hvis den rommer anlegg med stiltrekk som kan knyttes til en arkitekturhistorisk stilepoke. Eksempler på stilepoker kan være nybarokk og funksjonalisme.

TEKNIKKHISTORISK VERDI: Terrasser i murt stein og tørrmur i skråningen opp mot Havstein kirke.

TEKNIKKHISTORISK VERDI

Teknikkhistorisk verdi er knyttet oppimot bruken materiale og håndverksteknikk i utformingen av gravplassen. Verdien kan finnes i måten murer, helleganger og trær er anlagt på. Om objekter på gravplassen er laget av en kjent kunstner, arkitekt eller håndverker kan det også være med på å øke anlegget teknikkhistoriske verdi.

VEGETASJONSHISTORISK VERDI: Eldre trær rundt middelalderkirken på Byneset.

VEGETASJONSHISTORISK VERDI

Vegetasjonshistorisk verdi er knyttet oppimot om gravplassens beplantning kan knyttes til ulike stadier av anleggets utvikling. Faktorer som arts mangfold eller gamle trær kan også være avgjørende for å beregne vegetasjonshistorisk verdi.

SAMFUNNSHISTORISK-/ SOSIALHISTORISK VERDI: Moholt gravplass var gravplass for pasienter fra Reitgjerdet pleiestiftelse. Reitgjerdet var et av landets største sykehus for sinnslidende som etter massiv kritikk la ned driften på slutten av 1980-tallet. Allerede tidlig på 1900-tallet skal pasienter fra Reitgjerdet ha blitt gravlagt på Moholt, men det finnes ingen spor etter gravene. Først fra 1951 blir det dokumentert at pasienter blir gravlagt på felt 55, det såkalte «Reitgjerdetfeltet». I dag er det kun et par graver igjen etter pasienter fra sykehuset.

SAMFUNNSHISTORISK-/ SOSIALHISTORISK VERDI

Samfunnshistoriske/ sosialhistorisk verdi dreier seg om hva gravenes plassering kan si oss om datidens samfunnsforhold og gravlagtes yrke og stand.

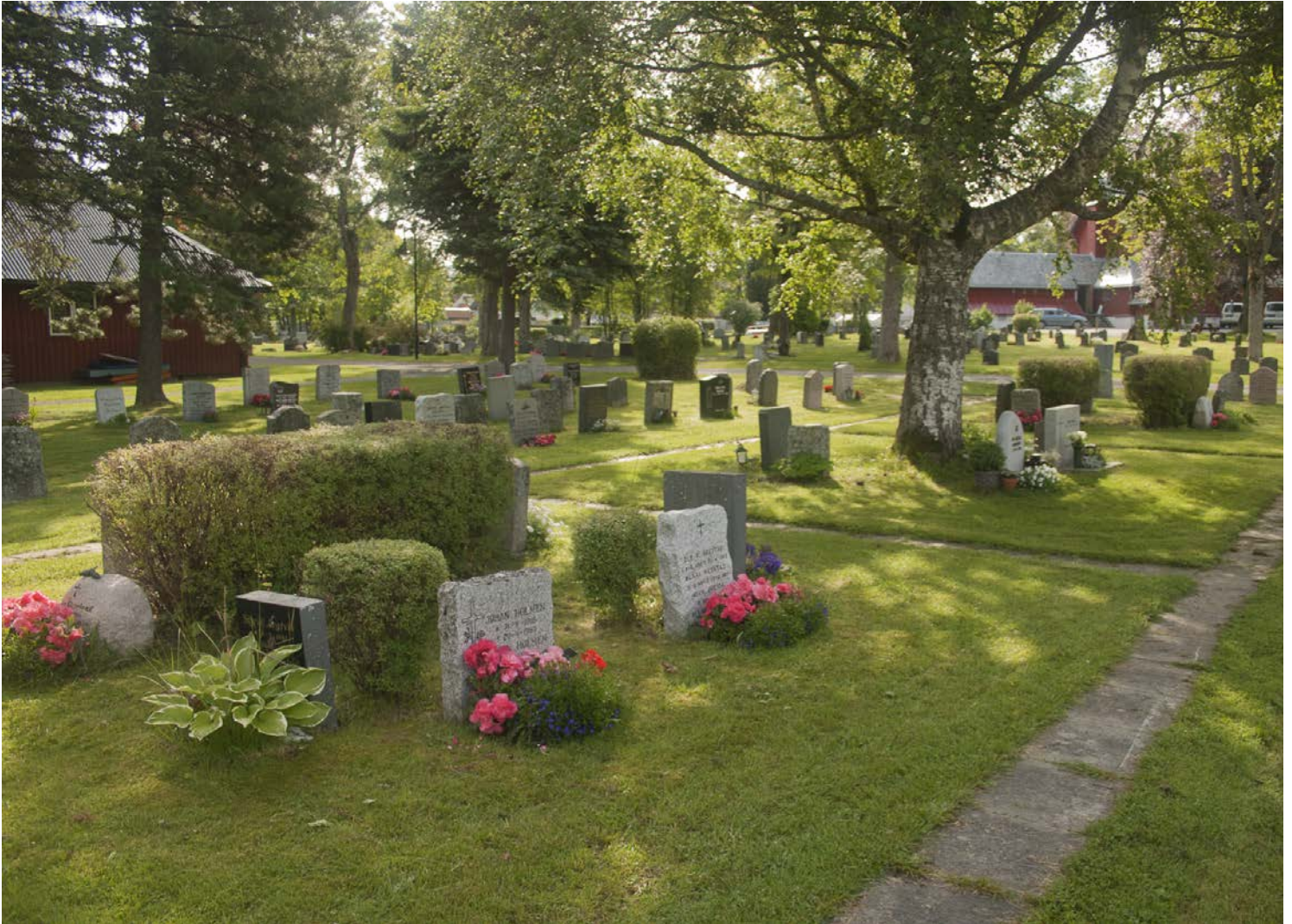

ALDERSPREGET VERDI: Mosegrodd tørrmur omkranser Byneset gravplass.

OPPLEVELSESVERDIER

ALDERSPREGET VERDI

Alderspreget verdi dreier seg om hvordan tiden har påvirket gravplassen og hvordan alder har vært med på å gi anlegget patina. Nedslitte trappetrinn eller en mosegrodd mur kan gi anlegget alderspreget verdi

MILJØSKAPENDE VERDI: Benker og skiferheller på Tilfredshet gravplass.

MILJØSKAPENDE VERDI

Miljøskapende verdi får gravplassen hvis den er et attraktivt sted å besøke. Om anlegget for eksempel har fargerike blomsterenger, benker eller trær som gir skygge, kan det bidra høy miljøskapende verdi.

ESTETISK/ KUNSTNERISK VERDI

Estetisk verdi tillegges hele anlegget eller enkeltelementer. På mange måter kan både miljøskapende verdi og alderspreget verdi ha fellesnevner med de estetiske verdiene på gravplassen, men det kan være hensiktsmessig å ha en egen kategori for de estetiske verdiene. Dersom et enkeltobjekt eller et område oppleves som vakkert vil det ha estetisk verdi.

IDENTITETS-/ KONTINUITETSSKAPENDE VERDI: Flere gamle familiegraver rundt Lade kirke.

IDENTITETS-/ KONTINUITETSSKAPENDE VERDI

Identitetsverdi/ kontinuitetsskapende verdi får gravplassen hvis den er en sentral del av landskapet, del av et større kulturmiljø og/eller en viktig møteplass i lokalsamfunnet. Området rundt kirken kan være et samlingssted på merkedager og en plass der gamle gjenstander og trær vitner om lokalsamfunnets lange historie.

SJELDENHET : Forseggjorte basseng med skiferkant på Tilfredshet gravplass.

SJELDENHET

Sjeldenhet betegner hvorvidt gravplassen har en utforming som skiller seg ut og kan virke overraskende for besøkende. Uvanlige blomster i friske farger, kunstneriske fontener eller spesiallagete benker kan gi anlegget særegenhet og sjeldenhetsverdi. Det samme gjelder variasjon og overraskelser i romforløp, veistrukturer og liknende.

SYMBOLVERDI: Monumentalt minnesmerke over jøder fra det Nordenfjeldske området som ble drept under andre verdenskrig. Minnesmerket står på den mosaiske gravplassen i tilknytning til Lademoen gravplass..

SYMBOLVERDI

Symbolverdi får gravplassen hvis den inneholder elementer som kan knyttes oppimot spesielle hendelser. Minnesmerker fra krigen eller et tre til minne om en lokal tragedie kan bidra til styrket symbolverdi.

SYMBOLVERDI: Gravplass for sovjetisk krigsfanger som mistet livet på norsk jord under den andre verdenskrig. Gravplassen ligger på Lademoen gravplass.

SYMBOLVERDI: Krigskirkegården på Stavne rommer 115 gravlagte allierte fra andre verdenskrig.

DEL 2: KIRKEGÅRDS- OG STILHISTORIE

2.1. KIRKEGÅRDENS HISTORISKE UTVIKLING

Middelalder

Kristendommen ble enerådende som religion i Norge rundt 1050 og noe av det som ble drastisk endret var gravskikkene. I førkristen tid ble de avdøde gjerne begravet i nærheten av gården de hadde bodd på. Noen graver, antakelig til viktige personer, ble markert med hauger, røyser eller en stående stein. Med kristendommens inntog ble disse tradisjonene drastisk endret. Det ble lovfestet at de døde skulle begraves på en kirkegård, i vigslet jord. Begravelsen skulle følge kristne ritualer, uten gravgods og med hodet vendt mot øst.

Innenfor den første kristendommen og tidlig i middelalderen, trodde man at de døde lå og ventet i gravene sine til dommedag kom. På dommedag skulle alle stå opp fra de døde, enten kom man til himmelen eller til helvete. På 1200-tallet ble dette synet på døden endret. Man trodde ikke lenger at de avdøde lå og ventet i gravene sine på at dommedag skulle komme, i stedet oppsto troen på Skjærsilden hvor menneskene skulle renses for syndene sine. Som en del av troen om Skjærsilden, oppsto ideer om at tiden der kunne forkortes. Først og fremst ved å leve et godt og kristent liv på jorden, men også ved å testamentere gaver til kirken eller de fattige. Som belønning for dette ble navnet på avdøde skrevet ned og lest opp av prestene i forbindelse med bønn. I tillegg kunne de som enda levde hjelpe sine kjære ut av Skjærsilden ved å be for dem, og dermed ble det også viktig å bli husket etter sin død. Dette kan være årsaken til at gravsteiner med navn og bilde av den avdøde ble mer vanlig fra 1200-tallet.

I middelalderen ble de aller fleste begravet på kirkegård, med unntak av udøpte, forbrytere og de som hadde begått selvmord. Middelalderlovene hadde regler om når en grav kunne brukes på nytt, og om hvor på kirkegården folk skulle begraves. Folk skulle begraves etter sosial stand hvor lemmenn ble begravet nærmest kirken og de med lavest sosial rang nærmest gjerdet. Det var nemlig viktig å bli begravet så nærme alteret og helgenrelikviene som mulig, og den aller gjeveste plassen var under takdryppet på sørsiden, slik at regnet fra kirketaket kunne dryppe ned på graven. Det var disse gravene som ble markert med en stein. Steinene var trapesformede plater som lå på graven. Resten av gravene ble markert med en tue, noen med et enkelt trekors. Denne gravformen var vanlig helt frem til rundt 1900, og er noe av årsaken til at det ikke er bevart noen gravsteder etter alminnelige lekfolk.

De geistlige og medlemmer av kongefamilien ble gravlagt inne i kirkene. Kongegravene var ofte murt inn i veggene, mens de geistlige ble begravet under gulvet. Kistene ble muret ned i gulvet og lokket som ble lagt på toppen gikk i plan med gulvet. En del av dem som ble begravet inne i kirkene fikk med seg viktige eiendeler i graven, på tross

av reglene om at gravgods var forbudt i kristne begravelser. Det har blitt funnet både segl, ringer, bisp-estaver og sverd i slike graver.

Etter reformasjonen

I 1537 kom reformasjonen til Norge, noe som førte til at stat og kirke ble knyttet tettere sammen. Med eneveldestyret i Danmark-Norge fra 1660, var kirken i stor grad ensbetydende med Kongen. Det er likevel lite som tyder på at dette skiftet har hatt noe særlig innflytelse på gravskikkene og kirkegårdskulturen. Fra reformasjonen og til langt ut på 1700-tallet fortsatte praksisen med å gravlegge de rike og privilegerte inne i kirkene. De som hørte til samfunnets lavere sjikt, ble begravet på kirkegårdene. I flere hundre år bar kirkegårdene preg av en form for fattigslighet og vanskjøtsel, noe som sannsynligvis har bidratt til kirkegårdenes mystiske og skumle rolle i folkefantasier. En uunngåelig konsekvens av gravleggingene inne i kirkene, var at det etter hvert ble fullt. Noen velstående familier fikk bygget seg mausoleer og frittstående bygninger ute på kirkegårdene hvor de kunne gravlegges. Andre gikk tilbake til å begraves i jorda på kirkegårdene. Igjen ble kirkegården delt inn etter rang, noe man i dag finner beskrivelser av i kirkebøkene fra perioden. De rikeste hadde mulighet til å få lagt ned en liksten. I løpet av siste halvdel av 1700-tallet ble man mer og mer bevisst at begravelser inne i kirkene var uhygieniske, og det ble en større aksept for at kirkegårdene var naturlige steder å gravlegge sine kjære. I 1805 ble dette gjort til en lov gjennom et kongelig påbud om at all gravlegging i kirkene skulle opphøre. I tillegg skulle alle kirkegårder inne i byene legges ned og nye gravplasser opprettes utenfor byene. I stor grad var det det som skjedde på norske kirkegårder etter dette som har resultert i dagens kulturminner på kirkegårdene.

1800-tallet

Etter at det i 1805 ble forbudt med gravlegginger inne i kirkene, var det ikke tilstrekkelig med arealer i offentlig eie til å dekke alle begravelser. En del ble derfor gravlagt ved privateide kirker eller vigslet jord andre steder. Uavhengig av økonomisk situasjon, ble praksisen med å reise et gravminne vanlig og klassisismen ble viktig for utformingen av gravminner i perioden etter 1805. Man hentet former, motiver og symboler fra antikken og obeliskene med sin opprinnelse i Egypt, ble vanlig. Den har en kvadratisk grunnflate og spisses av mot toppen, og var opprinnelig et symbol for Ra, skaperen, men også brukt som et fallisk symbol. Som gravminner ble det vanlig å plassere obeliskene på et fundament. De fleste var laget i stein, men det hendte at de ble utformet i støpejern. De hadde sin storhetstid på 1890-tallet, men ble produsert i mange tiår også etter dette. Søylen fra antikkens Hellas ble også en vanlig form i perioden, ofte med en urne på toppen. En brutt søyle symboliserte avbrutt liv, og ble ofte plassert på graven til unge avdøde. Korset har vært i kon-

tinuerlig bruk som gravminne, og ble også en viktig form innenfor klassisismen, både som symbol på gravminner og selvstendig gravminne. 1800-tallet ble også århundret for gravutstyr i støpejern, og de fleste gravminner i støpejern på slutten av 1800-tallet og tidlig på 1900-tallet var utformet som kors. I denne perioden ble det også vanlig å sette opp et gitter eller gjerde i støpejern rundt gravstedet.

I 1897 kom kirkeloven og regulering av kirkegårders område i form av størrelse, utvidelse og tilsyn ble hjemlet i lov. Disse kravene gikk kun på de juridiske og sanitære forhold, og stilte ingen krav til hvordan kirkegårder som område skulle utformes. Det var i USA fagmiljøene først var ute med å engasjere seg i planleggingen av kirkegårder. Fra midten av 1800-tallet vokste flere større byer frem. Kirkegårdene ble lagt utenfor bygrensene og planlagt slik at de skulle kunne gjøres om til parker når byen hadde vokst ytterligere og tatt igjen kirkegårdene. Disse idéene spredde seg også til Europa, og Tyskland særlig. Også i Norge ble man påvirket av strømningene fra USA og man har flere eksempler, særlig fra Oslo, som viser utviklingen. Sofienbergparken er et eksempel på en kirkegård som etter hvert ble nedlagt og omgjort til park. Det er også flere områder de fleste Trondheimsfolk i dag ser på som parkområder, som tidligere har vært gravplasser. Dette gjelder for parken ved Bakke kirke, Hospitalsløkkan og Vår Frues kirkegård i Elgesetergate, det som i dag er Høyskoleparken. Andre typiske trekk fra perioden er bruk av akser og alleer, regelmessige kvartaler og monumentalitet. Dette er karakteristisk for barokkens hageanlegg, og blir aktuelt med ny-barokken på slutten av 1800-tallet og starten av 1900-tallet.

1900-tallet

Tidlig på 1900-tallet kom også rammekirkegårdene. Hver grav ble markert med en kraftig steinkant på hver av de fire sidene, et billigere alternativ var å bruke betong. Kirkegårdene fikk en bestemt og klar planløsning med små stier mellom de massive rammegravene. I bakenden av rammen, ble det vanlig å reise et stående gravminne. Disse gravene var svært krevende med tanke på vedlikehold, og ble heller ikke noe langvarig element i kirkegård-sutformingen.

I 1919 skjedde det noe viktig for utviklingen av de norske kirkegårdene: det ble opprettet en egen utdanning for landskapsarkitektur. Han som skulle lede dette arbeidet var Olav L. Moen, født i Trondheim i 1887 og utdannet ved Norges Landbrugsskole. Moen anså parkplanleggingen av kirkegårdene som et feilgrep og uttalte at

De nye kirkegaarde skal verken være parke hvor der begravnes eller begravelsespladse utlagt til parker – de skal være kirkegaarde og vedkjende sig dette i et og alt. Der arbeides altså ikke lenger med fremmede virkemidler som utsikter, plæner, rosarier osv. Kirkegaarden skal være vakker som – kirkegaard.

Pål Sæland var en av de første som utdannet seg ved landskapsarkitektlinjen og ble i 1930 ansatt hos Kirkevergen i Oslo, hvor han arbeidet med å planlegge kirkegårder. Dette arbeidet skulle få innvirkning på planleggingen i hele Norge. Hans kampsak var å kvitte seg med det

han kalte «binger» og «hauger» og alt som var av stakitter og gjerder rundt gravene. Idealet var en sammenhengende gressplen med «gravene som små blomsterbed». Han ville «rydde opp i rotet» på de norske kirkegårdene.

I 1945 ble det opprettet en egen stilling som statens kirkegårdskonsulent. Grunnen til dette var at selv om planleggerne i Oslo-området tidlig på 1900-tallet hadde hatt en viss innflytelse på kirkegårdsplanleggingen rundt om i landet, så hadde man ikke kommet så langt som man ønsket i «oppdyrkingen» på kirkegårdene. Det var altså et ønske om å i større grad kontrollere utformingen av kirkegårdens område. Karen Reistad ble landets første kirkegårdskonsulent og en svært viktig person i kirkegårdsplanleggingen. Kirkegårdene som anlegg hadde store krav knyttet til det tekniske og funksjonelle i tillegg til at den skulle være et sted som engasjerte følelsesmessig. Hennes planlegging bar preg av å utnytte de naturgitte mulighetene i landskapet i tillegg til overordnede idéer som var nært knyttet opp mot hvert enkelt sted. Disse tankene kan ha hatt opprinnelse i Mellom-Europa, hvor plenkirkegårder hadde blitt vanlig i løpet av de første årene av 1900-tallet. På 1970-tallet hadde tankene spredd seg utover i Norges land, og det var få kirkegårder som bar preg av å ha vært dominert av rammegraver eller klassisistiske gravsteder. For mange av dem som satt med ansvaret for store rammegraver, kan dette ha vært en befrielse. Uansett førte det med seg et større ansvar for vedlikehold fra det offentlige. Den enkelte graven har alltid vært festers ansvar å holde i hevd, men gravstedene ble mindre når rammegravene forsvant, og plenene som det offentlige skulle vedlikeholde, ble større. Dette ansvaret har sannsynligvis også hatt konsekvenser for den videre utformingen av kirkegårder frem mot i dag, med snorrette rekker av gravminner som gjør gressklipping og snømåking mer effektivt.

Dagens gravplass

I 2012 ble gravferdsloven endret slik at kirkegård nå omtales som gravplass. Dette var blant annet for at loven skulle være tilpasser flere ulike livssyn og ikke virke ekskluderende. Det bor flere og flere i Norge som tilhører andre trossamfunn enn den protestantiske kirken, og i tillegg er det mange som ikke er religiøse. Det har de siste årene blitt utarbeidet flere livssynsneutrale minnelunder som gjør det mulig å velge en annen form for begravelse enn kristelig, i tillegg er det etablert egne gravfelt for muslimer. Målet er at gravplassen skal være et viktig sted for alle, uavhengig av religion eller livssyn.

2.2. NEDLAGTE KIRKEGÅRDER

I middelalderens Trondheim kan det ha vært så mange som 25 kirker, men mange er ikke lokalisert. Man kan regne med at det fantes like mange kirkegårder, selv om de kanskje ikke var i bruk samtidig. Etter reformasjonen ble de fleste kirkene, og med dem kirkegårdene, lagt ned. Men noen kirkesteder besto, og både Vår Frue kirkegård, Nidarosdomens kirkegård og Hospitalets kirkegård var middelalderske kirkegårder som ble brukt videre etter reformasjonen. Av disse er det kun Domkirkegården som fortsatt er i bruk som gravplass i dag.

Vår Frue kirkegård ble for liten på begynnelsen av 1800-tallet, og kirken fikk områder av Festningen til begravelser. Disse arealene lå sørøst og nordvest for Domkirkegården, og er i dag en integrert del av Domkirkegården. Vår Frue kirkegård ble gradvis tatt ut av bruk og det var ikke nye begravelser på kirkegården etter 1830. I 1884 ble Vår Frue kirkegård nedlagt for godt, da Vår Frue gate ble lagt på tvers av Kongens gate og dermed delte kirkegården i to. Den østre delen er i dag bedre kjent som Tordenskioldparken, men det finnes fortsatt noen gravminner bevart rundt kirken.

På samme område som Hospitalskirken ligger i dag, lå også Hospitalets kirkegård fra middelalderen. Denne var i bruk frem til 1822, da den ble nedlagt og omgjort til park. I stedet etablerte Hospitalet en ny kirkegård på Hospital-sløkkan, og denne var i bruk frem til 1882. I 1881 hadde Hospitalet etablert enda en ny kirkegård på Cecilienborg. Denne var i bruk frem til 1914, da området ble ekspropriert av NSB.

Epidemier var en viktig grunn til at det ble anlagt nye kirkegårder, og hospitalets kirkegård fra 1822-1882 var en slik. Den første kirkegården som ble etablert i Trondheim etter middelalderen lå i dagens Asylveita og var en

såkalt fattigkirkegård for epidemiofre. Den eksisterte fra 1629 til 1791 og blir omtalt som «Fattiges Kirke-Gaard» på kart fra 1700-tallet. Også på vestsiden av Nidarosdomen, på det som i dag er plassen foran Vestfronten, var det fattigkirkegård fra slutten av 1500-tallet og frem til rundt 1850.

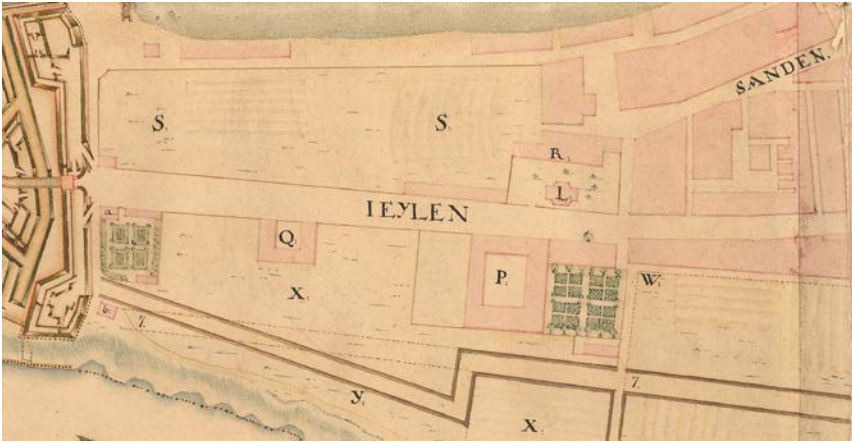
I 1715 ble kirkegården tilknyttet Bakke kirke innviet. Den ble nedlagt i 1902 og fungerer i dag som park, men noen gravminner vitner fortsatt om grøntarealets tidligere funksjon. Kirken ble flyttet i 1939 som følge av at Innherredsveien ble utbedret og kirken sto i veien for trafikken. Kirken står dermed på deler av den gamle kirkegården.

Eli kirkegård ble grunnlagt i 1841 og vigslet i 1846. Den lå sør for Lademoen kirke og var i bruk frem til 1940. Da ble deler av området omgjort til park, noe ble benyttet som tomt for Østbyen daghjem og resten ble lagt ut til gategrunn. I dag deler Stadsingeniør Dahls gate den gamle kirkegårdstomten og UFFA-huset ligger på den delen som ble park. Langs denne tomte løper fortsatt restene av tørrmuren som omkranset kirkegården, og er det eneste synlige sporet etter den.

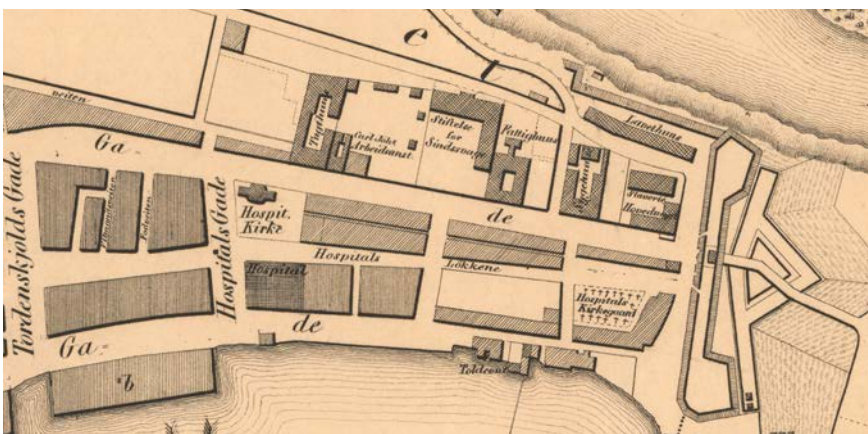
Vår Frue kirkegård ble lagt ned for godt i 1884, og selv om kirken hadde fått arealer tilknyttet Domkirkegården, var det behov for mer plass. Elgeseter kirkegård ble etablert samme år i den sørvestlige delen av det som i dag er Elgeseter park. Kirkegården var i bruk frem til 1918, da Tilfredshet kirkegård ble utvidet og dekket behovet. Gravkapellet som lå på kirkegården ble flyttet til Lademoen kirkegård, hvor det var i bruk frem til 1954. Elgeseter kirkegård ble omregulert til park i 1968 og ble en integrert del av parken mellom Studentersamfundet og daværende NTH, i dag NTNU Gløshaugen.

VÅR FRUES KIRKEGÅRD (MIDDELALDEREN-1884): Kirkegården ligger rundt Vår frues kirke i Midtbyen og her er det fortsatt flere gravminner, deriblant en håndfull forseggjorte støpejernsplater. Historisk bilde med ukjent årstall (Fotograf: Johan Lebrecht Hornemann, NTNU Gunnerus). På kart fra 1761 er kirken merket med "K" (Kartverket).

HOSPITALET'S KIRKEGÅRD 1 (MIDDELALDEREN-1822): Den første kirkegården lå i tilknytning til Hospitalskirken i Kongens gate. På kart fra 1761 er kirken merket med "L" (Kartverket).

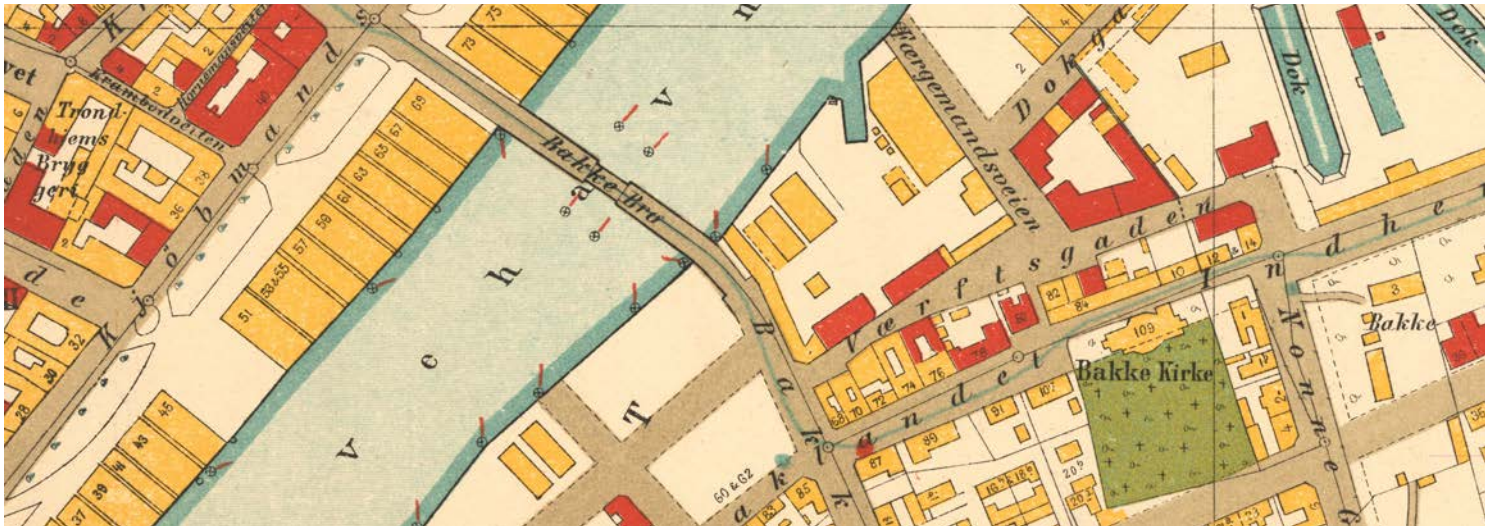
HOSPITALET'S KIRKEGÅRD 2: (1822-1882): Den andre kirkegården lå ved Voldsgata/ Kongens gate like ved Skansen. I dag er tomten bebyggt med en trafostasjon. Historisk bilde viser den frodige gravplassen på slutten av 1800-tallet (Fotograf: Egil Olsen, NTNU Gunnerus). På kart fra 1842 ses gravplassen til høyre for Hospitalskirken (Kartverket).

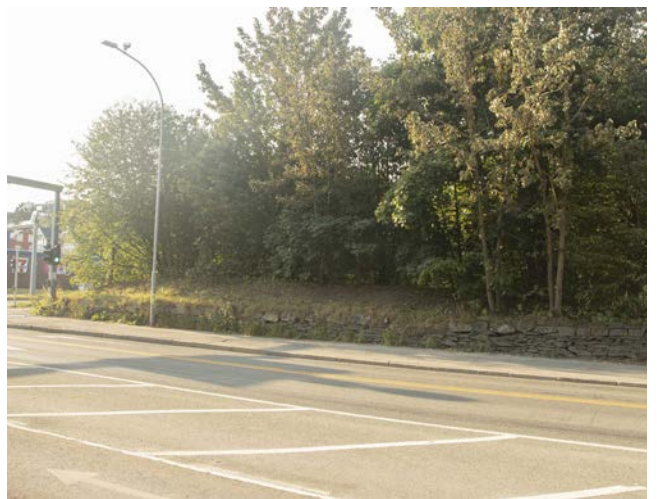
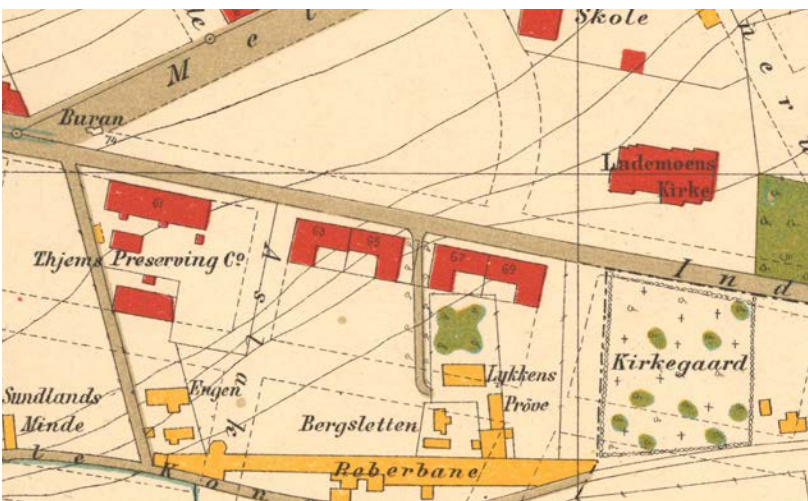
HOSPITALET'S KIRKEGÅRD 3: (1881-1914): Den tredje kirkegården tredje lå ved Cecilienborg, på deler av tomten som i dag rommer jernbanens anlegg på Marienborg. Historisk bilde viser gravplassen tidlig på 1900-tallet (Fotograf: Hilfling-Rasmussen, NTNU Gunnerus). Kart fra 1904 (Kartverket).

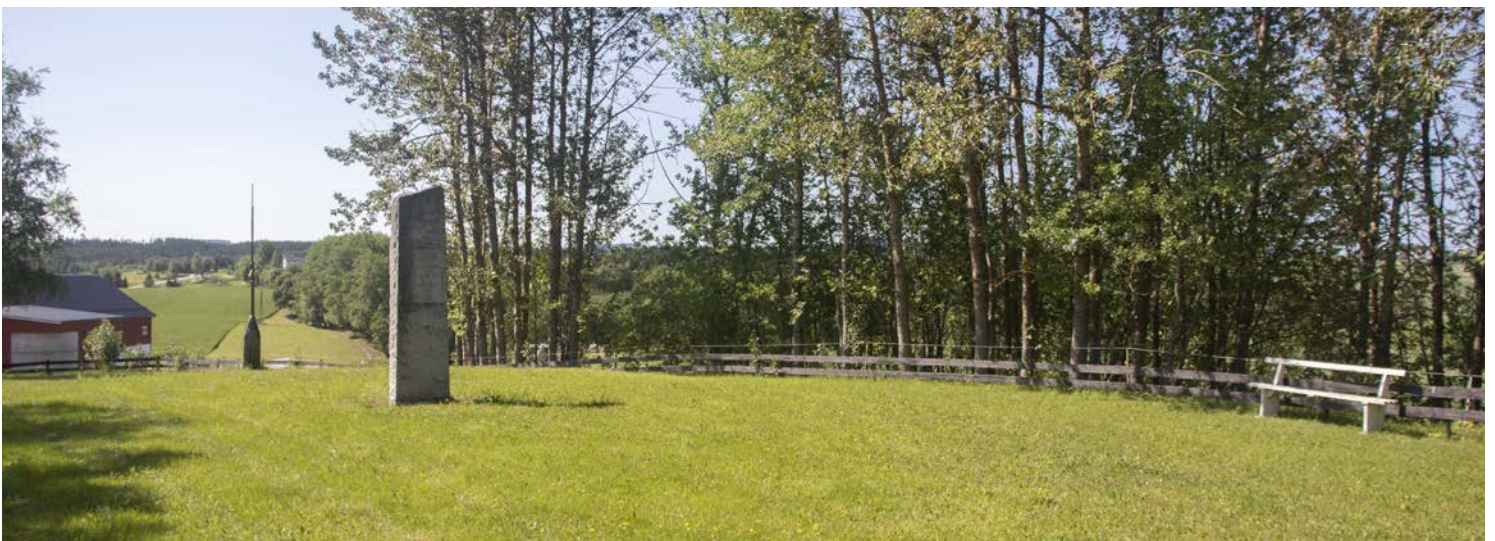
DEN NYE KIRKEGÅRD («Fattiges Kirke-Gaard») (1629-1791): Gravplassen i Asylveita i Midtbyen var en fattigkirkegård for epidemiofre. På kart fra 1761 er gravplassen merket med "T" (Kartverket).

BAKKE KIRKEGÅRD (1715-1902): Bakke kirke ligger mellom Innherredsveien og Kirkegata på Møllenberg. Her er det fortsatt flere gravminner igjen på gravplassen. Historisk bilde viser kirken med gravplass slik den så ut på 1850-tallet (Fotograf: Krum Hansen, NTNU Gunnerus). Kart fra 1904 (Kartverket).

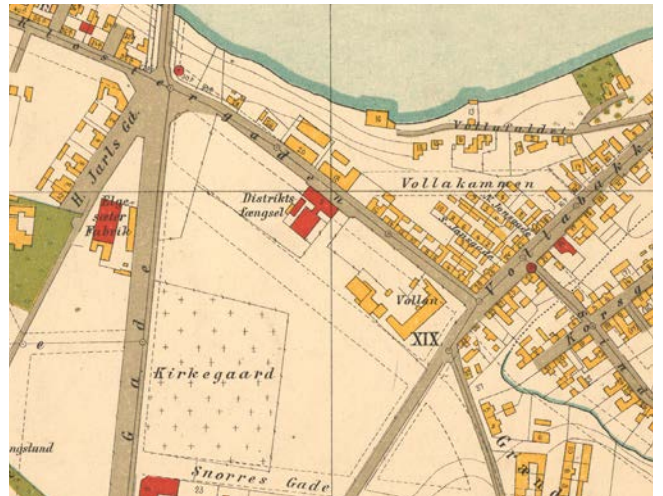
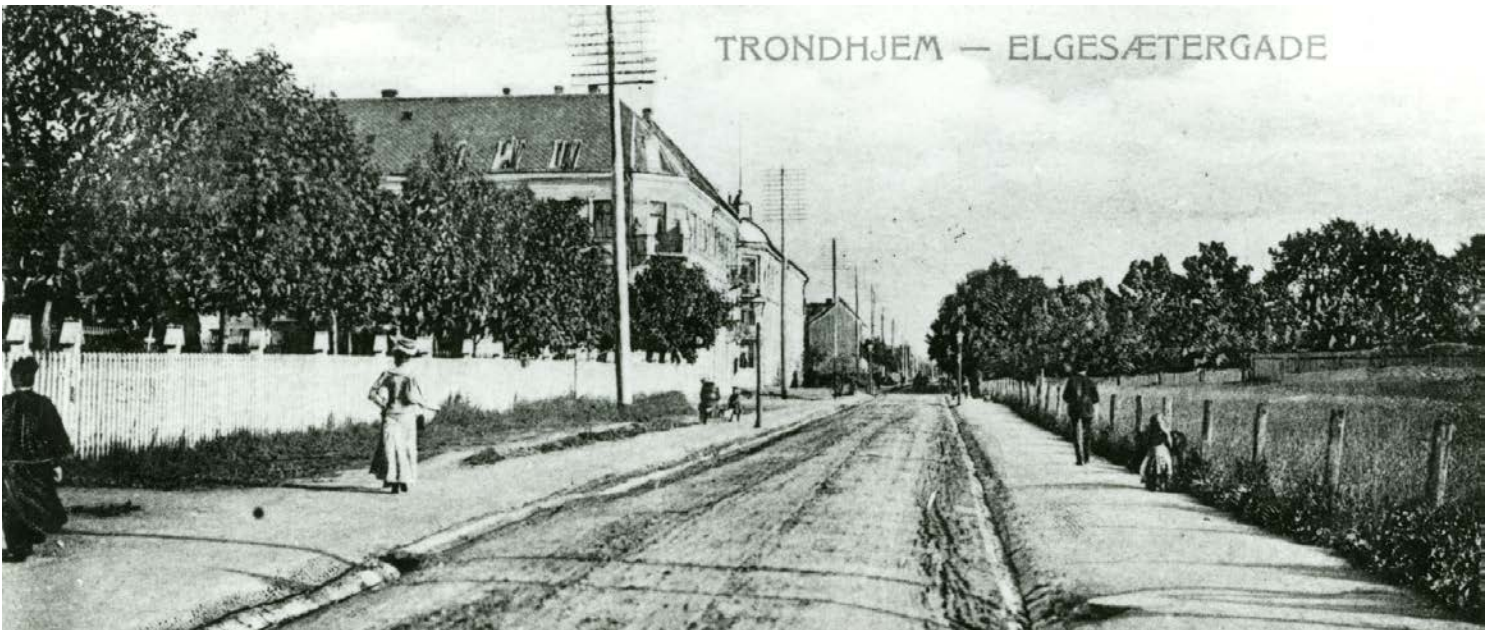

ELI KIRKEGÅRD (1841/1846-1940): Kirkegården lå i Østbyen på deler av tomten som i dag huser UFFA. Resten av kirkegårdsgrunnen er en del av Stadsingeniør Dahls gate. Fortsatt er deler av den gamle tørrmuren som omkranset kirkegården synlig. Det historiske bildet viser den grønne lungen som utgjorde Eli kirkegård sett fra Lademoen tidlig på 1900-tallet (Ukjent fotograf, NTNU Gunnerus). Kart fra 1904 (Kartverket).

TILLER GAMLE KIRKEGÅRD (1817-1901): Kirkegården lå i tilknytning til den fjerde av i alt fem kirker på Tiller. Den ble lagt ned da den nye kirken med gravplass sto ferdig ved Skjetne i 1901

TRONDHJEM — ELGESÆTERGADE

ELGESETER KIRKEGÅRD (1884-1918): Kirkegården lå ved Elgesetergate, i nedre del i det som i dag utgjør Høgskoleparken. Det historisk bilde viser gravplassen slik den så ut rundt år 1900 (Ukjent fotograf, NTNU Gunnerus). Kart med fra 1896 (Kartverket).

BRATSBERG GAMLE KIRKEGÅRD (MIDDELALDEREN-1859): Kirkegården ble lagt ned da nye Bratsberg kirke med gravplass sto ferdig på 1850-tallet. Kart fra 1793 (Kartverket)

2.3. STILHISTORIE

De stilhistoriske epokene er ikke klart avgrenset. Selv om funksjonalismen gjorde seg gjeldende fra slutten av 1920-tallet og fremover, ble det fortsatt produsert ny-klassisistiske gravminner og støpejernsplater i mange år fremover. Stilepokene beskriver strømninger og stiluttrykk som var nyskapende og hadde påvirkning innenfor de forskjellige periodene.

NYKLASSISISME PÅ 1800-TALLET

Klassisismen preget utformingen av gravminner gjennom hele 1800-tallet. Her ble former, motiver og symboler hentet fra antikken. Både obeliskene og søylen, gjerne med en urne på toppen, ble utbredte former. Et mye brukt motiv er porselensrelieffene av Dagen og Natten, Livet og Døden, fremstilt som to kvinneskikkelser. Fakkelen ble brukt som et symbol for kjærlighet og håndtrykket

symboliserte gjenforening i det hinsidige. Gravminner i støpejern ble også introdusert på 1800-tallet. Støpejernskors ble den vanligste formen for støpejernsgravminner, men også liggende gravplater av av varierende størrelse ble brukt. Disse ble også dekorert med motiver og symboler fra antikken.

NYKLASSISISME: Gravminne med porselensrelieffene av Dagen på Tilfredshet gravplass.

NYKLASSISISME: Flat obelisk på Lade gravplass.

TIDLIG 1900-TALL: NYKLASSISISME, HISTORISME OG JUGEND

Begynnelsen av 1900-tallet var preget av mange ulike stiluttrykk. Nyklassisismen som hadde dominert store deler av 1800-tallet var fortsatt aktuell, men ble stadig mer forenklet utover i det nye århundret. Blant annet ga det seg utslag i en utstrakt bruk av gravminner med tempelform.

Samtidig blomstret nasjonalismen i forbindelse med unionsoppløsningen, og motiver og former fra norsk norrøn tid ble flittig brukt i kunst og arkitektur. Et godt eksempel er den utbredte bruken av bautasteiner som gravminner. Samtidig ble kunsten og arkitekturen ute i Europa utviklet og forandret, og stilarten jugend preget perioden frem mot 1920. Jugendstilen kjennetegnes av organiske former og plantemotiver. I Norge ble denne stilen ofte kombinert med den nasjonalromantiske historismen.

FUNKSJONALISMEN:1920-1940

Funksjonalismen er den skandinaviske varianten av modernismen, og begrepet omfatter både perioden og de tilhørende stiluttrykkene. Det sentrale innenfor funksjonalismen var å kvitte seg med unødvendig dekor og gamle stilelementer, målet var å skape noe helt nytt. Stilen kjennetegnes av forenklete og rendyrkede former: store flater, rette linjer og geometriske former. Det var viktig å fremheve funksjon, men det estetiske ble også vektlagt.

ETTERKRIGSMODERNISME: 1940-1970

Etter krigen kom kirkegårdsvedtektene og gravferdsloven, noe som la begrensninger på gravminnenes mål og høyde. Dette førte til en mer standardisert utforming av gravminnene, noe man ser godt på gravminner fra 50- og 60-tallet. Typisk for denne perioden er minimalistiske former, rette linjer og rektangulære gravminner.

ETTER 1970

SYMBOLER

Det å utsmykke gravminnene med symboler var noe som kom for fullt med nyklassismen. Utover 1800-tallet bar stadig flere gravminner motiver hentet fra plante-, dyre- og mineralriket. Valmuer, sommerfugler og oljelamper er blant symbolene som ble vanlig å bruke på gravminner. Bak alle disse avbildningene skjuler det seg et budskap. Akantusbladet er ikke bare en plante, men også

et symbol for sorg. På samme måte som timeglasset henspiller på at vi mennesker har begrenset levetid på jorda. Et symbol som mange har et forhold til er korset som oppgjennom historien har vært brukt av en rekke ulike kulturer. I dag er det latinske korset mest brukt som et symbol for kristendommen.

FAKKEL: kjærlighetssymbol

SOMMERFUGL: Udødelighet

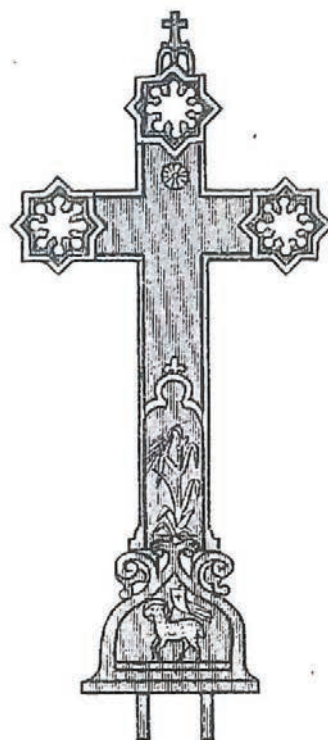

DAGEN OG NATTEN: Symboliserer lyset og mørket, eller livet og døden. Fremstilles som to kvinneskikkelser på hvite porselensmedaljonger. Medaljongene er fremstilt av den danske kunstneren Bertel Thorvaldsen i 1815 (se Jesus-figuren i Vår Frue kirke i København). Dagen: bevinget kvinne med et barn på ryggen. Barnet bærer en fakkel og strør ut roser. Natten: bevinget kvinne som beveger seg mot venstre. Hun holder sine to barn, Søvn og Død, tett inntil seg. Hun har en valmuekrans rundt hodet og i bakgrunnen flyr nattens fugl, uglen

Nr. 8

Høide 99 cm.

Nr. 29

Høide 140 cm.

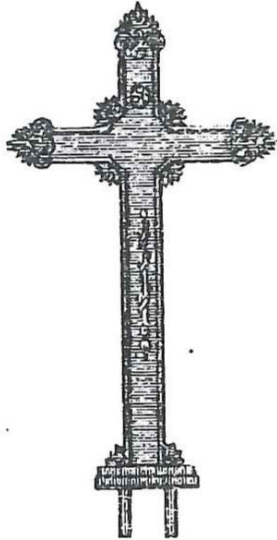
2.4. GRAVMINNER I STØPEJERN FRA TROLLA BRUG

Det mekaniske verkstedet Trolla brug ble anlagt ved bredden av Trondheimsfjorden i 1854. Fabrikken som kanskje er mest kjent for sine ovner, produserte også maskindeler og andre produkter i jern. Blant annet hadde fabrikken en omfattende produksjon av støpejerns-gravminner, deriblant kors, plater og gjerder til rammegraver. Fortsatt prydes enkelte av byens gravplasser av gravminner fra fabrikken som la ned for godt i 1988.

TROLLA BRUG: Kors, gravplater og gravgitter til rammegraver hentet fra Troll brugs produktkatalog fra 1930-tallet.

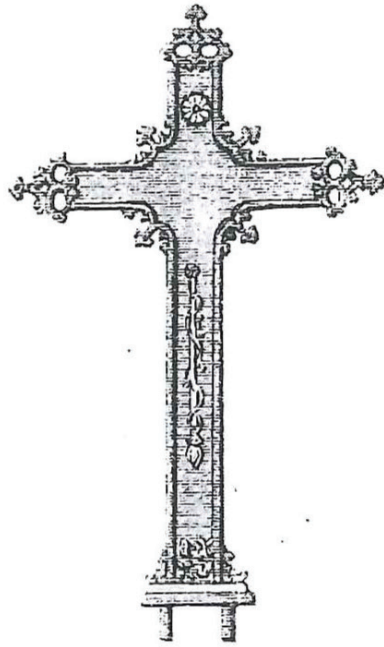
KORS I STØPEJERN: Et eksemplar av kors nr. 38 fra Trolla brug står på Byneset gravplass.

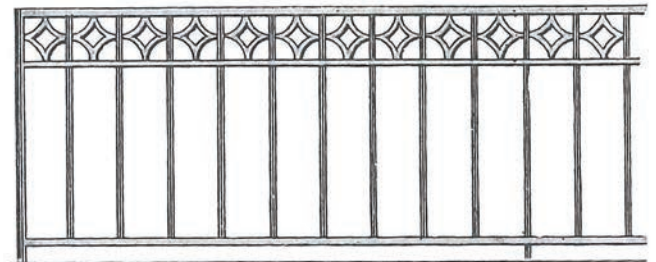
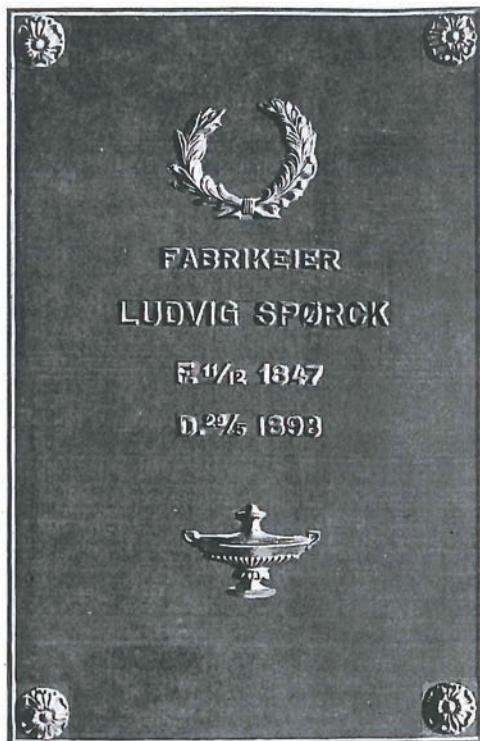
Nr. 37

Høide 90 cm.

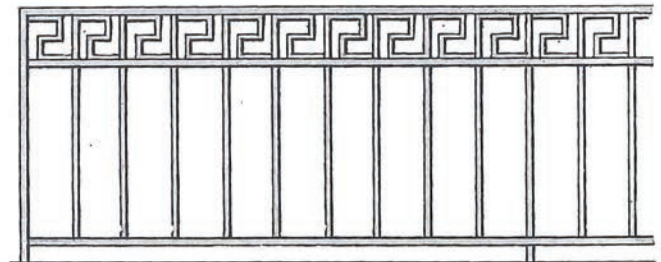

Nr. 38

Høide 109 cm.

Nr. 1

Nr. 2

Leveres i forskjellige størrelser. Se spesifikasjon i prislisten.

2.5 GRAVMINNER I BETONG

Gravminner i betong er et godt eksempel på gravminner som har vært relativt utbredt og vanlig, men som med tiden har blitt sjeldne. I mellomkrigstiden var det en temmelig stor produksjon av gravminner i betong og det ble benyttet gravminner i betong helt frem til 1960. Denne typen gravminner forvitrer lett, særlig hvis det vokser mose på dem. Mosen trenger inn i porene og holder på fuktighet. Om vinteren fryser vannet og betongen brytes ned. Gravminnene ble støpt og deretter ble det satt inn en glassplate med navn og data. Som regel var dette en svart glassplate med hvit skrift, men det fantes eksempler på at navn og data var skrevet på papir bak en klar glassplate. Disse var særlig utsatt for fukt.

BETONG (øverst til venstre): Gravminne i betong på Leinstrand gravplass.

BETONG (øverst til høyre): Gravminne i betong på Moholt gravplass.

BETONG (nederst): Gravminne i betong på Leinstrand gravplass.

BETONG (øverst): Gravminne i betong på Lade gravplass.

BETONG (nederst): Gravminne i betong på Byneset gravplass.

DEL 3: GRAVPLASSENE

NIDAROSDOMEN: Bilde fra 1878. FOTOGRAF: Erik Olsen, Trondheim byarkiv.

3.1. DOMKIRKEGÅRDEN

3.1.1. HISTORIE

Olav Haraldsson, bedre kjent som Olav den Hellige, ble etter sagaen født i 995. Han skal ha reist ut i viking da han var tolv år gammel og han ble borte i mange år. Olav lærte om kristendommen under sine reiser. Han hadde tilbragt tid i Normandie og sett hvilken makt kombinasjonen av religion og statsoverhode kunne gi, og reiste tilbake til Norge med en klar ambisjon om å etablere Norge som et eget rike og å innføre kristendommen. Hans fremgangsmåte var tøff, og han møtte mye motstand, kanskje særlig i Trøndelag. Han ble drept i slaget på Stiklestad i 1030 og i tiden etterpå vokste det frem en kult rundt den kristne vikingkongen.

Myten bygger på at Olav døde en kristen martyrdød og at det i ettertid skjedde en rekke mirakler. Blant annet skal en blind mann ha fått blodet hans på hendene, og etter å ha gnidd seg i øynene, fått synet tilbake. Olav ble gravlagt på Nidarnesets høyeste punkt, og her skal det ha sprunget frem en helsebringende vannkilde. Et år etter sin død skal kongen ha blitt gravd opp igjen. Myten sier at det duftet av roser da de åpnet kisten, og at hår og negler hadde vokst. Han ble erklært hellig av biskop Grimkjell,

lagt i skrin og plassert på høyalteret i Klemenskirken. På det opprinnelige gravstedet på Nidarneset ble det etter hvert reist en trekirke, og på 1070-tallet en kirke i stein på samme sted. Det er denne kirken som senere ble til det vi i dag kjenner som Nidaros Domkirke. Olavsskrinet ble plassert på høyalteret og kirken ble det viktigste pilegrimsmålet i Nord-Europa.

I 1153 ble erkebispesetet etablert i Nidaros, noe som var med på å forsterke ønsket om å bygge ut kirken over Olav den Hellige. Byggingen av kirken var en prosess som gikk over mange år, og den sto sannsynligvis ferdig rundt 1320. Det innebærer at de ulike byggetrinnene har blitt preget av skiftende stilidealer. Den eldste delen, nordre og søndre tverrskip fra ca. 1130-1150 er reist i anglo-normannisk stil, kjennetegnet blant annet av sylindriske søyler, runde buer og geometriske dekorative detaljer som chevron-bånd. Et godt eksempel på dette er den runde buen over inngangen i nordre tverrskip. Kapittelhuset ble bygget i overgangen til gotikken rundt 1160-1180, mens langkoret og oktagonen ble reist i tidlig gotisk stil. Skipet og vestfronten ble bygget under høygo-

tikken, mellom ca. 1235 og 1320. Gotikken kjennetegnes av spisse buer og tårn, i tillegg til at trykket fra hvelvet overføres til støttepilarer. Det fører til at de bærende funksjonene til veggene blir mindre, slik at vinduene kan bli større og glassmalerier blir mulig. Katedralen ble utsatt for flere branner og ødeleggelse, den siste i 1531. Etter reformasjonen var det bare deler av kirken som ble benyttet til menighetsbruk, mens resten ble liggende i ruiner. Slik lå den lenge og forfalt, helt til interessen for bygningen gradvis økte. I 1762 skrev Gerhard Schønning en bok om kirken, og i løpet av første halvdel av 1800-tallet startet planleggingen av gjenreising. Gjennom 1800- og starten av 1900-tallet var det flere arkitekter som tegnet utkast og hadde teorier om hvordan vestfronten skulle gjenreises i all sin prakt. Dagens vestfront er derfor et resultat av ulike arkitekters ideer om hvordan Nidarosdomen en gang har sett ut og hvordan den skulle se ut i fremtiden. I 1968 sto begge tårnene på vestfronten ferdig.

Begravelser i kirken

Nidarosdomen ble bygget som begravelleskirke for Olav den hellige, og begravelser inne i kirken fortsatte utover i middelalderen. På 1000- og 1100-tallet var den begravelleskirke for den norske kongeslekten, og flere ble fraktet over lange avstander for å få sitt siste hvilested i dommen. Den siste kongelige begravelsen var av hertug Skule Bårdsson i 1240. Etter det ble Mariakirken i Oslo kongelig gravkirke. Sannsynligvis ble de kongelige gravene i Nidarosdomen ivaretatt gjennom 1300- og 1400-tallet, før de ble ødelagt i en brann i 1531. Det finnes i dag ingen gravminner knyttet til de kongelige begravelsene i Nidarosdomen. I tillegg til de kongelige ble biskoper og andre geistlige begravet inne i kirken.

Etablering av domkirkegård

Nidarosdomen var ikke sognekirke i middelalderen. Det var kun de geistlige som var knyttet til kirken, mens lekfolket i Trondheim var knyttet til de andre kirkene i byen og ble begravet der. Likevel fantes det en kirkegård nord for kirken, og blant andre ble Erling Skakke gravlagt der i 1179. Etter reformasjonen i 1537 ble jordegodset til domkirken konfiskert av kongen, og dermed forsvant inntektene til vedlikehold. I 1585 gjorde derfor kongen domkirken til sognekirke, slik at menigheten fikk ansvar for vedlikeholdet. En konsekvens av dette var at kirkegården også ble åpen for flere. I den første tiden etter reformasjonen ble de fleste begravet utenfor kirken, på den gamle middelalderkirkegården. I 1625 ble det åpnet for salg av gravsteder inne i kirken, igjen for å skaffe inntekter. Etter innføringen av eneveldet i 1660 fikk borgerskapet en høyere status i samfunnet, og det ble mer ettertraktet å fremheve sin status med et gravsted inne i domkirken. I løpet av de neste 200 årene økte antallet enkeltgraver og familiekrypt dramatisk, og flere familier bygde egne gravkammer. Konsekvensen av denne praksisen var en forferdelig likstank, særlig om sommeren. Med den kongelige forordningen fra 1805 som forbød gravlegginger inne i kirken, opphørte gravleggingen av borgerskapet inne i kirken. Gravkammerne ble fylt med sand og murt igjen. På kirkegården utenfor kom det sosiale klasseskillet tydelig frem ved at kirkegården var delt opp etter sosial status, noe som gjenspeilte seg i prisnivå på gravstedene. Et lite område var satt av til fattigkirkegård. Dette systemet besto helt frem til 1892. I 1830-årene ble Vår Frue kirkegård nedlagt og den sørøstlige delen av Domkirkegården ble overdratt til Vår Frue sokn. I dag er det ikke noe synlig skille mellom Vår Frue kirkegård og Domkirkegården.

Nidarosdomen med kirkegård i 1952. FOTO: Vilhelm Skappel, NTNU Gunnerus.

NABOSKAP/ LANDSKAP: Den vakre støpejernsporten ligger ved hovedinngangen mot Munkegata.

En konsekvens av stadige utvidelser og byggeprosjekter i Nidarosdomen, var at kirken vokste ut på kirkegården. De som da hadde blitt gravlagt nærmest kirken ble dermed bygget inn og gravminnene måtte fjernes. Disse ble gjenbrukt i byggeprosessen etter brannen i 1531 og på 1600-tallet ble en del gravminner brukt i reparasjoner av Erkebispegården. På 1700-tallet fattet Gerhard Schøning interesse for gravminnene i forbindelse med sin dokumentasjon av domkirken. I 1815 gjennomførte Lorents D. Klüwer den første arkeologiske utgravningen i Nidarosdomen og tegnet av steinene og gravene han fant. En del av gravminnene ble samlet i søndre tverrskip, men det var ingen som hadde ansvar for å ta vare på dem. Først i forbindelse med restaureringsarbeidene i 1869 ble det laget en permanent samling, likevel ble gravminnene glemt i skyggen av det store restaureringsarbeidet. I rundt 100 år lå de lagret på forskjellige steder, og det var ikke før Erkebispegården brant i 1983 at gravminnene kom frem i lyset. Dessverre ble gravsteinene som var lagret i Erkebispegården ødelagt, men alle de middelalderske og en del etterreformatoriske gravminner var lagret i selve domkirken. Et stort rom i kjelleren i Nidarosdomen ble ryddet og gjort om til utstillingslokale for de best bevarte gravsteinene. Allehelgensdag 1999 ble den permanente utstillingen åpnet.

Park på slutten av 1800-tallet

I 1897 ble det vedtatt at Domkirkegården skulle bli til en offentlig park. Det skulle tillates begravelser på eksisterende gravsteder frem til 1938, men i all hovedsak skulle Tilfredshet ta over som kirkegård for Domkirkegården og

Vår Frue. Den nordøstlige delen av kirkegården hadde lenge vært fattigkirkegård, noe som betydde at gravene ble slettet med jevne mellomrom, i motsetning til de store familiegravene andre steder på kirkegården. Dermed ble dette området i størst grad preget av parkplanene, og var i 1935 temmelig gjengrodd av busker og trær. Det samme gjaldt for Vår Frue kirkes kirkegård sørøst for Domkirken. I 1937 bestemte likevel bystyret seg for at de igjen ville ta i bruk Domkirkegården til begravelser. En slik bestemmelse krevde godkjenning av kirkedepartementet, og det ble stilt krav om en detaljert plan for fremtidig utnyttelse. Det gikk over femti år, og ingen slik plan ble lagt. Det ble gitt noen dispensasjoner, men noen åpning av kirkegården ble det aldri snakk om. Først på 1990-tallet ønsket Kirkevergen å åpne for regulær drift. I forbindelse med dette arbeidet kom Riksantikvaren inn i prosessen.

Nidarosdomen med kirkegård er automatisk fredede kulturminner, og det må gis dispensasjon for å få tillatelse til inngrep i middelaldergrunnen. Kirkegården ble delt inn i soner med gradert vern. I 2001 ble det utarbeidet en reguleringsplan og gravminnene på kirkegården ble fredet. I tillegg ble det innført strenge restriksjoner mot bruk av eksisterende gravplasser.

3.2.2. DAGENS SITUASJON

Naboskap/ landskap

Nidaros domkirke og domkirkegården ligger sentralt i Midtbyen i Trondheim, og i umiddelbar nærhet til en rekke kulturminner. Fra Elgeseter bru (1951) er det god utsikt til domen og gravplassen, samt Erkebispegården. Vis a vis vestfronten på Domen ligger Waisenhuset (1773) som ble bygget som barnehjem. På nordsiden av gravplassen ligger Thomas Angells hus (1772) og Rådhuset (1896) som nærmeste nabo. Munkegata leder vei fra det nordlige tverrskipet, ned mot torvet og videre ned mot Munkholmen, slik at det dannes en direkte siktlinje til det gamle klosteret ute i fjorden. Mot øst, på andre siden av Nidelven, ligger Bakklandet med Kristiansten festning (1684) ruvende i bakgrunnen. Domkirkegården ligger med andre ord midt i det historiske Trondheim, og på grunn av de høye tårnene på kirken og gravplassens store trær, er den synlig fra store deler av byen. I tillegg er Domkirkegården en naturlig fortsettelse av det store parkområdet Marinen ved elva.

Rom og akser

Domkirkegården gir en sammensatt opplevelse. Den omkranser domen, og man ser derfor ikke hele gravplassen samtidig. Likevel oppfatter man med en gang at det er en stor gravplass. Fra gangveien langs Marinen og gjennom gravplassen på østsiden oppleves gravplassen som størst. Her har en utsikt nedenfra og opp mot kirken, og det er herfra man kan se det største utsnittet av gravplassen. Likevel er det mange store trær og annen

vegetasjon som bryter opp og gjør at gravplassen oppleves som skjermet og intim. Gangveiene og beplantningen bidrar også til opplevelsen av gravplassen som delvis gravplass, delvis park. Det smått kupert terrenget og små oppmurte terrasser med støttemurer skaper naturlige avgrensninger og rom. Gravplassen fremstår ikke som en planlagt struktur hvor en overordnet plan har sørget for utformingen. I stedet oppleves den litt tilfeldig og som at den organisk har vokste frem over tid. Noe som understreker denne opplevelsen er små stier i gresset som ikke er opparbeidet med grus eller kantsteiner, men som har blitt til ved at folk har gått der i mange år.

Terreng

Terrenget på Domkirkegården er noe kupert. Nidarosdomen ligger på en liten høyde og gravplassen skråner gradvis nedover herfra og mot marinen på sør- og østsiden. På nordsiden mot Bispegata og sentrum er gravplassen flattere, men likevel ikke planlagt ut. Gravminner står plassert naturlig i terrenget og følger kurvene i landskapet. I tillegg er det, særlig mot sør-øst for kirken, bygget opp terrasser med støttemurer som følger stigningen i terrenget opp mot kirken.

Vegetasjon og naturmangfold

Domkirkegården er preget av både planlagt beplantning i form av trær og busker, men også av en del tilfeldige busker og vekster. En del ser ut til å være trær og busker plantet i forbindelse med graver, mens andre har spredd

ROM OG AKSER: Oppmurte terrasser med støttemurer skaper naturlige avgrensninger og rom.

VEGETASJON: Domkirkegården har mange gamle trær med høye kroner, noe som gir gode forhold både for fugler, insekter, sopp og andre arter.

seg naturlig. Rundt kirken står flere store løvtrær og mellom støttemurene vokser det trær og busker. Røttene på trærne ser flere steder ut til å vokse mellom graver og støttemurer. På Domkirkegården finnes blant annet eik, lind, ask, lønn og hestekastanje. Langs gjerdet mot Bispegata løper en lav hekk. Flere av trærne på Domkirkegården er klassifisert som rødlistet. I 1985 ble det gjennomført en grundig kartlegging av trærne på Domkirkegården av Niels Hvass. I tillegg ble det i 2010 registrert fire eiketrær med diameter over 200 cm i en kartlegging gjennomført av Irvin Kilde Naturutredning.

Domkirkegården har mange gamle trær med høye kroner, noe som gir gode forhold både for fugler, insekter, sopp og andre arter. Det er registrert fire eiketrær med omkrets over 200 cm på gravplassen. Eik er svært viktig for så mye som 1500 arter lav, mose, sopp, insekter og parasitter. (Kartlegging av grov og hul eik i Sør-Trøndelag 2010. Irvin Kilde Naturutredning rapport 2-2010. 105 sider.) I tillegg til de gamle løvtrærne er det mye busker og hekker som gir gode forhold for ulike dyr, fugler og insekter. Området på Domkirkegården og Marinen gir husrom til 52 forskjellige fuglearter i tillegg til flaggermus.

Vegsystem

Fra Bispegata og frem til inngangen i tverrskipet går en bred, asfaltert vei. Denne fortsetter delvis rundt kirka, både mot vestfronten og oktogonen. Bak oktogonen går

den over i en bred grusvei som fortsetter rundt kirka. Resten av veisystemet består av smalere grusveier, noen steder belagt med kantstein. Det går en relativt bred grusvei langs gravplassgjerdet i øst, som binder Bispegata og Marinen sammen. Dette utgjør den overordnede veistrukturen. I tillegg er det mange små, litt mer tilfeldige veier og stier som utgjør den underordnede veistrukturen. Veiene følger terrenget og har en asymmetrisk og organisk utforming som gir følelsen av en park som har vokst frem på en naturlig måte.

Sammenheng med kirkebygget

Nidaros domkirke ble bygget over den angivelige graven til Olav den hellige. Senere ble flere representanter fra kongefamilien, erkebiskoper og stormenn begravet i kirken. Både på nord- og sørsiden av kirken står det gravmonumenter tett inntil kirkeveggen. Kirken ligger på en liten høyde og gravplassen utvides gradvis nedover fra kirken og mot Nidelven og Bispegata. På denne måten blir sammenhengen mellom kirkebygget og gravplassen tydelig og Domkirkegården blir en viktig del av opplevelsen av Nidarosdomen.

VEGETASJON: Området på Domkirkegården og Marinen gir husrom til 52 forskjellige fuglearter i tillegg til flaggermus.

Bestandige elementer

Belysning: langs stiene står det lyktestolper. Disse har hentet inspirasjon fra de gamle gasslyktene, med en liten kuppel på toppen av lyktestolpen.

Gjerde: Mot Bispegata og Marinen rammes gravplassen inn av et svart stakittgjerde i støpejern. På østsiden av gravplassen, ned mot Kjøpmannsgata og Nidaros Pilegrimsgård er det derimot et høyt, ordinært flettverksgjerde.

Navnet minnelund: Det er etablert tre navnedde minnelunder på gravplassen. De består av en stor, rektangulær, grovugget stein som svarer til en del av de eldre, håndhuggede gravminnene på gravplassen. I forbindelse med minnelundene er det satt ut benker i støpejern og tre.

Porter: Porten inn mot tverrskipet i nord består av seks søyler i støpejern, to høye i midten, flankert av to lavere på hver side. Alle søylene har en urne på toppen. Portene består av stakitt i støpejern. Lenger ned i Bispegata, rett ved siden av monumentet over Thomas Angell, er en tilsvarende enkelport med to søyler med urne og stakittporter.

Rammegraver og gravsteder: Det er flere rammegraver i støpejern i tillegg til en stor mengde påkostede gravminner med høy alder.

3.1.3. VEIEN VIDERE

Domkirkegården og domkirken, er automatisk fredete kulturminner. Det innebærer at alle tiltak på gravplassen er søknadspliktige etter kulturminneloven. I reguleringsplan fra 2002 for Nidaros domkirke, domkirkegård og Vår frue kirkegård gis det nærmere bestemmelser om forvaltningen av domkirkegården. I § 4.3 står det blant annet at alle kirkegårdselementer over bakken skal behandles som fredet etter kulturminneloven og at alle gravmonumenter skal beholdes uendret og vedlikeholdes som kulturminner. Videre står det at dagens plan og struktur skal bevares og at utforming av gjerder, porter, lysmaster, skilt, landskapsinngrep, terrengutforming og -behandling, bevaring eller fjerning av eksisterende vegetasjon samt nyplanting, skal godkjennes av rette antikvariske myndighet. Byantikvaren vurderer Domkirkegården som en av de mest verdifulle parkene i Trondheim.

Disse bestemmelsene legger begrensninger på hvilke tiltak som kan gjennomføres på Domkirkegården og samtidig legger de føringer for bruk og vedlikehold. Det er Kirkelig fellesråd i Trondheim (KFIT) som har forvaltningssansvaret for gravplassen, mens Trondheim bydrift utfører daglig drift og vedlikeholdsoppgaver. De siste årene har KFiT hatt økt fokus på vedlikehold og oppgradering av Domkirkegården, og en viktig del av dette har vært et ønske om å utarbeide en skjøtselsplan. I den forbindelse har det blitt lagt frem en sak for Arbeidsutvalget som beskriver anlegget i dag og noen refleksjoner rundt videre arbeid. Dette dokumentet er et godt utgangspunkt for det videre arbeidet. Det er tydelig at en slik skjøtselsplan er mer komplisert å utarbeide for Domkirkegården enn for de andre gravplassene i Trondheim, da denne må utarbeides i samråd med og godkjennes av antikvariske myndigheter. Det anbefales at det utarbeides en skjøtselsplan.

I et kortere tidsperspektiv er det andre enkelttiltak som kan gjøres for å forbedre situasjonen på Domkirkegården. Det er allerede satt i gang arbeid med å restaurere 20 støttemurer som har begynt å sprekke opp og rase ut.

Som nevnt er også alt gravutstyr og gravmonumenter å regne som fredet, og de skal vedlikeholdes som kulturminner. Dette medfører at det i den daglige driften på Domkirkegården må tas hensyn til disse kulturminnene. Både gressklipping og brøyting med større maskiner har potensiale til å ødelegge gravminner, kanskje særlig gravplater og lignende som ligger lavt på bakken. Ved gressklipping er det også lett for at gress blir liggende rundt og på gravminnene, noe som igjen fører til at de gror igjen og forsvinner mer og mer ned i bakken. Det anbefales at de som skal arbeide på Domkirkegården gjennom Trondheim bydrift får egen kursing i hvordan de skal ta hensyn til kulturminnene på gravplassen i den daglige driften.

Byneset kirke med kirkegård. Udatert. FOTO: C. Christensen Tomhav, NTNU Gunnerus

3.2. BYNESET

3.2.1. HISTORIE

St. Michaelskirken på Stein, bedre kjent som Byneset kirke, ligger på grunn fra gården Steine i det som var Byneset kommune frem til 1964. Da ble kommunen slått sammen med Trondheim. Området har vært bebodd lenge og det har blitt funnet en rekke spor etter før-kristen trosutøvelse i form av gravhauger, fornminner og bautasteiner. I tillegg tilsier stedsnavn som gården «Hove» at det har vært hov på Byneset. Ofte ble kirker bygget på samme sted som det tidligere hadde foregått norrøn trosutøvelse, og man tror at dette også har vært tilfelle for St. Michaelskirken. Det antas at det først ble reist en stavkirke, men dette finnes det ikke sikre kilder på. Steinkirken som står der i dag ble oppført i løpet av 1100-tallet, nærmere bestemt mellom 1140 og 1180. Den er en romansk langkirke med høyt og bratt tak, noe som er typisk for trønderske kirker. Fjorden var den viktigste og mest effektive transportruten før det ble bygget ut ordentlige veier. Utsikten over leia fra Orkdal og nordover til hovedleia i fjorden kan ha vært strategisk viktig for de som bodde i området i norrøn tid. Senere sørget plasseringen av kirka på høydedraget over fjorden for at den var godt synlig både fra den andre siden, men også for de som kom sjøveien til kirka eller videre mot Nidaros.

Opp gjennom historien har det eksistert andre bygninger med tilknytning til kirken. Opprinnelig fantes et tømret dåpshus som sto inne på kirkegården. I kirkeregnskapene omtales mange reparasjoner av bygningen. Det antas at dåpshuset ble revet like etter at bøndene på Byneset kjøpte kirken i 1803. Like innenfor kirkegårdsmuren sto også et tiendestabbur. Tiende var kirkeskatt

og viktig for finansiering av driften av kirkene og lønn til de geistlige. Tiendeburet ble bygget tidlig, og omtales i forbindelse med reparasjoner i 1661. I 1657 fikk kirken eget våpenhus, og på en tegning av Gerhard Schøning fra 1773 ligger det ved vestinngangen til kirken. I 1811 ble dette våpenhuset erstattet med et nytt på samme sted. På 1960-tallet ble våpenhuset fra 1811 revet og erstattet av et større nybygg med kjeller. Samtidig ble også prestesakristiet på sørsiden av kirken revet og erstattet med et nytt.

Kirkegården har vært en viktig del av kirkestedet siden middelalderen. Middelalderkirkegården var relativt liten. Den lå med sikkerhet på nordsiden av kirken, men muligens også på øst- og vestsiden. I 1757 ble det utført vedlikeholdsarbeid på steinmuren som gikk rundt kirkegården, og en protokoll fra arbeidet viser at muren opprinnelig var omtrent 250 meter lang. Den nåværende grensen mot nord er et resultat av en utvidelse i 1883. Da ble kirkegården også utvidet mot øst. I senere tid har kirkegården blitt gradvis utvidet, hovedsakelig mot sør og øst. I mellomkrigstiden ble det reist et hvitmalt stakittgjerde rundt deler av kirkegården, men dette ble i løpet av 1970-tallet revet og kirkegårdsmuren på nordre og østre side ble restaurert og forlenget. Hovedporten inn til kirkegården stammer også fra denne oppgraderingen. Kirkegården ble siste gang utvidet i 1975 og i forbindelse med dette ble det plantet flere lønne- og bjørketrær på det nye området.

Det er bevart ett gravminne fra middelalder fra Byneset kirkegård. Lorentz Diderich Klüwer omtalte dette i «Norske Mindesmærker» fra 1823. Han skrev da at det utenfor koret lå en hvit marmorsten, 2 ½ alen lang, 1 alen i den brede og ¾ alen i den smale ende. På den øverste delen er Maria avbildet med Jesusbarnet på den venstre armen og et septer i den høyre. I den nederste delen figurer en knelende skikkelse med hendende strekt opp mot himmelen i bønn. Stenen ble senere gitt i gave fra Bynesets sognestyrelse til Vitenskapsmuseet og er beskrevet i museets tilvekstskatalog fra 1891.

Den 2. november 1944 ble pasienter ved Lebesby alders- og sykehjem tvangsevakuert under tyskernes tilbaketrekning og nedbrenning av Nord-Troms og Finnmark. Som en del av sin strategi mot sovjetiske styrker benyttet de brent jords-taktikk, noe som gikk svært hardt utover sivilbefolkningen i området. De ble tvunget til å forlate sitt hjem og se det brenne da de dro. Båten tok pasientene fra pleiehjemmet til Stadsbygd, der de ble til året etter. Vinteren 1945 ble 48 pasienter fraktet over fjorden til Byneset. De ble hentet med hest og slede og kjørt til en tyskerbrakke som skulle bli deres nye hjem. De fleste reiste aldri tilbake til Lebesby, men ble på Byneset resten av sitt liv. I 1984 reiste Samemisjonen en fellesstøtte for 24 av dem på Byneset kirkegård.

Gravminne fra middelalderen fra Byneset.
FOTO NTNU Vitenskapsmuseet

NABOSKAP/ LANDSKAP: Byneset kirke sett fra Steinshylla.

TERRENG: Terrasser i terrenget ned mot fjorden. Terreassene er et verneverdig element på gravplassen.

3.2.2. DAGENS SITUASJON

Naboskap/ landskap

Byneset kirke og gravplass ligger på en høyde omgitt av dyrket mark og kulturlandskap. Området er kupert og gravplassen ligger i en skråning ned mot fjorden. Topografien på gravplassen glir sømløst sammen med kulturlandskapet rundt og blir en naturlig del av landskapet. Kirken har en sentral plassering slik at den er synlig både fra vannet og andre siden av fjorden. På sør- og vestsiden er det store jorder, mens gravplassen mot øst avgrenses av en høyde. Beliggenheten og terrenget er noe av det mest karakteristiske og iøynefallende ved gravplassen.

Sammen med Høgsteinen i vest og Steinshylla nede ved sjøen, har Byneset kirke og gravplass hensynssone 6.1 i kommuneplanens arealdel 2012-2024. I tillegg er kirken og deler av gravplassen automatisk fredet etter kulturminneloven.

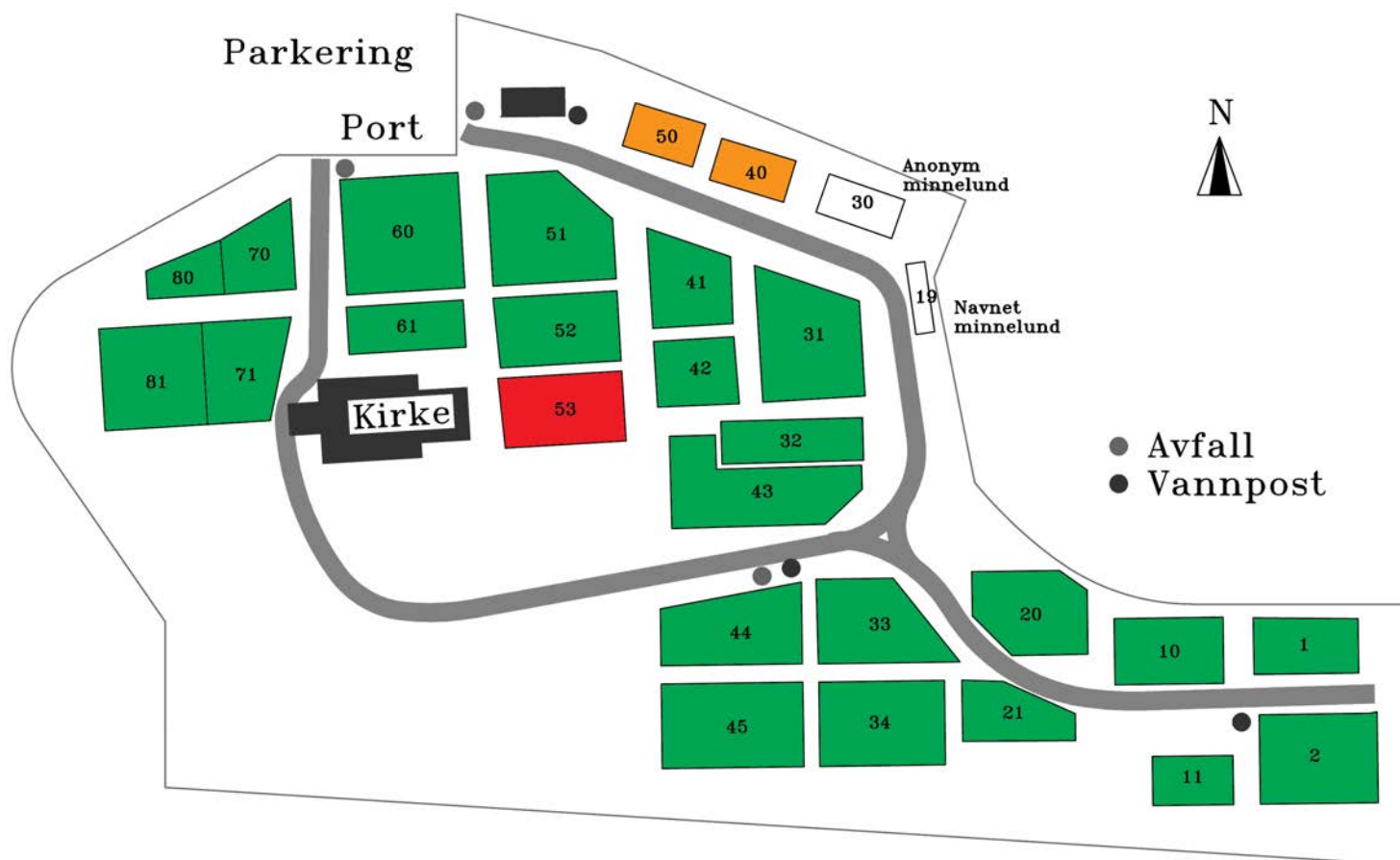
Rom og akser

Gravplassen har to inngangsporter, hvorav den mot nord oppleves som hovedinngangen. Den andre ligger mot øst og leder inn til bårhuset. Fra porten i nord går en grusvei ned mot inngangen til våpenhuset, og herfra oppleves gravplassen relativt liten og intim fordi man ikke ser hvordan den fortsetter nedover skråningen mot sørøst.

Denne delen rundt kirken er i tillegg innrammet av en lav tørrmur og høye, gamle løvtrær, noe som gir en opplevelse av en åpen, men fortsatt intim gravplass. Fra porten i nord er det også utsikt mot fjorden på nedsiden av kirken. Fra porten i øst har man umiddelbar utsikt mot gravplassen videre nedover mot fjorden, før den avløses av jorder. Flere av gravfeltene avgrenses av trær eller lavere busker, noe som er med på å skape mindre rom. Plasseringen av gravminner i det kupert terrenget gir en følelse av en gammel gravplass som har vokst gradvis frem og blitt utvidet ved behov. Tidligere har kirken og sannsynligvis gravplassen vært synlig fra vannet og andre siden av fjorden. I dag er derimot gravplassen omkranset av så mye vegetasjon og trær at det i all hovedsak er kirketårnet man ser over tretoppene. Utsikten fra selve gravplassen og mot fjorden er derimot opprettholdt.

Terreng

Terrenget er svært kupert og kirken og gravplassen ligger på en høyde som skråner ned mot fjorden. Gravplassen følger terrenget og ligger derfor i skråninger. Dette gjelder bortsett fra på vestsiden og delvis nord for kirken, hvor terrenget er så å si flatt. På østsiden av kirken begynner terrenget å helle nedover mot fjorden.

Gravfeltstruktur (kart)

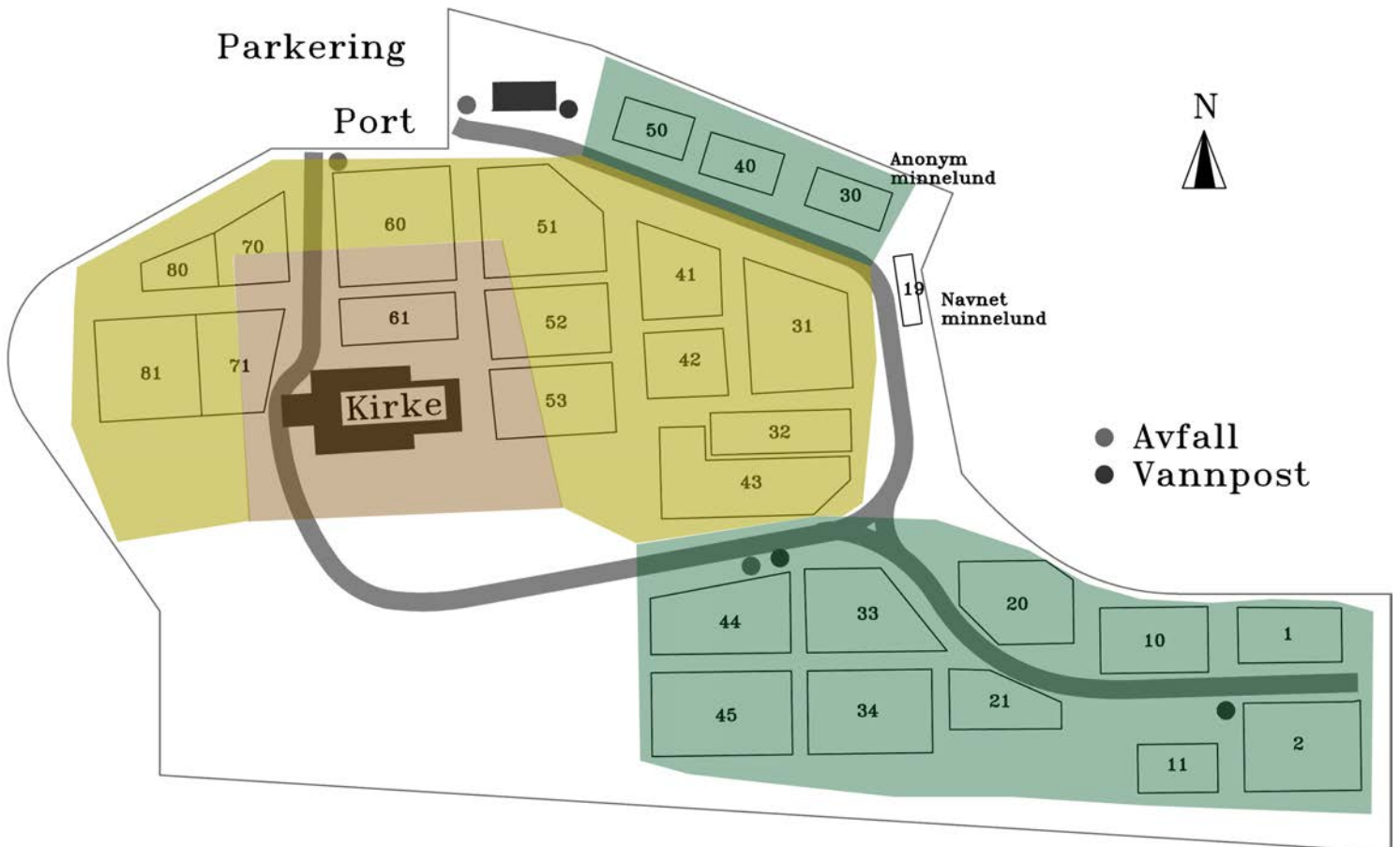
Kistegraver: Gravminner på rekke.

Urnegraver: Gravminner på rekke.

Annet:

Felt 53: Enkelte gravminner ved kirken bryter rekkestrukturen.

I all hovedsak er alle feltene på Byneset organisert i rette rekker, men med noen unntak nærmest kirken. På felt 51, 52, 60 og 61 er gravminnene organisert på rekker, men avstanden mellom gravene og plasseringen i forhold til hverandre er ujevne og litt tilfeldige, noe som gir disse feltene et mer uorganisert uttrykk enn resten. På felt 53 er det noen gravminner som står i tilknytning til kirken og som ikke følger rekkestrukturen. Gravene på felt 31, 32, 41, 42, 51, 52, 53, 60, 61, 70, 71, 80, 81 vender mot øst. Gravminnene i felt 40 og 50 vender mot sør/sørøst. De resterende, 43, 44, 45, 33, 34, 20, 21, 10, 11, 1 og 2 vender mot sør. De sistnevnte er også de nyeste feltene, og her har det blitt tatt hensyn til terrenget når gravminnene har blitt plassert.

Gravområder (kart)

Gravfelt opprettet:

■ Middeltalderen

■ Før 1947

■ 1975

De eldste områdene på gravplassen er feltene i nord, vest og delvis mot øst. De eldste gravminnene ligger på disse feltene, og gjerne i nærheten av kirken. Det er de eldste gravminnene som vitner om at Byneset er en svært gammel gravplass.

Vegetasjon og naturmangfold

Gravplassen omkranses av rik vegetasjon, blant annet bjørk, gran, rogn og lønn. Langs kirkegårdsmuren i nordvest står flere gamle lønnetrær som rammer inn denne delen av gravplassen og blir et viktig karaktertrekk. Det er også plantet lønnetrær langs veinettet fra den østlige porten og nedover mot fjorden. Langs gjerdet mot sør er det høye bjørker som fortsetter opp mot kirken og ender i et tettvokst område. På denne måten rammes gravplassen inn av trær og busker og skjermes den. I tillegg er det asketrær på hver side av grusveien som leder mot våpenhuset, og et stort, gammelt løvtre helt inn mot kirken på sørsiden.

Gravplassen har et rikt fugleliv, noe som høres og ses godt. I tillegg gir gamle trær og tette buskas svært gode forhold for insekter og andre dyrearter. Ifølge Norsk ornitologisk forening har det blitt observert et stort utvalg rødlistete fugler ved gravplassen: Gråtrost, gråsisik, bjørkefink, svartbak og havørn er rødlistet under kategorien «livskraftig» bestand, mens svartand, gulspurv, fiskemåke, tyrkerdue, ærfugl, stær og hønsehauk klassifisert som «nær truet». Sjørørre regnes som «sårbar» art og alke er klassifisert som «sterkt truet».

Vegsystem

Gravplassen har en overordnet veistruktur som går fra hver av de to inngangsportene, en mot nord og en mot øst. Veiene går i en bue rundt kirken og gravplassen før de møtes ved felt 33 og fører videre ned mot felt 1 og 3. På nordsiden av kirken ligger en enkelt hellegang langs gravfelt 61.

Sammenheng med kirkebygg

Det er den eldste delen av gravplassen mot nord, vest og øst, som har mest sammenheng med kirkebygget. Feltene rammes inn av den lave tørrmuren og en del av gravene ligger tett inntil kirken. Det fremstår som ganske tydelig at dette lenge har vært arealer disponert til gravplass. Dette understrekes av flere gamle gravminner i området rundt kirken. De nye utvidelsene mot sør/sørøst har god plassering i landskapet og følger terrenget rundt, men sammenhengen med kirkebygget er mindre tydelig.

Bestandige elementer

Avfallskomprimatorer: Ved portene mot nord og øst er det plassert ut avfallsstasjoner. I tillegg er det en avfallsstasjon nede på gravplassen, mellom felt 43 og 44. Avfallsstasjonene består av store, grå dunker som ved hjelp av solcelle komprimerer avfallet. Disse er praktiske, men kan virke forstyrrende for helhetsinntrykket og opplevelsen av gravplassen. Plasseringen av avfallsstasjonene kan med fordel revurderes.

Belysning: Grå aluminiumsstolper med lysarmatur i moderne stil på de nyere delene av gravplassen.

Benk, Trolla: Svartlakkerte støpejernsbenker med ryggene og sete i umalt tre produsert av Trolla brug. Benkene er strategisk plassert ved utkikkspunkt eller langs hekker som skjærer og gir rom for privatliv.

Benk, aluminium: Benk med armlener og understell i aluminium samt ryggene og sete i ubehandlet treverk. Dekke av skiferheller. Plassert ved utkikkspunkt sør for kirken.

Blomsterurner: Ved inngangsporten i nord og på en utsikts plass sør for kirken er det plassert ut blomsterurner i naturbetong.

Kompostbakker: Grå og åpne kompostdunker i plast. Et lite estetisk tiltalende innslag på gravplassen.

Lyskastere rundt kirken: Grå stolper påsatt lysarmaturer til utvendig lyssetting av kirkebygget.

Navnet minnelund: Stein med plaketter omkranset av blomsterbed.

Porter: Portene i nord og øst består av rødmalte portstolper som opprinnelig har hatt rødmalte porter. Disse er nå heftet av og portene står åpne.

Terrasser: Sør for kirken er to oppmurte terrasser med gravfelt. Den ene er murt opp i stein mens den andre er støpt i betong.

Tregjerde: I sør og sørøst rammes gravplassen inn av et liggende tre-gjerde.

Tørrmur: I nord og vest rammes gravplassen inn av en lav tørrmur som er godt vedlikeholdt.

Vannposter: Kran montert på granittsøyle og dekke av belegningsstein. Finnes ved avfallsstasjonene i øst og nede på gravplassen. I tillegg ligger en vannpost nederst på gravplassen mellom felt 1 og 2.

BESTANDIG ELEMENT: Avfallskomprimatoren ved porten er praktisk, men kan virke forstyrrende for helhetsinntrykket og opplevelsen av gravplassen. Plasseringen av avfallsstasjonen kan med fordel revurderes.

3.2.3. VERNEVERDIGE ELEMENTER (kart)

Løvtrær
Estetisk verdi, vegetasjonshistorisk verdi, miljøskapende verdi.

Langs tørrmuren står en rekke eldre lønnetrær som er viktige for opplevelsen av gravplassen. Det har blitt plantet løvtrær langs veien på utvidelsen i øst og bjørketrær i sørøst. De eldste trærne står langs tørrmuren og sør for kirken, og trærne markerer utvidelsene av gravplassen.

Terrasser
Estetisk verdi, teknikkhistorisk verdi, aldersverdi, miljøskapende verdi, landskapsarkitekturhistorisk verdi.

Sør for kirken er to oppmurte terrasser med gravfelt. Den ene er murt opp i stein mens den andre er støpt i betong.

Tørrmur
Estetisk verdi, teknikkhistorisk verdi, aldersverdi, miljøskapende verdi, landskapsarkitekturhistorisk verdi.

Tørrmuren som omkranser gravplassen har røtter tilbake til 1700-tallet og sannsynligvis enda lenger. Selv om den har blitt utvidet og restaurert flere ganger, er det opprinnelige visuelle uttrykket bevart. Den markerer også den eldste delen av gravplassen.

Trolla-benker
Estetisk verdi, identitetsskapende verdi, teknikkhistorisk verdi.

Elegante støpejernsbenker med ryggene og sete i tre produsert hos Trolla Brug i Trondheim kommune.

Gravfelt:
Svært sårbart for endringer
 Gravfeltet har mange verneverdige gravminner som til sammen danner et helhetlig kulturmiljø.

Middels sårbart for endringer
 Gravfeltet har enkelte verneverdige gravminner som er viktige for det helhetlige kulturmiljøet på gravplassen.

Se 3.2.4. Vernebestemmelser.

VERNEVERDIG ELEMENT: Tørrmuren rundt kirken har røtter tilbake til 1700-tallet. Løvtræene ved muren er også et verneverdig element på gravplassen

3.2.4. VERNEBESTEMMELSER

§ 1 Løvtrær:

Gamle løvtrær skal bevares så lenge de ikke er syke eller forårsaker fare. Dette må vurderes av arborist i hvert enkelt tilfelle. I de tilfeller hvor et slikt tre må felles skal det erstattes med et nytt av samme art.

§ 2 Terrasser med støttemur:

De to terrassene sør for kirken skal bevares og vedlikeholdes.

§ 3 Trolle-benker:

Benker fra Trolle bruk skal bevares og vedlikeholdes. Disse skal ikke erstattes med nye benker.

§ 4 Tørrmur:

Tørrmuren skal bevares og vedlikeholdes.

§ 5 Gravminner:

Gravminner med verneverdi(er) som står på felt med høy sårbarhet skal bevares med mindre det er særlige grunner til at det ikke lar seg gjøre. I så fall skal sletting være resultat av en grundig vurderingsprosess og sletting skal begrunnes.

Dersom det skal tilføres nye gravminner på felt med høy sårbarhet, skal disse være tilpasset øvrige gravminner på feltet i størrelse, materialvalg, overflatebehandling og utforming. Gjenbruk av eldre gravminner er et godt alternativ på felt med høy sårbarhet.

Gravminner som står på felt med middels sårbarhet skal vurderes før de eventuelt slettes. Gravminner som kan tillegges en eller flere verneverdier skal søkes bevart.

Enkeltgravminner som ikke står på felt med høy eller middels sårbarhet kan være verneverdige. Dersom gravminnet har høy alder, er sjeldent eller på andre måter utmerker seg på gravplassen skal slike gravminner søkes bevart.

3.2.5. VERNEVERDIGE GRAVMINNER

Eksempler på verneverdige gravminner på Byneset gravplass.

- Gravminne står på felt som er svært sårbart for endringer
- Gravminne står på felt som er middels sårbart for endringer

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
02.32.00H.005		1946	Svart stein Polert overflate Tempelform «Evakuerte Finnmarkinger høsten 1944 fra Lebesby gamle hjem» Reist av Samemisjonen i 1984.	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Sjeldenhet Symbolverdi
02.41.00J.007 / 008		1931	Betong Vinkelformet topp, barokke buer Blomster-ornamentikk «Gårdbruker»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Identitetsskapende Sjeldenhet
02.42.00H.010 / 011		1928	Betong Avrundet topp Blomster- ornamentikk Kors	Teknikkhistorisk Sjeldenhet Estetisk
02.51.		1891	Flat obelisk i svart, polert stein, flankert av to kors i støpejern Familiegravsted	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende Sjeldenhet
02.51.00C.008		1914	Betong med svart navneplate i glass Buet topp, girlander og kors	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
02.51.00G. 012 		1921	Hvit marmorplate, hviler på stativ i støpejern	Teknikkhistorisk Estetisk verdi Alder Sjeldenhet
02.51.00G. 012 		1912	Hvit marmorplate, hviler på stativ i støpejern	Teknikkhistorisk Estetisk verdi Alder Sjeldenhet
02.52.00B. 006 		1912	Obelisk på sokkel Svart stein, polert	Stilhistorisk Estetisk Alder
02.52.00K. 009 		1902	Støpejernskors	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende Sjeldenhet
02.52.00A. 002 		1912	Hvit stein Hugget ut i ett stykke, utformet som liggende steinplate på skrå steinstøtte	Estetisk Alder Sjeldenhet
02.53.00F. 010 / 011 		1892	Støpejernskors	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende Sjeldenhet

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
02.53.00K.001 ●		1811	Skifer «Var Lensmand fra 1752 til 1804 altsaa 52 Aar»	Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende Sjeldenhet
02.53.00K.004 / 005 ●		1876	Høyreist, smal stein Norges eldste med gravtekst på nynorsk: «Eg tru på tilgivingja forsynderne, kjøttets opatreising og det endelause livet.amen»	Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende Sjeldenhet Symbol
02.53. ●			Liggende steinplate Svært utydelig inskripsjon	Estetisk Alder Sjeldenhet
02.53.00J.006 ●		1850	Plate i støpejern med timeglass, knokler i kryss og to senkede fakler «Provst og sognepræst»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende Sjeldenhet
02.53.00H.004 ●		1896	Plate i støpejern med lavt gitter lang kanten og senket fakkel	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende Sjeldenhet
02.53.00K.003 ●		1856	Støpejernskors «Lensmand»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende Sjeldenhet

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
02.53.00K. 006 		1915	Obelisk Rød stein Tekst på nynorsk	Stilhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende
02.60K.00K. 017 		1951	Svart, rektangulær stein med buet topp Polert overflate «Jordmor» - kvinnelig yrkestittel	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Identitetsskapende Sjeldenhet
02.60K.00J. 008 		1932	Betong Svært god stand Spiss topp, buer ned langs sidene – nybarokk	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Sjeldenhet
02.60K.00D. 010 / 011 		1904	Støpejernskors	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende Sjeldenhet
02.60K.00C. 016 		1916	Liggende gravplate Polert stein På sokkel	Estetisk Alder Sjeldenhet
02.61K.00E. 004 / 005 		1915	Liggende steinplate	Alder Sjeldenhet

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
02.61. ●		1944	Bauta i grovt hugget natustein Portrett av John Stene «Misjonsprest»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Identitetsskapende
02.61K. ●		1899	Støpejernskors	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende Sjeldenhet
02.61K.00B. 010 ●		1905	Støpejernskors	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende Sjeldenhet
02.61.00B. 007 ●		1872	Hvit stein Flat obelisk på fundament Liggende gravplate i stein «Lendsmand»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
02.61K.00D. 005 ●		1929	Betong Svært god stand Støpt roseornamentikk Ny-barokk	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
02.61K.00K. 009 ●		1863	Støpejernsplate «Gaardmand»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende Sjeldenhet

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
02.61K.00J. 007 ●		1900	Fire liggende steinplater Uleselig tekst Del av større familiegravsted	Estetisk Alder Sjeldenhet
02.61. ●			Liggende steinplate Uleselig inskripsjon	Alder Sjeldenhet
02.61. ●			Liggende steinplate Uleselig inskripsjon	Alder Sjeldenhet
02.61. ●			Liggende steinplate Uleselig inskripsjon	Alder Sjeldenhet
02.61K.00J. 007 ●		1900	Obelisk	Stilhistorisk Estetisk Alder
02.61. ●		1934	Betong «Dei døde som her i Herren døy, til livet dei opp skal standa»	Teknikkhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
02.70.00A. 002		1944	Svart stein Polert overflate To kors og norske flagg i kryss «Faldt for gestapohand»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Identitetsskapende Sjeldenhet Symbol
02.71K.00E. 010		1897	Støpejernskors	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende Sjeldenhet
02.71.			Støpejernskors	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende Sjeldenhet
02.71K.00B. 016 / 017		1877	Rektangulært gravminne med slak buet på toppen På lav sokkel Svart polert navneplate	Estetisk Alder
02.81K.00B. 016 / 017		1951	Kvadratisk grunnform med spiss topp Korsformasjoner på toppen Svart stein Polert overflate	Estetisk Sjeldenhet
02.81K.00E. 005		1955	Svart rektangulær stein Polert overflate «Fjellsame»	Stilhistorisk Estetisk Identitetsskapende Sjeldenhet

Lade kirke med kirkegård i 1933. Foto: Anton Røske, NTNI Gunnerus.

3.3. LADE

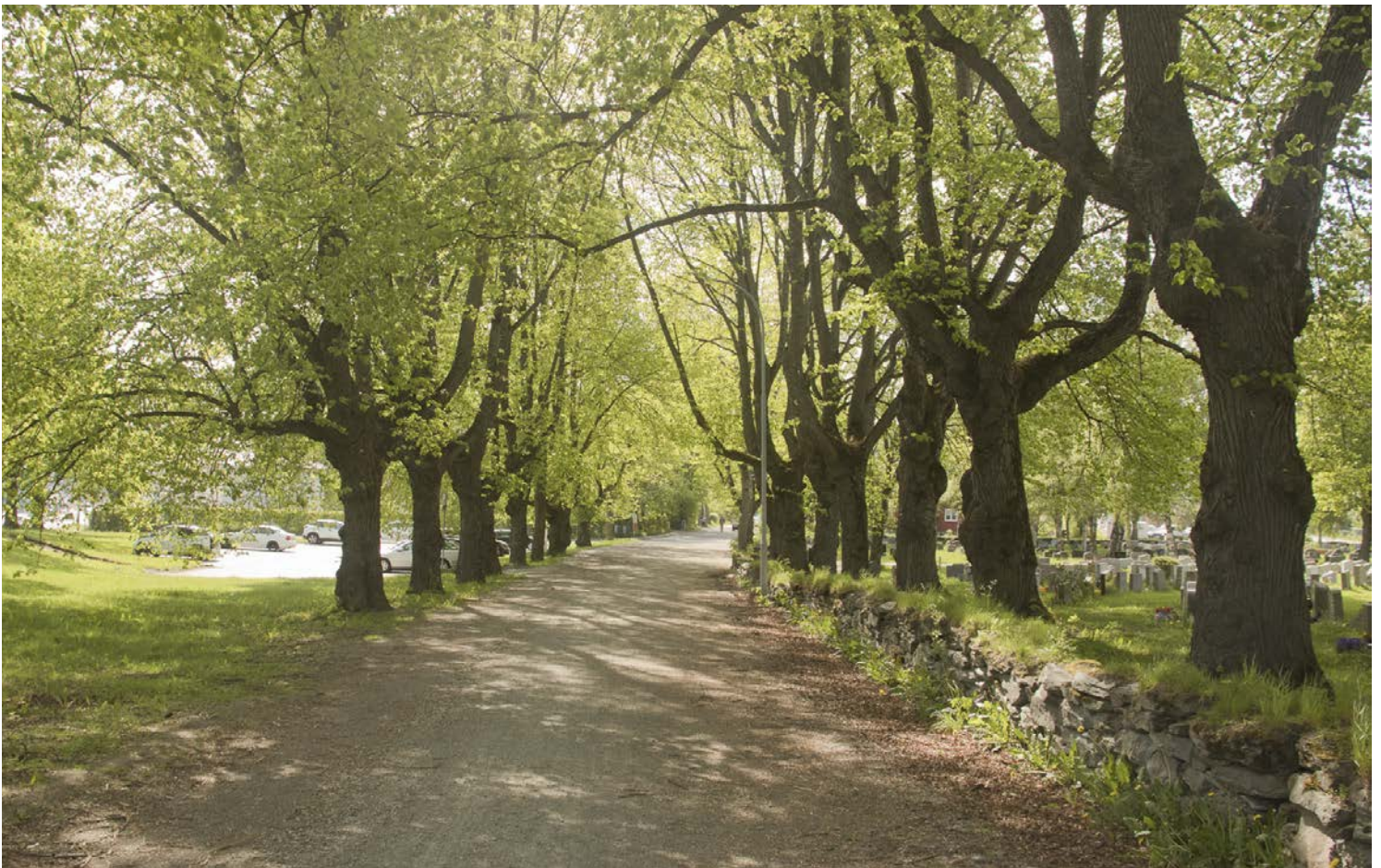
3.3.1. HISTORIE

Strinda fylke var i vikingtiden og middelalderen ett av fire fylker i Utrøndelag og ett av åtte i Trøndelag. Fylket omfattet Strinda, Bratsberg, Malvik, Leksvik, Frosta og Åsen. Både Øreting og Frostating lå her, i tillegg til høvdingsetet Lade. I tidlig historisk tid tilhørte gården på Lade Ladejarlene. Dette var en mektig ætt og den første Ladejarlen, Håkon Grjotgardsson, erobret makten i Trøndelag sammen med Harald Hårfagre rundt år 900. Ladejarlene dyrket de norrøne gudene og i førkristen tid var det hov på Lade. Da Olav Tryggvason tok makten i 995 og etablerte sitt sete i Nidaros med kongsgård på Lade, mistet Ladejarlene og Lade sin sentrale posisjon. Olav falt i slaget ved Svolder allerede i år 1000, og jarlene etablerte seg igjen på Lade. Dette varte likevel ikke lenge, og allerede i 1015 ble Ladejarlene fordrevet av Olav II Haraldsson, senere Olav den hellige.

Det var vanlig at kristne gudshus ble bygget på samme sted som hedensk gudedyrkelse hadde funnet sted. Dette kan ha hatt sammenheng med at hovene allerede var etablerte samlingssteder, men var nok også en symbolsk handling og maktdemonstrasjon. Det er derfor grunn til å tro at det gamle hovet lå der Lade kirke nå ligger. Det antas at det har stått to kirker der tidligere, muligens en steinkirke og en stavkirke, og at dagens kirke ble reist på slutten av 1100-tallet. På 1600-tallet ble kirken omfattende restaurert, men vestportalen i kleberstein og et vindu i romansk stil på østveggen er bygningsdetaljer fra middelalderen.

Tidlig på 1700-tallet fikk kirken ny altertavle, utført av Lars Pedersen Bilthugger. Høyt oppe på tavlen er det to familieskjold tilhørende Jens Hanssen Collin og hans kone Karen Odelsdatter Tønder fra Ringve. Collin døde i 1708 og altertavlen er betalt av enken som takk for at mannen hennes ble begravet inne i kirken. Lenger nede på tavlen står navnet Ellen Ravert sammen med informasjon om at hun har betalt for forgylling og maling av altertavlen. Ravert ble begravet inne i koret og gravstedet ble utstyrt med en svært påkostet gravstein. I hjørnene finner man relieffer av de fire evangelistene og et bekranset dødninghode. Steinen har spor etter forgylling og farger, og skal være det eneste eksempelet på polykromert gravstein i Norge.

Ifølge flere kilder skal eierne av Lade gård ha hatt et privat gravsted. Dette skal ha vært i form av et tilbygg på nordsiden av koret, og det antas at en nisje i nordre korvegg har vært nedgangen til gravstedet. Der fikk general-tollforpakter Herman Treschow, hans kone og noen flere slektninger sitt siste hvilested på 1700-tallet. Gravkapellet led under mangel på vedlikehold utover på 1800-tallet og ble til slutt fjernet. Da kirken ble bygget skal kirkegården på 13 dekar ha blitt rammet inn av en steinmur. En slik steinmur er også dokumentert på en akvarell av Johannes Ås fra rundt 1800, og denne står enda. I 1842 ble det bestemt at ny kirkegård for Lade sokn skulle bli anlagt på Eli plass fordi den på Lade hadde blitt for liten. Etter etableringen av Eli kirkegård ble Lade mindre brukt, men fortsatt nok til at det etter hvert ble behov for utvidelser. Det ble også bygget et likkapell i mur, tegnet av Tycho Castberg i 1935.

NABOSKAP/ LANDSKAP: Lade allé løper på utsiden av kirkegårdsmuren.

3.3.2. DAGENS SITUASJON

Naboskap/ landskap

Lade kirke og den eldste delen av gravplassen er begge automatisk fredete kulturminner etter kulturminneloven. De er markert i aktsomhetskartet med en sikringssone rundt. Nord-øst for kirken ligger Lade gård, som også er et fredet anlegg. Koblingen mellom kirken/gravplassen og den gamle gården er sterk og det er klare siktlinjer fra kirken til gården og visa versa. Lade kirke og Lade gård er også avsatt med hensynssone 2.3 i kommuneplanens arealdel. Forbi Lade kirke går veien Lade Allé, hvor de gamle lystgårdene Lade, Ringve, Devle og Leangen ligger. Langs sørsiden av gravplassen står fortsatt den gamle alleen opp mot Lade gård, med gamle, majestetiske trær. Fra Jarleveien fremstår gravplassen som et frodig grøntanlegg og starten på en sammenhengende grøntstruktur i forbindelse med de nevnte gårdene. Nordvest for gravplassen ligger Lade skole med skolegård inntil kirkegårdsmuren. På Vestsiden og nedover langs Lade Allé og Jarlsborgveien ligger en sammenhengende trehusbebyggelse, hvorav noen hus er markert med verneklasse B og C i Aktsomhetskart over kulturminner.

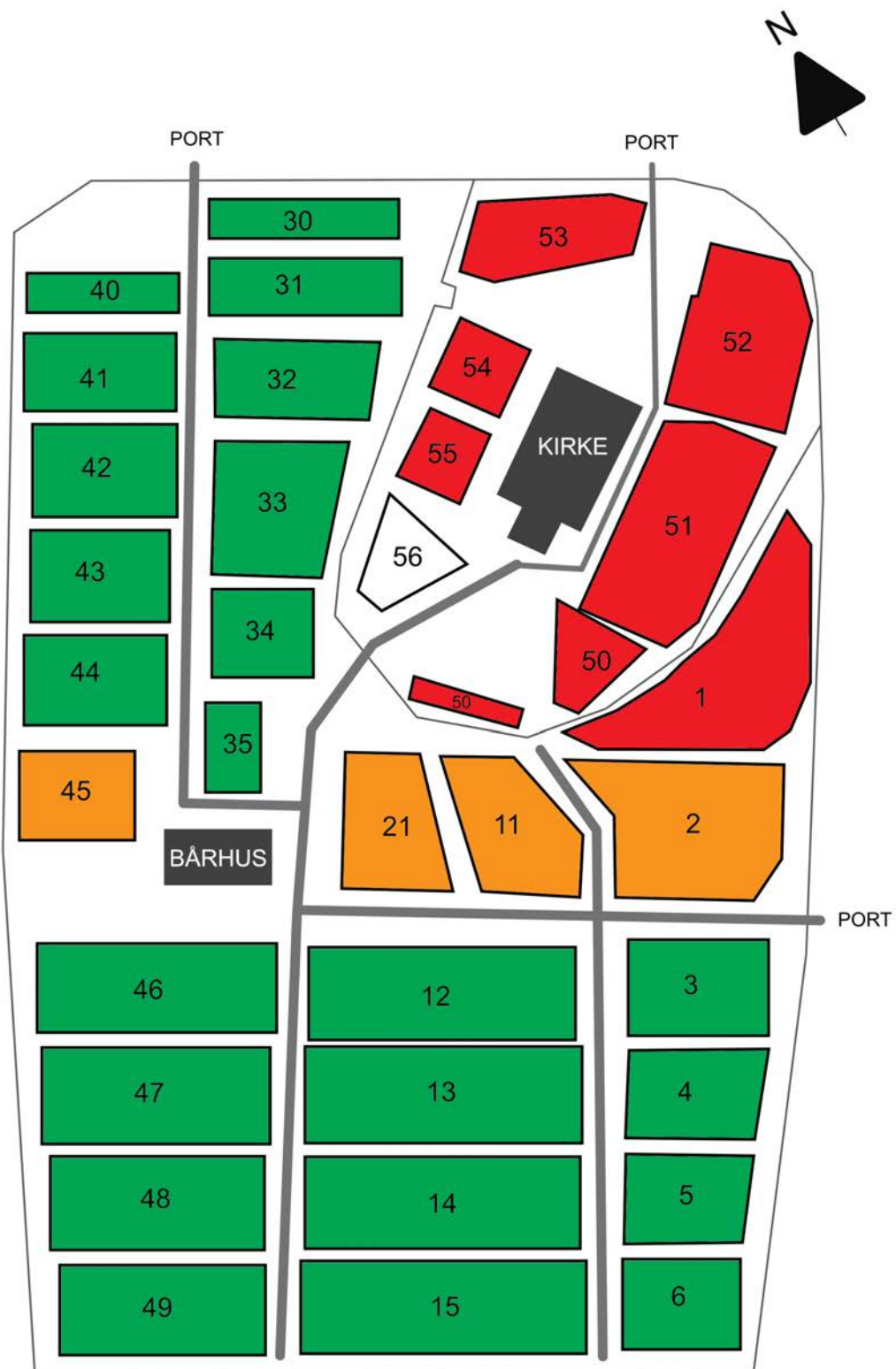
Rom og akser

Gravplassen på Lade oppleves som en skjermet og intim plass. Store trær, både utenfor, langs muren og inne på gravplassen skaper en tydelig avgrensing mot den trafikerte Jarleveien som går forbi. Det eneste som skiller seg ut er felt 46-49 som oppleves mer åpent og eksponert mot skolegården ved Lade skole.

Kirken ligger på en liten høyde over gravplassen, omkranset av den eldste delen av gravplassen. Selv om kirka er delvis skjult av høye trær, oppleves den som et naturlig midtpunkt som følge av at den ligger litt opphøyd. Denne delen rammes inn av en tørrmur som er med på å understreke at den skiller seg fra resten av gravplassen. Dette området fremstår som et svært skjermet rom med historisk sus og gir en opplevelse av tid som har gått. Fra denne delen av gravplassen er også siktlinjene mot Lade gård tydeligst. Resten av kirkegården rammes inn av en tørrmur som svarer den indre, eldste kirkegårdsmuren.

Terreng

I all hovedsak flatt, med noe helling. Kirken med middelalderkirkegård ligger på et høyere nivå enn resten av gravplassen.

Gravfeltstruktur (kart)

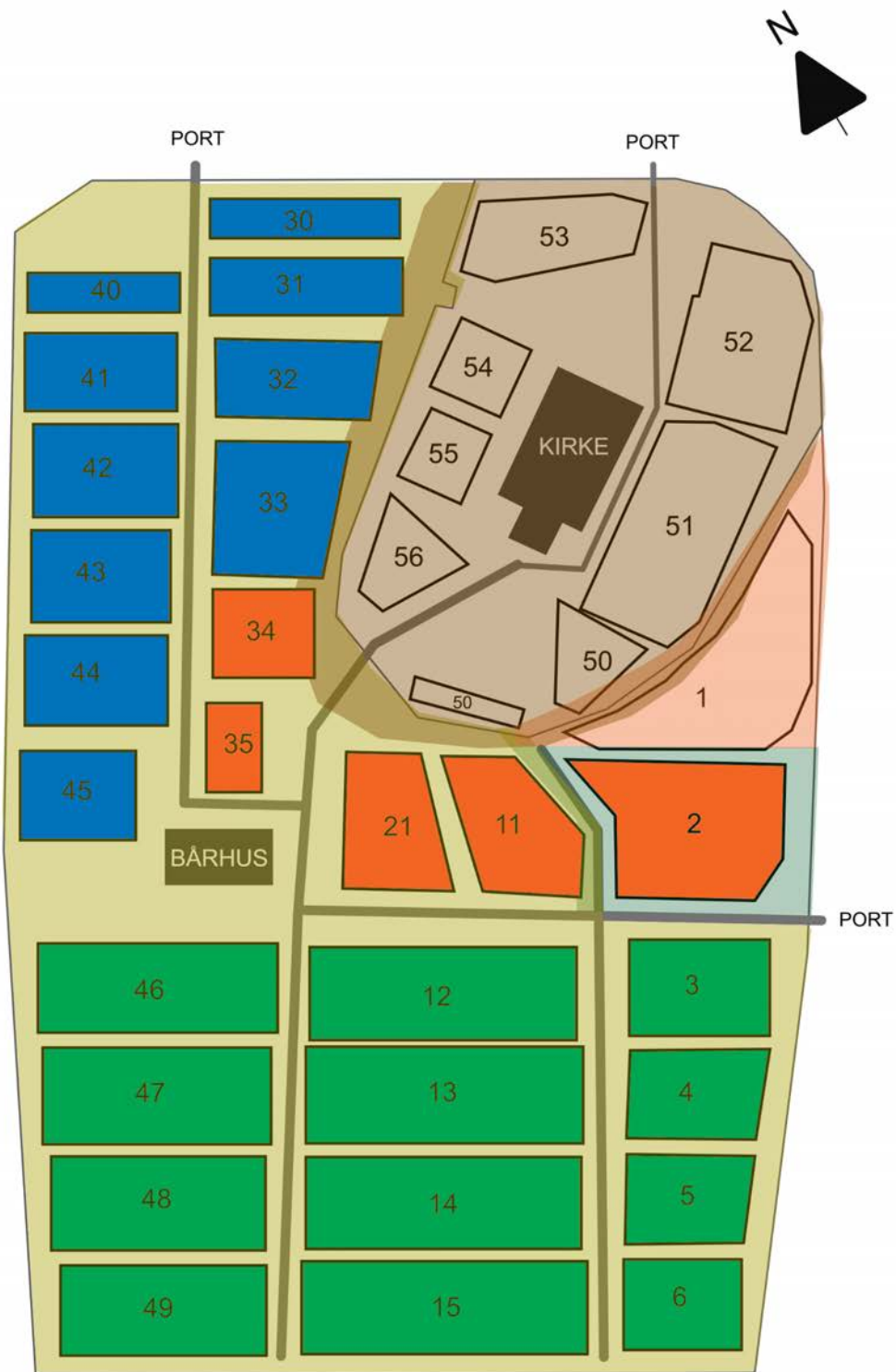
Kistegraver: Gravminner på rekke.

Urnegraver: Gravminner på rekke.

Annet:

Felt 1: Gravminner plassert på rekke i kurve som følger den indre kirkegårdsmuren.

Felt 50-56: Gravminnene rundt kirken er plassert i spredte rekker og i klynger, uten noen tydelig struktur.

Gravområder (kart)

Gravfelt opprettet:

■ Middelalderen

■ Før 1937

■ 1955

■ 1970

Gravfelt omregulert til urnefelt:

■ 1983

■ 2007

■ 2015

Gravområder (forts.)

Middelalderkirkegården som er automatisk fredet ligger innenfor en steinmur sammen med kirken (felt 50-56). Her er ingen bevarte gravminner fra middelalderen, men en stor samling eldre gravminner fra rundt 1850 til rundt 1950. Denne delen av gravplassen har stor variasjon i gravminner innenfor både nyklassisisme, ny-gotikk og historisme. I tillegg er det stor variasjon i materialer og størrelse på graver. Her er det også mange familiegraver, både i form av enkeltgravminner plassert ved siden av hverandre, rammegraver med støpejernsgjerder og liggende støpejernsplater. Det er stor tidsdybde og heterogenitet i gravminner, samtidig fremstår hele området svært helhetlig.

På nordsiden av kirken, mot Lade gård ligger fire store familiegraver etter hverandre på et eget felt (30). I tillegg står tre enkeltgravminner med ryggen mot den indre, eldste kirkegårdsmuren. De resterende feltene (31-34 og 40-44) nord/nord-vest for kirken er preget av stor variasjon i alder og utforming fra rundt 1920 og frem til i dag. Blant annet er det en rekke med liggende støpejernsplater, samt noen enkeltgravminner som utmerker seg.

Nederst på felt 2, mot grusveien, står en rekke med barnegraver. Den eldste er fra 1935. Gravminnene er små og med unntak av ett er ingen av dem begravet sammen med familie. Avstanden mellom veien og gravrekken er svært liten, noe som kan tyde på at det har vært praktiske årsaker som har ført til at det har blitt anlagt en egen rekke med graver for barn akkurat der.

Resten av gravplassen er i stor grad preget av nyere gravminner (felt 3-6, 12-15, 46-49)

Bestandige elementer

Benker, aluminium: Benker uten armlener med understell i aluminium samt sete og ryggene i umalt tre. Plassert på dekke av skiferplater.

Benker, Trolle: Gullakkerte støpejernsbenker med ryggene og sete i gulmalt tre produsert av Trolle brug. Står langs den nyeste kirkegårdsmuren og rundt minnelunden.

Blomsterkrukker: Blomsterkasser i naturbetong ved bårhus.

Grønnlakkerte søppeldunker: Søppelstasjoner i aluminium med lokk plassert ved bårhuset og ved porten på sørsiden. Disse er relativt små og lave, noe gjør at de går i ett med omgivelsene og blir et lite fremtredende element på gravplassen.

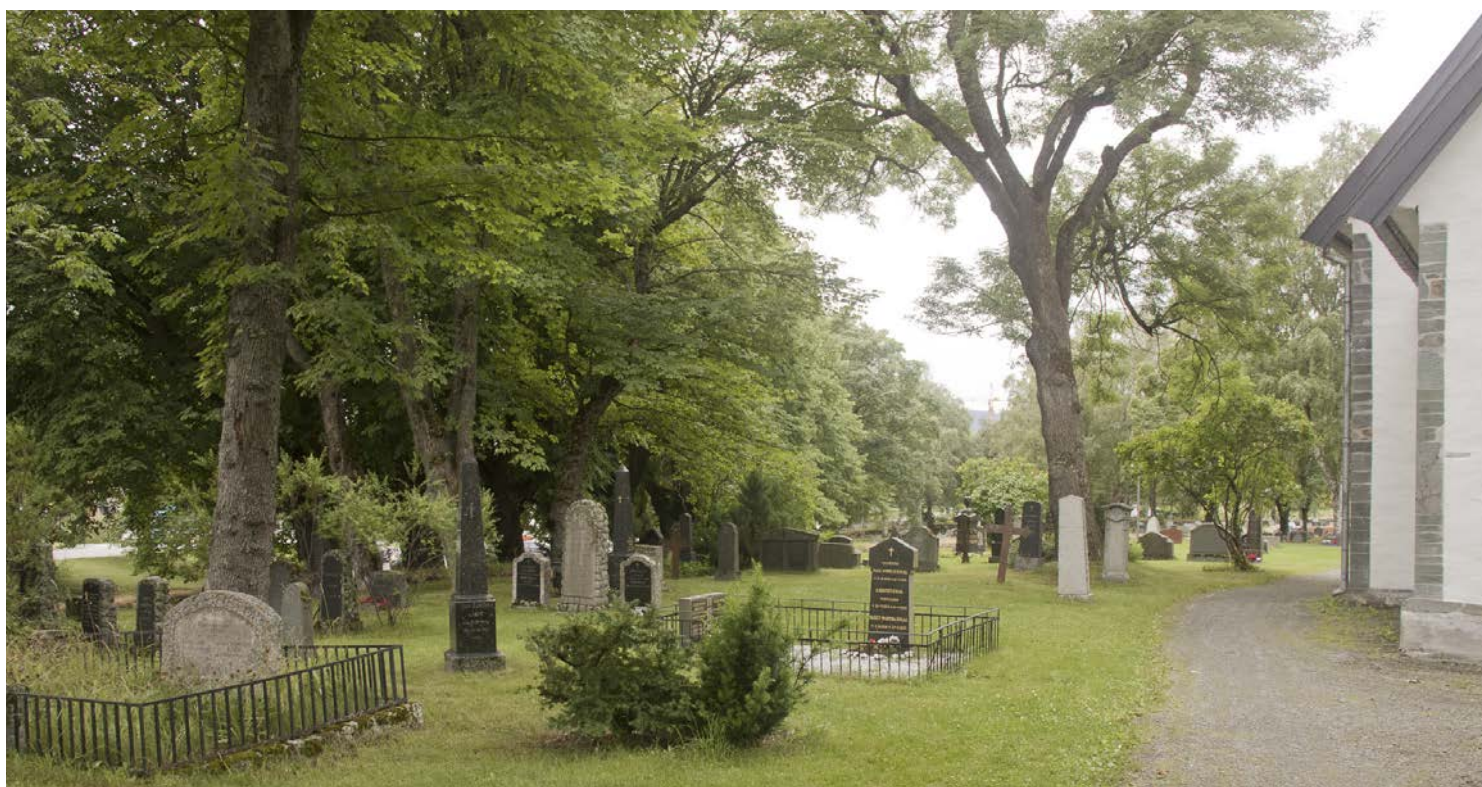
Navnet minnelund: Minnelund i cortenstål med to bautaer og blomsterstativ. Dekke av naturstein.

Port: Inngangen på nordsiden, fra Lade gård, har en stakittport i støpejern. Porten flankeres av to portstolper, også disse i støpejern. Disse imiterer flate søyler med utsmykning på toppen. Søylene er malt i sølvmalings mens porten er svart.

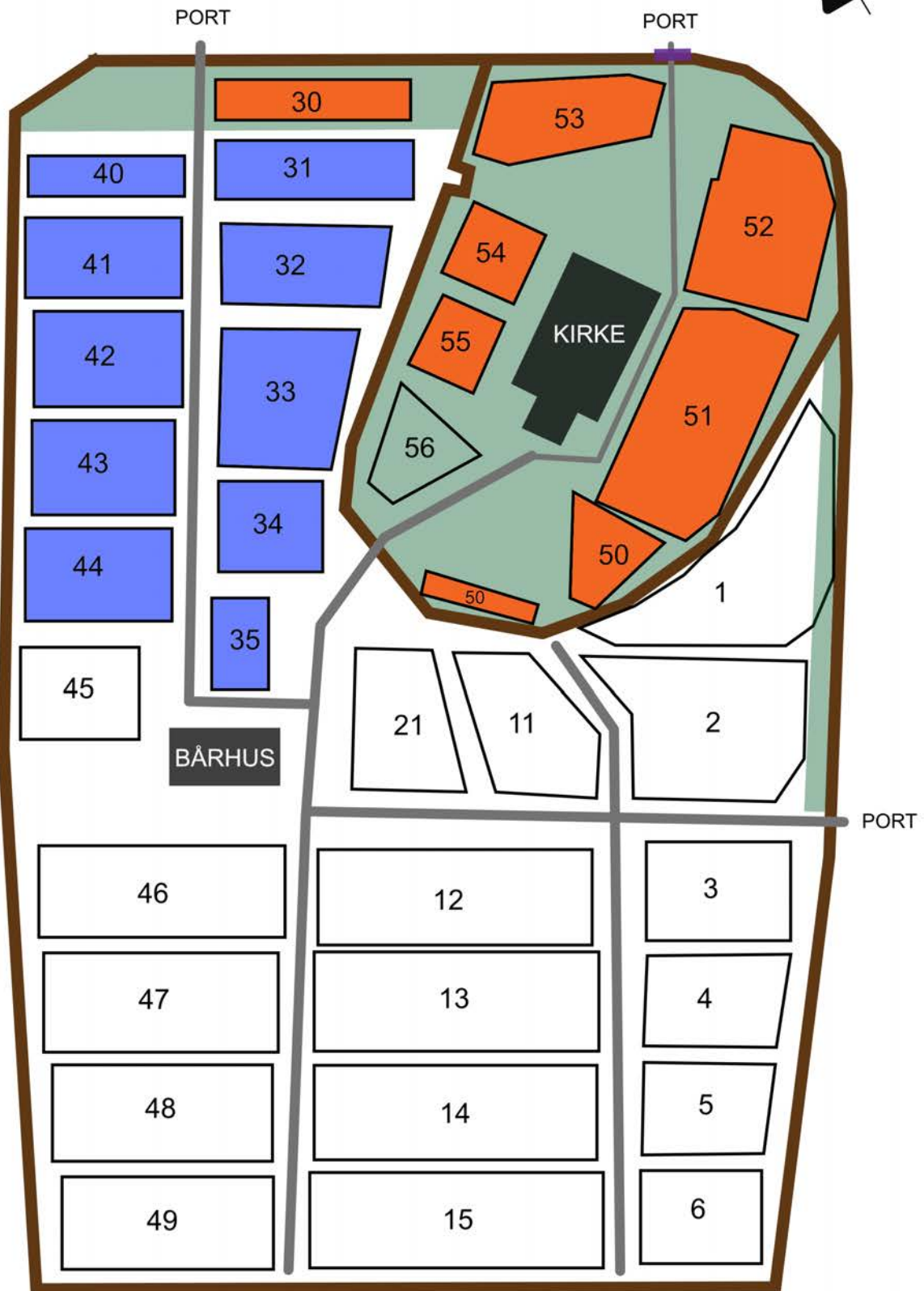
Tørrmurer: Gravplassen har to tørrmurer, en som omkranser hele gravplassen og en som rammer inn middelalderkirkegården og kirken.

Vannpost, granitt: Kran montert på granittsøyle mellom felt 47/48. Kumlokk og dekke av naturstein.

Vannpost, tre: Plastrør med kran montert på trestolpe plassert ved bårhuset

GRAVOMRÅDER: De eldste gravområdene ligger rundt kirken.

VERNEVERDIG ELEMENT: Port på nordsiden av kirken. Porten ligner på den utenfor Nidarosdomen.

3.3.3. VERNEVERDIGE ELEMENTER (kart)

Løvtrær

Estetisk verdi, vegetasjonshistorisk verdi, miljøskapende verdi, alderspreget verdi.

Rundt kirken, særlig nord og øst for kirken, står det store, gamle løvtrær. I tillegg står deler av Lade allé innenfor kirkegårdsmuren. Sammen med gravminnene på de eldste feltene ved kirken, har disse trærne en svært høy miljøskapende verdi og gir hele gravplassen et alderspreget verdi. De er svært stemningsskapende og har en viktig funksjon på gravplassen.

Port og portstolper

Estetisk verdi, sjeldenhet, teknikkhistorisk verdi, miljøskapende verdi, identitetsskapende verdi, stilhistorisk verdi.

Porten på nordsiden av gravplassen er laget i støpejern, sannsynligvis på Trola Brug eller Trondhjem Mekaniske Verksted. Tilsvarende finnes ved Nidarosdomen. Porten leder inn til den eldste delen av gravplassen og er et svært viktig element i dette helhetlige miljøet rundt kirken.

Tørrmurer

Estetisk verdi, aldersverdi, landskapsarkitekturhistorisk verdi, miljøskapende verdi.

Gravplassen har to tørrmurer, hvorav den innerste markerer den opprinnelige gravplassen. Den ytterste muren er av nyere dato og viser hvordan gravplassen har blitt utvidet som følge av behov for mer plass. Murene får kildeverdi ved at de formidler utvidelsen av gravplassen, samtidig har de estetiske kvaliteter og gjør gravplassen til et mer attraktivt sted.

Trolla-benker

Estetisk verdi, identitetsskapende verdi, teknikkhistorisk verdi.

Elegante støpejernsbenker med ryggene og sete i tre produsert hos Trola Brug i Trondheim kommune.

Gravfelt:

Svært sårbart for endringer

Gravfeltet har mange verneverdige gravminner som til sammen danner et helhetlig kulturmiljø.

Middels sårbart for endringer

Gravfeltet har enkelte verneverdige gravminner som er viktige for det helhetlige kulturmiljøet på gravplassen.

Se 3.3.4. Vernebestemmelser.

VERNEVERDIG ELEMENT: Den indre tørrmuren skiller kirken og den eldste delen av gravplassen fra det øvrige anlegget.

3.3.4. VERNEBESTEMMELSER

§ 1 Gravfeltstruktur rundt kirken:

Innenfor den eldste tørrmuren skal gravfeltstrukturen opprettholdes.

§ 2 Port og portstolper:

Port og portstolper i støpejern mot Lade gård skal bevares og vedlikeholdes.

§ 3 Rammegraver:

I den grad det er mulig skal gravsteder med støpejernsgjerder bevares og vedlikeholdes. Dette gjelder også dersom gravminnet ikke er verneverdig.

§ 4 Trolle-benker:

Benker fra Trolle brug skal bevares og vedlikeholdes. Disse skal ikke erstattes med nye benker.

§ 5 Tørrmur:

Tørrmurene skal bevares og vedlikeholdes.

§ 6 Løvtrær:

Gamle løvtrær skal bevares så lenge de ikke er syke eller forårsaker fare. Dette må vurderes av arborist i hvert enkelt tilfelle. I de tilfeller hvor et slikt tre må felles skal det erstattes med et nytt av samme art.

§ 7 Gravminner:

Gravminner med verneverdi(er) som står på felt med høy sårbarhet skal bevares med mindre det er særlige grunner til at det ikke lar seg gjøre. I så fall skal sletting være resultat av en grundig vurderingsprosess og sletting skal begrunnes.

Dersom det skal tilføres nye gravminner på felt med høy sårbarhet, skal disse være tilpasset øvrige gravminner på feltet i størrelse, materialvalg, overflatebehandling og utforming. Gjenbruk av eldre gravminner er et godt alternativ på felt med høy sårbarhet.

Gravminner som står på felt med middels sårbarhet skal vurderes før de eventuelt slettes. Gravminner som kan tillegges en eller flere verneverdier skal søkes bevart.

Enkeltgravminner som ikke står på felt med høy eller middels sårbarhet kan være verneverdige. Dersom gravminnet har høy alder, er sjeldent eller på andre måter utmerker seg på gravplassen skal slike gravminner søkes bevart.

3.3.5. VERNEVERDIGE GRAVMINNER

Eksempler på verneverdige gravminner på Lade gravplass.

- Gravminne står på felt som er svært sårbart for endringer
- Gravminne står på felt som er middels sårbart for endringer

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
07.30.00A. 005 / 006 07.30.00B 003 / 004 / 005 / 006 ●		1920	Rammegrav med støpejernsgjerde Stort gravminne, nyklassisistisk tempelform, satt sammen av tre stener Relieff i bronse hvor to engler holder hender	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende Sjeldenhet
07.30.00B. 009 ●		1919	Rammegrav med lavt støpejernsgjerde Tre rektangulære stener i bakkant, søyle med urne i midten av gravsted	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende Sjeldenhet
07.30.00A. 010 / 011 / 012 / 013 07.30.00B. 011 / 012 / 013 ●		1918	Rammegrav med støpejernsgjerde og -port Nyklassisistisk gravminne i mørk stein, tempelformet Polert skriftplate med gullbokstaver «Direktør»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende Sjeldenhet
07.30.00B. 016 ●		1943	Rammegrav, støpejernsgjerde med eggstav Nyere gravminne i grå stein, hovedsakelig rammegrav som har verneverdi.	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Identitetsskapende
07.32K.00A. 014 / 015 07.32K.00B. 014 / 015 ●		1919	Formet som romansk bue med sluttstein på toppen Slett navneplate i bueåpningen «Res. Kapellan» «Lærerinne»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
07.33K.00F.008 ●		1950	Støpejernsplate, liggende Korslagte fakler, tårekrukke og Olavsrose «Ingeniør»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Identitetsskapende Sjeldenhet
07.33K.00E.009 ●		1939	Støpejernsplate, liggende Korslagte fakler, tårekrukke og Olavsrose	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Identitetsskapende Sjeldenhet
07.33K.00E.008 ●		1925	Støpejernsplate, liggende Korslagte fakler, tårekrukke og Olavsrose «Godseier»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende Sjeldenhet
07.33K.00E.007 ●		1921	Støpejernsplate, liggende Korslagte fakler, tårekrukke og Olavsrose	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende Sjeldenhet
07.33K.00E.006 ●		1934	Støpejernsplate, liggende Korslagte fakler, tårekrukke og Olavsrose «Ingeniør»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Identitetsskapende Sjeldenhet
07.34K.00C.013 / 015 ●		1925	Søyle med kannelurer Sokkel med skriftplate i kobber Ildbeger i kobber på toppen av søyle	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet

Gravn.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
07.34K.00D. 009 / 011 		1924	Betong Støpt kors Navneplate liggende foran gravminne	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Sjeldenhet
07.41K.00C. 013 		1927	Nyklassisistisk tempelform «Dykker»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder
07.42K.00C. 011 / 012 / 013 / 014 07.42K.00D. 011 / 012 / 013 / 014 		1928	Rammegrav, støpejernsgjerde med klassisk ornamentikk Gravminne satt sammen av tre steiner, midtsteinen har en romansk bue på toppen som hviler på to søyler «Gårdbruker»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende Sjeldenhet
07.44K.00A. 009 		1929	Høyt kors, hugget ut i rødlig stein	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Sjeldenhet
07.45K.00A. 001 		1927	Hvit søyle med due på toppen «Restauratör»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
07.50.00D. 003 		1920	Høy sokkel i stein med urne i stein på toppen	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
07.50.00E. 007 / 008 		1944	Buet gravminne med to smale sidesteiner To intakte steinkrukker på sokkel	Stilhistorisk
07.52.00B. 007 		1888	Familiegravsted, består av tre frittstående steiner Et høyt, grovt hugget gravminne i midten, flanker av to lavere med svart innfelt navneplate	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder
07.52.00A. 013 		1945	Svart stein Flat obelisk «Museumsdirektør»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk
07.52.00A. 007 		1892	Svart stein, polert Obelisk «Gaardbruker»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Alder
07.51.00M. 004 		1891	Støpejernskors «Gaardbruker»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende Sjeldenhet
07.51.00M. 003 		1893	Støpejernsplate, liggende	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Alder Sjeldenhet

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
07.51.00M.005 ●		1883	Støpejernskors	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende Sjeldenhet
07.51.00M.007 ●		1908		Stilhistorisk Estetisk Alder
07.51. ●		-	Støpejernskors	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende Sjeldenhet
07.51.00L.001 ●		1869	Rektangulært gravminne med buet tak Kors og girlander Støpt i betong «Gaardbruker»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
07.51. ●		-	Støpejernsplate, liggende Nedgrodd, uleselig	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Sjeldenhet Identitetsskapende
07.51.00L.003 ●		1894	Rektangulært gravminne med buet topp, på sokkel Svart stein	Stilhistorisk Alder

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
07.51.00L.007 ●		1884	Tempelformet gravminne Grå stein, grovt hugget To svarte navneplater Svart kors i gavlen «Bokholder» «Hustru» «Journalist» «Telegraffullmektig» «Waisenhusforstander»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Alder Identitetsskapende
07.51.00K.010 / 011/ 012 ●		1929	Familiegravsted, tre steiner En flat obelisk på sokkel, flankert av to lavere gravminner med barokke buer «Gaardbruker»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Alder
07.51.00K.008 ●		1893	Støpejernsplate, liggende Gjengrodd	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Alder Sjeldenhet Identitetsskapende
07.51.00J.007 ●		1916	Grå stein, grovt hugget Barokk bue på toppen På sokkel	Stilhistorisk Alder
07.51.00H.008 ●		1949	Rammegrav Rektangulært gravminne, flankert av to smale steiner med kors	Stilhistorisk
07.51.00H.011 ●		1935	Rammegrav «Snekker» Gjengrodd	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
07.51.00G.009 ●		1908	Støpejernskors	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende Sjeldenhet
07.51. ●			Støpejernskors Uleselig	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende Sjeldenhet
07.51. ●			Støpejernskors Uleselig	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende Sjeldenhet
07.51.00G.006 ●		1910	Flat obelisk på sokkel Svart stein, polert overflate	Stilhistorisk Alder
07.51.00E.006 ●		1875	Rektangulært gravminne på sokkel med lite «tak» Rødlig stein Hvitt porselensrelieff, hvit navneplate Kors på toppen mangler	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Alder
07.51.00F.002 ●		1882	Rektangulært gravminne, barokk bue på toppen På sokkel	Stilhistorisk Alder

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
07.51.00E.009 ●		1885	Stor sokkel med urne på toppen Svart stein «Ingeniör» «Kjöpman» «Hustru»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
07.51.00D.009 ●		1880	Grå stein, hugget planteranke som omkranser navneplaten Hvit navneplate Hvitt kors på toppen av gravminnet Organisk uttrykk	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
07.51.00D.008 ●		1894	Rektangulær stein på sokkel, spiss topp «Fabrikkejer»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Alder
07.51.00D.006 ●		1899	Rektangulær stein, avrundet topp	Stilhistorisk Alder
07.51. ●		1884	Støpejernsplate, liggende Gjengrodd, uleselig	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Alder Sjeldenhet Identitetsskapende
07.51.00E.002 ●		1908	Rektangulær svart stein med avrundet topp På sokkel «Gaardbruker» «Kjöpmand»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Alder

Gravn.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
07.51.00C.007 ●		1917	Rektangulær svart stein med avrundet topp På sokkel «Skipsfører»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Alder
07.51.00C.008 ●		1886	Rektangulær svart stein med spiss topp På sokkel «Fru» «Moder»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Alder
07.51.00B.006 ●		1901	Spiss stein, grovt hugget mønster på baksiden Hvit, glatt stein i navneplaten «Forh. fabrikm.»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder
07.52.00A.001 ●		1922	Lys grå, rektangulær stein med spiss topp «Kjøpmand»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Alder
07.52.00J.002 ●		1892	Slank søyle med urne på toppen Mørk grå stein	Stilhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
07.52.00H.004 ●		1910	Lav stein med buet topp Grovt hugget på baksiden, minner om råkopp Svart, polert navneplate	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder

Gravn.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
07.52.00J. 008		1929	Støpejernsplate, sammensatt av sju mindre plater Del av stort familiegravsted «Fru»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Alder Sjeldenhet Identitetsskapende
07.52.00J. 010		1829	Støpejernsplate Del av stort familiegravsted «Greve af Trampe»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet Identitetsskapende
07.52.00J. 007		1913	Støpejernsplate Del av stort familiegravsted Fått tilføyelse i 1995 i form av liten jernplate plassert på støpejernsplaten «Ingeniør» «H.R. Advokat»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Alder Sjeldenhet Identitetsskapende
07.52.00J. 007		1856	Støpejernsplate Del av stort familiegravsted «Grevinde»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet Identitetsskapende
07.52.00J. 006		1832	Støpejernsplate Del av stort familiegravsted «Stiftamtmand»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet Identitetsskapende
07.52.00H. 006		1857	Støpejernsplate Del av stort familiegravsted «Frue»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet Identitetsskapende

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
07.52.00H.007		1885	Støpejernsplate Del av stort familiegravsted «Oberstlieutnant» «Greve af Trampe»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet Identitetsskapende
07.52.00H.009		1908	Støpejernsplate Del av stort familiegravsted «Grevinde»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet Identitetsskapende
07.52.00H.010		1876	Støpejernsplate Del av stort familiegravsted «Amtmand» «Greve af Trampe»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet Identitetsskapende
07.52.00H.011		1885	Støpejernsplate Del av stort familiegravsted «Grevinde»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet Identitetsskapende
07.52.00F.013		1904	Svart stein Flat obelisk, polert overflate «Gaardbruger»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Alder
07.52.00F.009		1941	Bred, rektangulær stein Enkelt formspråk «Professor»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
07.52.00F.007 ●		1927	Rammegrav med kjetting Høy bauta i midten "Lokalthistorikeren" "Olavsdagens utrettelige forkjemper"	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Alder Identitetsskapende Sjelden
07.52.00F.006 ●		1921	Rammegrav, gjerde i støpejern Rektangulær stein med buet topp «Kirkesanger og lærer»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Alder Identitetsskapende
07.52.00E.004 ●		1915	Svart obelisk på sokkel Polert Yrkestitler	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder
07.52.00E.006 ●		1924	Mørk grå stein Smalt gravminne med barokk bue på toppen Korsornamentikk i sirkel «Minne over raadskone»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende Sjelden
07.52.00D.008 / 009 07.52.00E.008 / 009 / 010 ●		1914	Familiegravsted, består av fem steiner Svart, polert navneplate Grovt hugget råkopp på baksiden	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder
07.52.00C.002 ●		1915	Rammegrav med gjerde i støpejern og flere gravminner «Gaardbruker»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Alder

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
07.53.00C.006 ●		1904	Stor støpejernsplate Liggende «Høiesterettsadvokat»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
07.53.00C.004 ●		1881	Steinplate, liggende «Sorenskriver» «Hustru»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Sjeldnehet
07.53.00C.002 ●		1919	Svart kors i stein på sokkel «Bergmester»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
07.53.00D.003 ●		1946	Støpejernsplate, liggende «Consul» «Ringve museum donator»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Identitetsskapende Sjeldenhet
07.53.00D.002 ●		1902	Steinplate, liggende	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
07.53.00D.004 ●		1940	Støpejernsplate «Operasangerinne»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Sjeldenhet

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
07.53.00D. 006 ●		1913		Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
07.53.00E. 010 ●		1934	Rektangulær, svart stein med spiss topp	Stilhistorisk
07.53.00D. 010 ●		1916	Rektangulær grå stein på sokkel, svart navneplate Svært forenklet tempelform uten trekantet gavl	Stilhistorisk Alder
07.53.00C. 013 ●		1837	Stor obelisk på sokkel Svart, polert stein	Stilhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
07.53. ●		1883	Steinplate, liggende Uleselig, svært gjengrodd	Alder
07.53.00E. 017 ●		1872	Steinplate, liggende Uleselig, svært gjengrodd	Alder

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
07.54.00A.008 ●		1895	Støpejernsplate	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
07.54.00A.007 ●		1894	Støpejernsplate	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
07.54.00B.004 ●		1896	Steinplate, liggende Barnegrav	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
07.54.00C.004 / 005 / 006 / 007 / 008 07.54.00D.004 / 005 / 006 / 007 / 008 ●		1877	Stort familiegravsted Rammegrav med støpejernsgjerde Tempelformet gravminne i lys stein Liggende steinplater	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
07.54.00A.003 ●		1880	Obelisk på sokkel Svart, polert stein «Krigsraad» «Brigadelæge»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder
07.55.00D.005 ●		1861	Steinplate, liggende «Sorenskriver»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
07.55.00C. 002 ●		1948	<p>Rammegrav med hekk Rektangulært gravminne, grovt hugget grå stein «Sogneprest Strinda» «Arkitekt» Tycho Castberg, arkitekt og tegnet blant annet kapellet på Lade kirkegård</p>	<p>Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Personalhistorisk Estetisk Identitetsskapende</p>

Klæbu kirkegård på slutten av 1800-tallet. Foto: Fotograf ukjent, NTNU Gunnerus.

3.4. KLÆBU

3.4.1. HISTORIE

Den første kirken i Klæbu var sannsynligvis en stavkirke som lå på samme sted som dagens kirke er plassert. Det antas at den første kirken ble bygget på 1200-tallet og at den eldste delen av gravplassen ble etablert i samme periode. Første gangen kirken ble omtalt var i 1430. Kirkeregnskapene fra 1683-86 kan fortelle at kirken i 1669 var så skadet av råte at koret og deler av skipet ble revet og bygget opp igjen i laftet tømmer. I 1685 ble resten av den skadede stavkirken revet og erstattet av laftebygg. Den nye kirken ble altså bygget trinnvis og da den var ferdig besto den av en kvadratisk tømmerkirke med lave, rektangulære korsarmer mot vest, sør og øst. I 1789 ble også denne kirken revet. Lars Forseth (1757-1839) og faren hans med samme navn, var begge pådrivere for å få bygget den nye åttekantede kirken. Den sto ferdig i 1790 og det er denne kirken som står der i dag. Forseth var en av to Eidsvollsmenn fra Klæbu. Den andre var Jacob Hersleb Darre (1757-1841) og begge er gravlagt på gravplassen i Klæbu. Forseth var i tillegg bonde, skolemester og klokker, og i 1903 ble det reist en bauta til minne om ham ved den vestre inngangen til kirken. Darre var sogneprest i Klæbu i 36 år.

Stavkirken var en middelalderkirke med tilhørende gravplass. Den eldste delen av gravplassen i Klæbu er derfor middelalderkirkegård og automatisk fredet. På et kart fra 1676-99 var kirken og kirkegården tegnet inn og det kan se ut til at den første kirkegården var sirkelformet. Bortsett fra dette, er det ikke mye man vet om gravplassen i Klæbu fra de første århundrene. I 1899 ble det tegnet et riss over gravsettingene og det ble skaffet en gravprotokoll som ble tatt i bruk fra 1. januar 1900. Dette var et minimumskrav etter kirkegårdsloven av 1897. Fra 1917 ble det tillat med familiegravsteder i Klæbu, og det står i

dag tre rammegraver med familiegravsteder på gravplassen. På 1950-tallet utarbeidet Trygve Opheim en plan for gravplassen. Siden den gang har det blitt utarbeidet flere forslag til gravkart, siste i 1985 av landskapsarkitekt Nils Åge Austerheim. Gravplassen har blitt utvidet i flere etapper, første gang i 1931. Da ble deler av gravplassen planert på østsiden av porten. I tillegg skal tørrmuren langs felt 20, 21 og 22 og rekken med bjørketrær stamme fra denne utvidelsen. Bjørkene ble plantet på initiativ av sogneprest Skjånes for å markere den eldste delen av gravplassen. Det var Klæbu frilynte ungdomslaget som utførte arbeidet, og senere utvidelser har blitt fulgt opp med planting av bjørk, lønn og buskfuru. Gravplassen ble igjen utvidet på slutten av 1960-tallet og innviet med gudstjeneste i 1976. Siste utvidelse fant sted fra 1999 til 2003.

Prestegården i Klæbu heter i dag Klæbu prestegård, men opp gjennom historien har den endret både navn og grenser flere ganger. Den første, opprinnelige gården, het By og har røtter tilbake til førkristen tid. På gården lå det et gravfelt med 24 til 25 graver, det største i Klæbu. Det spekuleres i om kirken kan være bygget på toppen av en gammel gravhaug, noe formen på haugen kan tilsa. Man lurer også på om kirken kan være bygget på samme sted som det gamle hovet i Klæbu, slik man også tror om Lade og Byneset. Gårdsnavnet By var ofte navnet på en sentral og spesielt god gård som fungerte som et bygdesenter de andre gårdene ble etablert rundt. Allerede på 1300-tallet var By prestegård, og historien til kirken og gården har vært nært knyttet til hverandre i mange hundre år. Frem til 1910 gikk adkomstveien til kirka via prestegården.

I 1839 ble Klæbu seminar etablert. Seminaret var en utdanningsinstitusjon for lærere, og var den største høyere lærerutdanning i Norge frem til 1866. De første årene foregikk undervisningen i hovedbygningen på prestegården, samtidig ble det bygget undervisningsbygg på jord som opprinnelig tilhørte prestegården. Skolebygget på seminarplassen sto klart til skolestart i 1843. I 1892 ble seminaret avviklet og flyttet til Levanger og de tomme lokalene ble tatt i bruk som blindeskole. Blindeskolen holdt til i Klæbu frem til 1912, da den ble flyttet til Trondheim.

Det gamle skolebygget ble ikke stående tomt lenge. Allerede i 1917 åpnet Klæbu pleiehjem - en institusjon for såkalt åndssvake personer. I 1881 fikk Norge det som da ble omtalt som «abnormskoleloven». Loven påla staten å sørge for et undervisningstilbud for blinde, døve og «åndssvake» barn. Det ble også bestemt at det skulle føres protokoll over «abnorme børn». Det var likevel ikke slik at undervisningsplikten gjaldt for alle såkalt åndssvake barn. De med aller størst utfordringer, de som ble betegnet som «ikke dannelsesdyktige», hadde ingen rettigheter etter loven. Johan Anton Lippestad var en av flere, blant dem Emma Hjorth, som engasjerte seg i å sikre grunnleggende rettigheter også for disse barna. Lippestad ble direktør for «abnormskolevesenet» i 1904. Da Stortinget i 1911 bestemte at det skulle opprettes et statlig «åndssvakehjem» ga Kirkedepartementet ansvaret for å utarbeide planene til Lippestad. Da blindeskolen flyttet til Trondheim i 1912, ble lokalene i Klæbu nok en gang tomme. Etter noe overveielse ble det bestemt at det nye pleiehjemmet skulle etableres i Klæbu og flytte inn

i de gamle lokalene til seminaret. Lippestad var idealist og hadde intensjoner om at pleiehjemmet også skulle legge til rette for arbeidstrening. Da han døde i 1912 tok Ludvig Kragtorp over som direktør, og hans ambisjoner var i større grad å etablere et pleiehjem med lavest mulig utgifter. Pleiehjemmet åpnet i 1917 og i 1918 var over halvparten av pasientene barn under 10 år. Mange ble værende på institusjonen hele livet og ble svært isolert fra samfunnet rundt. Pleiehjemmet var preget av trang økonomi og mange pasienter. De ansatte ble presset hardt, både med tanke på lønn og arbeidsvilkår. Mange pasienter ble syke, og hjemmet ble rammet av både lungebetennelse, tuberkulose, spanskesyken og difteri. Det fantes ingen egen avdeling hvor syke med smittsomme sykdommer kunne isoleres fra de andre. En slik avdeling kom først i 1951. Da spanskesyken rammet Klæbu i 1918, døde minst ni av pasientene i løpet av november og desember. Sykdommen fortsatte å herje utover på nyåret 1919.

På gravplassen finnes fortsatt spor etter Klæbus institusjonshistorie. Det finnes fortsatt gravminner som stammer fra tiden til seminaret og blindeskolen. Mange av pasientene ved pleiehjemmet ble også gravlagt på gravplassen i Klæbu, men før 1950-tallet var det få av dem som døde som fikk eget gravminne. Fra 1957 fikk alle pasienter gravminne ved begravelse og disse er ofte ganske like: rektangulære gravminner med kuttete hjørner i rosa eller grå granitt. Mange av disse står på felt 20. I 1967 fikk pasientene uførepensjon og fra da av ble gravminnene betalt av pasienten selv.

KLÆBU KIRKE: Den åttekantede Klæbu kirke sto ferdig i 1790.

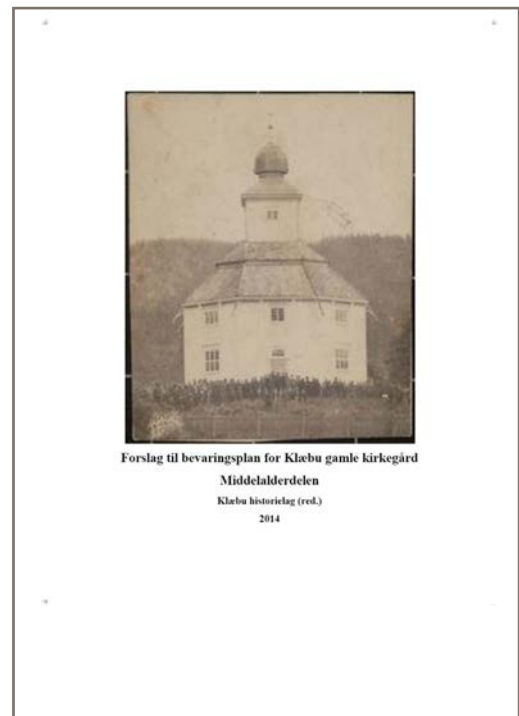
EIDSVOLLSMANN: Jacob Hersleb Darre (1757-1841) var sogneprest og en av to Eidsvollsmenn fra Klæbu

Om bevaringsplan for Klæbu kirkegård (2014)

I perioden mellom 2006 og 2014 utarbeidet medlemmer av Klæbu historielag et forslag til bevaringsplan for Klæbu gamle kirkegård for kirkevergen i Klæbu. Det ble nedsatt en Kirkegårdskomité som ble ledet av Astrid Grendstad, øvrige medlemmer var Lars Braa, Nils Grendstad, Martha Grendstad, Asgeir Gunnes og Hans Henrik Solheim. Arbeidet var svært omfattende og tidkrevende. Komiteen registrerte til sammen 489 gravminner på den eldste delen av gravplassen, som vil si haugen rundt kirken (middelalderdelen av gravplassen) og en sikringszone rundt (felt 31-35). Deretter besto arbeidet av å systematisere og vurdere gravminner for vern, samle inn bakgrunnsinformasjon og historie om Klæbu og gravplassen, og å utarbeide det ferdige forslaget til bevaringsplan. Forslaget til bevaringsplan er svært omfattende og grundig, både når det gjelder registrering og historisk bakgrunnsinformasjon og utgjør 166 sider.

Da Klæbu ble en del av Trondheim kommune i 2020, var arbeidet med en verneplan for gravplassene i Trondheim allerede i gang. Det ble derfor naturlig å innlemme Klæbu i «Verneplan for gravplassene i Trondheim». I og med at det allerede har gått noen år siden «Forslag til bevaringsplan for Klæbu gamle kirkegård» ble lagt frem, var det behov for en oppdatering av listene over verneverdige gravminner. Noen gravminner har blitt slettet og fjernet siden 2014 og disse har blitt strøket fra listene. Det er også noen gravminner som ikke har blitt inkludert i de nye listene. I tillegg har gravplassen blitt kartlagt, beskrevet og vurdert på lik linje med de øvrige gravplassene i Trondheim. Verneplanen for Klæbu er en videreføring og oppdatering av «Forslag til bevaringsplan for Klæbu gamle kirkegård».

«Forslag til bevaringsplan for Klæbu gamle kirkegård» ligger tilgjengelig på Kirkelig fellesråd i Trondheim sine nettsider, sammen med «Verneplan for gravplassene i Trondheim».

BEVARINGSPLAN: Klæbu historielag arbeidet fra 2006 til 2014 med «Forslag til bevaringsplan for Klæbu gamle kirkegård». Planen tar blant annet for seg kirken og gravplassens historie og er tilgjengelig på Kirkelig fellesråd i Trondheims nettsider.

ROM OG AKSER: Siktlinje fra søndre del av gravplassen mot kirken.

3.4.2. DAGENS SITUASJON

Naboskap/ landskap

Gravplassen i Klæbu ligger nordøst for tettbebyggelsen med samme navn. Mellom to langstrakte, grankledde åser ligger et bølgende jordbrukslandskap. Mellom åkerlapper og små skogholt slynger Nidelva seg fra den vidstrakte Selbusjøen nedover mot Trondheimsfjorden.

Gravplassen er plassert rundt den åttekantede Klæbu kirke – en særegen og vakker trebygning fra 1790. Den ligger på et lite høydedrag i gravplassens nordre del. Beliggenheten gjør at Klæbu kirke er et markant innslag i kulturlandskapet. På godværsdager kan kirkespiret skimtes helt fra Bratsberg, mens kirkebygningen og gravplassen blant annet er synlig fra Klæbu sentrum, Tanemsbruvegen og Sveanvegen. Gravplassens hvitmalt stakittgjerde og de storvokste trærne som omkranser anlegget er framtrepende element i landskapet.

Kirken er listeført av Riksantikvaren, mens Byantikvaren mener at den har svært høy antikvarisk verdi. Rett ved siden av kirken, mot nord-vest, ligger prestegården som rommer flere fredete bygninger. Sammenhengen mellom gravplassen og prestegården forsterkes gjennom den korte avstanden mellom de to og at grusveien forbi gravplassen er døpt etter prestegården. I nord og i øst ligger grusbelagte parkeringsplasser for besøkende i kirken og på gravplassen.

Rom og akser

Det første den besøkende legger merke til er den snorrete grusveien som skråner svakt oppover mot kirketrappa. Gravminnene står nære hverandre og tett opp mot kirkeveggen. Sammen med de tette løvtrærne skaper det et intimt og lukket rom, velegnet for refleksjon og ettertanke. Det vekker også en nysgjerrighet hos den besøkende. Hva skjuler seg egentlig bak kirken og all vegetasjonen?

Sør for kirken løper en bein grusveien nedover mot de nyere utvidelsene av gravplassen. Den lineære akse fører blikket rett ut i horisontene og det frodige åkerlandet utenfor gravplassen. Anlegget avgrenses fra omgivelsene ved hjelp av et hvitmalt stakittgjerde. På innsiden av gjerde i nord, øst og vest står belter storvokste løvtrær. Her er flere «hull» i vegetasjonen, noe som gir den besøkende muligheten til å kast blikket utover i landskapet. Ved gjerdet mot sør og lengre vekk fra kirken er vegetasjonen tynnere, noe som gir mindre intime rom og mer utsyn.

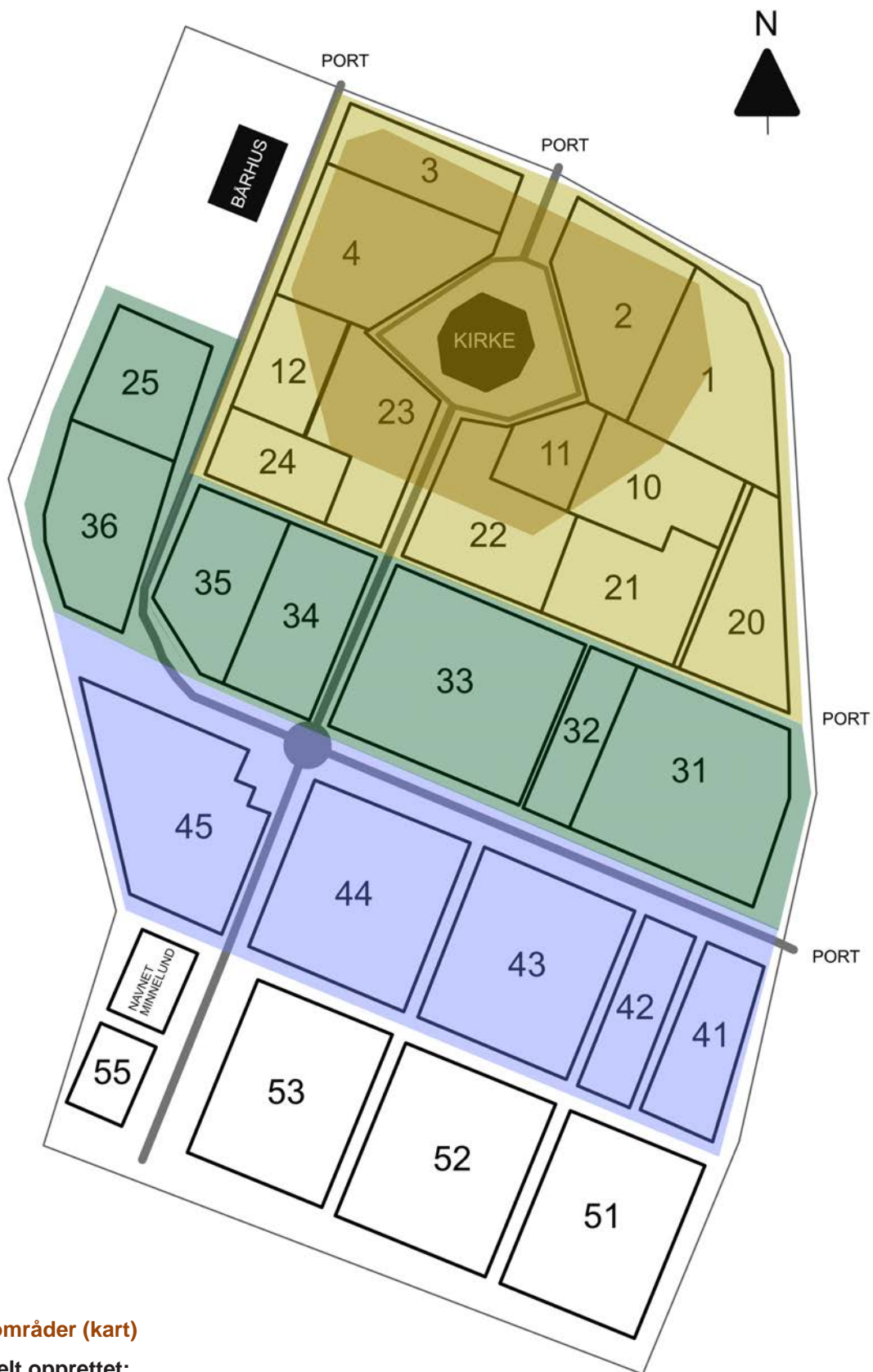
Inne på gravplassen er det spredt vegetasjon, med overvekt av velskapt trær plassert enkeltvis eller i små klynger. Den eldre delen av gravplassen skilles fra de nyere utvidelsene i sør ved hjelp av en sammenhengende rekke bjørketrær, plantet 1931. Sammen med det utplanede terrenget og den lille høydeforskjellen i terrenget mot sør skaper bjørketrærne et tydelig skille mellom gravplassens ulike utvidelser.

Terreng

Gravplassen ligger i terrenget som skråner svakt nedover fra kirken. Brorparten av anlegget ligger sør for kirken. Her har terrenget en bølgende formasjon, tilsvarende det omkringliggende landskapet. Den bølgende landskapsformasjonen brytes noe av de utplanede feltene nedenfor kirkebygget.

Gravfeltstruktur

Gravminnene er plassert på rekker. Fronten på gravminnene vender i ulike himmelretninger avhengig av felt.

Gravområder (kart)

Gravfelt opprettet:

Middelalderen

1930-tallet

1969-1971

1999-2003

VEGETASJON: Bjørketrær og støttemur fra 1930-tallet markerer overgangen fra de eldste til de nyere delene av gravplassen.

Vegetasjon og naturmangfold

I dag framstår gravplassen som en grønn lunge, med store mengder trær og busker, men slik at det ikke alltid vært. Rundt forrige århundreskifte var det få trær rundt kirken. Mye av den vegetasjonen som finnes her i dag, har derfor blitt plantet utover på 1900-tallet. Rundt kirken står det flere lønn og bjørketrær. Bjørketrærne ble plantet rundt de eldste delene av gravplassen i 1931. Trærne ligger langs stakittgjerde, øst på felt 3, 4, 12 og 24, samt sør på felt 20-24. Gravplassen har også asal, furu og rognetrær.

Ifølge Norsk ornitologisk forening har det blitt observert bjørkefink og stær ved gravplassen. Bjørkefink er rødlistet under kategorien «livskraftig» bestand, mens stær er rødlistet som «nær truet».

Vegsystem

Det overordnede vegsystemet består av rette vegstrekninger belagt med singel. En vei i kjørebredde, opparbeidet med kantstein, løper som en ringvei i gravplassens utkant mot øst og sør. Her dannes det også et kryss i form av en rund, singelbelagt plass. Mindre veier løper fra kirken mot sør, øst og vest. En vei forbinder kirken med bårehuset. Mot nord leder en bredere gruslagt vei opp mot kirketrappa. Rundt kirken er det en smalere, singelbelagt vei. Gravplassen har ikke noe tydelig underordnet stisystem.

Sammenheng med kirkebygget

Kirken ligger på en liten topp nord på gravplassen. Gravminnene står tett inn mot kirkeveggen, adskilt ved hjelp av en smal grusvei.

SAMMENHENG MED KIRKEBYGGET: Mange eldre gravminner står tett inntil kirken.

Bestandige elementer

Belysning med strømuttak: «Powersøyle» med kombinert lampe og strømuttak ved rund plass. En eldre modell finnes øst på gravplassen.

Benker, Trolle: Hvitlakkerte støpejernsbenker med ryglene og sete i hvitmalt tre produsert av Trolle brug.

Gjerde, stakitt: Hvitmalt stakittgjerde i tre omkranser gravplassen.

Lyskastere rundt kirken: Lave stolper påsatt lysarmaturer til utvendig lyssetting av kirkebygget.

Navnet minnelund: Granittstein utformet som bok påsatt små gravplater i metall. Sti belagt med natursteinsheller leder opp til minnelund. Benk med sete av tre og understell i grålakkert metall.

Port, flettverk: Svartlakkert flettverksport øst for kirken.

Port, støpejern: Svartlakkert støpejernsport med portstolper i grovhugget sandstein nord for kirken.

Skilt: Hvitmalt skilt/ oppslagstavle med glassdører og barokkinspirert topp ved gravplassporten mot bårhuset. Påskrift «Anno 1790 Klæbu kirke».

Vann og avfallsstasjon: Grå avfallskomprimator, svarte kompostkasser i plast og vannpost med kran montert på granittsøyle. Dekke av belegningsstein, omkranset av kantstein.

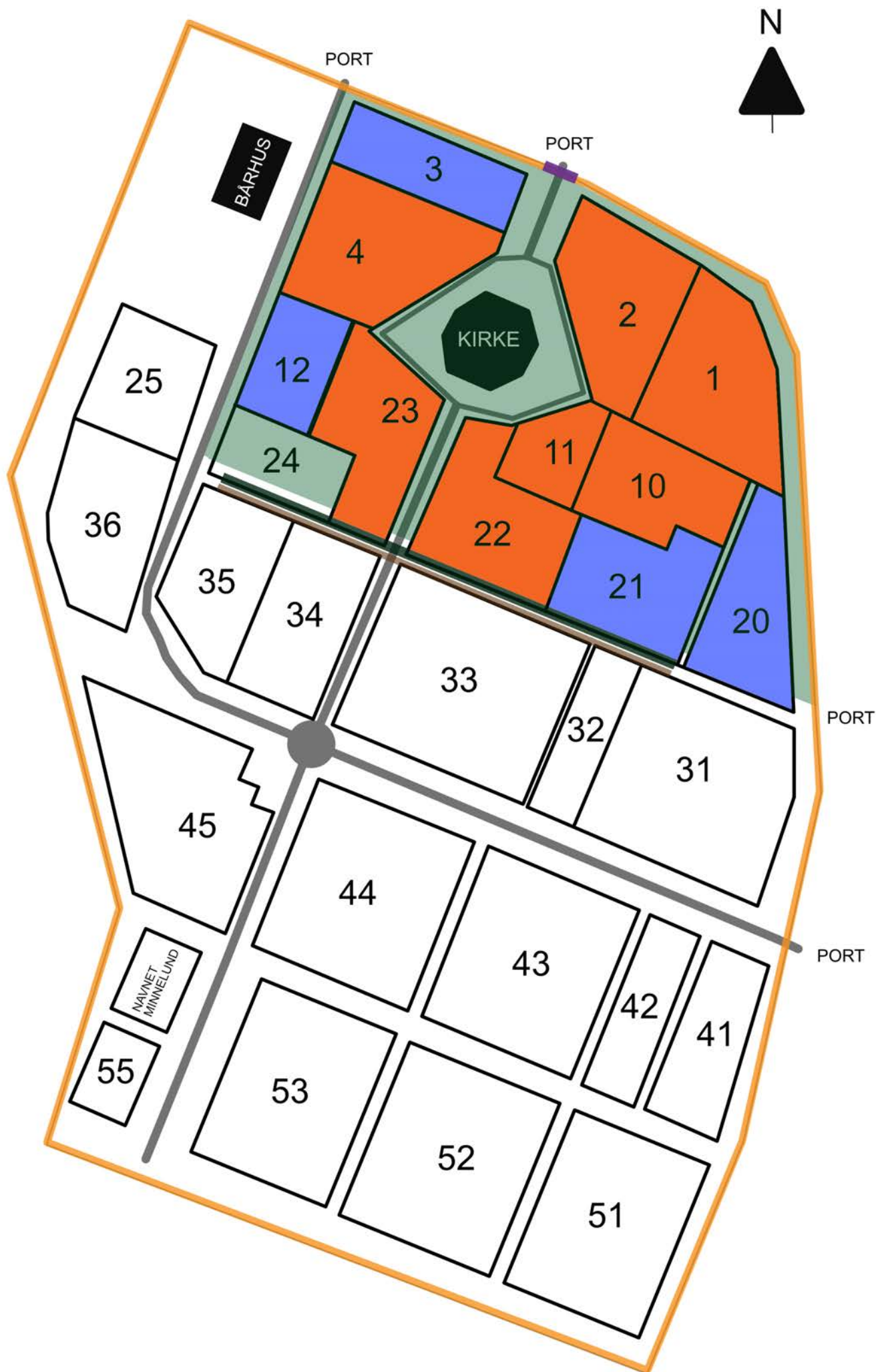
Vannpost, trestolpe: Kran montert på kvadratisk trestolpe med utkraget «hatt».

PORT: Støpejernsport produsert av Trondheim jernsindustri i 1932.

BESTRANDIGE ELEMENTER: Benk fra Trolle Brug og powersøyle.

3.4.3. VERNEVERDIGE ELEMENTER (kart)

Løvtrær

Estetisk verdi, vegetasjonshistorisk verdi, miljøskapende verdi, alderspreget verdi.

Rundt kirken, spesielt i øst, står det mange store, gamle løvtrær. Sammen med gravminnene på de eldste feltene ved kirken, har disse trærne en høy miljøskapende verdi og gir hele gravplassen alderspreget verdi. De er svært stemningsskapende og har en viktig funksjon på gravplassen.

Bjørketrær

Estetisk verdi, landskapsarkitekturhistorisk verdi, vegetasjonshistorisk verdi.

Sør for gravfelt 21 til 24 løper en sammenhengende rekke med bjørketrær. Trærne ble plantet i 1931 og markerer overgangen fra de eldste og til de nyere delene av gravplassen.

Støttemur

Estetisk verdi, landskapsarkitekturhistorisk verdi,

Sør for gravfelt 21 til 24 løper en lav støttemur parallelt med rekken med bjørketrær. Muren ble oppført i 1931 og markerer overgangen fra de eldste og til de nyere delene av gravplassen. Flere steder er muren i ferd med å bli helt gjengrodd.

Stakittgjerde

Estetisk verdi, landskapsarkitekturhistorisk verdi.

Et nett hvitmalt stakittgjerde omkranser gravplassen. Den hvite fargen harmoner med den på Klæbu kirke. Dagens gjerde er ikke spesielt gammelt, men et tilsvarende gjerde er synlig på et fotografi fra slutten av 1800-tallet. Det kan ha stått fram til 1930-tallet, da gravplassen fikk nytt flettverksgjerde.

Port

Estetisk verdi, sjeldenhet, teknikkhistorisk verdi, miljøskapende verdi, identitetsskapende verdi, stilhistorisk verdi.

Porten nord for kirken ble spesiallaget i forbindelse med utvidelsene av Klæbu gravplass tidlig på 1930-tallet. Den bærer årstallet «1932», er produsert i Trondheim jernindustri og har særegen utførelse det ikke finnes maken til. Porten leder inn til den eldste delen av gravplassen og er et viktig element i dette helhetlige miljøet rundt kirken.

Rammegraver i støpejern

Landskapsarkitekturhistorisk-/stilhistorisk verdi, miljøskapende verdi, estetisk verdi, teknikkhistorisk verdi

Rammegraver, både med og uten støpejernsgjerder, var vanlig på 1800-tallet og tidlig på 1900-tallet. Med funksjonalismens inntog på gravplassene ble de betraktet som lite hensiktsmessige samt vanskelige og dyre å vedlikeholde. Rammegravene forteller om industri og produksjon av støpejernsprodukter. I tillegg er de svært dekorative og har en viktig miljøskapende verdi.

Trolla-benker

Estetisk verdi, identitetsskapende verdi, teknikkhistorisk verdi.

Elegante støpejernsbenker med ryggene og sete i tre produsert hos Trolla Brug i Trondheim kommune.

Gravfelt:

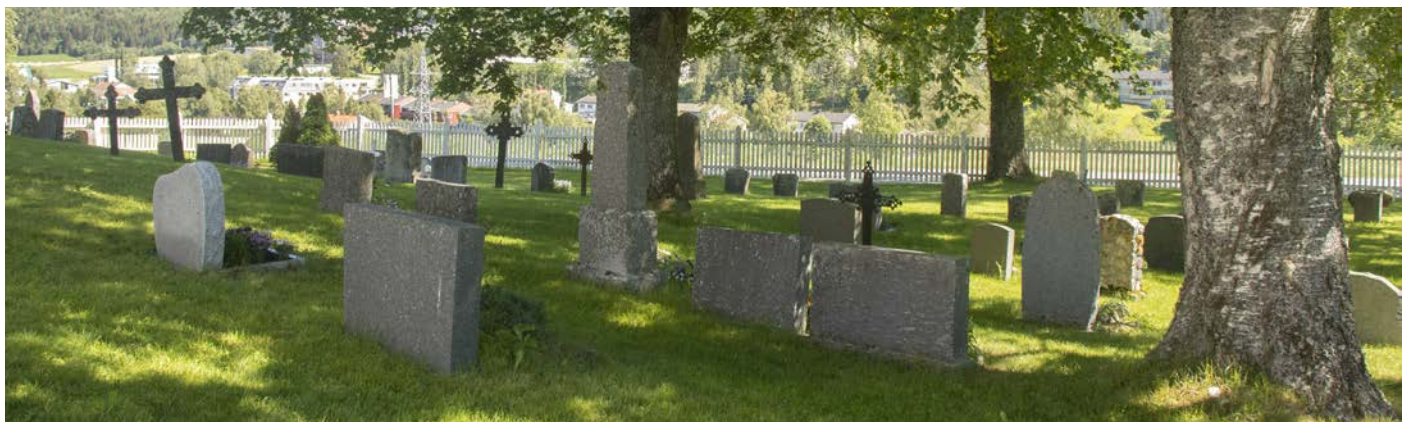
Svært sårbart for endringer

Gravfeltet har mange verneverdige gravminner som til sammen danner et helhetlig kulturmiljø.

Middels sårbart for endringer

Gravfeltet har enkelte verneverdige gravminner som er viktige for det helhetlige kulturmiljøet på gravplassen.

Se 3.4.4. Vernebestemmelser.

SÅRBARE GRAVFELT: Flere av gravfeltene rundt kirken er svært sårbare for endringer.

VERNEVERDIGE GRAVMINNER: På gravplassen er det flere marmorplater plassert på stativ i støpejern.

3.4.4. VERNEBESTEMMELSER

§ 1 Port

Port i støpejern ved kirken skal bevares og vedlikeholdes.

§ 2 Stakittgjerdet rundt gravplassen:

Stakittgjerdet skal bevares og vedlikeholdes.

§ 3 Løvtrær

Gamle løvtrær skal bevares så lenge de ikke er syke eller forårsaker fare. Dette må vurderes av arborist i hvert enkelt tilfelle. I de tilfeller hvor et slikt tre må felles skal det erstattes med et nytt av samme art.

§ 4 Bjørketrær

Rekken med bjørketrær sør for felt 21-24 skal bevares.

§ 5 Støttemur

Den lave støttemuren sør for felt 21-24 skal bevares og vedlikeholdes.

§ 6 Rammegraver:

I den grad det er mulig skal gravsteder med støpejernsgjerder bevares og vedlikeholdes. Dette gjelder også dersom gravminnet ikke er verneverdig.

§ 7 Trolla-benker:

Benker fra Trolla brug skal bevares og vedlikeholdes. Disse skal ikke erstattes med nye benker.

§ 8 Gravminner:

Gravminner med verneverdi(er) som står på felt med høy sårbarhet skal bevares med mindre det er særlige grunner til at det ikke lar seg gjøre. I så fall skal sletting være resultat av en grundig vurderingsprosess og sletting skal begrunnes.

Dersom det skal tilføres nye gravminner på felt med høy sårbarhet, skal disse være tilpasset øvrige gravminner på feltet i størrelse, materialvalg, overflatebehandling og utforming. Gjenbruk av eldre gravminner er et godt alternativ på felt med høy sårbarhet.

Gravminner som står på felt med middels sårbarhet skal vurderes før de eventuelt slettes. Gravminner som kan tillegges en eller flere verneverdier skal søkes bevart.

Enkeltgravminner som ikke står på felt med høy eller middels sårbarhet kan være verneverdige. Dersom gravminnet har høy alder, er sjeldent eller på andre måter utmerker seg på gravplassen skal slike gravminner søkes bevart.

3.10.5. VERNEVERDIGE GRAVMINNER

Eksempler på verneverdige gravminner på Klæbu gravplass.

- Gravminne står på felt som er svært sårbart for endringer
- Gravminne står på felt som er middels sårbart for endringer

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
21.01.00A. 014 ●		1963	Marmorplate liggende på stativ i støpejern	Teknikkhistorisk Estetisk Sjeldenhet
21.01.00B. 016 ●		1902	Rødlig stein Flat obelisk med kors Hvit marmorplate med gravtekst innfelt «Hustru»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Teknikkhistorisk Alder Estetisk Sjeldenhet
21.01.00C. 013 ●		1958	«Ordfører» Grovt hugget stein Rektangulær form med skrånende topp Ordfører i Klæbu i 11 år (1946-1957) for Arbeiderpartiet	Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Personalhistorisk Identitets
21.01.00C. 015 ●		1903	Støpejernskors	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Alder Estetisk Identitets Sjeldenhet
21.01.00C. 017 ●		1903	Støpejernskors	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Alder Estetisk Identitets Sjeldenhet

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
21.01.00D.008 ●		1932	Mørk grå/svart stein Stående, høy stein med avrundet, spiss topp Kors og dekor som relieff	Stilhistorisk Estetisk Sjeldenhet
21.01.00E.009 ●		1904	Flat obelisk Svart polert stein Flankert av to små gravminner i svart stein «Hustru»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Alder Estetisk
21.01.00E.011 ●		1904	Navneplate i hvit marmor hvilende på fundament i rødlig stein	Teknikkhistorisk Alder Sjeldenhet
21.01.00E.016 ●		1885 1876	Støpejernskors	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Alder Estetisk Identitets Sjeldenhet
21.01.00F.009 ●		1920	Flat obelisk Grålig, grov stein som bakgrunn, dekor og navneplate i svart, polert stein	Stilhistorisk Alder Estetisk
21.01.00G.010 ●		1877	Støpejernskors	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Alder Estetisk Identitets Sjeldenhet

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
21.02.00A.001 ●		1841	Grovt hugget obelisk i grå stein, flankert av to rektangulære, stående steiner «Eidsvollsmann»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Alder Personalhistorisk Identitets
21.02.00A.006 ●		1900	Lite, tempelformet gravminne i grovt hugget, grå stein Hvit navneplate felt inn i front	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Alder Estetisk
21.02.00B.002 ●		1954	«Lærer og klokker» Svart, polert gravminne med buet topp To blomsterpotter i stein på hver side av gravminnet Intakt steingjerde foran gravminnet	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk
21.02.00C.004 ●		1977	«Prost» Grå, noe grovt hugget stein med slakt buet topp	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Identitets
21.02.00C.006 ●		1933	Stående stein med avrundet, spiss topp Kors	Stilhistorisk Estetisk Sjeldenhet
21.02.00D.008 ●		1866	Støpejernsplate «Herunder slumrer Georg Angell Hennissen fød 7 Februar 1847 død som Elev ved Seminaret 10 November 1866. Medelever reiste ham dette Minde»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Identitets Sjeldenhet

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
21.02.00D. 009 ●		1918	«Gaardbruker» Flat obelisk Grålig, grov stein som bakgrunn, dekor og navneplate i svart, polert stein	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Alder Estetisk
21.02.00E. 014 ●		1897	Lite, tempelformet gravminnet i grovt hugget, lys grå stein	Stilhistorisk Alder Estetisk
21.02.00F. 012 ●		1897	Støpejernskors	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Alder Estetisk Identitets Sjeldenhet
21.02.00F. 013 ●		1926	Høyt, stående gravminne på sokkel med avrundet, spiss topp Den runde toppen prydes en laurbærkrans og et kors	Stilhistorisk Alder
21.02.00F. 014 ●		1896	Flat obelisk på sokkel Svart, polert stein	Stilhistorisk Alder Estetisk
21.02.00F. 015 ●		1919	Høyt, stående gravminne på sokkel med avrundet, spiss topp Den runde toppen prydes en laurbærkrans og et kors «Gaardbruker»	Stilhistorisk Alder Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
21.02.00F.016 ●		1942	«Skutt av tyskerne. Reist av bygdefolk» Konisk form med buet topp, kan minne noe om formen på en kiste Kors på toppen av gravminnet	Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Sjeldenhet Symbol
21.BR.00A.001 / 002 21.BR.00B.001 / 002 ●		1915	Stort familiegravsted, rammegrav med lav steinkant Gravminne i svart stein med buet topp «Gårdbruker»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Alder Estetisk Identitet Sjeldenhet
21.DE.00A.001 / 002 21.DE.00B.001 / 002 ●		1946	Stort familiegravsted, rammegrav med lav steinkant Rektangulært gravminne i svart stein	Stilhistorisk Estetisk Identitet Sjeldenhet
21.03.00C.001 ●		1928	Betong med innfelt marmorplate. Formet som blad eller et hjerte med laurbærkrans langs kanten og en blomst nederst. Svært sjeldent gravminne.	Teknikkhistorisk Alder Estetisk Sjeldenhet
21.03.00G.003 ●		1930	Lite gravminne i betong med buet topp og svart navneplate i glass innfelt	Teknikkhistorisk Estetisk Sjeldenhet
21.03.00G.004 ●		1895	Stående, hvit stein med spiss topp Kors hugget inn øverst på gravminnet «Hustru»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Alder Estetisk

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
21.UL.00A. 001 / 002 / 003 / 004 21.UL.00B. 001 / 002 / 003 / 004 ●		1875	Stort familiegravsted, rammegrav med støpejernsgjerde rundt Stort, tempelformet gravminne i lys stein Yrkestittel på nynorsk: «Lærer»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Alder Estetisk Identitet Sjeldenhet
21.04.00B. 012 ●		1928	«Småbruker» «Hustru» Flat obelisk i svart, polert stein	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Alder Estetisk
21.04.00D. 005 ●		1927	Gravminne i betong Hvit navneplate i marmor felt inn	Teknikkhistorisk Alder Estetisk Sjeldenhet
21.04.00D. 006 / 007 ●		1902	Stående gravminne med buet topp på sokkel Mørk grå stein Stjerne øverst i buen	Stilhistorisk Alder Estetisk
21.04.00E. 002 ●		1866	Støpejernskors «Kone»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Alder Estetisk Identitets Sjeldenhet
21.04.00E. 004 ●		1910	Støpejernskors	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Alder Estetisk Identitets Sjeldenhet

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
21.04.00F.003 ●		1839	«Eidsvollsmann» Kors hugget ut i lys, grå stein på sokkel av flere kubiske steiner stablet på hverandre	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Alder Personalhistorisk Estetisk Identitets
21.10.00C.005 ●		1907	Gravminne i grå stein med «kuler» hugget ut på baksiden Hvit navneplate i front Kors øverst på navneplaten «Velsignet være dit Minde»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Alder Estetisk
21.10.00D.005 ●		1908	Støpejernskors	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Alder Estetisk Identitets Sjeldenhet
21.10.00E.004 ●		1908	Flat obelisk i svart polert stein på sokkel «Gaardbruker»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Alder Estetisk
21.10.00E.008 ●		1909	Marmorplate liggende på stativ i støpejern	Teknikkhistorisk Alder Estetisk Sjeldenhet
21.10.00E.010 ●		1909	Støpejernsplate med engel som spiller på en lang trompet Svært sjeldent gravminne	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Alder Estetisk Identitetsskapende Sjeldenhet

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
21.10.00F.009 ●		1909	«Gaardbruker» Stående smal, grå stein på sokkel med halvsirkel på toppen. I halvsirkelen er motivet «Natten» felt inn.	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Alder Estetisk
21.10.00G.002 ●		1910	Støpejernsplate med engel som spiller på en lang trompet Svært sjeldent gravminne	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Alder Estetisk Identitetsskapende Sjeldenhet
21.10.00G.008 ●		1910	Marmorplate liggende på stativ i støpejern	Teknikkhistorisk Alder Estetisk Sjeldenhet
21.11.00A.001 ●		1933	Stående, smalt gravminne på sokkel med halvsirkel på toppen. I betong med innslag av lyse steiner. I halvsirkelen er motivet «Natten» felt inn og under dette en hvit navneplate i marmor	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Sjeldenhet
21.11.00A.003 ●		1912	«Graver» Gravminne i betong med harpemotiv Hvit navneplate i marmor felt inn under harpen	Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Alder Estetisk Identitetsskapende Sjeldenhet
21.11.00A.004 ●			«Kirketjener» Gravminne i betong Støpt ornamentikk: kors flankert av to blomster på toppen, «FRED» nederst Hvit navneplate i marmor felt inn under korset	Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Alder Estetisk Identitetsskapende Sjeldenhet

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
21.11.00A.005 ●		1912	Stående gravminne i svart stein på sokkel, avrundet topp Dekorert med kors øverst på gravminnet	Stilhistorisk Alder Estetisk
21.11.00A.010 ●		1904	«Seminarlærer» Bauta i grovt hugget, grå stein	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Alder Estetisk Identitets
21.11.00B.005 ●		1913	Høyt, smalt, stående gravminne med slak spiss på toppen Steinen er grå og grovt hugget, navneplate i form av svartpolert stein «Født på Bönes i Stören» «Mor!»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Alder Estetisk
21.11.00B.006 ●		1947	Stående, bred bautastein Grovt hugget, navneplate i form av finere hugget rektangulært felt «Lærer»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk
21.11.00C.005 ●		1941	Obelisk på sokkel Grå stein	Stilhistorisk Estetisk
21.11.00C.006 ●		1914	Stående svart, polert stein med kors og slak spiss på toppen	Stilhistorisk Alder Estetisk

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
21.11.00C. 010 		1916	Marmorplate liggende på stativ i støpejern	Teknikkhistorisk Alder Estetisk Sjeldenhet
21.11.00D. 010 		1915	Marmorplate liggende på stativ i støpejern	Teknikkhistorisk Alder Estetisk Sjeldenhet
21.12.00C. 006 		1924	Stående gravminne på sokkel med spiss på toppen Hvit stein Navneplate og kors med fin, nesten polert overflate, bakgrunnen til korset grovere hugget	Stilhistorisk Alder Estetisk
21.12.00E. 006 		1926	Marmorplate liggende på stativ i støpejern	Teknikkhistorisk Alder Estetisk Sjeldenhet
21.12.00E. 006 		1926	Gravminne i grå, grov stein Avrundet på toppen Solkors	Stilhistorisk Alder Estetisk
21.20.00C. 015 		1947	Gravminne i betong Støpt ornamentikk: kors flankert av to blomster på toppen Svart glassplate felt inn i front	Teknikkhistorisk Estetisk Sjeldenhet

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
21.20.00C.016 ●		1947	Gravminne i betong Glassplate med Jesusmotiv innfelt i front «Min fred giver jeg eder» er støpt inn langs kanten av gravminnet i topp Svart glassplate med personalia under Jesusmotivet	Teknikkhistorisk Estetisk Sjeldenhet
21.20.00C.017 ●		1947	Gravminne i betong, gesims hvilende på to flate pilarer Svart navneplate i glass felt inn i front	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Sjeldenhet
21.21.00A.010 ●		1950	«Minne» Rektangulært, liggende gravminne med buet topp Sjelden font brukt i inskripsjon	Stilhistorisk Estetisk Sjeldenhet
21.21.00A.012 ●		1949	Lite gravminne i betong med buet topp Svart glassplate med navn og dekor felt inn i front	Teknikkhistorisk Estetisk Sjeldenhet
21.21.00B.010 ●		1952	Svartpolert stein med kors og laurbærkvister Gravtekst på nynorsk: «Elska og sakna»	Stilhistorisk Estetisk Symbol
21.21.00D.005 ●		1955	Gravminne i betong Svart navneplate i front	Teknikkhistorisk Estetisk Sjeldenhet

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
21.21.00E. 010 / 011 		1955	Rektangulært gravminnet med slakt buet topp «Bruksbestyrer» - Hyttfossen Sagbruk	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk
21.21.00F. 005 		1911	Stående gravminne med spiss topp	Stilhistorisk Alder Estetisk
21.21.00G. 006 		1911	Obelisk i svart stein på sokkel «Gaardbruker»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Alder Estetisk
21.22.00A. 005 		1913	Marmorplate liggende på stativ i støpejern	Teknikkhistorisk Alder Estetisk Sjeldenhet
21.22.00E. 005 		1915	Obelisk i svart stein på sokkel	Stilhistorisk Alder Estetisk
21.22.00E. 008 		1916	Stående gravminne i svart stein, spiss topp	Stilhistorisk Alder Estetisk

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
21.22.00E.014 ●		1917	Stående gravminne på sokkel i svart, polert stein med avrundet topp Laurbærkrans og kors «Bonde»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Alder Estetisk
21.22.00F.003 ●		1917	Stående smal, hvit stein på sokkel med halvsirkel på toppen. I halvsirkelen er motivet «Natten» felt inn.	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Alder Estetisk
21.22.00F.004 ●		1917	Stående smal, svart stein på sokkel med halvsirkel på toppen. I halvsirkelen er motivet «Natten» felt inn.	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Alder Estetisk
21.22.00G.002 ●		1919	Stående smal, grå stein på sokkel med halvsirkel på toppen. I halvsirkelen er motivet «Dagen» felt inn. «Gaardbruker»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Alder Estetisk
21.22.00G.005 ●		1911	Stående, hvit stein med spiss topp Baksiden hugget til å imitere råkopp, glatt navneplate i front	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Alder Estetisk
21.23.00A.004 ●		1883	Obelisk i mørk grå, polert stein på sokkel	Stilhistorisk Alder Estetisk

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
21.23.00A.004 ●		1947	Rektangulær, liggende stein med buet topp «Lærerinne»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk
21.23.00A.013 ●		1919	Stående stein med spiss topp, grå, grovt hugget stein, men med slett, svart navnefelt «Gårdbruker»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Alder Estetisk
21.23.00B.002 / 003 / 004 ●		1910	Stående svart, polert stein på sokkel, avrundet topp Nisje nederst med sølvkrans «Lærer» «Hustru»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Alder Estetisk Sjeldenhet
21.23.00B.013 ●		1920	Marmorplate liggende på stativ i støpejern	Teknikkhistorisk Alder Estetisk Sjeldenhet
21.23.00B.014 ●		1921	Marmorplate liggende på stativ i støpejern	Teknikkhistorisk Alder Estetisk Sjeldenhet
21.23.00C.008 ●		1883	Støpejernskors «Død som elev ved seminaret 24/12 1883. «Et er fornødent» Luk – 10.42»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende Sjeldenhet

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
21.23.00C.009 ●		1874	Flat obelisk i svart stein på sokkel	Stilhistorisk Alder Estetisk
21.23.00E.008 ●		1885	Stående gravminne på sokkel, i betong med buet topp Stjerne øverst i buen Hvit navneplate i marmor felt inn Sannsynligvis oppført i 1923	Teknikkhistorisk Alder Estetisk Sjeldenhet
21.33.00A.002		1942	Marmorplate liggende på stativ i støpejern	Teknikkhistorisk Estetisk Sjeldenhet
21.33.00C.001		1941	Gravminne i betong på sokkel, buet topp Støpt stjerne med stråler Svart navneplate i glass innfelt «Hustru»	Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Sjeldenhet
21.34.00A.005		1883	Støpejernskors	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende Sjeldenhet
21.34.00C.001		1937	«Gaardbruker» Stående, svart, polert stein Avrundet spiss på toppen Dekor i form av bregner og et kors	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
21.35.00C.003		1934	Høy, stående stein på sokkel med buet topp Navneplate i svartpolert stein i samme fasong som gravminnet Kors «Lensmann» «Reist av venner»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk
21.35.00D.002		1955	Grovt hugget bautastein med flatt navnefelt Nisje med sølvkrans nederst på steinen «Lærer»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Sjeldenhet

Leinstrand kirke med kirkegård i 1952. FOTO: Vilhelm Skappel, NTNU Gunnerus.

3.5. LEINSTRAND

3.5.1. HISTORIE

Leinstrand kirkested ligger i gamle Leinstrand kommune. Kommunen ble opprettet i 1837 og innlemmet i storkommunen Trondheim i 1964. Kirken er sognekirke for Leinstrand menighet og ble innviet i 1673. Kirken er en laftet langkirke og byggmester var Ole Jonsen Hindrum. Den står på grunn fra Nypan gård, som har en noe spesiell historie. Nypan gård hadde to bruk, og på det ene var Ole og Lisbet Nypan leilendinger. I 1670 ble begge to beskyldt og dømt for trolldom i hekseprosessene. Lisbeth led en grusom skjebne på bålet mens Ole ble halshugget. Lisbet var en av de siste som ble brent på bålet i hekseprosessene i Norge.

Det har vært flere kirker i Leinstrand, og den første som er omtalt kan en finne i Olav Engelbrektssons jordebok fra 1520-årene. I 1626-28 ble det bygget en kirke på gården Nypan, før dagens kirke ble bygget i 1673. Samme år ble kirkegården vigslet. I 1783 var kirken svært falleferdig og det ble reist en så å si ny kirke på den gamle kirkens forsterkede grunnmur. Store deler av materialet fra 1670-tallskirken ble brukt på nytt. Senere har kirken gått gjennom flere forandringer og ombygginger i 1831-37, 1895 og 1962. Det er mulig at kirken, eventuelt et sidealter, har vært viet jomfru Maria, men dette er usikkert. Vest for kirken ligger et bårehus som ble tegnet i 1959 og innviet i 1965. I forbindelse med gravingsarbeidet under byggingen ble det funnet flere gamle graver. Utenfor inngangen vest i kirken ble det i 2010/2011 opparbeidet en plass med benker, bed og busker som skaper en stemningsfull møteplass utenfor kirken. Utformingen av plassen kan minne om en renessansehage og er godt tilpasset det nyklassisistiske bårehuset og kirken.

Kirkegården

I likhet med usikkerheten rundt plasseringen av den første kirken i Leinstrand, er det også uvisst hvor den første kirkegården lå. Den første kirkegården i tilknytning til dagens kirke var, etter dagens forhold, liten. I 1837 overlot Peder Nypan en del jord til kirkegården, nærmere bestemt 8 x 32 alen på sørsiden av kirken. Til gjengjeld slapp han tiende og pliktarbeid til kirken. På dette tidspunktet var kirkegården omkranset av et gjerde i tre, kirkeplanken. I 1852 ble dette erstattet av et stakitverk i malmfuru på nord- og østsiden. I 1950 var det igjen behov for å utvide kirkegården og hagearkitekt og jordbrukslærer Olav Benberg utarbeidet planene. Disse omhandlet felt A, B, 21 og D (da felt A, B, C og D) og i tillegg ble kirkegården utvidet med felt E. Det var befolkningsvekst i Heimdalsområdet på 1950-tallet, og det viste seg at utvidelsen hadde vært for beskjeden. I 1963 ble det igjen lagt planer om å utvide, (da felt F, i dag 13, 23 og 33) i tillegg ble det planlagt ny inndeling av kirkegården. Det ble plantet trær og busker mellom feltene for å tilpasse kirkegården de landlige omgivelsene rundt. På et tidspunkt hadde stakittgjerdet i malmfuru blitt erstattet med et alminnelig flettverksgjerde. Dette ble fjernet i forbindelse med utvidelsene på 1960-tallet og erstattet med gjerde i furu. Hensikten var å gli bedre inn i omgivelsene, og ta opp linjene fra den opprinnelige kirkeplanken. I 1988 startet nok et arbeid med å utvide kirkegården videre sørover med felt 4, 14, 24 og 34. Siste utvidelse fant sted i 2005-2006 med felt 105, 5, 15 og 25, i tillegg til navnet minnelund.

ROM OG AKSER: Siktlinjene leder ut i landskapet. Alleen er et verneverdig element.

3.5.2. DAGENS SITUASJON

Naboskap/ landskap

Leinstrand gravplass ligger rundt Leinstrand kirke, midt mellom Leinstrand og Klett. Tett inntil gravplassens østre del går Leinstrandveien som er en del av fylkesvei 707 mellom Klett og fergeleiet på Flakk. Rundt gravplassen ligger et frodig jordbrukslandskap med gårder, store åkerlapper og små skogbryn. Vest for gravplassen ligger Nypan gård, der våningshuset er kommunalt listeført med verneklasse C. Leinstrand kirke er kommunalt listeført med verneklasse A og kirken med gravplass er vedtatt hensynsone 7.2 i kommuneplanens arealdel. Kirkebygget er også listeført av Riksantikvaren.

På avstand ser gravplassen ut som et lite skogbryn midt i et hav av åkerland. Det eneste som tyder på at det er en gravplass her er et rødmalt tregjerde og den avlange trekirka som rager over de halvkuperte landskapet og den lave gårdsbebyggelsen. Kirka er et framtreddende landemerke som blant annet er synlig fra E39 mellom Øysand og Klett, fra E6 Storlerbakken, fra Leinstrandvegen og fra nærbutikken ved Klettkrysset. På nært hold er driftsgården ved riksveien et framtreddende og lite estetisk tiltalende element. Den gruslagte plassen rundt ferdigarasjen er fylt opp av hauger med grus, betonggriser og kasserte gravminner. Nord for kirken, på utsiden av hovedporten, ligger parkeringsplassen for gravplassens besøkende.

Rom og akser

Fra gravplassen får de besøkende svært god utsikt over det omkringliggende landskapet. Her er det klare siktlinjer rett ut i åkerlandet og helt til de skogkledde åsene som preger landskapet sør for Trondheim. Står du på toppen av kirkebakken får du utsikt over stort sett hele gravplassen. Her går det en siktlinje fra kirka, langs grusveien helt ned mot de nyeste delene av gravplassen. Ser du derimot andre veien, mot nord, opptas siktlinjene av en blå plasthall – et fremmedlegeme i et ellers helhetlig landskap. Det er også klare siktlinjer ut i et nærmest uendelig landskap, der de besøkende på en godværsdag kan se mot Melhus og Buvika.

Gravplassen rammes inn av rekker med bartrær som skjermer for landskapet rundt. Flere steder brytes rekken av med trær opp av åpne felt, som gir de besøkende utsyn til landskapet rundt. Rundt ved driftsgården sørøst er det ingen buffer med beplantning mellom hovedveien og gravplass. Beplantningen rundt gravplassen domineres av trær og det er ingen busker mellom Leinstrandvegen og gravplassen. Det fører til at trafikken på hovedveien til tider kan bli svært merkbar for de besøkende. Busker og annen vegetasjon er brukt som romdeler rundt den singelbelagte plassen ved kirken. Her skapes et intimt og avgrenset rom rundt et slags torg. Bruken av busker som romdeler er også framtreddende på de nyere

delene av gravplassen i sør. Langs grusveien i sør for felt 13, 23 og 33 strekker det seg en rekke med busker. I skråningen mellom kirken og de nedre delene av gravplassen løper en allé med gamle løvtrær. Allén går fra Leinstrandvegen fram til den slutter i tregjerdet på andre siden av gravplassen. Den fungerer som en tydelig grense mellom de de nyere og den eldste delen av gravplassen. Med tanke på alder og plassering kan det virke som om alléen er den opprinnelige ankomstvegen inn til kirken. Hadde allén fortsatt videre ut av gravplassen og inn på det tilgrensende jord ville den ha truffet rett på den eldste hovedbygningen på Nypan gård, noe som tyder på at allén opprinnelig kan ledet fram til den gamle gården.

Møteplasser

Vest for kiken ligger et hvitkalket bårhus med pyramidetak. De beskjedene bygningen er noe av det første du som besøkende legger merke til på gravplassen. Det samme gjelder for den singelbelagte plassen sør for byg-

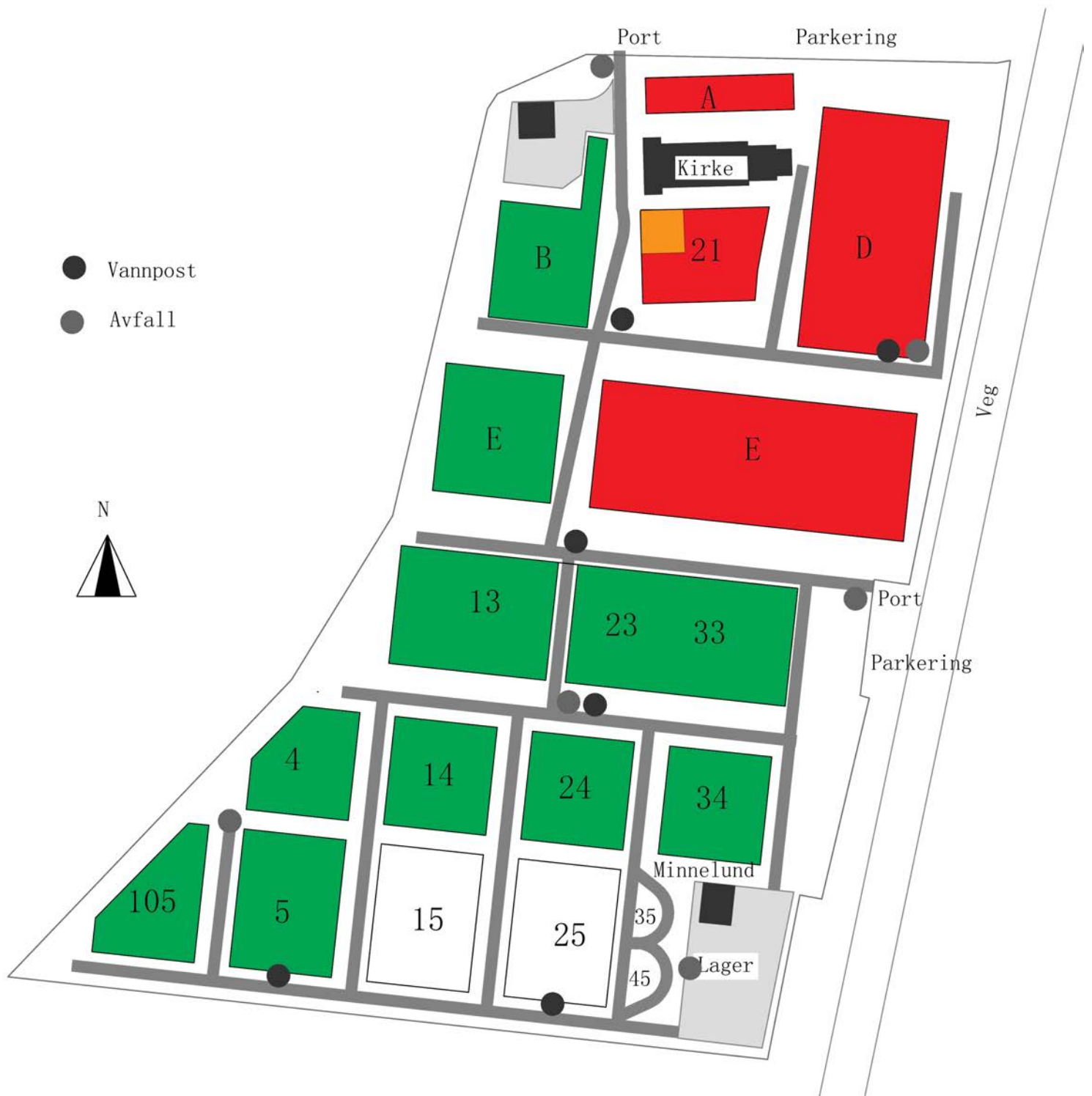
ningen. Her skaper velstelte bedd og hekker, samt flere benker en naturlig møteplass for kirkegjengere og andre besøkende. De lave buskene som omkranser plassen danner et intimt og behagelig rom, tydelig adskilt fra den øvrige gravplassen.

Terreng

Gravplassen har latt seg føye av nærområdets bølgende terreng. Kirka ligger på toppen av en bakketopp, mens gravplassen er plassert nedover i og i bunnen av bakken. Den slake skråningen brytes opp av en smal grusvei, omgitt av en gammel allé. Gravplassen i bunnen av bakken ligger i flatt terreng.

MØTEPLASS: Plass ved kirken.

Gravfeltstruktur (kart)

■ Kistegraver: Gravminner på rekke.

■ Urnegraver: Gravminner på rekke.

■ Annet:

Felt A og 21: Enkelte eldre gravminner er plasser uten tydelig struktur.

Felt D og E: Enkelte avvik fra rekkestrukturen langs vei og allé.

Gravområder (kart)

Gravfelt opprettet:

■ Før 1950

■ 1950

■ 1963

■ 1988

■ 2005-2006

Vegetasjon og naturmangfold

Gravplassen på Leinstrand er spesielt frodig. Den overordnet vegetasjonen på gravplassene domineres av spesielt mange velskaptetrær. Her er det lind, furu, osp, lønn, bjørk, og kirsebærtrær. Rundt ytterkanten av gravplassen løper rekker med trær som skjærer anlegget fra de omkringliggende omgivelsene. På den øvre del av anlegget, nærmest kirken, er trærne gruppert i mindre rekker langs de smale grusveiene. Her ligger også gravplassens mest framtrepende allé som løper fra Leinstrandvegen i øst til den andre enden av gravplassen i vest. Alléen er planlagt ut i det kupert terrenget mellom kirken og den nedre delen av gravplassen. Den består av lønn, ask, lind og bjørketrær. På den nedre delen av gravplassen er trærne plassert ut punktvis. Anlegget bærer tydelig preg kultivert beplantning. Her finnes det også flere rekker med syrinbusker, blant annet langs grusveien sør for felt 13, 23 og 33. Buskene fungerer som en rominndeler. De avgrensner felt og skaper mindre og mer intime rom. Rundt avfallsposten i bakken ned fra kirken er det plantet rogn.

Ifølge Norsk ornitologisk forening har det blitt observert gråtrost og stær på gravplassen. Gråtrost er rødlistet under kategorien «livskraftig» bestand, mens stær er rødlistet som «nær truet».

Vegsystem

Gravplassen på Leinstrand har et overordnet vegsystem bestående av tilnærmet rett grusveier. På den øvre delen av gravplassen rundt kirken er veiene ca. 1,5 brede uten kantstein. Lengere ned på gravplassen, forbi felt E, er veiene noe bredere og tilpasset kjøretøy. Her er rette veier lagt i et mønster som tilsvarer rutenett. Mange av disse veiene er adskilt fra feltene ved hjelp av lav kantstein. Det er ingen nivåforskjeller mellom veien og de tilgrensende feltene. Tilsvarende belegningsstein finnes rundt den singelbelagte plassen ved kirken. Gravplassen har ingen mindre stier eller annet underordnet vegsystem.

SAMMENHENG MED KIRKEBYGG: De nyere av delene av gravplassen ligger i bakken ned mot Klett.

Sammenheng med kirkebygg

Det første de besøkende til kirken legger merke til er den singelbelagte plassen i det nordvestre hjørnet av gravplassen. På felt A og felt D, som er blant de eldste gravfeltene, står gravminnene svært nærme kirkebygget. De nyere av delene av gravplassen som ligger i bakken ned mot Klett framstår som en trinnvis utvidelse av anlegget.

Bestandige elementer

Benker, aluminium: Benker med armlener og understell i aluminium samt ryggene og sete i ubehandlet treverk. Benkene står rundt minnelunden i sør-øst og plassen i nord-vest.

Benker, Trolla: Svartlakkerte støpejernsbenker med ryggene og sete i umalt tre produsert av Trolla brug.

Brolegging i skiferstein: Store skiferplater ligger rundt kirketrappe.

Grønnlakkerte søppeldunker: Søppelstasjoner i aluminium med lokk.

Kompostbakker: Grå og åpne kompostdunker i plast. Et lite estetisk tiltalende innslag på gravplassen.

Navnet minnelund: «Benker» i grovhugget stein, brostein i lysegrå granitt og polert steinsøyle. Minnelunden ligger i sør-østre del av gravplassen.

Portstolper: Portstolper i skifer på nordre og østre del av gravplassen. Port mangler.

Tregjerde rundt gravplassen: Rødmalt liggende gjerde i tre rammer inn gravplassen.

Vannpost, granitt: Kran montert på granittsøyle. Ikke tatt i bruk.

Vannposter, gjerdestolpe: Enkel vannpost med kran montert på gjerdestolpe i stål.

Vannposter, tre: Enkel vannpost med kran montert på gjerdestolpe i tre.

3.5.3. VERNEVERDIGE ELEMENTER (kart)

Allé

Estetisk verdi, landskapsarkitekturhistorisk verdi, vegetasjonshistorisk verdi, samfunnshistorisk verdi.

I skråningen mellom kirken og de nedre delene av gravplassen løper en allé med gamle løvtrær. Alléen går fra Leinstrandvegen i øst fram til den slutter ved gjerde på den vestre delen av gravplassen. Treirken fungerer som en tydelig grense mellom de de nyere og den eldste delen av gravplassen.

Gravfelt:

Svært sårbart for endringer

Gravfeltet har mange verneverdige gravminner som til sammen danner et helhetlig kulturmiljø.

Middels sårbart for endringer

Gravfeltet har enkelte verneverdige gravminner som er viktige for det helhetlige kulturmiljøet på gravplassen.

Se 3.5.4. Vernebestemmelser.

Trolla-benker

Estetisk verdi, identitetsskapende verdi, teknikkhistorisk verdi.

Elegante støpejernsbenker med ryggene og sete i tre produsert hos Trolla Brug i Trondheim kommune. Benkene på Leinstrand gravplass er malt i svart.

NABOSKAP/ LANDSKAP: På nært hold er driftsgården ved riksveien et framtrepende og lite estetisk tiltalende element.

3.4.4. VERNEBESTEMMELSER

§ 1 Allé:

Alleen langs sørsiden av felt E skal bevares.

§ 2 Vegetasjon/trær – re-planting:

Gamle løvtrær skal bevares så lenge de ikke er syke eller forårsaker fare. Dette må vurderes av arborist i hvert enkelt tilfelle. I de tilfeller hvor et slikt tre må felles skal det erstattes med et nytt av samme art.

§ 3 Trolle-benker:

Benker fra Trolle bruk skal bevares og vedlikeholdes. Disse skal ikke erstattes med nye benker.

§ 4 Gravminner:

Gravminner med verneverdi(er) som står på felt med høy sårbarhet skal bevares med mindre det er særlige grunner til at det ikke lar seg gjøre. I så fall skal sletting være resultat av en grundig vurderingsprosess og sletting skal begrunnes.

Dersom det skal tilføres nye gravminner på felt med høy sårbarhet, skal disse være tilpasset øvrige gravminner på feltet i størrelse, materialvalg, overflatebehandling og utforming. Gjenbruk av eldre gravminner er et godt alternativ på felt med høy sårbarhet.

Gravminner som står på felt med middels sårbarhet skal vurderes før de eventuelt slettes. Gravminner som kan tillegges en eller flere verneverdier skal søkes bevart.

Enkeltgravminner som ikke står på felt med høy eller middels sårbarhet kan være verneverdige. Dersom gravminnet har høy alder, er sjeldent eller på andre måter utmerker seg på gravplassen skal slike gravminner søkes bevart.

3.5.5. VERNEVERDIGE GRAVMINNER

Eksempler på verneverdige gravminner på Leinstrand gravplass.

- Gravminne står på felt som er svært sårbart for endringer
- Gravminne står på felt som er middels sårbart for endringer

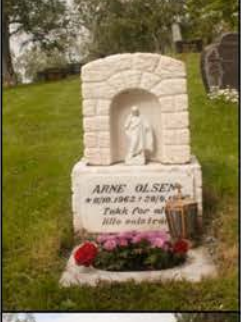

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
09.21.00N. 016 ●		1886	Støpejernskors	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende Sjeldenhet
09.21.00F. 016 ●		1969	Lite gravminne, spiss på toppen, på sokkel Svart polert stein	Estetisk
09.21.00G. 017 ●		1922	Flat obelisk på sokkel Svart polert stein	Stilhistorisk Estetisk Alder
09.21.00H. 016 ●		1929	Flat obelisk på sokkel Svart polert stein	Stilhistorisk Estetisk Alder
09.21.00J. 010 ●		1904	Obelisk på sokkel Grå stein	Stilhistorisk Estetisk Alder

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
09.0A.08.001 ●		1905	Lite, buet gravminne Tre eller annen plante hugget ut i bakgrunnen av navneplaten Organisk uttrykk, art nouveau	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
09.0A.10.002 ●		1912	Flat obelisk på sokkel Svart polert stein Sølvkrans med eikenøtter på hvit pute «Lærer»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
09.0A.03.005 / 006 ●		1894	Buet gravminne med innfelt navneplate i hvit marmor Hvitt marmorkors på toppen intakt Grå-rosa stein	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
09.0A.01.007 ●		1906	Obelisk på sokkel Grå-svart stein, polert	Stilhistorisk Estetisk Alder
09.0A.01.004 / 005 ●		1909	Flat obelisk på sokkel Grå-svart stein, polert	Stilhistorisk Estetisk Alder
09.0A.09.005 / 006 ●		1910	Flat obelisk på sokkel Grå stein	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
09.0B.03.015 ●		1959	Rektangulær, grå stein med inngravert mønster «Jordbruksskolebestyrer»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Identitetsverdi
09.0B.03.011 ●		1955	Rødlig stein med slak bue Gullstjerner i hvert hjørne, samt kors på midten «Kjøpmann»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk
09.0B.05.007 ●		1920	Rektangulær stein med «hatt» Svart stein, polert «Her hviler forhenv. gaardb»	Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Alder Identitetsverdi
09.0B.09.004 ●		1971	Rektangulær, svart stein med grå kant Hvit skrift Enkelt formspråk «Elektriker»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk
09.0B.03.017 / 018 ●		1959	Rektangulær stein med slak spiss på toppen Blomsterornamentikk i hvert hjørne «Gårdbruker»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Identitetsverdi
09.0B.02.014 / 015 ●		1952	Grovt hugget naturstein med svart navneplate innfelt «Lærer og organist»	Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Identitetsverdi

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
09.0B.02. 018 		1926	Obelisk på sokkel Svart stein, polert «Leinstrand kommune reiste steinen»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk
09.0D.11. 040 		1929	«Gårdbruker»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Sjeldenhet
09.0D.11. 035 		1937	Gravminne i betong Svart glassplate med navn og data	Teknikkhistorisk Estetisk Sjeldenhet
09.0D. 		1890	Flat obelisk på sokkel Porselensrelieff av Dagen Hvit innfelt navneplate Kors på toppen borte	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder
09.0D.09. 023 		1878	Støpejernskors	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende Sjeldenhet
09.0D.09. 022 		1873	Støpejernskors	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende Sjeldenhet

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
09.0D.09.021 ●		1891	Støpejernskors	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende Sjeldenhet
09.0D.11.020 ●		1889	Støpejernskors	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende Sjeldenhet
09.0D.12.016 ●		1900	Hvitt steinkors (marmor) med eikeblader På sokkel Organisk utforming	Teknikkhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
09.0D.11.019 ●		1891	Flat obelisk på sokkel Porselensrelieff av Natten Hvit innfelt navneplate Kors på toppen borte	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder
09.0D.11.017 / 018 ●		1931	Flat obelisk på høy sokkel Svart stien, polert «Bonde»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk
09.0D.12.018 ●		1906	Flat obelisk på høy sokkel Svart stien, polert «Gaardbruker» «Hustru»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
09.0D.11.016 ●		1976	Flat obelisk på lav sokkel Svart stein, polert	Stilhistorisk Estetisk
09.0D.11.013 ●		1909	Flat obelisk på sokkel Uvanlig utforming på toppen – liten, spiss kuppel Svart stein, polert	Stilhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
09.0E.07.002 ●		1945	Gravminne i betong Svart glassplate med navn og data Liten ramme i forkant av graven	Teknikkhistorisk Estetisk Sjeldenhet
09.0E.05.015 ●		1967	Gravminne i hvit stein Imiterer en murt steinvegg med romansk bue Jesusfigur i nisje i midten På sokkel, liggende steinplate i forkant med ovalt hull til blomster	Teknikkhistorisk Estetisk Sjeldenhet
09.0E.11.015 ●		1929	Gravminne i betong Innfelt navneplate Porselensrelieff av Jesus-ansikt	Teknikkhistorisk Estetisk Alders Sjeldenhet
09.0E.14.016 ●		1931	Lite gravminne i hvit stein Rektangulær form, buet på toppen Patinert	Estetisk

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
09.0E.19. 008 / 009 		1923	Hvit stein, rektangulær form, liten bue på toppen «Her hviler overkonduktør»	Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder
09.0E.32. 002 		1917	Støpejernskors	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende Sjeldenhet
09.0E.33. 003 / 004 		1917	Høyreist hvit stein på sokkel Krans og kors hugget ut i steinen	Estetisk Alder Sjeldenhet
09.0E.24. 009 		1921	Flat obelisk på sokkel Svart stein, polert «Grafiker»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder
09.0E.14. 005 / 006 		1917	Obelisk på sokkel Lys/hvit stein	Stilhistorisk Estetisk Alder
09.0E. 		1932	Gravminne i betong «Fred» støpt inn i sokkelen Hvit steinplate med navn og data innfelt	Teknikkhistorisk Estetisk Sjeldenhet

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
09.0E.18. 017 		1933	Rektangulær stein med spiss topp Grov råkopp-imitasjon, navneplate hugget ut i steinen	Teknikkhistorisk Estetisk Sjeldenhet
09.0E.18. 016 		1942	Rektangulær stein med spiss topp, navneplate polert frem i steinen	Teknikkhistorisk Estetisk Sjeldenhet

Bratsberg kirke med kirkegård i 1953. FOTO: Rolf Ingelsrud, NTNU Gunnerus.

3.6. BRATSBERG

3.6.1. HISTORIE

Bratsberg har fått navnet sitt fra fjellnavnet Brattrin, «det bratte» satt sammen med berg og er et gammelt gårdsnavn. Det første kirkestedet i bygda lå nettopp på gården Bratsberg. Der sto det trolig en stavkirke frem til 1663, da denne ble revet og erstattet med en laftet Y-kirke. Lorentz Diderich Klüwer beskrev en rekke fornminner i området rundt kirkestedet i boken *Norske Mindesmærker* fra 1823: «Ved Bratsbergs Annexkirke findes en betydelig Mængde Kæmpehouge, for det meste steenlagte». På 1900-tallet ble det funnet både skjeletter og trekister i forbindelse med grøftegraving og pløying. Dagens kirke på Bratsberg ble oppført i 1850 på Kval, ca. 1,5 km nordøst fra det gamle kirkestedet. Kirken er en laftet korskirke, oppført av byggmester Ole Henriksen etter typetegninger av H. D. F. Linstow. Opprinnelig lå Bratsberg under Strinda prestegjeld, men ble i 1990 overført til Tempe. Kirkegården ble vigslet og tatt i bruk i 1850.

3.6.2. DAGENS SITUASJON

Naboskap/ landskap

Gravplassen ligger rundt Bratsberg kirke, midt i det kupert jordbrukslandskapet rundt bygda med samme navn. Her er det små åkerlapper, skogholt og grønne åskanter. Nord for gravplassen ligger et mindre boligområde med eneboliger, men ellers preges omgivelsene av lite sammenhengende bebyggelse. Sør for gravplassen går Bratsbergvegen mellom Sluppen og Bruråk.

Gravplassen smelter inn i de omkringliggende omgivelsene. Den følger landskapet som en del av skråningen ned mot et smalt dalsøkk. Anlegget kan ved første øyekast minne om et hvilket som helst skogholt, men det hvitmalt stakittgjerde og den monumentale trekirken i samme farge avslører at det her dreier seg om en gravplass. Den hvitmalt trekirken er godt synlig fra Bratsbergvegen og de omkringliggende åsene. Kirken og kirkestedet har hensynssone 8.1 i kommuneplanens arealdel og omtales der som et markant og lokalt viktig kulturmiljø. Kirken har verneklasse A i Byantikvarens aktsomhetskart for kulturminner. Den er også listeført av Riksantikvaren.

Rom og akser

For de som besøker gravplassen framstår den som svært fredelig og stille. Det er lite trafikk på veien utenfor og utsikten er imponerende. Fra sentrum på gravplassen går det flere siktlinjer ut til det omkringliggende landskapet. Her kan de besøkende blant annet se helt inn til Tanem og de omkringliggende fjellene. Det eneste som avgrenser kirken fra rommet utenfor er et hvitmalt stakittgjerde som løper rundt brorparten av gravplassen. I vest er det hvitmalt gjerde byttet ut med et flettverksgjerde og en lav hekk.

Trær og terreng skaper naturlige avgrensinger og rom. En bratte og viltvoksende skråning skaper en organisk barriere mellom kirka og den nedre delen av gravplassen.

NATURMANGFOLD: Et viltvoksende belte med vegetasjon i skråningen mellom kirken og den nedre delen av gravplassen. Dette området gir gode forhold for insekter og fugler.

Terreng

Gravplassen ligger i den slake skråningen i åskanten nedenfor Bratsberg kirke. Den består av to adskilte områder med svakt hellende terreng, den ene delen i sør-øst og den andre i vest.

Gravfeltstruktur

Feltene på Bratsberg gravplass er lagt slik at de følger den kuperte landskapsformasjonen. Felt 1-8 er plassert i rekker som følger kurven i den passerende grusveien, som igjen er lagt slik for å tilpasse seg terrenget. Her står gravminnene med fronten mot sør, slik at de er synlig fra Bratsbergvegen. Felt 10 og 11 ligger på rekker i en slak bakke. Her vender også gravminnes front mot sør. Felt 14 består bare av et fåtall gravminner på rekke. Feltet ligger for seg selv langs en av grusveien og er omgitt av et skogslignende miljø med viltvoksende gress og spredt plasserte trær. Her står gravminnene står med fronten mot veien i sør-vest.

Gravområder

Gravfelt 1-3 og 6-7 rommer gravplassens eldste gravminner.

Vegetasjon og naturmangfold

Gravplassen bærer preg av naturlig plassert vegetasjon. Det dominerende treslaget på gravplassen er bjørk, men det finnes også enkelte furu- og lønnetrær. I ytterkant av gravplassen, mot det hvitmalte stakittgjerdet, løper en sammenhengende rekke av trær, primært bjørk. Langs sørsiden av gravplassen, mot Bratsbergvegen er det flere «hull» i vegetasjonen, noe som gir utsikt over det omkringliggende landskapet. «Hullene» sørger også for at større deler av kirken er synlig fra lang avstand. Rundt på

gravplassen er trærne plassert enkeltvis, i små klynger eller i mindre rekker. Her er det ingen klar alléstruktur. Av annen vegetasjon er det verdt å nevne hekken som løper i ytterkanten av vestre del av gravplassen. Rekken med busker fungerer som en buffer mellom gravplassen og eneboligene i Ny jord-vegen. Det finnes ellers ingen hekker, annet enn spredt plasserte enkeltbusker.

Det finnes også et viltvoksende belte med vegetasjon i skråningen mellom kirken og den nedre delen av gravplassen. Her er det høyt gress, et stort utvalgt blomster og spredt plasserte trær. Dette området gir gravplassen et rikt biologisk mangfold som gir gode forhold for insekter og fugler. Ifølge Norsk ornitologisk forening ble det våren 2019 observert stær på Bratsberg gravplass. Fuglen er rødlistet som «nær truet».

Vegsystemer

Smale grusveier uten kantstein danner et overordnet vegsystem på Bratsberg gravplass. Veiene underordner seg landskapet og er ofte lagt i kurver som følger det kuperte terrenget. Langs grusveien i øst ligger det en smal granittrapp. Det finnes også en gressbevokst sti som skråner slakt oppover fra den nedre delen av gravplassen til kirken. Gravplassen har tre porter.

Sammenheng med kirkebygg

Kirken ligger på en liten høyde, litt høyere opp enn selve gravplassen.

Bestandige elementer

Benker, park: Hvitmalte parkbenker med sammenhengende sete og ryggene med slanke trespiler. Understell og ben i støpejern. Plassert sør for kirken.

Benker, Trolla: Svartlakkerte støpejernsbenker med ryggene og sete i umalt tre. Produsert av Trolla brug.

Flaggstang: Hvitmalt flaggstang ved kirken.

Gjerde, flettverk: Flettverksgjerde med lysegrå stolper omkranser gravplassen i nord-vest.

Gjerde, stakitt: Hvitmalt stakittgjerde i tre omkranser brorparten av gravplassen.

Kant i granittstein: Lav vegg av granitt sør for felt 7 og 8

Klokkestøpul: Konstruksjon i tre vest for kirken.

Kompostbakker: Grå og åpne kompostdunker i plast. Et lite estetisk tiltalende innslag på gravplassen.

Lyskastere rundt kirken: Grålakkerte stolper bærer lysarmaturer til lyssetting av kirken.

Navnet minnelund: Minnestein i granitt og svartlakkert metalbenk.

Søppelkasser: Grå og lukket komprimatorkasse. Søppelkassen bryter med helheten på gravplassen.

Vannpost, granitt: Kran montert på granittsøyle. Rundt vannposten ligger et dekke av skiferstein.

VERNEVERDIG ELEMENT (øverste bilde): Stakittgjerde rundt gravplassen.

NABOSKAP/ LANDSKAP (nederste bilde): Kirken med gravplass sett fra Leiråkervegen.

3.6.3. VERNEVERDIGE ELEMENTER (kart)

Stakittgjerde

Estetisk verdi, landskapsarkitekturhistorisk verdi.

Et nett hvitmalt stakittgjerde løper rundt brorparten av gravplassen. Den hvite fargen harmoner med den på Bratsberg kirke. Tilsvarende gjerde har omkranset gravplassen og kirken i rundt 100 år eller kanskje mer. Gjerdet er blant annet synlig på fotografier fra 1910-tallet. Det er uvisst hvor stor del av gjerdet som er igjen av det opprinnelige.

Trolla-benker

Estetisk verdi, identitetsskapende verdi, teknikkhistorisk verdi.

Elegante støpejernsbenker med ryggene og sete i tre produsert hos Trolla Brug i Trondheim kommune. Benkene på Leinstrand gravplass er malt i svart.

3.6.4. VERNEBESTEMMELSER

§ 1 Stakittgjerdet rundt gravplassen:

Stakittgjerdet skal bevares og vedlikeholdes.

§ 2 Gamle løvtrær skal bevares så lenge de ikke er syke eller forårsaker fare. Dette må vurderes av arborist i hvert enkelt tilfelle. I de tilfeller hvor et slikt tre må felles skal det erstattes med et nytt av samme art.

§ 3 Trolla-benker:

Benker fra Trolla brug skal bevares og vedlikeholdes. Disse skal ikke erstattes med nye benker.

§ 4 Gravminner:

Gravminner som kan tillegges en eller flere verneverdier skal søkes bevart. Dersom gravminnet har høy alder, er sjeldent eller på andre måter utmerker seg på gravplassen skal det søkes bevart.

3.6.5. VERNEVERDIGE GRAVMINNER

Eksempler på verneverdige gravminner på Bratsberg gravplass.

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse og materiale	Verneverdier
01.01.00G 011		1892	Grå stein Grovt hugget på baksiden, råkopp-imitasjon	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
01.02.00A. 009 / 010		1905	Svart stein Polert overflate med kors Avrundet topp «Gårdbruker»	Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende
01.03.00D. 011		1920	Svart stein Polert Flat obelisk på sokkel	Stilhistorisk Estetisk Alder
01.06.00C 002 / 003 / 004 / 005		1918	Svart stein Polert Obelisk på sokkel	Stilhistorisk Estetisk Alder
01.07.00D. 006		1927	Hvit marmor Obelisk på sokkel	Stilhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse og materiale	Verneverdier
01.07.00E. 005		1925	Svart stein Polert overflate med kors Avrundet topp Navn og data på begge sider	Estetisk Alder
		1912	Grå stein Grovt hugget Bauta «Lærer og klokker. Reist i takknemlighet av gamle elever og venner»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Alder Identitetsskapende

Havstein kirke med kirkegård i 1953. FOTO: Vilhelm Skappel, NTNU Gunnerus.

3.7. HAVSTEIN

3.7.1. HISTORIE

Havstein kirkegård ble vigslet og tatt i bruk 14. august 1854, tre år før kirken sto ferdig 30. november 1857. Kirken er oppført etter tegninger av domkirkearkitekten Heinrich Ernst Schirmer, den er bygget i mur og tydelig inspirert av gotikkens spisse buer og krysshvelv.

Siden middelalderen hadde Byåsen vært en del av Strinda prestegjeld og soknet derfor til Lade kirke. Tidlig på 1820-tallet kjøpte den fremtredende haugianeren Michel Grendahl Havstein gård. Han sto nær Hans Nielsen Hauge, både som fortrolig venn så vel som ideologisk og religiøst. Grendahl hadde tidligere reist rundt som predikant, men etter at han etablerte seg på Havstein, åpnet han gården for møtevirksomhet og kristelige samtaler. Han døde i 1849 og ble begravet på Eli kirkegård. På dette tidspunktet hadde ønsket om egen kirke på Byåsen festet rot hos innbyggerne. Det var naturlig å anlegge kirken og kirkegården på Havstein gård, og den nye eieren, Anthon Jenssen, ga tomt mot en årlig avgift på 12 skilling. Eli kirkegård ble nedlagt i 1940, og levningene etter Michel Grendahl ble flyttet til Havstein kirkegård.

I juni 1936 startet arbeidet med å bygge et kapell i tilknytning til kirkegården. Kapellet ble tegnet av trondheim-sarkitekten Frithjof William Rode og reist i furutømmer. I forbindelse med bruk av likkapellet ble det behov for en innkjørsel og vei gjennom kirkegården. Dermed ble porten i kirkegårdsmuren flyttet og utvidet. Som erstatning for en tidligere port i tre, ble det laget en smijernsport som arkitekt Rode tegnet vederlagsfritt.

Under krigen anla den tyske okkupasjonsmakten en krigskirkegård på Havstein. Planeringsarbeidet ble gjennomført i løpet av høsten og vinteren 1942, og parallelt med dette arbeidet fant det sted begravelser på kirke-

gården. Arbeidet pågikk gjennom hele krigen under ledelse av den tyske landskapsarkitekten Gilitch, og så sent som høsten 1944 ble det kjøpt inn busker og trær fra Norske Haver i Oslo. Disse skulle etter planen plantes ut i løpet av våren året etter, men som kjent kom freden den 8. mai 1945. Buskene og trærne ble i stedet hentet av innbyggerne på Byåsen. En tilsvarende skjebne ventet for en mengde naturstein som hadde blitt samlet inn i løpet av sommeren 1944. Opprinnelig skulle disse brukes til en mur rundt kirkegården, men endte i stedet som veifylling på Selsbakk i 1945.

Tyske krigskirkegårder var i etterkrigstiden et problematisk tema. De hadde blitt etablert av okkupasjonsmakten, ofte på strategiske plasseringer i landskapet. For mange var dette vanskelig å forholde seg til, og i tiden etter frigjøringen var det store diskusjoner rundt disse. Norge ratifiserte i 1951 en internasjonal avtale som blant annet satte krav om at fiendens ofre skulle identifiseres og gravlegges på en verdig måte. Utgangspunktet for denne avtalen var Genèvekonvensjonene fra 1929. Dermed hadde Norge forpliktet seg til å opprettholde en viss standard med tanke på de tyske krigsgravene. Resultatet av diskusjonene, i samarbeid med tyske myndigheter, ble at det skulle etableres 4-5 tyske krigskirkegårder i Norge. Havstein ble en av disse. Forslag til utforming kom i stor grad fra den tyske Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge som ble bearbeidet og godkjent av Karen Reistad. Utformingen av anleggene var enhetlige og hadde samme formspråk. Det var fokus på å bruke varige materialer som naturstein, bronse, kopper og bly. Samtidig hadde også lokale myndigheter en del de skulle ha sagt i prosessen. Mange steder ønsket kommunene nedskalering av anleggene slik at de i større grad tilpasset seg lokale forhold. Planene for Havstein krigskirke-

ROM OG AKSER: Havstein kirke sett fra den nye gravplassutvidelsen.

ård ble sendt til Strinda kommune for godkjenning i 1958. Kommunen ønsket at inngangsbygningen ble trukket tilbake ca. 3 meter fra muren slik at den ble liggende 50 meter lavere i terrenget og dermed ikke ville bli særlig fremtredende i forhold til Havstein kirke.

Ved overgangen til 1900-tallet hadde kirkegården på Havstein blitt for liten, og dermed ble kirkegården utvidet for første gang. Siden den gang har kirkegården blitt utvidet en rekke ganger og dekker i dag store deler av det som var Havstein gård. Kirkegården har jevnt og trutt blitt utvidet gradvis mot sørvest, som en naturlig fortsettelse på den opprinnelige kirkegården, både på 1920-tallet, under krigen og i 1955. Den siste utvidelsen av den gamle kirkegården var på slutten av 1990-tallet. Kirkegården fikk da sin første navnedde minnelund og det ble plantet trær langs veiene. I 2011 ble det bestemt at kirkegården skulle utvides mot nordøst. På denne måten bindes den tyske krigskirkegården sammen med resten av gravplassen. Det nye gravplassanlegget er utarbeidet av Agraff og Riss Landskap, og sto ferdig i 2014. Arealet til gravplassen var tidligere kornåker. Kornakset er et viktig symbol innenfor kristendommen, og ble brukt som gjennomgangstema i utsmykningen av anlegget. Det går igjen både i rekkverk og porter, dekor på vannposter og navnedde minnelunder, samt som strå i blomsterbåndene. Møbleringen av anlegget har vært inspirert av det enkle og robuste i kulturlandskapet. Det er brukt stedegne sorter av trær og busker i tillegg til hardføre stauder og strå for å understreke åkersymbolikken. I 2015 fikk anlegget Trondheim kommunes byggeskikkpris, og i 2018 ble det kåret til «Årets grønne park 2018» av Norske Anleggsgartnere - miljø og landskapsentreprenører, NAML. Begrunnelsen for seieren bygde på at kirkegården viser

et spenn fra den tradisjonelle kirkegårdsutformingen på midten av 1800-tallet til en ny og friere terrengforming med spennende og nytenkende plantebruk på 2000-tallet. I tillegg inkluderer og omslutter det nye anlegget den tyske krigskirkegården på en respektfull og verdig måte. Et annet viktig kriterium var at kirkegården er tilgjengelig som parkanlegg for allmenheten og at det fagmessige nivået på skjøtsel og drift er høyt.

3.7.2 DAGENS SITUASJON

Naboskap/landskap

Havstein kirke og gravplass ligger på en høyde på Byåsen, med panoramautsikt mot nord, øst og sør. I vest ligger bymarka og boligområder. Plasseringen gjør at kirken også er synlig fra flere steder i Trondheim sentrum. De tydeligste landemerkene er Nidarosdomen, Munkholmen og Ladehammeren. I nær tilknytning til kirken ligger Havstein gård og den tyske krigskirkegården. Langs gravplassutvidelsen fra 2014 går Havsteinbakken med en gammel allé av løvtrær. Havstein gård og Havstein kirke har hensynssone 4.3 i kommuneplanens arealdel og bevaringen av den landskapsmessige helheten på Havstein blir tillagt stor vekt.

Rom og akser

Gravplassen består av to deler, men oppleves som tre anlegg. Den eldste delen ligger i direkte tilknytning til kirken og strekker seg mot sørvest. Omtrent midt i anlegget går en lønneallé tvers gjennom gravplassen. Dersom man befinner seg oppe ved kirken oppleves denne alleen som avslutningen på gravplassen i sørvestlig retning. Det er først når en beveger seg ned til alleen at en op-

NABOSKAP/ LANDSKAP: Allé og tørrmur ved gravplassen.

pdager at gravplassen fortsetter. Hele dette anlegget sørvest for kirkebygget har en tradisjonell struktur med rette, symmetriske veier som skiller jevnstore gravfelt fra hverandre. Flere steder markeres veiene av alleer med trær. Nedenfor den nevnte lønnealleen oppleves gravplassen som stor og åpen, og noe forutsigbar. Ovenfor alleen, mot kirken, er variasjonen i terreng og beplantning større. I tillegg er deler av gravplassen lagt på oppmurte terrasser i nær tilknytning til kirken. Alt dette er med på å gjøre denne delen av gravplassen mindre åpen og forutsigbar. Nordøst for kirken ligger den andre delen av gravplassen. Dette anlegget skiller seg drastisk fra den eldste delen. I stedet for rette veinett og siktlinjer, bukker veiene seg mellom naturlige formasjoner i terrenget. Disse utgjør i seg selv naturlige avgrensede rom som understrekes av et mangfold busker, trær og stauder. Der den eld-

ste delen er symmetrisk og opparbeidet er det nye anlegget asymmetrisk og organisk. Benker er plassert på strategiske utsiktspunkter og en naturlig møteplass er benkene nede ved den kunstig opparbeidede dammen med utsikt inn på den tyske krigskirkegården.

Terreng

Kirken ligger på en topp og den eldste delen av gravplassen ligger i en slak skråning ned fra kirkegården. Den strekker seg videre mot sørvest på flatt terreng. Den nye delen mot nordøst er derimot kupert og følger variasjonene i kulturlandskapet.

VEGETASJON: Variert vegetasjon på det nye anlegget.

- Vannpost
- Avfall

GRAVFELTSTRUKTUR: Gravplassutvidelse fra 2014 vises ikke på kartet.

- Vannpost
- Avfall

GRAVOMRÅDER: Gravplassutvidelse fra 2014 vises ikke på kartet.

BESTANDIGE ELEMENTER: Krigskirkegård for falne tyske soldater i Norge.

Vegetasjon og naturmangfold

Eldste del sørvest: Denne delen av gravplassen deles på midten av en lønneallé som går tvers over gravplassen. En lav hekk skiller gravplassen fra driftsbygningen i vest. Rundt kirkebygget er det både bjørk, gullregn, hestetokstjerne og lønn. Ellers på denne delen av gravplassen finnes både furu, lind og osp. Trærne står, men unntak av lønnealleen, spredt på gravplassen og det fremstår ikke som noen overordnet plan bak beplantningen. Like fullt fungerer de som romdelere og sørger for at den store gravplassen virker mindre og mer oppdelt.

Nyeste del nordøst: Utvidelsen fra 2014 har et stort mangfold trær, busker og stauder som er merket med skilt. Det har blitt brukt stedegne trær og busker samt hardføre stauder og strå.

Mye vegetasjon, både på den eldste og den nyeste delen, gir godt grunnlag for dyre- og fugleliv. I tillegg gir dammen i den nye delen gode forhold for blant annet fugler som både bader i og drikker av vannet. Ifølge Norsk ornitologisk forening har det blitt observert gråsisik, gråtrost og vipe på gravplassen. Gråsisik og gråtrost er rødlistet under kategorien «livskraftig» bestand, mens vipe er rødlistet som «sterkt truet».

Vegsystem

Eldste del sørvest: Rette veier i tydelig, symmetrisk rutenett. Fra kapellet og opp til kirken går en buet grusvei og det går en smal grusvei rundt selve kirken. Kirkebakken som binder kirken til det nye anlegget i nordøst har støpt betongdekke.

Nyeste del nordøst: Overordnet veistruktur går som en lasso rundt hele anlegget med en utgang vest for den tyske krigskirkegården. Fra trappen som leder ned fra kirkebakken til gravplassen buker en liten sti seg ned mot dammen. Småstiene er belagt med avrundet naturstein langs kantene og små runde steiner i stedet for grus.

Sammenheng med kirkebygg

Kirken ligger som et landemerke på en liten høyde i Byåsen. Gravplassen ligger nedenfor kirken og er mindre synlig i landskapet. Likevel gjør de oppmurte terrassene at gravplassen trekkes opp mot kirken, og det viser at det har vært viktig å markere viktigheten av disse gravene. En av gravene er dedikert til haugianerne, som var viktige for etableringen av kirken. I tillegg kobler den nye kirkebakken det nye anlegget til kirkebygget slik at det blir en tilknytning også her.

Bestandige elementer

Eldste del, sørvest

Belysning: Lave lyktestolper i aluminium med lysarmaturer i moderne stil. Disse er i liten grad tilpasset den eldre delen av gravplassen.

Benker, brun plast: Benker i imitert tre ved kirkebygget.

Benker, grønne: Benker med grønnmalt metallramme samt sete og ryggene i tre. Flere av benkene er plassert på dekke av belegningsstein.

BESTANDIGE ELEMENTER: Benker og betongdekke.

Benker, svart og grå plast: Benker i imitert tre.

Benker, svarte: Benker uten armlener med understell i svartlakkert aluminium samt sete og ryggene i umalt tre. Plassert ved navnet minnelund.

Gjerde: Liggende malt tregjerde omkranser brorparten av gravplassen.

Krigskirkegård: Gravplass falne tyske soldater i Norge.

Kompostbakker: Ved avfallsstasjonene står store, grå kompostbinger i plast som ikke tilfører estetiske kvaliteter til gravplassen.

Navnet minnelund: Nederst i øst ligger en navnet minnelund hvor gamle gravminner har blitt slipt ned og fått påført metallskilt med navn og datoer.

Port: Kirkegårdsporten fra 1930-tallet er i støpejern med stjerneornamentikk, tegnet av arkitekt Frithjof William Rode.

Terrasser: Nedenfor kirken er det murt opp fem terrasser i ulike høyder med gravsteder. Fire av fem er i tørrmur, mens den resterende er murt opp av avrundet naturstein.

Tørrmur: Gravplassen rammes inn av en lav tørrmur nærmest kirken. Muren ender ved gravfelt 51. Vannpost, granitt: Kran montert på granittsøyle. Kumlokk og dekke av belegningsstein.

Vannpost, trestolpe: Enkel vannpost med kran montert på gjerdestolpe i tre.

Nyeste del, nordøst:

Belysning: Lyktestolpene er lave slik at de ikke rager over gravplassen, men kun kaster lys ned på gangstiene. Nøytralt utformet og glir naturlig inn i anlegget.

Benker: Opprinnelig har det stått massive trebenker i sølvgrått tre på utsiktspunkter på gravplassen. Disse er en del av en helhetlig og planlagt møblering av gravplassen. Noen steder har disse blitt erstattet med grå og svarte benker tre-imitert plast.

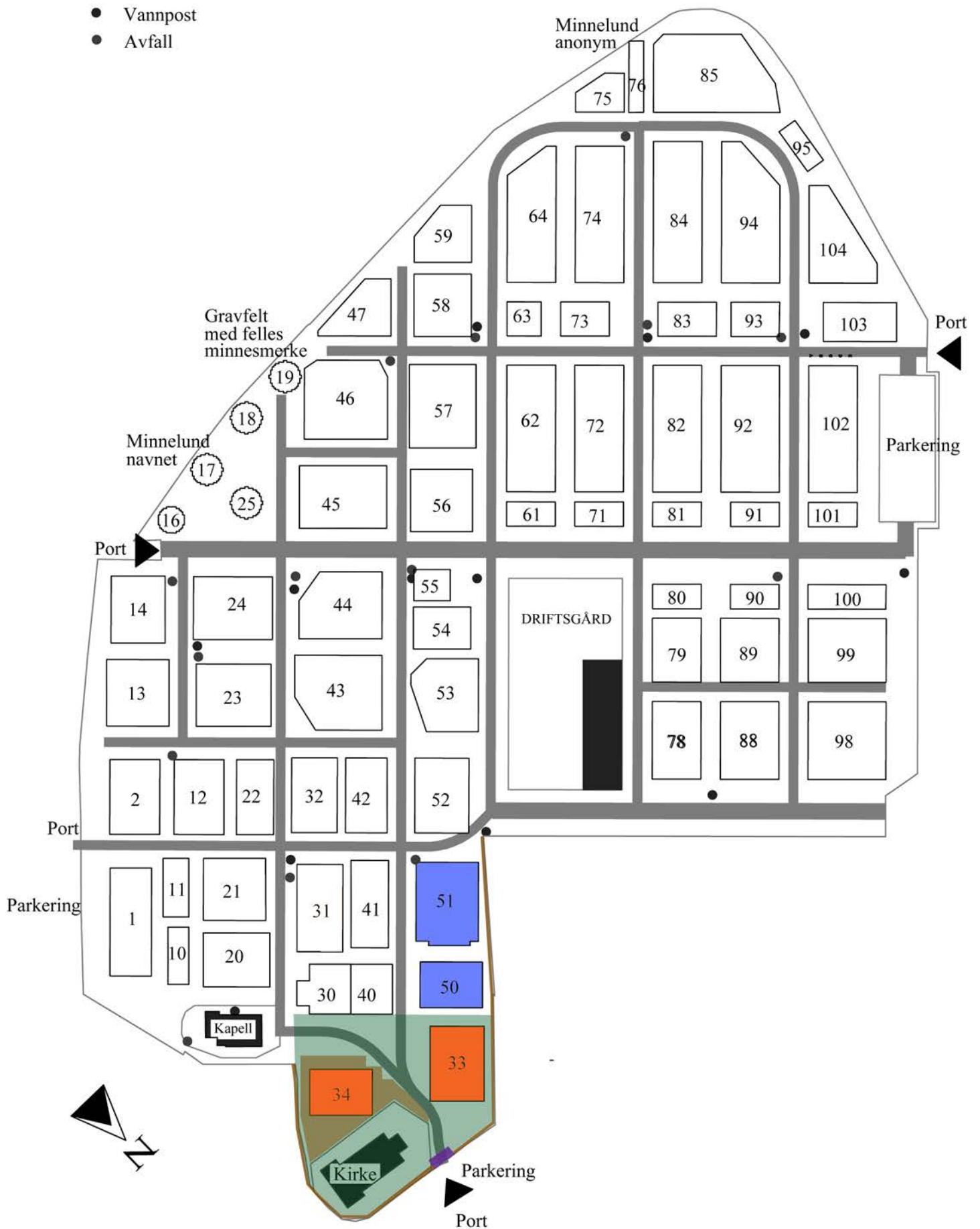
Betongdekke: Mellom kirken og det nye anlegget er det lagt betongdekke, og dette videreføres i plattformen som går ut i dammen.

Gjerde: Langs veien som skiller kirken fra gravplassen løper et støpejernsgjerde med kornåkerornamentikk.

Tørrmur: Anlegget fra 2014 omkranses også av tørrmur som svarer både til den eldste delen av gravplassen og krigskirkegården.

Både **vannposter, navnet minnelund, gjerdet og porter** tar opp kornåkerornamentikken og er svært helhetlig utformet.

- Vannpost
- Avfall

VERNEKART: Gravplassutvidelse fra 2014 vises ikke på kartet.

3.7.3. VERNEVERDIGE ELEMENTER (kart)

Eldste del i sørvest

Løvtrær:

Miljøskapende verdi, estetisk verdi

Rundt kirken står flere store løvtrær som er tilfører en viktig miljøskapende verdi til gravplassen. I tillegg står en stor gullregn litt lenger ned på gravplassen som bryter opp alt det grønne med sine gule blomster, i det minste i sommerhalvåret.

Port:

Estetisk verdi, teknikkhistorisk verdi, stilhistorisk verdi, sjeldenhet, lokalhistorisk verdi

Porten ble tegnet av Trondheimsarkitekten Frithjof William Rode i 1936 i forbindelse med byggingen av kapellet, også det tegnet av Rode. Porten er i støpejern og har en flott ornamentikk med stjerner.

Tørrmur:

Landskapsarkitekturhistorisk verdi, teknikkhistorisk verdi, estetisk verdi, miljøskapende verdi.

Tørrmuren dekker kun en liten del av inngjerderingen av gravplassen på Havstein. Dermed markerer den også grensen for den første gravplassen før utvidelsene.

Terrasser:

Teknikkhistorisk verdi, estetisk verdi, miljøskapende verdi, sjeldenhet, landskapsarkitekturhistorisk verdi.

Noe av det mest karakteristiske ved gravplassen på Havstein er de oppmurte terrassene med gravsteder som binder gravplassen og kirken sammen.

Gravfelt:

Svært sårbart for endringer

Gravfeltet har mange verneverdige gravminner som til sammen danner et helhetlig kulturmiljø.

Middels sårbart for endringer

Gravfeltet har enkelte verneverdige gravminner som er viktige for det helhetlige kulturmiljøet på gravplassen.

Se 3.7.4. Vernebestemmelser.

Gravfelt med gravminner rygg mot rygg

Landskapsarkitekturhistorisk-/stilhistorisk verdi, miljøskapende verdi

Denne gravfeltstrukturen var vanlig før, men med funksjonalismens inntog på gravplassene forsvant denne måten å organisere gravfelt på. Dermed er de feltene hvor slik struktur fortsatt finnes en viktig kilde til kunnskap. I tillegg har rygg mot rygg-feltene et særegent uttrykk. Her blir mye luft mellom rekkene med gravminner og felten fremstår åpne. Se *Gravfeltstruktur (kart)*.

Nyeste del i nordøst:

Denne delen av gravplassen er utarbeidet i forbindelse med en konkurranse og er godkjent av Riksantikvaren. Det er høy kvalitet på anlegget, både i planlegging og gjennomføring. Denne helheten har verdi i seg selv.

VERNEVERDIG ELEMENT: Terrasser rundt kirken.

BESTANDIGE ELEMENTER: Støpejernsporten ved kirken skal bevares.

3.7.4. VERNEBESTEMMELSER

§ 1 Terrasser med støttemur:

De fem terrassene sør for kirken skal bevares og vedlikeholdes.

§ 2 Port:

Porten i støpejern nord for kirken skal bevares og vedlikeholdes.

§ 3 Gamle løvtrær skal bevares så lenge de ikke er syke eller forårsaker fare. Dette må vurderes av arborist i hvert enkelt tilfelle. I de tilfeller hvor et slikt tre må felles skal det erstattes med et nytt av samme art.

§ 4 Rygg mot rygg:

På felt der gravminner er plassert rygg mot rygg skal denne strukturen opprettholdes. Dette gjelder også for nye gravminner på de aktuelle gravfeltene.

§ 5 Tørrmur:

Tørrmuren skal bevares og vedlikeholdes.

§ 6 Gravminner:

Gravminner med verneverdi(er) som står på felt med høy sårbarhet skal bevares med mindre det er særlige grunner til at det ikke lar seg gjøre. I så fall skal sletting være resultat av en grundig vurderingsprosess og sletting skal begrunnes.

Dersom det skal tilføres nye gravminner på felt med høy sårbarhet, skal disse være tilpasset øvrige gravminner på feltet i størrelse, materialvalg, overflatebehandling og utforming. Gjenbruk av eldre gravminner er et godt alternativ på felt med høy sårbarhet.

Gravminner som står på felt med middels sårbarhet skal vurderes før de eventuelt slettes. Gravminner som kan tillegges en eller flere verneverdier skal søkes bevart.

Enkeltgravminner som ikke står på felt med høy eller middels sårbarhet kan være verneverdige. Dersom gravminnet har høy alder, er sjeldent eller på andre måter utmerker seg på gravplassen skal slike gravminner søkes bevart.

3.7.5. VERNEVERDIGE GRAVMINNER

Eksempler på verneverdige gravminner på Havstein gravplass.

- Gravminne står på felt som er svært sårbart for endringer
- Gravminne står på felt som er middels sårbart for endringer

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
04.31.00C.014		1965	Smijernskors	Teknikkhistorisk Estetisk Sjeldenhet
04.33.00A.025 04.33.00B.022 / 023 / 034 / 025 ●		1898	Flat obelisk på sokkel Polert stein	Stilhistorisk Alder
04.33. ●		1894	Flat obelisk på sokkel «Stortingsmann» «Stykjunker» «Urmaker»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Alder
04.33. ●		1885	Støpejernsplate «Herunder hviler støvet af kone Ane Erlie» «Salige ere de døde som dø i Herren» Symbol for treenighet Kors, anker, hjerte – tro, håp og kjærlighet	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
04.33 ●		1882	Støpejernsplate «Herunder hviler Støvet af Gaardbruger Anders O. Erlie» «Salige ere de døde som dø i Herren» Symbol for treenighet Kors, anker, hjerte – tro, håp og kjærlighet	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
04.33 ●		1862	Støpejernsplate «Herunder hviler Madame Martha Melbye» «Fred med dit Støv» Krans Korslagt fakkel og kvist	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
04.33 ●		1862	Støpejernsplate «Herunder hviler Skibscapitain Halvor Melbye» «Fred med dit støv» Krans Korslagt fakkel og kvist	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
04.33. ●		1862	Støpejernsplate Engel blåser i trompet Korslagt fakkel og kvist «Caroline Mathilde Solem Vi ses igjen»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
04.33. ●		1858	Støpejernsplate «Beret Thorgrimsen Salige ere de Døde som dø i Herren» Symbol for treenighet Kors, anker, hjerte – tro, håp og kjærlighet Håndtrykk	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
04.33. ●		1862	Støpejernsplate «Ole Thorgrimsen Salige ere de Døde som dø i Herren» Symbol for treenighet Kors, anker, hjerte – tro, håp og kjærlighet Håndtrykk	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
04.33. ●			Støpejernskors	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende Sjeldenhet

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
04.33.00G. 001 		1896	Støpejernskors	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende Sjeldenhet
04.33. 			Støpejernskors «Gjörtler»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende Sjeldenhet
04.33.00C. 022 / 023 04.33.00D. 022 / 023 		1951	Tempelformet gravminne Søylar bærer tempelgavl Svart og grå stein «Gaardbruker og løytnant»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk
04.33. 		1896	To støpejernsplater Dekorert med blomster, engler og håndtrykk	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
04.34.876. 001 / 002 / 003 / 004 / 005 / 006 		1933	Gravminne i hvit/lys grå stein Består av tre stående steiner og en liggende plate foran Ligger på terrasse i nærheten av kirken «Arsenalforvalter» «Hustru»	Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk
04.34.00E. 001 		1957	«Til minne om Haugianerne» Naturstein Ligger på terrasse i nærheten av kirken	Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
04.34.729. 001 / 002 / 003 / 004 / 005 / 006 / 007 / 008 / 009 / 010 ●		1849	Familiegravsted, flere frittstående gravminner Ligger på terrasse i nærheten av kirken	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder
04.34.00A. 002 ●		1945	Bautastein «Falt for fedrelandet i Singsaas 11.01.1945»	Stilhistorisk Symbol
04.50.00B. 014 / 015 ●		1917	Hvit og rosa stein Imitert råkopp på baksiden «Baneformann» «Hustru»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Personalhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende Sjeldenhet Symbol
04.50.00B. 012 / 013 ●		1928	Plate som hviler på grovt tilhugget naturstein Betong og hvit naturstein	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Personalhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende Sjeldenhet Symbol
04.51.00H. 016 / 017 ●		1928	Gravminnet består av tre hvite steiner Midterste: høyere enn de to andre, pergamentrull hugget ut	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Personalhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende Sjeldenhet Symbol
04.51.00G. 024 / 025 04.51.00H. 022 / 023 ●		1926	Lys grå stein Stilisert tempelform Nisje med sølvkrans og kors «Bonde»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Personalhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende Sjeldenhet Symbol

Ilsvika og Ilen kirkegård på slutten av 1930-tallet. Foto: fotograf ukjent, NTNU Gunnerus.

3.8. ILEN

3.8.1. HISTORIE

Ilen gravplass ble opprettet i 1883 og vigslet to år seinere på eiendommen til Ilsviken gård. Lystgården fra 1700-tallet hadde fungert som sommersted for byens overklasse, men ble i 1872 overtatt av Trondheim kommune. Gårdsanlegget ble brukt til ulike sykehusformål, før den ble gjort om til leiligheter. Gården og gravplassen var en del av en bydel i vekst. Ila var på slutten av 1800-tallet et område dominert av lave og enkle trehus. Mange av dem som bodde her var arbeidsfolk som jobbet i industrien. I Ila var det flere mindre industribedrifter, deriblant Digres dampsag og trelastfabrikk. Ila var også byens forlystelsessentrum dominert av lyststedet Hjorten der orkestre spilte opp til dans fra stedets friluftscene.

I 1889 fikk bydelen egen kirke. Kirken i nygotisk stil ble tegnet av arkitekten Eugene Sissenére. Noen år seinere, i 1893 ble det også oppført et kapell i tilknytning til Ilen gravplass. Kapellet sto fram til det ble revet i 1934. Til tross for at gravplassen gjennomgikk en utvidelse i 1905 var den alt for liten til å holde tritt med befolkningsveksten som preget byen. Tidlig på 1900-tallet var det byggeboom i Trondheim og i Ila skjøt flere nye monumentale leiegårder i været. I 1916 ble Ilen gravplass til slutt lagt ned til fordel for den nye gravplassen på Stavne. I 1948 ble Ilen tatt i bruk som urnelund til den ble formelt nedlagt i 1978. Etter hvert begynte anlegget å forfalle. Først ved årtusenskiftet ble det bestemt at gravplassen skulle rustes opp og tas i bruk igjen. I 2007 gjenåpnet Ilen gravplass. Bak det nye anlegget står landskapsarkitekt Brit Solveig Johnsen fra Asplan Viak.

3.8.2. DAGENS SITUASJON

Naboskap/ landskap

Ilen gravplass ble anlagt i 1883 og ligger rundt 500 meter fra Ilen kirke. Gravplassen ligger i et tettbebygd i strøk i bydelen Ila. I nord ligger Ilsvika. Området som tidligere var forbeholdt tungindustrien har i løpet av de siste 20 årene blitt dominert av ny kvartalsbebyggelse med leiligheter og kontorlokaler. Midt i den tette blokkbebyggelsen ligger de okergule trebygningen som utgjør Ilsviken gård. Mellom gravplassen og Ilsvika passerer den tungt trafikkerte fylkesvei 715 fra Argård i Namsos via Flakk ferjeleie til Ila. I sør går den gamle hovedvegen mellom Trondheim og Flakk. Langs Bynesveien ligger eneboliger, firemannsboliger og enkelte næringsbygg. Her ligger også gravplassens parkeringsplass. Øst for gravplassen er sentrum i bydelen Ila med Ilaparken, fargeglade trehus og monumentale bygårder.

Gravplassen er ikke en spesielt synlig del av landskapet. Fra avstand minner den om en hemmelig og lukket hage omgitt av velskapt trær og busker. Gravplassen er kan ses fra marka i nord. På nært hold er gravlundens synlig for de forbigående ute på Bynesveien, fylkesvei 715 og i Ilsvika.

Nærområdet rundt gravplassen har flere kulturminner. Ilsviken gård i nordvest og Møllehaugen i sørøst er fredet. I nordøst ligger den pittoreske fiskerlandsbyen Ilsvikøra som er oppført som hensynssone 10.2 i kommuneplanens arealdel. Trondheim E-verks forhenværende

MØTEPLASS: Minnelunden ligger i sentrum av gravplassen.

bygningssmasse i sør rommer flere kommunalt listeførte bygninger med verneklasse B og C. Langs Bynesveien ligger også flere kommunalt listeførte bolighus.

Rom og akser

Ved første besøk oppleves gravplassen som en grønn hage midt i byen. De mange og storvokste trærne gir anlegget et lukket og intimt preg. Den omkringliggende bebyggelsen samt den trafikkerte fylkesvegen i nord forsterker følelsen av at de besøkende befinner seg i et urbant bylandskap. Gravplassen oppleves som liten og oversiktlig. Står du i ytterkanten av anlegget er avstanden til motsatt ytterkant aldri lang.

Den tette vegetasjonen rundt anlegget sørger for at det er lite utsyn til omgivelsene rundt. Det omkringliggende landskapet i sør er mest synlig. Her er deler av den tette blokkbebyggelsen i Ilsvika godt synlig. Også større kjøretøy ute på fylkesveien ses når de farer forbi på vei mot Flakk og sentrum. Lyden av trafikken er svært framtreddende så her kunne det med fordel ha blitt avsatt ressurser til støydempende tiltak. I øst er det siktlinje mot de fargeglade blokkene fra slutten av 50-tallet som troner på en høyde over Ilabekken. Mot nordøst skimtes de monumentale siloene rundt Felleskjøpets anlegg.

Gravplassen har tre porter og rundt anlegget løper et klassisk svartlakkert metalgjerde med slanke spiler. Mellom gjerdet og gravplassen er det generøse hekker og

gamle trær. Det framstår som om trærne er tilfeldig plassert, noe som gir gravplassen et organisk preg. Mellom flere av gravfeltene er det plassert busker som fungerer som romdelere. Rundt den navnedde minnelunden midt på gravplassen er det anlagt bedd, plassert ut benker og plantet hekker. Rakkene med busker bak benkene fungerer som romdelere mellom vestre og østre del av gravplassen.

Møteplasser

Den navnedde minnelunden midt på gravplassen fungerer som en naturlig møteplass. Den hellelagte plassen rommer flere benker, hekker og pent opparbeidet bedd. Her kan de besøkende nyte utsikten over Ilsvika samtidig som de studerer planter og dyrelivet på gravplassen.

Terreng

Gravplassen ligger i den slake skråningen ned mot Ilsvika. Midt på gravplassen, rundt minnelunden, flater terrenget ut i et platå.

Gravfeltstruktur

Da gravplassen gjenåpnet var det uvisst hvor flere av de gamle gravminnene opprinnelig hadde stått. I et forsøk på å bevare den gamle gravstrukturen ble gravminnene plassert i en ujevn struktur, men delvis på rekke. På de nyeste gravfeltene er derimot gravminnene plassert på rette linjer.

GRAVFELTSTRUKTUR: Gravminnene plassert i en ujevn struktur, men delvis på rekke.

Gravområder

Gravfelt 1,2,3,4, 30,31, 32 og 33 rommer eldre gravminner. Disse ble gjenoppdaget da gravplassen ble tatt i bruk igjen, og er plassert på gravplassen av estetiske og miljøskapende grunner. Felt 34 består av nyere gravminner.

Vegetasjon og naturmangfold

Et tett belte med vegetasjon ligger rundt utkanten av gravplassen. Her sørger både trær og busker for å skjerme anlegget fra omgivelsene rundt. Gravplassen har en svært stor variasjon av treslag, og ulike arter er plassert om hverandre. Lønn, ask, asal, lerk, gran, rogn, bøk, selje og kirsebærtrær finnes på Ilen gravplass. I sentrum av gravplassen, rundt minnelunden, finnes flere velstelte bedd med blomster. I sør og øst ligger sitteplasser omgitt av busker som er bundet sammen til et espalier.

Vegsystem

Det overordnede vegsystemet består av grusveier med kjørebredde markert av langsgående kantstein av granitt. Tilsvarende stein er lagt i utkanten av svinger, kryss og rundt bedd. Noen smalere grusveier ved minnelunden utgjør det underordnet vegsystemet på gravplassen.

Bestandige elementer

Benker, ryggene: Benk med armlener og understell i svartlakkert aluminium samt sete og ryggene i umalt tre. Dekke av skiferplater.

Benker, uten ryggene: Benk med armlener og understell i svartlakkert aluminium samt sete i umalt tre. Mangler ryggene. Plassert rundt minnelunden. Dekke av skifer.

Belysning: Svartlakkerte aluminiumsstolper med armaturer i moderne stil.

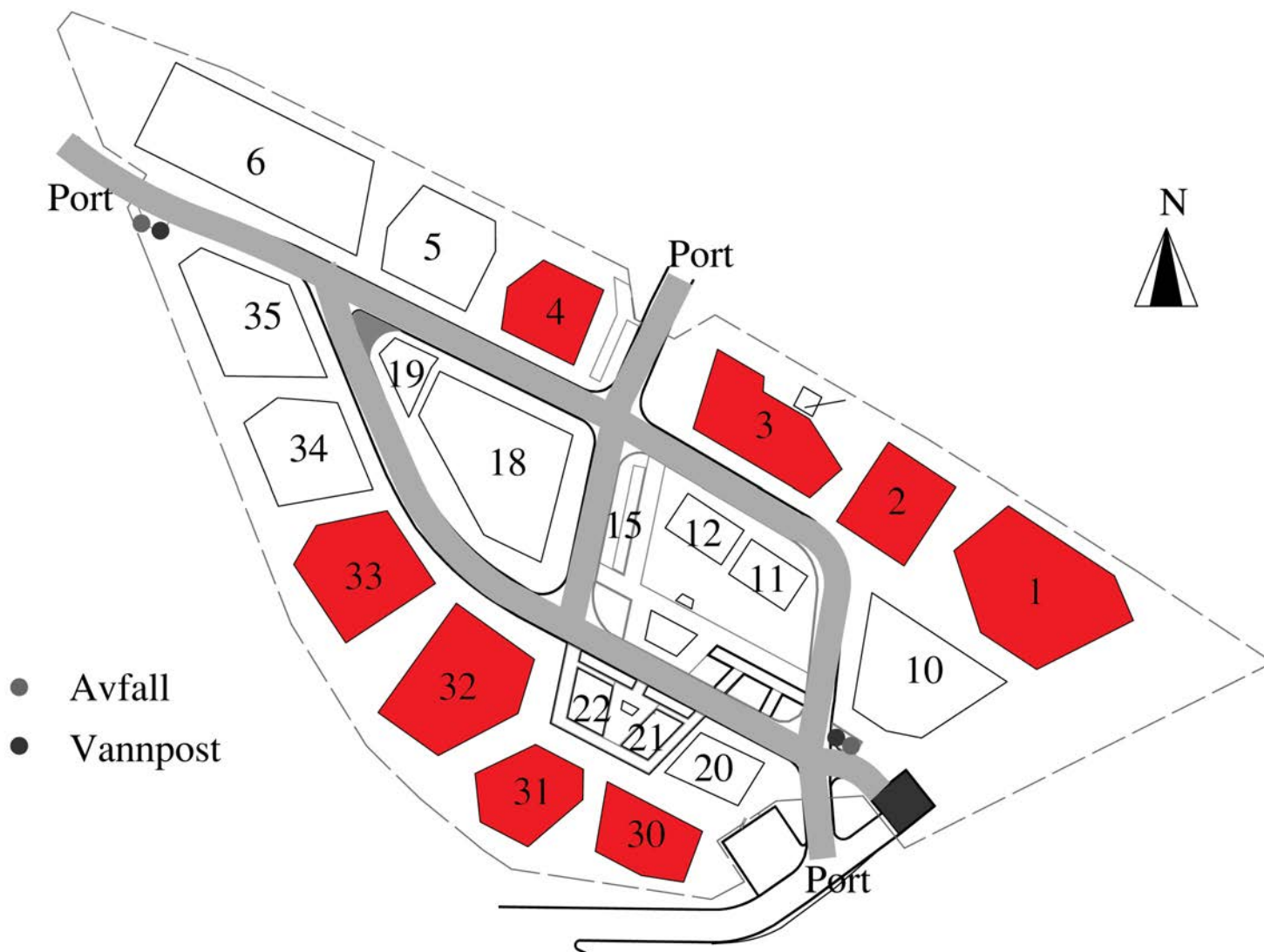
Gjerde: Klassisk svartlakkert gjerde med slanke spiler omkranser gravplassen.

Grønnlakkerte søppeldunker: Søppelstasjoner i aluminium med lokk.

Navnet minnelund: Minnelund med bautaer i grå og svart granitt med navneplaketter. Blomsterstativ i svartlakkert aluminium. Bautaer omkranset av gress og blomsterbed.

Sandboks: Grønn sandboks i glassfiber ved utgang i sør.

Vannposter: Svartlakkerte vannposter i metall med integrert kran. Dekke av belegningsstein. Industrielt preg.

3.8.3 VERNEVERDIGE ELEMENTER (kart)

- **Eldre gravminner**
Estetisk verdi, miljøskapende verdi.

Gravfelt 1,2,3,4, 30,31, 32 og 33 rommer eldre gravminner. Disse ble gjenopplaget da gravplassen ble tatt i bruk igjen, og er plassert på gravplassen av estetiske og miljøskapende grunner. De gamle gravminnene har stor betydning for gravplassens opplevelsesverdi.

3.8.4. VERNEBESTEMMELSER

§ 1 Eldre gravminner:
De eldre gravminnene som er plassert på 1-4 og 30-33 skal bevares.

§ 2 Gamle løvtrær skal bevares så lenge de ikke er syke eller forårsaker fare. Dette må vurderes av arborist i hvert enkelt tilfelle. I de tilfeller hvor et slikt tre må felles skal det erstattes med et nytt av samme art.

Ranheim i 1949. Kirken ligger til venstre i bildet. FOTO: Vilhelm Skappel, NTNU Gunnerus.

3.9. RANHEIM

3.9.1. HISTORIE

Ranheim gravplass ble vigslet i 1898 på marken til Ranheim gård. I tilknytning til gravplassen ligger Ranheim kirke, oppført i 1933 med Roar Tønseth som arkitekt. Korskirken i pusset mur bærer tydelig preg av å være inspirert av norske middelalderkirker. Dette er ikke den første kirken på Ranheim. Da gravplassen ble anlagt i 1898 ble det samtidig reist en trekirke i dragestil omgitt av et hvitmalt stakittgjerde og flere løvtrær. Det nye nasjonalromantiske praktbygget som var signert den allsidige Trondheimsarkitekten Karl Norum, ble oppført for å avlaste Lade kirke. Men kirken skulle bare få stå i fred i litt over 30 år. Et lynnedslag vinteren 1932 sørget for at kirken brant ned til grunnen.

Ranheim var opprinnelig en idyllisk jord- og skogbruksbygd i en vik utenfor Trondheim. Oppover langs Vikelva lå det flere møllebruk, men det var først på slutten av 1800-tallet stedets utvikling for alvor skøyt fart. I 1881 sto Meråkerbanen mellom Trondheim og svenskegrensen på Storlien ferdig og Ranheim fikk egen jernbanestasjon. Den nye stasjonen og beliggenheten ved elva var avgjørende for at bygda fikk en helt ny industri. Ranheim cellulosefabrikk slo opp portene i 1884 og skulle bli stedets hjørnesteinsbedrift. Arbeidere kom fra bygdene i omlandet rundt for å søke jobb ved den nystartede fabrikk. Flere kom også hele veien fra Sverige, der de allerede hadde mye erfaring med treforedlingsindustri.

Da Ranheim etter lynnedslaget i 1932 sto uten kirke ble det oppnevnt en byggekomite med fabrikk sjef Thorry Kiær som formann. Papirfabrikken donerte også tomt til det nye kirkebygget og billedkunstner Ingrid Kiær, fabrikk sjefens kone, var ansvarlig for den omfattende utsmykningen av kirken. Da kirken sto ferdig i 1933 var den omgitt av en smal, nesten ellipseformet gravplass. Mellom gravplassen og de omkringliggende jordene løp en hekk. Sannsynligvis ble det også anlagt en allé fra kirkebygget ned mot Ranheimsvegen og Ranheim stasjon.

I årene etter den andre verdenskrig opplevde Ranheim vekst i industrien. Flere nye bedrifter etablert seg på Ranheim og papirfabrikken produserte som aldri før. Etter kommunesammenslåingen i 1964 ble Strinda kommune, og med det Ranheim, en del av den nye storkommunen Trondheim. I dag er Ranheim en bydel i vekst og området har det siste tiårene vært preget stor boligutbygging. Mange av innbyggerne jobber i dag utenfor Ranheim. Papirfabrikken er fortsatt i drift under navnet Ranheim paper and board.

NABOSKAP/ LANDSKAP: Gravplassen ligger mot Trondheimsfjorden.

3.9.2. DAGENS SITUASJON

Naboskap/ landskap

Ranheim gravplass ble anlagt i 1898 i tilknytning til gamle Ranheim kirke. Dagens kirke fra 1933 ligger i den østre enden av gravplassen. Kirken ligger på et lite høydedrag ovenfor gravplassen. Rundt østre og vestre del av anlegget står tett plasserte eneboliger. I øst ligger også parkeringsplassen for besøkende og kirkegjengere. Ranheimsvegen løper som en grense mellom gravplassen og Ranheim stasjon i sør, mens Trondheimsfjorden brer seg utover i nord. Kun den smale kyststien skiller gravplassen fra fjorden. I nordvest ligger også et tett belte med småskog.

På avstand ligner gravplassen en grønn skog som føyer seg godt inn i det frodige landskapet rundt østre Ranheim. Fra Ranheimsvegen løper en allé opp mot kirken, noe som gir siktlinje inn mot kirketrappen og hoveddøra. Utbyggingen av stadige høyere boligblokker og kontorer i Ranheimsområdet fører til at gravplassen blir mindre synlig enn før, men kirkespiret kan fortsatt sees fra store deler av nærområdet. Fra avkjøringene mot Ranheim ved E6 er det karakteristiske kirkespiret fortsatt en framtrædende del av utsikten.

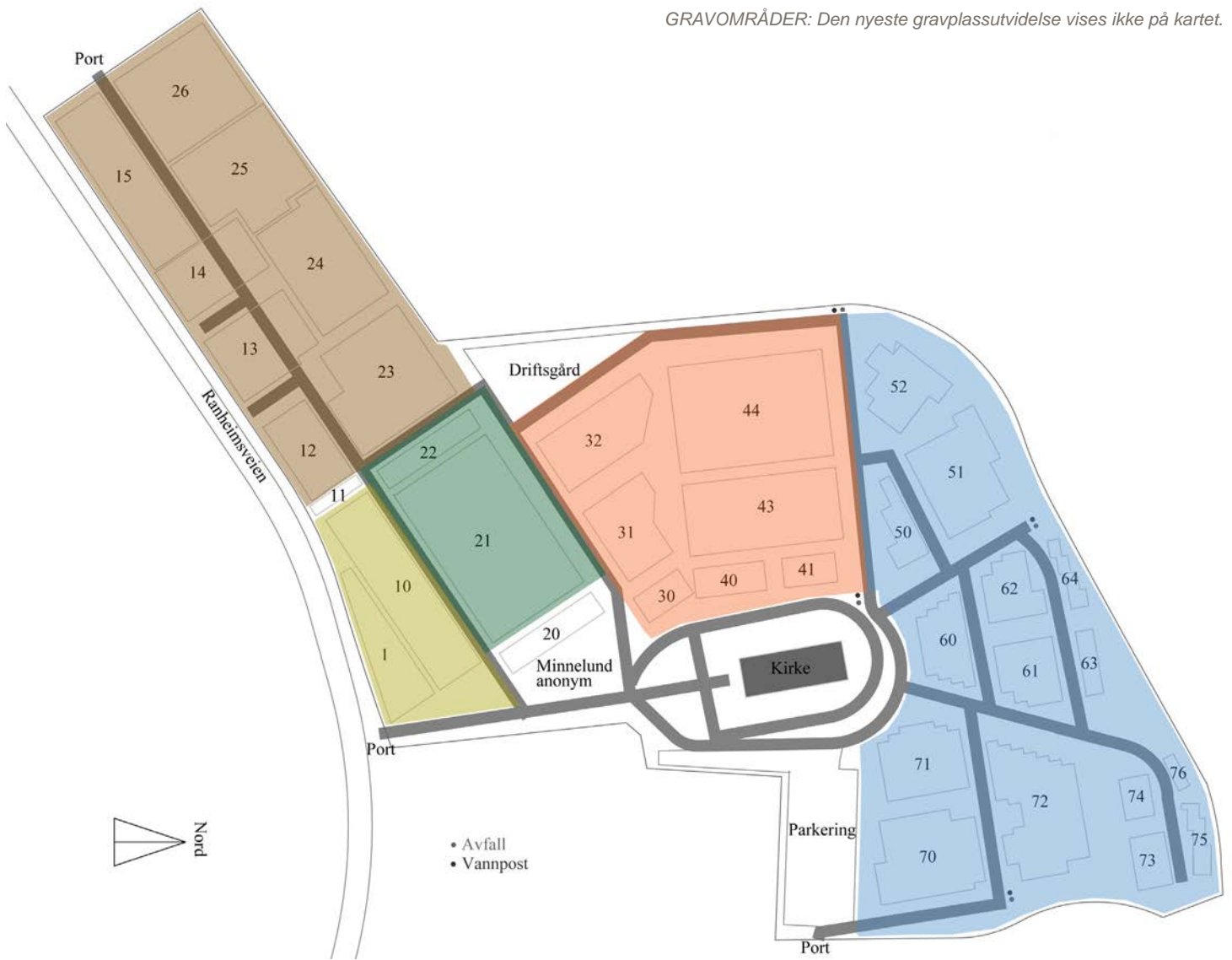
Nærområdet rommer flere kommunalt listeførte bygninger. Gården Ranheim nedre ligger sørøst for kirken og rommer flere bygninger listeført med verneklasse B. Vest for gravplassen ligger en sveitservilla, også denne med verneklasse B. Ranheim stasjon i sør har to bygninger med henholdsvis verneklasse B og C. Ranheim kirke er listeført av Riksantikvaren, kommunalt listeført med verneklasse A og kirken med gravplass er oppført som hensynssone 3.4 i kommuneplanens arealdel.

Rom og asker

For de besøkende oppleves gravplassen som et romslig anlegg med store åpne plener og fenomenal utsikt over Trondheimsfjorden. Her er det mulig å kjenne lukten

av hav og du skulle tro gravplassen lå langs kysten av Nord-Norge, ikke en liten mil fra Norges tredje største by. Det er stille og rolig med mye fuglekvitter og lite biltrafikk. Gravplassen framstår som skjermet fra omverdenen. Bortsett fra fjordutsikten er det ikke mye utsyn til de omkringliggende omgivelsene. Fra den østre delen av gravplassen sees noen tilgrensende eneboliger og litt småskog. Fra den vestre delen av gravplassen synes de okergule sveitserhusene på Ranheim stasjon og noen nye boligblokker. Mot sørøst lar det seg fortsatt gjøre å se det bølgende jordbrukslandskapet rundt Overvik. Gravplassen avgrenses fra det omkringliggende landskapet ved hjelp av gjerder og vegetasjon. Mot nord, vest og øst løper et liggende tregjerde malt i brunrødt, mens et hvitmalt stakittgjerde i tre skjermer mot bebyggelsen i vest og Ranheimsvegen i sør. Stakittgjerde har tradisjonelt vært brukt mellom gravplassen og Ranheimsvegen siden tidlig 1900-tall. I utkanten av den eldste delen av gravplassen mot Ranheimsvegen og bebyggelsen i vest, løper trær på rekke. Her er det noen «hull» i trekkene som sørger for utsyn ut i det omkringliggende landskapet. Mot utkanten i vest finnes spredte bartrær og mot nord er det løvtrær og busker.

Den eldste delen av gravplassen preges av trær plassert i sammenhengende rekker langs et symmetrisk veinett. Midt på gravplassen finnes det også flere spredt plasserte trær og busker. En kombinasjon av trær og busker avgrenser kirkebygget fra resten av gravplassen. Fra kirken mot vest løper en tett bjørkeallé. Den nye utvidelsen mot nord rommer spredt plasserte småtrær, bedd og enkelt busker. En hekk rundt et par benker skaper et intimt rom og skjermer fra den passerende grusveien. Flere steder på gravplassen er vannposter og søppelkasser skjermet hjelp ved av hekker. Et belte med busker ligger langs parkeringsplassen, i et forsøk på å gjør den mindre synlig fra omgivelsene rundt. Driftsgården i utkanten av anlegget er forsøkt skjermet ved

hjelp av en tett, lav hekk og et flettverksgjerde. Med sin dominerende blå skipscontainer og sin massive grå kompostcontainer framstår driftsgården som et svært framtreddende og lite estetisk element på gravplassen.

Møteplasser

Den anonyme minnelunden ligger øst for kirken. Her skjerner en lav tørrmur mot veien opp til kirken. Fra den grønmalte benken er det utsyn over de eldste delene av gravplassen. Rundt minnelunden løper et pent opparbeidet bedd med vegetasjon.

Terreng

Gravplassen ligger i et skrånende terreng i bakkene ned fra kirken. I vest flater landskapet ut i området der Ranheim gamle kirke fra 1898 en gang lå. I nord skråner gravplassen ned mot fjorden.

Gravfeltstruktur

På Ranheim gravplass er alle gravminnene plassert på rekke. Ved felt 14 står gravminnene med fronten mot øst mens gravminnene på felt 15 står med fronten mot vest. Det fører til at gravminnene på grensen mellom de to feltene står rygg mot rygg. På nordre del av gravplassen er flere av gravminnene vendt med fronten mot fjorden.

Gravområder (kart)

Gravfelt opprettet:

- 1898-
- 1950-tallet
- 1960-tallet
- 1976-1979
- 1990-1994

BESTANDIG ELEMENT: Stakittgjerde ut mot Ranheimsvegen. Gjerdet er et verneverdig element på gravplassen.

Vegetasjon og naturmangfold

Gravplassen er rik på vegetasjon. Her finnes det bjørk, lønn, lind, ask, furu og grantrær. Langs gjerde fra kirka ned mot Ranheimsvegen strekker det seg en rekke med ulike løvtrær. Trerekken fortsetter langs gjerdet mellom gravplassen og Ranheimsvegen. Nord for kirken ligger en allé med bjørketrær.

Ifølge Norsk ornitologisk forening har det blitt observert gråsisik, gråtrost, bjørkefink, kornkråke, stær, tyrkerdue og hønsehauk ved gravplassen. Gråsisik, gråtrost og bjørkefink er rødlistet under kategorien «livskraftig» bestand, mens kornkråke, stær, tyrkerdue og hønsehauk er rødlistet som «nær truet».

Vegsystem

Det overordnede vegsystemet på gravplassen består av grusveier med kjørebredde med og uten lav kantstein. En smal sti belagt med kvadratisk skiferstein utgjør det underordnede stinettet. Den løper fra sørvest mot den navnete minnelunden i nordvest. En trapp i granitt er lagt i en den lille bakken mellom kirken og gravplassen i nord.

Sammenheng med kirkebygget

Kirkebygget ligger på en liten topp ovenfor gravplassen. Lave hekker og busker avgrensner kirkebygget fra resten av anlegget. En allé binder kirken sammen med Ranheimsvegen.

Bestandige elementer

Anonym minnelund: Lav tørrmur satt sammen av mindre steiner sørvest for kirken. Blomsterbed, grønnmalt benk og plass belagt med stein.

Belysning: Lakkerte lyktestolper i aluminium med kjegleformet armatur.

Benker, grønne: Grønnmalte benker med metallramme samt sete og ryggene i tre.

Benker, svarte: Benker uten armlener med understell i svartlakkert aluminium samt sete og ryggene i umalt tre. Omgitt av dekke i skiferplater.

Brolegging med trapp foran kirken: Heller og trapp i

skifer ved hovedinngangen. Små kvadratiske belegningsstein i enden av trappen.

Gjerde, flettverk: Flettverksgjerde med grønnlakkert metallramme rundt driftsgården.

Gjerde, liggende tregjerde: Liggende tregjerde malt i brunrødt omkranser gravplassen i nord, vest og øst.

Gjerde, stakitt: Et hvitmalt stakittgjerde omkranser gravplassen i sør og vest.

Grønnlakkerte søppeldunker: Søppelstasjoner i aluminium med lokk.

Hovedport: Svartmalt smijernsport med gulmalte kors. Portstolper i hvit mur med lykter i smijern.

Kompostbakker: Grå og åpne kompostdunker i plast. Et lite estetisk tiltalende innslag på gravplassen.

Lyskastere rundt kirken: Stolper påsatt lysarmaturer til utvendig lyssetting av kirkebygget.

Navnet minnelund: Buede granittblokker med plaketter plassert i en halvsirkel rundt sittemøbler i svartlakkert aluminium. Dekke av skiferplater og kvadratiske belegningssteiner.

Port: Hvitlakkert aluminiumsport i gjerdet rundt driftsgården.

Søppelinnhegning: Brunrødt tregjerde rundt tom plass belagt med stein.

Terrengmur: Lav terrengmur ved kirkens hovedinngang.

Trapp: Enkel steintrapp på baksiden av kirken.

Vannpost, granitt: Kran montert på granittsøyle. Kumlokk og dekke av belegningsstein.

Vannpost, trestolpe: Enkle vannpost med kran montert på gjerdestolpe i tre. Kumlokk.

3.9.3. VERNEVERDIGE ELEMENTER (kart)

Port ved hovedinngangen

Estetisk verd, teknikkhistorisk verdi.

En forseggjort port i jern med portstolper i hvit mur. Stolpene bærer også lykter i svart metall. Porten har et typisk 1930-talls stiluttrykk og er av høy håndverksmessig kvalitet. Den er sannsynligvis bygget samtidig med at den nye kirken på Ranheim sto ferdig i 1933.

Stakittgjerde rundt gravplassen

Estetisk verdi, landskapsarkitekturhistorisk verdi.

Et nett hvitmalt stakittgjerde løper rundt brorparten av gravplassen. Den hvite fargen harmoner med den på Ranheim kirke. Gjerde er blant annet synlig på fotografier fra 1910-tallet. Det er uvisst hvor stor del av gjerde som er opprinnelig.

Løvtrær

Estetisk verdi, landskapsarkitekturhistorisk verdi, vegetasjonshistorisk verdi, miljøskapende verdi.

De velskaptene trærne på østre dele av gravplassen bidrar til å øke gravplassens opplevelsesverdi. Trærne markerer også området der gamle Ranheim kirke en gang lå.

Rammegraver i støpejern

Landskapsarkitekturhistorisk-/stilhistorisk verdi, miljøskapende verdi, estetisk verdi, teknikkhistorisk verdi

Rammegraver, både med og uten støpejernsgjerder, var vanlig på 1800-tallet og tidlig på 1900-tallet. Med funksjonalismens inntog på gravplassene ble de betraktet som lite hensiktsmessige samt vanskelige og dyre å vedlikeholde. Rammegravene forteller om industri og produksjon av støpejernsprodukter. I tillegg er de svært dekorative og har en viktig miljøskapende verdi.

Gravfelt:

Svært sårbart for endringer

Gravfeltet har mange verneverdige gravminner som til sammen danner et helhetlig kulturmiljø.

Middels sårbart for endringer

Gravfeltet har enkelte verneverdige gravminner som er viktige for det helhetlige kulturmiljøet på gravplassen.

Se 3.9.4. Vernebestemmelser.

VERNEVERDIG ELEMENT: Kirkegårdsporten ved hovedinngangen.

3.9.4. VERNEBESTEMMELSER

§ 1 Port ved hovedinngang:

Jernporten ved hovedinngang skal bevares og vedlikeholdes.

§ 2 Stakittgjerdet rundt gravplassen:

Stakittgjerdet skal bevares og vedlikeholdes.

§ 3 Gamle løvtrær skal bevares så lenge de ikke er syke eller forårsaker fare. Dette må vurderes av arborist i hvert enkelt tilfelle. I de tilfeller hvor et slikt tre må felles skal det erstattes med et nytt av samme art.

§ 4 Gravminner:

Gravminner med verneverdi(er) som står på felt med høy sårbarhet skal bevares med mindre det er særlige grunner til at det ikke lar seg gjøre. I så fall skal sletting være resultat av en grundig vurderingsprosess og sletting skal begrunnes.

Dersom det skal tilføres nye gravminner på felt med høy sårbarhet, skal disse være tilpasset øvrige gravminner på feltet i størrelse, materialvalg, overflatebehandling og utforming. Gjenbruk av eldre gravminner er et godt alternativ på felt med høy sårbarhet.

Gravminner som står på felt med middels sårbarhet skal vurderes før de eventuelt slettes. Gravminner som kan tillegges en eller flere verneverdier skal søkes bevart.

Enkeltgravminner som ikke står på felt med høy eller middels sårbarhet kan være verneverdige. Dersom gravminnet har høy alder, er sjeldent eller på andre måter utmerker seg på gravplassen skal slike gravminner søkes bevart.

VERNEVERDIG ELEMENT: Løvtræene rundt de eldste delene av gravplassen.

3.9.5. VERNEVERDIGE GRAVMINNER

Eksempler på verneverdige gravminner på Ranheim gravplass.

- Gravminne står på felt som er svært sårbart for endringer
- Gravminne står på felt som er middels sårbart for endringer

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
11.24.00A. 004 / 005 / 006 ●		1918	Stor rammegrav med støpejernsgjerde og sjelden port Gravminne: romansk bue med relieff av sommerfugl og steinornamentikk på toppen To benker i stein Grus som dekke	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
11.24.00C. 009 ●		1922	Mørk grå stein Smalt gravminne med avrundet topp «I.O.G.T.»	Alder Identitetsskapende
11.24.00D. 009 ●		1922	Svart, polert stein Rektangulær, spiss topp «Maskinfører»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Alder
11.24.00F. 001 / 002 ●		1918	Svart, rektangulær stein Spiss på toppen «Hustru»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Alder
11.24. ●		1931	To liggende steinplater på stativ av støpejern Stativ har engelrelieffer og er lakkert i sølv/hvitt Gravminner mosegrodd og derfor uleselige	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Sjeldenhet

Gravn.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
11.25.00E. 007 / 008 / 009 ●		1918	Familiegravsted bestående av tre gravminner Svart, rektangulær stein på sokkel i midten, flankert av to lavere steiner, kvadratiske med spiss topp «Gaardbruker» «Stasjonsmester»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Alder Estetisk
11.25.00F. 013 11.25.00G. 013 / 014 ●		1899	Bautastein «Brugseier» Eldste gravminne registrert	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Alder
11.25.00K. 023 ●		1905	Grå stein med buet topp Grovt hugget rutemønster på baksiden, svart, glatt navneplate «Gaardbruger» «Hustru»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder
11.25.00J. 009 / 010 / 011 11.25.00K. 009 / 010 / 011 ●		1900	Høy stein med buet topp, girlander, kors og navneplate hugget ut som forhøyninger i gravminnet «Gaardbruker» «Hustru»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder
11.25.00G. 007 / 008 ●		1879 1914	Høy stein, smalere på toppen enn i bunden Spiss topp	Stilhistorisk Alder
11.25.00H. 005 / 006 ●		1950	Lavt, bredt gravminne Smal stein på midten, flankert av to bredere steiner med navn m.m. «Lærer» «Kirkesanger» «Salgssjef»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Identitetsskapende

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
11.15.00N. 001		1941	Liten, svart stein med buet topp Søylemønster og bladranke inngravert i steinen	Stilhistorisk Estetisk
11.12.00A. 007		1940	Rammegrav med steinkant Tre svarte, rektangulære steiner: to med sølvkranser og sølvkors, en med inskripsjon: «Falt under krigen mot tyskerne i Gratangen ved Narvik den 23. april 1940. Båren hjemsendt 10. juni og gravlagt på Ranheim kirkegård den 13. juni 1940» Norske flagg og portrett	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Identitetsskapende Sjeldenhet Symbolverdi
11.12.00B. 005 / 006		1940	Høy stein, bue på toppen Grovt hugget Svart, glatt stein innfelt som navneplate Liggende steinplate i front «Reist av medlemmer i I.R.I.L.»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Identitetsskapende
11.10.00K. 001 / 002		1960	Svart, kvadratisk stein Stjerne og kors inngravert «Skifteformann»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Identitetsskapende
11.10.00L. 003 / 004		1959	Svart, rektangulær stein flankert av to lavere, grå steiner med svarte kors «Formann» på Ranheim papirfabrikk, mottok i 1949 Norges Vels medalje for lang og tro tjeneste (33 år)	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Identitetsskapende

Tilfredshet kirkegård i 1902. FOTO: Erik Olsen, NTNU Gunnerus.

3.10. TILFREDSHET

3.10.1. HISTORIE

Tilfredshet kirkegård ble tatt i bruk i 1898. Gravplassen ble anlagt på eiendommen Tilfredshet som lå under Elgeseter gård. Tidligere fungerte eiendommen blant annet som landsted og kommunalt lasarett. Opprinnelig var bydelen Elgeseter preget av jordbruksland og spredte trehus, men tidlig på 1900-tallet vokste det fram flere høyreiste murgårder langs Elgesetergate. I 1902 ble Elgeseter tilholdssted for Trondheims nye sentralsykehus.

Da gravplassen på Tilfredshet ble tatt i bruk avløste den gradvis Elgeseter kirkegård som bydelens gravplass. Elgeseter kirkegård ble anlagt i 1844 i det som i dag utgjør nedre del av Høgskoleparken. Da den nye gravplassen på Tilfredshet sto ferdig i 1898, rommet den foruten en generøs gravlund, også et kapell i dragestil. Den nasjonalromantiske kirkebygningen ble tegnet av den allsidige arkitekten Karl Norum. I 1913 ble også resten av området rundt gårdsbygningene på Tilfredshet tatt i bruk som gravplass. Samtidig fikk gravplassen et nytt klokketårn i dragestil, signert arkitekt Nils Rydjord.

Tilfredshet skulle også bli tilholdssted for Trondheims første krematorium. Allerede på slutten av 1800-tallet hadde det blitt oppført krematorium i flere europeiske byer. Det første krematoriet ble anlagt i Italienske Milano i 1876. Det å kremere lik ble sett på som plassbesparende teknikk som kom godt med i de stadig voksende europeiske storbyene. Norge fikk sitt første krematorium i Møllendal i Bergen i 1907. Da det nye krematoriet i kjelleren

på Tilfredshet kapell sto klart i 1919 var det landets tredje krematorium. Krematoriet ved Tilfredshet var i drift fram til tidlig 2000-tall, da alle kremasjoner ble flyttet til det vesentlig mer moderne anlegget på Moholt.

3.10.2 DAGENS SITUASJON

Naboskap/ landskap

Tilfredshet gravplass ligger på østsiden av Nidelven med Stavne kapell og gravplass rett på andre siden av elven. I nord ligger St. Olavs hospital og Øya barnehage og mot øst et boligfelt før en kommer til Høgskoleparken og NTNU Gløshaugen. Mot vest har man utsikt til Byåsen. Selv om gravplassen ligger temmelig skjermet med høye trær og direkte tilknytning til Nidelven, er dette en bykirkegård. Jernbanen går forbi på andre siden av elven, og det er landingsplattform for helikopter på taket av St. Olavs. Begge deler gjør at gravplassen er utsatt for en del støy. Gravplassen er stor og frodig, noe som gjør at den blir brukt som park eller turområde av folk i området. Gravplassen rammes inn av et relativt høyt stakittgjærde i støpejern.

Rom og akser

Hovedporten ligger i Harald Hardrådes gate og leder direkte til kapellet. Rundt kapellet er det en asfaltert plass. Gravplassen er stor og annet enn gaten som går forbi i øst og pipen på forsyningscenteret på St. Olav er det lite sikt ut. Nede ved Nidelven har en utsikt til andre

ROM OG AKSER: Stor og åpen gravplass. Klokkestøpulen i bakgrunnen.

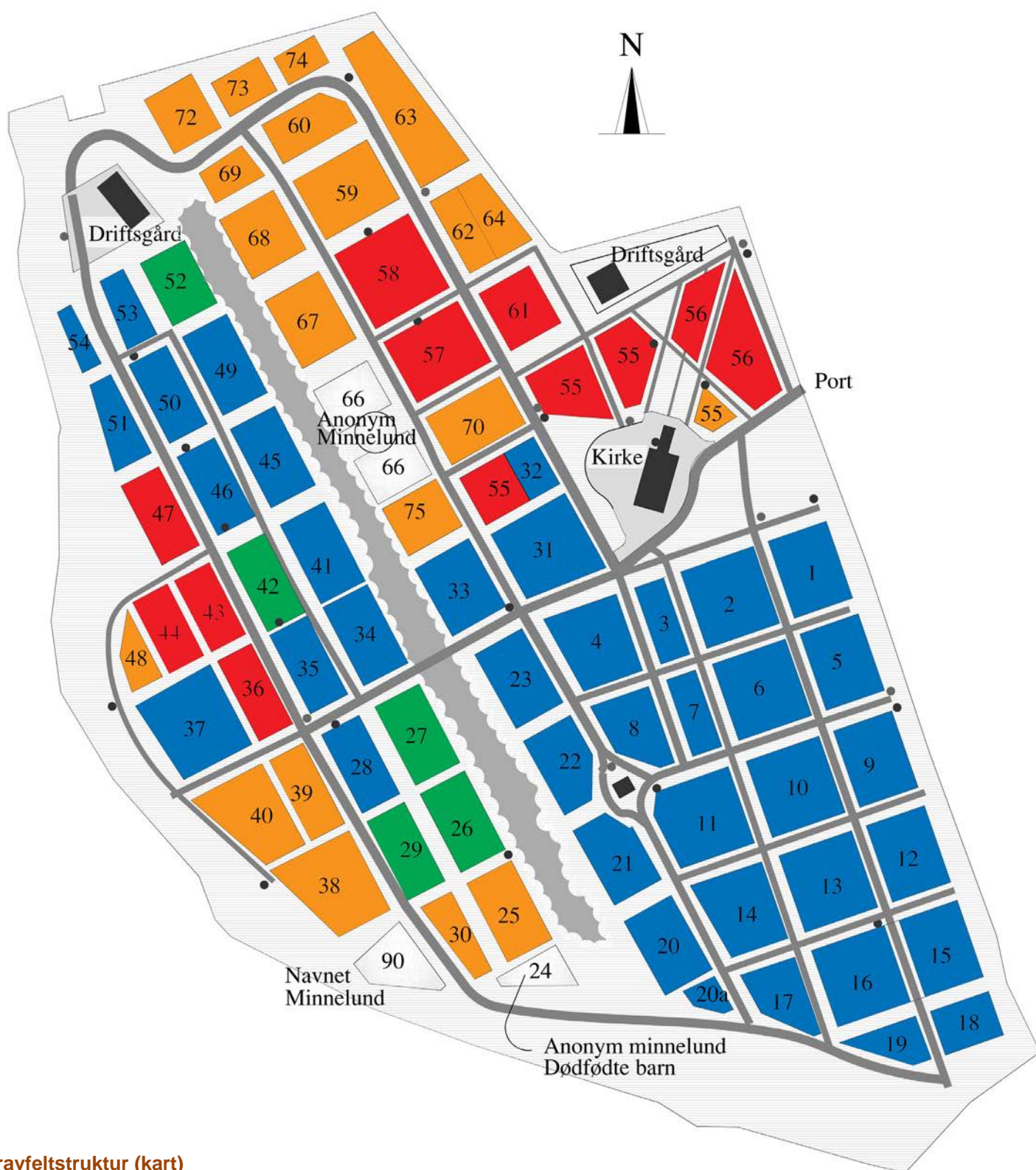
siden av elven. Gravplassen er bygd opp av et rutenett av veier slik at det etableres lange siktlinjer inne på selve gravplassen. I all hovedsak trær, men også lave busker, deler opp anlegget og skaper mindre rom. Det er få hekker, men på felt 57 og 58 er det plantet lave hekker som deler opp feltene. Nord for kapellet er det opparbeidet et lite område med symmetrisk parkstruktur. Fra kapellet er det direkte siktlinje til klokkestøpulen som står lenger sør på gravplassen. Gravplassen er svært stor, men oppleves ikke slik umiddelbart. Den er delt på midten av en lang rekke trær og tett vegetasjon som står i en helling ned mot et nytt platå hvor gravplassen fortsetter. Dermed er gravplassen nesten dobbelt så stor som den virker fra kapellet. Nedenfor den navnedde minnelunden på felt 90 er det en «gjemt» plass nede ved Nidelven hvor det er plassert benker og gresset klippes jevnlig. Dette oppleves som et svært fredfullt og privat rom og bortsett fra at man hører jernbanen på andre siden, får en ikke følelsen av å sitte midt i en by.

Terreng

Terreng er i all hovedsak flatt. Gravplassen er delt på langs av en skråning dekket av trær og vegetasjon som leder ned til et nytt platå hvor gravplassen fortsetter. Dette platået heller svakt mot Nidelven, men er i all hovedsak flatt.

TERRENG: Skråning med trær og vegetasjon.

Gravfeltstruktur (kart)

Grønne: Kistegraver: Gravminner på rekke.

Blå: Kistegraver: Gravminner rygg mot rygg.

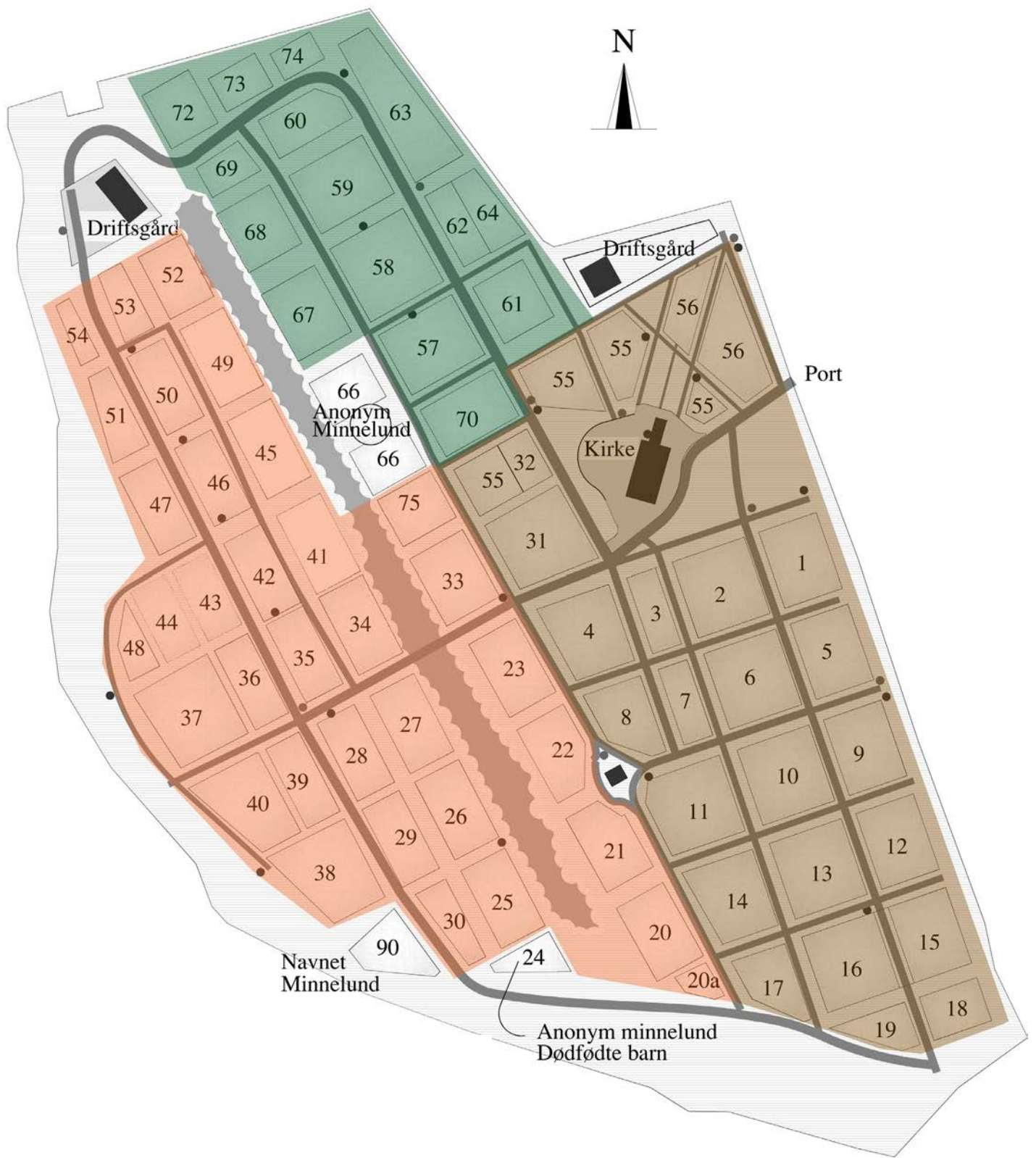
Oransje: Urnegraver: Gravminner på rekke.

Røde:

Felt 36, 43, 44, 47: Nesten tomme felt uten lesbar struktur.

Felt 57, 58, 61: Gravminner plassert i klynger og med ryggen mot hekk.

Felt 55-56: Gravminner plassert på rekke og i klynger

Gravområder (kart)

Gravfelt opprettet:

■ 1898

■ 1913

■ 1950-tallet

VEGETASJON: Gravplassen grenser mot Nidelva.

Vegetasjon og naturmangfold

Gravplassen karakteriseres av store mengder trær, både langs gjerdet mot Harald Hardrådes gate, inne på selve gravplassen, som romdelere mellom de to terrengnivåene og langs Nidelven. I all hovedsak er det lønn og alm som preger gravplassen, men det finnes også furu, ask, svarthyll, svartor, lerk, rogn og bjørk. Ved felt 44 går en kort bjørkeallé, noe som kan tyde på at det tidligere har gått en smal vei der hvor det nå er gress. Mellom de to terrengnivåene går det en skråning med tett vegetasjon og trær. Dette området bryter med den ellers stramme parkstrukturen gravplassen preges av. På felt 57 og 58 er det lave, beskårete hekker.

Plasseringen av gravplassen langs Nidelven, sammen med mangfoldet av trær og busker, gjør den attraktiv for ulike dyre- og fuglearter. Ifølge Norsk ornitologisk forening har det blitt observert et stort utvalg rødlistete fugler ved gravplassen: Gråtrost, gråspett, dvergspett, gråsisik, polarsisik, bjørkefink, svartbak, dvergfalk og havørn er rødlistet under kategorien «livskraftig» bestand, mens kornkråke, svartand, gulspurv, fiskemåke, tyrkerdue, stær, taksvale, sandsvale og hønehawk klassifisert som «nær truet». Vipe, stjertand, hettemåke, dvergmåke, dvergdykker og rosenfink regnes som «sårbar» art og makrellterne er klassifisert som «sterkt truet».

Vegsystem

På øvre platå av gravplassen er det et overordnet veisystem av brede grusveier langs ytterkanten av gravplassen. Et underordnet veinett av smalere grusveier går i et litt uregelmessig rutenett mellom det overordnede systemet. På nedre platå, nærmest Nidelven går grusveier på langs og tvers i et slags rutenett, men her får man inntrykk av at en del veier er fjernet og gjort om til gressplener. Blant annet finnes restene av en bjørkeallé langs felt 44. Mellom de to platåene går det grusveier som er en del av veinettet og binder de to delene sammen, men det går også noen mindre stier og snarveier mellom de to platåene. Nordvest for kapellet, mellom og rundt felt 61, 57 og 58 går det smale helleganger.

Sammenheng med kirkebygg

De eldste feltene ligger rundt kapellet og strekker seg sørover forbi klokkestøpulen. De eldste gravminnene finner man altså rundt kapellet og på felt 1-18. Rundt kapellet er det en asfaltert plass i tillegg til en del store trær og gressplener. Dermed blir det en relativt stor avstand mellom kapellet og de første gravfeltene. Likevel oppleves de eldste gravminnene som en viktig del av opplevelsen knyttet til kapellet. I tillegg ligger en del eldre gravminner og rammegraver i siktlinjen mellom kapellet og klokkestøpulen, noe som gir dette området en historisk dimensjon.

BESTANDIG ELEMENT: Avfallscontainerne er et svært synlige og dominerende innslag på gravplassen.

Bestandige elementer

Anonym minnelund: Stein med påskriften «fred». Omkranses av blomsterbed, busker og dekke i naturstein.

Avfallscontainere: Store lukkede søppelcontainerne merket med rød og gul tape. Containerne er et svært synlige og dominerende innslag på gravplassen.

Avfallskomprimatorer: Store grå lukkede avfallsdunker som ved hjelp av solcelle komprimerer avfallet. Disse er praktiske, men kan virke forstyrrende for helhetsinntrykket og opplevelsen av gravplassen.

Belysning: Lyktestolpene er høye og svarte og likner de tidligste gatelyktene med gass. Stilmessig passer de godt med perioden gravplassen ble anlagt, og med kapell og klokkestøpul.

Benker med bord: Utenfor kapellet står det runde bord og benker i tre.

Benker, brun plast: Benker i imitert tre.

Benker, klassiske: Klassisk svartlakkerte støpejernsbenker med ryggene og sete i brunt tre. Plassert mot Nidelva, vest på gravplassen.

Benker, Trolla: Grønnlakkerte støpejernsbenker med ryggene og sete i rødmalt tre produsert av Trolla brug. Brorparten av benkene på Tilfredshet er Trolla-benker.

Gjerde: I sør og øst omkranses gravplassen av et svartlakkert gjerde i metall.

Klokkestøpul: Sør på gravplassen står en høy klokkestøpul i samme stil som kapellet.

Kompostbakker: Grå og åpne kompostdunker i plast. Et lite estetisk tiltalende innslag på gravplassen.

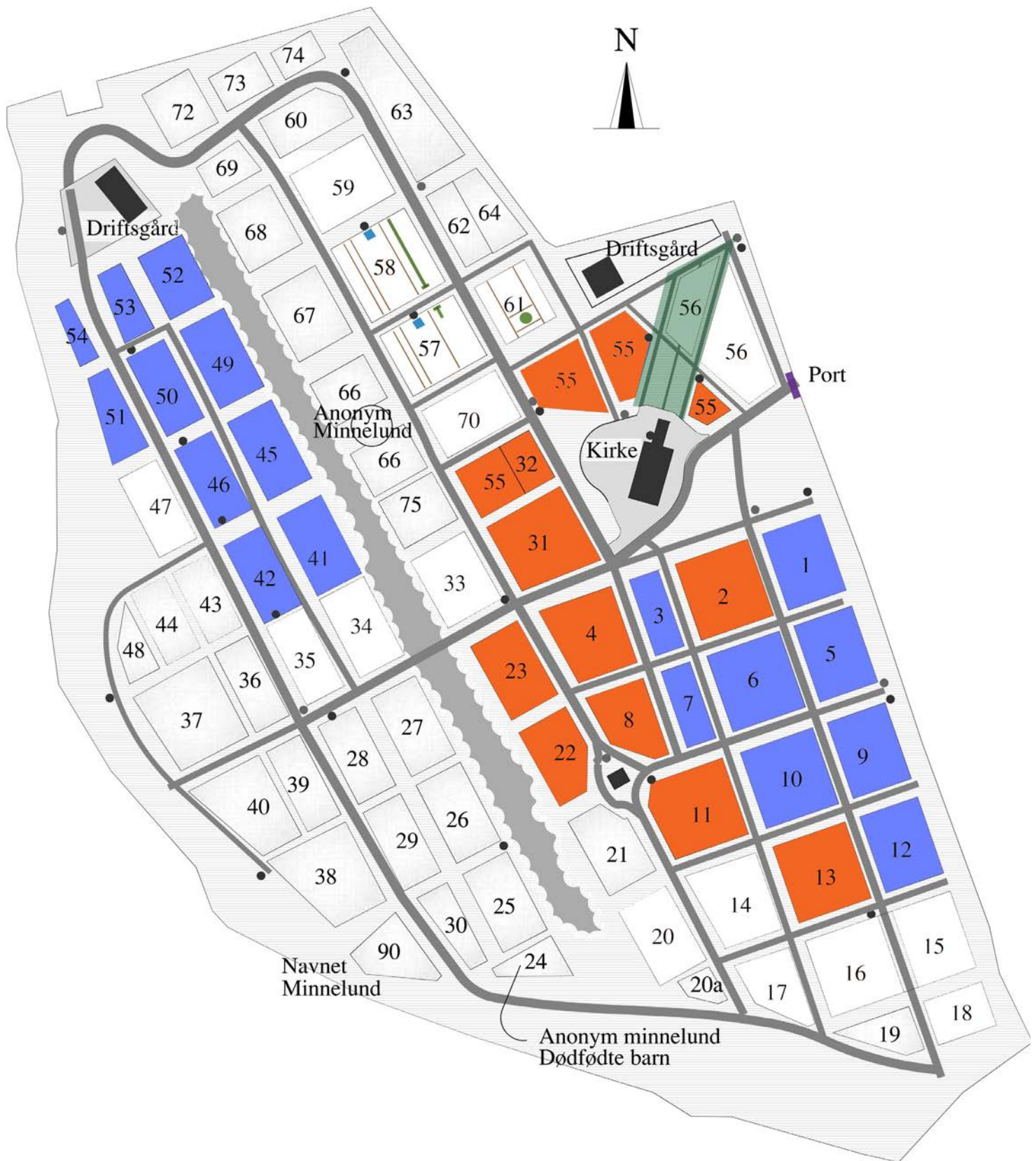
Navnet minnelunder: Slipt naturstein med påmonterte plaketter sør på nedre platå.

Port: Hovedporten mot øst er i støpejern med portstolper murt av smale steiner.

Vannbasseng: To vannbasseng ved felt 57 og 58 hvor de besøkende kan fylle opp sine vannkanner. De har et sjøgrønt belegg i selve bassenget og rundt er det lagt skiferheller. Disse bassengene finnes ikke på noen andre gravplasser i Trondheim og er et særegent element på Tilfredshet.

Vannposter, granitt: Kran montert på granittsøyle.

Vannposter, trestolpe: Enkel kran montert på gjerdestolpe i tre.

3.10.3. VERNEVERDIGE ELEMENTER (kart)

Vannbasseng
 Sjeldenhet, estetisk verdi, stilhistorisk verdi,
 miljøskapende verdi.

Vannbassengene er unike i Trondheim og finnes ikke på noen andre gravplasser. Det er to av dem på Tilfredshet og de har både estetisk og stilhistorisk verdi med sitt minimalistiske, funksjonalistiske formspråk.

Helleganger
 Estetisk verdi, stilhistorisk verdi, miljøskapende verdi

I sammenheng med vannbassengene er det lagt helleganger både rundt bassengene, men også mellom og langs felt 57 og 58, og også felt 61. Hellegangene og bassengene danner sammen et helhetlig kulturmiljø.

VERNEVERDIG ELEMENT: Vannbassengene på Tilfredshet er unike i Trondheim. Ved bassenget løper en hellegang.

Hekker

Vegetasjonshistorisk verdi, stilhistorisk verdi, estetisk verdi, miljøskapende verdi.

På felt 57 og 58 er det lave hekker som deler opp feltene og skaper mindre rom. Disse fremstår som svært planlagt sammen med hellegangene og bassengene, og utgjør en viktig del av helheten.

Parkstruktur nord for kapellet

Landskapsarkitekturhistorisk/stilhistorisk verdi, miljøskapende verdi, estetisk verdi

Den første delen av parkstrukturen, nærmest kapellet, er godt synlig på flybilder fra da parken ble etablert, og siden har den blitt utvidet. Det stilmessige uttrykket stemmer godt overens med parkidealene fra perioden gravplassen ble etablert.

Hovedport med portstolper

Estetisk verdi, teknikkhistorisk verdi.

Elegant port i jern med portstolper i smale murte natursteiner.

Rammegraver i støpejern

Landskapsarkitekturhistorisk-/stilhistorisk verdi, miljøskapende verdi, estetisk verdi, teknikkhistorisk verdi

Rammegraver, både med og uten støpejernsgjerder, var vanlig på 1800-tallet og tidlig på 1900-tallet. Med funksjonalismens inntog på gravplassene ble de betraktet som lite hensiktsmessige samt vanskelige og dyre å vedlikeholde. Rammegravene forteller om industri og produksjon av støpejernsprodukter. I tillegg er de svært dekorative og har en viktig miljøskapende verdi.

Trolla-benker

Estetisk verdi, identitetsskapende verdi, teknikkhistorisk verdi.

Elegante støpejernsbenker med ryggene og sete i tre produsert hos Trolla Brug i Trondheim kommune.

Gravfelt:

Svært sårbart for endringer

Gravfeltet har mange verneverdige gravminner som til sammen danner et helhetlig kulturmiljø.

Middels sårbart for endringer

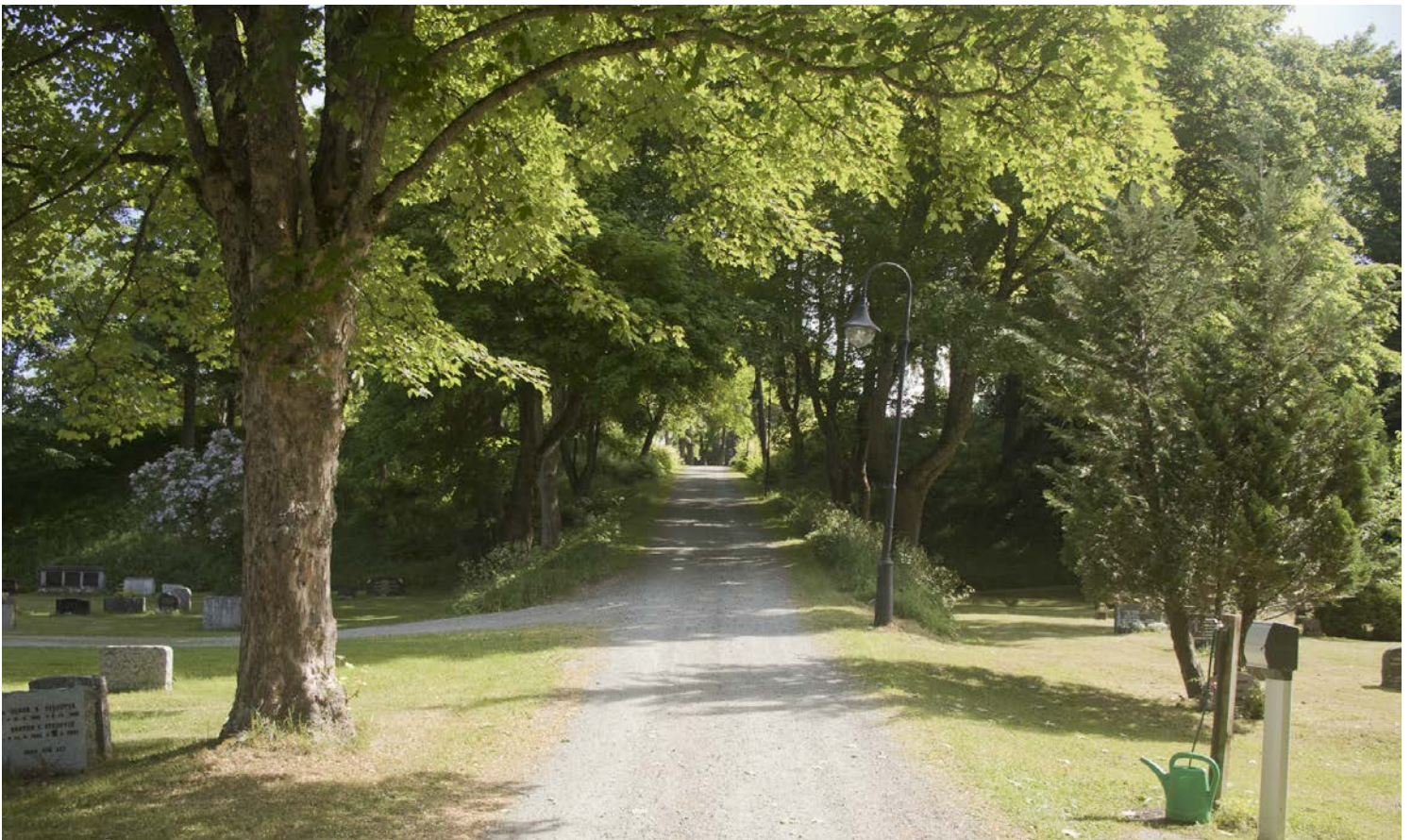
Gravfeltet har enkelte verneverdige gravminner som er viktige for det helhetlige kulturmiljøet på gravplassen.

Se 3.10.4. Vernebestemmelser.

Gravfelt med gravminner rygg mot rygg

Landskapsarkitekturhistorisk-/stilhistorisk verdi, miljøskapende verdi

Denne gravfeltstrukturen var vanlig før, men med funksjonalismens inntog på gravplassene forsvant denne måten å organisere gravfelt på. Dermed er de feltene hvor slik struktur fortsatt finnes en viktig kilde til kunnskap. I tillegg har rygg mot rygg-feltene et særegent uttrykk. Her blir mye luft mellom rekene med gravminner og felten fremstår åpne. Se Gravfeltstruktur (kart).

VERNEVERDIG ELEMENT: På Tilfredset er det mange storvokste løvtrær og lange alleer.

3.10.4. VERNEBESTEMMELSER

§ 1. Vannbasseng:

De to vannbassengene ved felt 57 og 58 skal bevares og vedlikeholdes.

§ 2. Helleganger:

Hellegangene på felt 57, 58 og 61 skal bevares og opprettholdes.

§ 3. Hekker:

Hekkene på felt 57 og 58 skal bevares og vedlikeholdes.

§ 4. Parkstruktur nord for kapellet:

Parkstrukturen skal bevares og opprettholdes.

§ 5. Port:

Jernport og portstolper i murt naturstein skal bevares og vedlikeholdes.

§ 6. Løvtrær:

Gamle løvtrær skal bevares så lenge de ikke er syke eller forårsaker fare. Dette må vurderes av arborist i hvert enkelt tilfelle. I de tilfeller hvor et slikt tre må felles skal det erstattes med et nytt av samme art.

§ 7. Rygg mot rygg:

På felt der gravminner er plassert rygg mot rygg skal denne strukturen opprettholdes. Dette gjelder også for nye gravminner på de aktuelle gravfeltene.

§ 8. Trolle-benker:

Benker fra Trolle brug skal bevares og vedlikeholdes. Disse skal ikke erstattes med nye benker.

§ 9. Rammegraver:

I den grad det er mulig skal gravsteder med støpejernsgjerder bevares og vedlikeholdes. Dette gjelder også dersom gravminnet ikke er verneverdig

§ 10 Gravminner:

Gravminner med verneverdi(er) som står på felt med høy sårbarhet skal bevares med mindre det er særlige grunner til at det ikke lar seg gjøre. I så fall skal sletting være resultat av en grundig vurderingsprosess og sletting skal begrunnes.

Dersom det skal tilføres nye gravminner på felt med høy sårbarhet, skal disse være tilpasset øvrige gravminner på feltet i størrelse, materialvalg, overflatebehandling og utforming. Gjenbruk av eldre gravminner er et godt alternativ på felt med høy sårbarhet.

Gravminner som står på felt med middels sårbarhet skal vurderes før de eventuelt slettes. Gravminner som kan tillegges en eller flere verneverdier skal søkes bevart.

Enkeltgravminner som ikke står på felt med høy eller middels sårbarhet kan være verneverdige. Dersom gravminnet har høy alder, er sjeldent eller på andre måter utmerker seg på gravplassen skal slike gravminner søkes bevart.

VERNEVERDIG ELEMENT: Flere vernede gravminner på felt 55.

VERNEVERDIG ELEMENT: Parkstruktur nord for kapellet.

3.10.5. VERNEVERDIGE GRAVMINNER

Eksempler på verneverdige gravminner på Tilfredshet gravplass.

- Gravminne står på felt som er svært sårbart for endringer
- Gravminne står på felt som er middels sårbart for endringer

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
13.01.00D. 021 ●		1928	Tre steiner, en buet i midten, flankert av to rektangulære Ornamentikk: krukke/urne «Toldopsynsmand» «Arkitekt» Johan Pettter Osness: tegnet E.C. Dahls fødselsstiftelse og Strinda Sparebank i Søndre gate	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Personalhistorisk Estetisk Aldersverdi
13.01.00A. 031 / 032 / 033 / 034 / 035 / 036 / 037 / 038 ●		1927	Stort gravminne, bygget opp av flere rektangulære og kvadratiske steiner Rammegrav med støpejernsgjerde Grus på bakken «Kjøpmann» «Farvel en stund»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Aldersverdi
13.02.00E. 047 / 048 / 049 / 050 / 051 / 052 / 053 / 054 ●		1898	Stor rammegrav med støpejernsgjerde I alt fem liggende støpejernsplater Gress på bakken	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Aldersverdi Identitetsskapende Sjeldenhet
13.02.00E. 043 / 044 / 045 / 046 ●		1919	Rammegrav, støpejernsgjerde med små kors Gravminne utformet som urne i stein på firkantet sokkel «Kjøbmand»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Aldersverdi Sjeldenhet
13.02.00E. 032 ●		1903	Stor obelisk på sokkel Svart, polert stein «Lods» «Hustru»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Aldersverdi

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
13.02.00D. 025 		1934	Rammegrav med støpejernsgjerde Grus, jord, gress på bakken To gravminner: En enkel, rektangulær stein En med buet topp og svært stilisert tempelornamentikk inngravert «Stykkjunker»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk
13.02.00B. 029 / 031 		1924	Rammegrav med støpejernsgjerde Svart, polert stein Kvadratisk med innskripsjoner i gull Grus på bakken, hellegang fra port og frem til gravminnet	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Aldersverdi
13.03.00C. 051 		1962	Rammegrav med støpejernsgjerde Svart, rektangulær, polert stein Sverre Pedersen: utdannet ved NTH, ledet bla. Brente steder regulering under krigen «Professorfrue» «Arkitekt, professor» «Polarnavigatør»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Personalhistorisk Estetisk
13.04.00C. 010 		1902	Rammegrav med steinkant Tre liggende steinplater, grå med hvit stein innfelt Beger i støpejern i midten Grus på bakken	Stilhistorisk Estetisk Aldersverdi Sjeldenhet
13.04.00D. 010 		1902	Rammegrav med støpejernsgjerde Bautastein Grus på bakken	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Aldersverdi
13.04.00D. 014 / 016 / 018 / 020 		1903	Bautastein med navneplate i messing innfelt	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Aldersverdi

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
13.04.00D. 022 / 024 / 026 ●		1903	Obelisk på sokkel Svart, polert stein «Doctor»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Aldersverdi
13.04.00D. 003 / 004 / 005 / 006 ●		1902	Stor obelisk på sokkel «Jeg sætter min lid til dig Herre, Du er min Gud»	Stilhistorisk Estetisk Aldersverdi
13.04.00A. 010 ●		1916	Stor obelisk på sokkel Svart, polert stein «Grosserer»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Aldersverdi Sjeldenhet
13.04.00A. 011 ●		1900	Steinplate, liggende Grå stein	Aldersverdi Sjeldenhet
13.04.00A. 009 ●		1905	Steinplate, liggende Grå stein	Aldersverdi Sjeldenhet
13.04. ●		1930	Urne i stein på firkantet sokkel	Stilhistorisk Estetisk Sjeldenhet

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
13.04.00C. 021 / 023 ●		1910	Rammegrav med støpejernsgjerde Svart polert stein Rektangulær med buet topp Steinheller på bakken	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Aldersverdi
13.04.00C. 031 / 033 / 035 ●		1948	Rammegrav med støpejernsgjerde Steinheller på bakken Rektangulært gravminne i grå stein med tre svarte felt innfelt Gesims på på toppen «Bakermester» «Gymnasiast»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Aldersverdi
13.04.00A. 039 ●		1900	Firkantet, høy sokkel, mulig urne eller lignende har stått på toppen «Bygmester»	Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Aldersverdi Sjeldenhet
13.04.00C. 003 ●		1927	Rammegrav med steinkant Bakkant av rammegraven består av to buede steiner som strekker seg opp mot gravminnet, gravminnet blir en del av selve rammen Steinheller på bakken «Kjøpmann»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Aldersverdi
13.05.00D. 035 / 037 ●		1914	Rammegrav med støpejernsgjerde Port med bokstaven «K» - første bokstav i familiens etternavn Gravminne relativt nytt, hovedsakelig rammegrav som er verneverdig	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Aldersverdi
13.05.00C. 021 / 023 ●		1951	Rammegrav med støpejernsstakitt Gravminne i svart stein, buet på toppen Grusvei fra port frem til gravminne, kantsteiner mot blomsterbed på hver side	Stilhistorisk Teknikkhistorisk

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
13.05.00A. 009 / 011 ●		1942	Stor rammegrav med steinkant Gravminnet består av et tempelformet gravminne med søyler som holder gavlen oppe, flankert av to lavere, firkantede steiner Grus på bakken	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk
13.06.00C. 048 ●		1957	Støpejernsplate, liggende Krans, rosetter i hjørnene og tårekrukke	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Identitetsskapende Sjeldenhet
13.06.00B. 012 / 014 / 016 ●		1925	Romansk bue bygget opp av tilhugde steiner, flankert av to lave, firkantede steiner hvor det hviler steinkuler Navneplate inne i buen «Vognmann»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Aldersverdi
13.06.00E. 018 / 020 ●		1938	Tempelformet gravminne: steinen i midten har en forenklet tempelform, flankeres av to rektangulære steiner «Kjøpmann»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk
13.06.00E. 013 / 014 / 015 / 016 ●		1924	Tre steiner på sokkel: den høyeste, i midten, er buet på toppen. To lavere, rektangulære med brukne hjørner på hver side Sammenhengende bånd langs overkanten av alle tre, binder dem sammen	Stilhistorisk Estetisk Aldersverdi Sjeldenhet
13.07. ●		1948	Urne i stein på høy, firkantet sokkel «Tandlæge»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Sjeldenhet

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
13.07.00A. 005 		1899	Rød obelisk på sokkel «Furer»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Aldersverdi
13.07.00A. 045 / 047 / 049 		1928	Høy stein i midten med romansk bue som hviler på to firkantede søyler. Flankert av to lavere steiner, kors i endesteinene på hver side Svarte, polerte navneplater innfelt «Bakermester»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Aldersverdi
13.08.00A. 039 / 040 / 041 / 042 / 043 / 044 / 045 / 046 		1902	Stor rammegrav med støpejernsgjerde Statue i marmor av kvinne med krans, to marmorplater hvilende på stativ i støpejern «Artillerikapteine» Rosebusker	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Aldersverdi Sjeldenhet
13.08.00A. 035 / 036 / 037 / 038 		1910	Obelisk på sokkel i hvit marmor «Kjøbmand»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Aldersverdi Sjeldenhet
13.08.00B. 043 / 044 / 045 / 046 		1900	Stor obelisk på sokkel i svart, polert stein «Lensmand» «Enke»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Aldersverdi
13.08.00C. 039 		1950	Rammegrav med lavt støpejernsgjerde og steinkant Grus på bakken Gravminnet en svart, rektangulær stein, flankert av to lave steiner med kors «Kjøpmann»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
13.09.00A. 001 / 003 		1901	Firkantet bauta i naturstein, særegen font og symbolbruk	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Aldersverdi Sjeldenhet
13.09.00C. 047 / 049 		1926	Hvit, høy stein på sokkel, uthugget krans Merker etter maskin/verktøy	Teknikkhistorisk Estetisk Aldersverdi Sjeldenhet
13.10.00B. 018 / 020 		1927	Rammegrav i betong med støpejernsgjerde Grus på bakken Gravminnet stilisert tempelform	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Aldersverdi
13.10.00B. 004 / 006 		1969	Rammegrav med lavt støpejernsgjerde Grus på bakken Gravminnet grå stein, buet på toppen	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk
13.10.00A. 001 / 005 		1946	Rammegrav med støpejernsgjerde Grus på bakken Gravminnet består av tre steiner, en høy i midten, to lavere på hver side	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
13.10.00A. 019 / 021 / 023 / 025 ●		1933	Består av tre rektangulære steiner, en høy i midten, to lavere på hver side Hvit stein med svarte navneplater innfelt «Kjøpmann» «Kasserer» «Regnskapssjef» «Fru»	Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Sjeldenhet
●			Stort, uthugget kors Rikt dekorert, blant annet er en fugl hugget ut i steinen	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Aldersverdi Sjeldenhet
13.11.00F. 023 / 024 / 025 / 026 ●		1909	Form som stilisert gotisk vindusornamentikk Kors hugget inn «Ingeniør»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Aldersverdi Sjeldenhet
13.11.00F. 028 / 029 / 030 ●		1909	Svart stein Flat obelisk på sokkel «Kjøbmand»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Aldersverdi
13.11.00F. 013 / 014 / 015 / 016 / 017 / 018 ●		1906	Rammegrav med lavt støpejernsgjerde Steinheller på bakken Urne i stein på firkantet sokkel	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Aldersverdi
13.11.00E. 005 / 006 / 007 / 008 ●		1906	Gravminnet består av tre steiner, en høy i midten med tempelgavl, to lavere på hver side Liten rammegrav med steinkant	Stilhistorisk Estetisk Aldersverdi

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
13.11.00E. 026 		1908	Særegen barokk, bueformet ornamentikk på toppen av gravminnet «Folkehøiskolebestyrer» «Høyesterettsadvokat»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Aldersverdi Sjeldenhet
13.11.00D. 022 / 024 		1908	Stort gravminne, høy på midten med tempelgavl Symbolet for treenigheten i gavlen Hvit marmorsten med navn «Storsekretær» «I.O.G.T.»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Aldersverdi Sjeldenhet
13.11.00E. 041 		1909	Rektangulært gravminne, spiss på toppen Hjulkors på toppen «Kjøbmand»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Aldersverdi Sjeldenhet
13.11.00B. 051 / 053 / 054 		1906	Rammegrav med støpejernsgjerde Grus på bakken Gravminnet består av tre steiner, en høy i midten, to lavere på hver side Timeglass «Smed» «Sykepleierske»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Aldersverdi
13.11.00C. 035 		1928	Liten, svart stein Buet på toppen «Hovslager»	Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Aldersverdi
13.11.00F. 019 / 020 / 021 / 022 		1909	Obelisk på sokkel Svart stein	Stilhistorisk Estetisk Aldersverdi

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
13.12.00C. 002 / 006 		1923	Stort, nyklassisistisk tempel med søyler Urne i nisje i midten	Stilhistorisk Estetisk Aldersverdi Sjeldenhet
13.12.00B. 038 		1962	"Billedhugger", ansatt ved Nidarosdomens restaureringsarbeider Var den første som fikk utdelt NDRs egne fortjenestemedalje i gull den 12.11.1948	Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Personalhistorisk Estetisk Identitetsskapende
13.12.00A. 003 / 005 / 006 / 007 / 008 		1925	Rammegrav med støpejernsgjerde Grus og steinheller på bakken Gravminnet består av tre steiner, en høy i midten, to lavere på hver side, buet på toppen	Stilhistorisk Estetisk Aldersverdi
13.12.00A. 025 		1930	«Umistelige hustru og mer! Fra os du döde, hjemmet blev öde, fred med ditt minne og fred med ditt stöv» Portrett på porsellen	Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Sjeldenhet
13.12.00D. 053 / 055 		1903	Rammegrav med støpejernsgjerde Steinheller på bakken Rektangulært, grovt hugget gravminne Tre glattere felt med navn	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Aldersverdi
13.13.00B. 017 		1928	Steinkors Grønlig skjær i steinen Unikt uformet og hugget ut, finnes ikke tilsvarende i Trondheim	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Aldersverdi Sjeldenhet

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
13.13.00E. 020 / 022 		1905	Høy bautastein med hvit marmorplate innfelt «Apoteker» «Ingeniør» «Hustru»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Aldersverdi
13.13.00E. 027 		1932	Hvit marmor Rektangulær stein med spiss topp Jesus på korset, støpt	Teknikkhistorisk Sjeldenhet
13.13.00E. 015 / 016 / 017 / 018 		1933	Høy, smal stein med lite tak, flankert av to lavere steiner Portrett Logo: I.O.G.T. «Godtemplarer Norge reiste dette minne»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Sjeldenhet
13.13.00E. 007 / 008 / 009 		1928	Grovt hugget naturstein, buet på toppen Svart, polert stein med navn innfelt	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Aldersverdi Sjeldenhet
13.14.00C. 052 / 054		1930	Urne i stein på lav, firkantet sokkel «Kjøpmann»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Sjeldenhet
13.14.00B. 001 / 003		1966	Rammegrav med støpejernsgjerde, rektangulære hjørnesteiner Grus på bakken Rektangulær stein med buet topp	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Aldersverdi

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
13.15.		1904	Steinplate, liggende «Dampskibsfører»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Aldersverdi Sjeldenhet
13.15.00C. 034		1928	Rammegrav med støpejernsgjerde Grus på bakken Kvadratisk gravminne i naturstein Grovt hugget ut, finere navneplate i midten	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Aldersverdi
13.15.00C. 037 / 039		1928	Rammegrav med støpejernsgjerde, søvlakkert Jord på bakken Lite gravminne, buet på toppen	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Aldersverdi
13.16.		1941	Svart steinkors på sokkel «Pastor» «Sekretær i Trondhjems Indremisjon» Portrett på porselen	Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Identitetsskapende Sjeldenhet
13.16.00B. 026		1928	Rammegrav med støpejernsgjerde Rektangulær stein, buet på toppen	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Aldersverdi
13.17.00B. 046		1969	Kube i betong med kobberplater på hver side «Til minne om arkitekt ...» Tegnet blant annet Prinsen kinosenter, Singsaker skole, Trondheim ingeniørskole og Falstad skolehjem.	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Identitetsskapende Sjeldenhet

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
13.17.00C. 028		1970	Steinplate, liggende Kors og blad-ornamentikk	Estetisk Sjeldenhet
13.18.00D. 009 / 011 / 013		1929	Rammegrav med støpejernsgjerde Grus på bakken Gravminne med buet topp	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Aldersverdi
13.20.00B. 013 / 015		1933	Rammegrav med støpejernsgjerde Grus på bakken «Skibsfører»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk
13.20.00B. 005 / 006 / 008		1933	Rammegrav med steinkant Grus på bakken Rektangulær stein, buet på toppen «Kjøpmann»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk
13.22.00D. 051 		1911	Stein i tre deler, spiss på toppen, nisje hvor et lite barn ligger, julestjernen lyser på toppen Skrev <i>Jeg er så glad hver julekveld</i> «Jeg er saa glad hver julekveld ti da blev Jesus født da lyste stjerne som en sol og engler sang saa søtt»	Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Personalhistorisk Estetisk Aldersverdi Identitetsskapende Sjeldenhet
13.22. 		1930	Hvit stein, kvadratisk med liten forhøyning på toppen Portrett av begge to i relieff «Boktrykker» «Hustru»	Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Sjeldenhet

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
13.22.00B. 027 / 028 / 029 / 030 ●		1910	Rammegrav med støpejernsgjerde Grus og steinheller på bakken Rektangulært gravminne med gesims Tre svarte, polerte navneplater innfelt	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Aldersverdi
13.22. ●		1926	Flat obelisk på sokkel «Intet kan jeg bringe dig, til dit kors jeg klynger mig» Bilde på porselen av kvinneskikkelse som klynger seg til et kors	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Aldersverdi Sjeldenhet
13.23.00A. 047 ●		1909	Bauta i grovt hugget naturstein «Konservator»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Aldersverdi
13.23. ●		1910	Grovt hugget naturstein med glattere navneplate i nisje «Bergmester»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Aldersverdi Sjeldenhet
13.31.00A. 049 / 050 / 051 / 052 / 053 ●		1911	Obelisk, sannsynligvis støpt Hvite navneplater i stein innfelt «Stenhugger» «Hustru»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Aldersverdi Sjeldenhet
13.31.00D. 030 / 032 ●		1911	Stor belisk på sokkel Svart stein «Kjøbmand»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Aldersverdi Sjeldenhet

Gravn.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
13.31.00F. 028 / 029 / 030 / 032 ●		1912	Obelisk på sokkel Gråsvart stein «Kjõbmand» «Hustru»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Aldersverdi
13.31.00B. 028 / 030 ●		1937	Rammegrav med steinkant Liten port i støpejern Bakkant av rammegrav er utformet som to buer som strekker seg opp mot gravminnet	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk
13.31.00F. 012 / 014 / 016 ●		1921	Rammegrav med støpejernsgjerde Grus på bakken Gammel benk i støpejern og tre Gravminne i stein med buet topp	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Aldersverdi
13.33.00B. 004 / 006		1944	Slipt betong med tilslag av småstein/grus, svært sjelden materialbruk i gravminner «Formann»	Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Sjeldenhet
13.33.00B. 021		1942	Lavt gravminne med buet topp Svart stein Portrett på porselen «Høyt var du elsket, dypt er du savnet»	Teknikkhistorisk Estetisk Sjeldenhet
13.33.00B. 025 13.33.00B. 023		1913 1970	To hvite gravminner på sokkel, spisse i toppen Uthugget på baksiden, imiterer råkopp	Teknikkhistorisk Estetisk Aldersverdi

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
13.34.00A. 001 / 002 / 003 / 004 / 005 / 006		1914	Stort gravminne i fire deler Grå stein «Fanejunker Möllerops gravsted»	Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Aldersverdi Sjeldenhet
13.35.00A. 041 / 043		1936 1934	To støpejernsplater, liggende Fakkell og kvist i kryss Tårekrukke	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Identitetsskapende Sjeldenhet
13.35.			Rektangulær liggende stein med kors uthugget på toppen Finnes ikke tilsvarende i Trondheim	Estetisk Aldersverdi Sjeldenhet
13.41.00C. 041 / 042		1916	Høyt gravminne med kors og tempelgavl Historisme, font med inspirasjon fra jugend «Havnefoged»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Aldersverdi Sjeldenhet
13.41. 		1929	Lite gravminne i hvit stein, marmor Utformet som oppslått bok «Tilsynslærerinne»	Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Aldersverdi Sjeldenhet
13.41.00C. 053 / 054 / 055 / 056 / 057 / 058 		1915	Rammegrav med støpejernsgjerde Grus på bakken Obelisk på sokkel Svart, polert stein	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Aldersverdi

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
13.41.00B. 055 / 057 ●		1915	Rammegrav med støpejernsgjerde Grus på bakken Flat obelisk i rødlig stein på sokkel Nisje med Jesus-figur, kopi av Thorvaldsens figur	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Aldersverdi Sjeldenhet
13.41.00C. 025 / 026 / 027 / 028 ●		1916	Obelisk på sokkel Svart polert stein	Stilhistorisk Estetisk Aldersverdi
13.41.00C. 004 ●		1915	Obelisk på sokkel Svart polert stein «Herren er min hyrde, mig skal intet fattes»	Stilhistorisk Estetisk Aldersverdi
13.42.00C. 049 / 050 / 052 ●		1916	Buet naturstein med hvit navneplate Kube i stein med navn på hver side «Musikersjant» «Kontorchef» «Typograf»	Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Aldersverdi Sjeldenhet
13.42.00C. 054 / 056 ●		1916	Obelisk på sokkel Svart polert stein	Stilhistorisk Estetisk Aldersverdi
13.42.00C. 023 / 024 / 025 ●		1916	Høyt gravminne utformet som kors på sokkel «Residerende kapellan»	Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Aldersverdi Sjeldenhet

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
13.42.00C. 016 / 018 		1916	Grovt hugget naturstein, buet på toppen Særegen og uvanlig font «Meieribestyrer»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Aldersverdi Sjeldenhet
13.42.00B. 044 		1916	Obelisk på sokkel Svart polert stein	Stilhistorisk Estetisk Aldersverdi
13.45.00A. 055 / 057 		1917	Rammegrav med lavt støpejernsgjerde Grus på bakken Gravminnet består av tre steiner, en høy, buet i midten med et kors hugget ut. To lavere, firkantede steiner på hver side	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Aldersverdi
13.45.00B. 039 / 041 / 043 		1916	Obelisk på sokkel Svart polert stein	Stilhistorisk Estetisk Aldersverdi Sjeldenhet
13.46.00A. 057 		1918	Urne/kar på sokkel "Oberstlöitnant"	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Aldersverdi Sjeldenhet
13.46.00A. 010 / 012 / 014 		1918	Rammegrav med lavt støpejernsgjerde Grus på bakken Gravminne i svart stein Stilisert tempelform «Fabrikant»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Aldersverdi

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
13.46.00B. 013 / 015 / 017 ●		1918	Høy bauta i naturstein Portrett «Kommunerevisor» «Reist av avholdsfolk Trondhjem og Sør- Trøndelag» «Takk for trofast virke»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Aldersverdi
13.46.00B. 033 / 035 / 037 ●		1918	Obelisk på sokkel Svart stein «Skibsfører»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Aldersverdi
13.46.00C. 049 / 050 / 052 ●		1918	Rektangulært gravminne i stein Urne på toppen Hjulkors	Stilhistorisk Estetisk Aldersverdi Sjeldenhet
13.47. ●		1922	Støpejernskors	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Aldersverdi Identitetsskapende Sjeldenhet
13.49.00A. 009 / 010 / 011 / 012 ●		1923	Stort familiegravsted, romansk bue med siderisalitter Åpen bok i stein ligger foran gravminnet. «Kjøpmann»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Aldersverdi Sjeldenhet
13.49.00C. 057 / 059 ●		1942	Rammegrav med støpejernsgjerde Grus på bakken Gravminne i gråsvart stein To rektangulære steiner bærer en forenklet gesims «Grosserer»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk

Gravn.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
13.49.00B. 053 		1918	Høyt, buet gravminne i stein Timeglass på toppen, urne i bunnen	Stilhistorisk Estetisk Aldersverdi Sjeldenhet
13.49. 		1919	Høyt gravminne, liten bue på toppen Kors og blomsterranker hugget ut i front «Stig höit min Sjæl fölg Jesus ind til glædens væld»	Stilhistorisk Estetisk Aldersverdi Sjeldenhet
13.49.00B. 005 / 006 / 007 / 008 		1916	Rammegrav med støpejernsgjerde Obelisk på sokkel Svart stein	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Aldersverdi
13.50.00C. 053 / 054 / 056 		1919	Gravminne av stein i tre deler, en høyere stein i midten med tempelgavl og hjulkors Flankert av to lavere, rektangulære steiner	Stilhistorisk Estetisk Aldersverdi
13.51.00B. 044 		1900	Rammegrav med lav steinkant Gravminnet, en romansk bue, utgjør bakkant av rammen Steinkuler på sokler flankerer port og gravminne «Tannlæge» «Fanejunker»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Aldersverdi Sjeldenhet
13.52.00C. 032 / 034 / 036 		1920	Rammegrav med lavt støpejernsgjerde Grus på bakken Urne i stein på sokkel	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Aldersverdi

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
13.54.00A. 007 / 009 		1921	Rammegrav med støpejernsgjerde – sølvlakkert Grus på bakken Gravminne i grå stein, hugget for å imitere råkopp på baksiden	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Aldersverdi
13.54.00A. 023 / 025 / 026 / 028 / 030 		1929	Gravminne i stein, høy bue på midten, lav og flat på hver side Navneplater i svart polert stein, gullskrift	Estetisk Aldersverdi Sjeldenhet
13.55. 		1929	Noterekke med G-nøkkel, selve navneplaten som åpent notehefte Hvit marmor «Komponist» «Kolleger og kamerater blant norske komponister og musikere reiste denne minnesteinen»	Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Aldersverdi Sjeldenhet
13.55.10B. 017 		1925	Noterekke med G-nøkkel, selve navneplaten som pergamentrull Hvit marmor «Reist av Trondhjems musikerforening»	Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Aldersverdi Sjeldenhet
13.55.08A. 015 		1969	Urne i messing eller lignende materiale, to ringer på hver side	Teknikkhistorisk Estetisk Sjeldenhet
13.55. 			Bjørnefigur Gravminne i stein	Teknikkhistorisk Estetisk Sjeldenhet

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
13.55.24Z. 007 		1944	Trapesformet gravminne i stein med innfelt navneplate i svart glass Kors på toppen, Trondheimsrose i hvert hjørne	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Sjeldenhet
13.55.23Y. 004 		1955	Byste i messing på steinsokkel «Førstebetjent i politiet»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Sjeldenhet
13.55.23Y. 003 		1923	Søyle i lys stein på sokkel Metallbokstaver festet på steinen	Teknikkhistorisk Sjeldenhet
13.55.22X. 001 		1928	Ovalt gravminne på sokkel med barokke buer Svartgrå stein, gullfont Liten rammegrav i stein, del av et svært helhetlig felt fra perioden med rammegraver «Til minne om stud.oecon. Harald Mandrup Bugge f. 27-5-1919 d. 21-3-1943 i tysk fangenskap»	Stilhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende Sjeldenhet Symbol
13.55.20V. 002 		1925	Liten rammegrav i stein, del av et svært helhetlig felt fra perioden med rammegraver	Stilhistorisk Estetisk Alder
13.55.20V. 004 		1960	Rektangulært gravminne i hugget stein Svart, blank navneplate med gullfont Del av et svært helhetlig felt fra perioden med rammegraver	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
13.55.21W.003 ●		1958	Lite gravminne i lys stein, del av et svært helhetlig felt fra perioden med rammegraver	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk
13.55.21W.005 ●			Rektangulært gravminne med to greske figurer To søyler bærer gesims Del av et svært helhetlig felt fra perioden med rammegraver	Stilhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
13.55.21W.004 ●		1922	Andre siden av forrige gravminne Del av et svært helhetlig felt fra perioden med rammegraver	Stilhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
13.55.23Y.008 ●		1922	Liten stein med buet topp Del av et svært helhetlig felt fra perioden med rammegraver	Stilhistorisk Estetisk Alder
13.55.23Y.002 ●		1923	Stor rektangulær stein med urne i front Del av et svært helhetlig felt fra perioden med rammegraver Steinheller på bakken	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
13.55.22X.006 ●		1924	Gravminne med tre navneplater, i lys stein Del av et svært helhetlig felt fra perioden med rammegraver	Stilhistorisk Estetisk Alder

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
13.55.22X.004 ●		1926	Liten, lys stein med buet topp Del av et svært helhetlig felt fra perioden med rammegraver «Kjøpmann»	Stilhistorisk Estetisk Alder
13.55.22X.010 ●		1957	Gravminne med tre navneplater, i lys stein Del av et svært helhetlig felt fra perioden med rammegraver	Stilhistorisk Estetisk
13.55.22X.003 ●		1928	Lite gravminne i lys stein med barokk bue på toppen Gravminner med tre navneplater, i lys stein Del av et svært helhetlig felt fra perioden med rammegraver	Stilhistorisk Estetisk Alder
13.55.22X.002 ●		1929	Rektangulær grå stein Gravminner med tre navneplater, i lys stein Del av et svært helhetlig felt fra perioden med rammegraver	Stilhistorisk Estetisk
13.55.20V.006 ●		1945	Gravminne i lys stein, buet på toppen Gravminner med tre navneplater, i lys stein Del av et svært helhetlig felt fra perioden med rammegraver «...mester ved N.S.B.»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk
13.55.22X.009 ●		1925	Gravminne i lys stein, buet på toppen Gravminner med tre navneplater, i lys stein Del av et svært helhetlig felt fra perioden med rammegraver «Tannlege»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
13.55.20V. 007 		1944	Gravminne i lys stein, romansk bue flankert av to blomsterurner i stein Del av et svært helhetlig felt fra perioden med rammegraver «Handelsreisende»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk
13.55.22X. 007 		1925	Gravminne i lys stein med buet topp Del av et svært helhetlig felt fra perioden med rammegraver	Stilhistorisk Estetisk Alder
13.55.20V. 008 		1927	Gravminne i lys stein med buet topp Del av et svært helhetlig felt fra perioden med rammegraver «Kasserer» «Sivilingeniør»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder
13.55.23Y. 001 		1923	Gravminne i lys stein med barokkinspirert buet topp Del av et svært helhetlig felt fra perioden med rammegraver	Stilhistorisk Estetisk Alder
			Rektangulært gravminne med to engler som kneler mot et kors Del av et svært helhetlig felt fra perioden med rammegraver	Stilhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
13.55.18A. 007 		1938	Gravminne støpt i betong med kobberkant og innflet svart glassplate Hviler på tre små sokler Smalt kors i forkant «Direktør Diplomingeniør» Unikt i Trondheim	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Sjeldenhet

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
13.56.03A.001		1938	Lite tempelformet gravminne, gavl holdes opp av to små søyler Navneplate inne i tempelet «Driftsbestyrer»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk
13.56.02B.010		1938	Konisk gravminne i stein, smale enden står i bakken, navn rundt den bredeste kanten	Estetisk Sjeldenhet
13.56.01A.003 / 004		1939	Liten rammegrav med fire gravsteiner som utgjør ett «Til minne om Styrmann Trygve og Skytter Torbjørn Leinhardt Krigsforlist 1942-43»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Sjeldenhet Symbol
13.56.13O.024		1940	Liggende gravminne i kobber, likearmet kors i midten med kvadratiske navneplater mellom hver korsarm «Rettsdommer» «Arkitekt professor» Unikt i Trondheim	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Sjeldenhet
13.56.10E.015		1941	Gravminne med buet topp Portrett på porselen «Tapetsermester»	Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
13.56.06B.016		1951	Lite tempelformet gravminne, gavl holdes opp av to små søyler Navneplate inne i tempelet «Fotograf Alf Schröder» Viktig fotograf i Trondheim, drev butikk i Nordre gate, etterlot seg enormt arkiv	Stilhistorisk Personalhistorisk Estetisk Identitetsskapende

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
13.57.00E.003		1952	Lite gravminne i lys stein med buet topp Står på gravfelt fra 1950-tallet med hekker, vannbasseng og helleganger, bevares for å markere perioden feltet ble etablert	Stilhistorisk Estetisk
13.57.00E.005		1952	«Overkonduktør N.S.B.»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Identitetsskapende
13.58.00B.007		1946	«Handlerske»	Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Sjeldenhet
13.58.00F.003		1955	«Tivolieier»	Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Sjeldenhet
13.59.00S.003		1966	«Reisende»	Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Identitetsskapende Sjeldenhet
13.59.00N.006		1963	«Reisende»	Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Identitetsskapende Sjeldenhet

Strinda kirke og Molholt kirkegård 1952. FOTO: Vilhelm Skappel, NTNU Gunnerus.

3.11. MOHOLT

3.11.1. HISTORIE

Moholt gravplass ble anlagt i 1900 i tilknytning til nybygde Strinda kirke. Den staslige trekirke i dragestil ble oppført etter tegninger av arkitektene Lars Solberg og Johan M. Christensen. Kirka avløste den mindre Lade kirke som hovedkirke i Strinda prestegjeld. Gravplassen ble anlagt på leirgrunn, noe som ikke er helt gunstig for en gravplass. Foruten at området lett blir gjørmete og uframkommelig, er den kompakte leirgrunnen med på å forlenge de nedgravdes forråtnelsesprosess.

Gravplassen opplevde en voldsom vekst etter den andre verdenskrig. Allerede i 1930 hadde det blitt anlagt et nytt gravområde sørvest for kirken og ekspansjonen fortsatt utover på 1950-tallet. Etter kommunesammenslåingen i 1964 ble Strinda kommune en del av den nye storkommunen Trondheim. Byen trengte nye arealer å vokse på og en stor del av denne veksten kom til å skje i gamle Strinda. Rundt Moholt ble jordbruksland bygget ned til fordel for lavblokker, rekkehus og eneboliger. Det foregikk en dyptgripende landskapsendring som også skulle prege utviklingen på gravplassen. I 1980 skjedde det en utvidelse av gravplassen i nordvest, på tomten til nedlagte Strinda teglverk. Samme tiår, i 1988, ble en enda større del av de forhenværende industribedriftens arealer tatt i bruk som gravplass. Her ble det anlagt store åpne gravfelt omgitt av brede veier tilpasset effektiv stordrift. Ytterligere en utvidelse av samme kaliber ble tatt i bruk i 1997.

I dag rommer Moholt gravplass også krigskirkegård for de jugoslaviske krigsfangene som døde i Trondheimsområde under andre verdenskrig. Krigsfangene levde under tøffe forhold med lite mat og lange arbeidsdager for å bygge infrastruktur for tyskerne. Ikke uventet, var det flere av dem som omkom under arbeidet og tyskerne gravla ofte likene i umerkete graver som lå langt fra folk. Blant annet ble flere av krigsfangene gravlagt rundt Falstad utenfor Levanger, Udduvoll bru i Melhus, St. Hanshaugen på Rotvoll. Etter krigen var de norske myndighetene

rådville. Det ble skrevet flere brev og avisinnlegg av folk som mente krigsfangene måtte bli begravet i vigslet jord. Myndighetene på sin side var ville ikke ha krigsgraver i nærheten av militære anlegg. Det kan spekuleres i om statens ønske var et tidlig tegn på den kalde krigen som skulle sett sitt preg på verdssamfunnet i etterkrigstiden.

I 1953 ble arbeidet med å flytte de gravlagte krigsfangene satt i gang. De jugoslaviske krigsfangene ble flyttet til Moholt, mens de sovjetiske ble gravlagt på Lademoen. I desember 1953 ble etter sigende alle de gravlagte krigsfangene fra tyskerne gravlagt på St. Hanshaugen flyttet til Lademoen og Moholt. I dag er det 133 jugoslaviske krigsgraver på Moholt, 57 av dem bærer navn, mens de resterende 76 står uten navn. I tilknytning til gravene ligger også et monument av billedhugger Gunnar Jansson. I løpet av etterkrigstiden mottok Trondheim og Moholt flere besøk fra Jugoslavia. Under sin norgesturne i 1965 besøkte den jugoslaviske despoten Josip Broz Tito krigskirkegården på Moholt.

Moholt gravplass fungerte også som siste hvilested for pasienter fra Reitgjerde pleiestiftelse. Reitgjerdet var et av landets største sykehus for sinnslidende som etter massiv kritikk la ned driften på slutten av 1980-tallet. I dag har huser det monumentale sykehusanlegget Brøset sykehus, som er en del av St. Olavs hospital. Allerede tidlig på 1900-tallet skal pasienter fra Reitgjerdet ha blitt gravlagt på Moholt, men det finnes ingen spor etter gravene. Fra 1951 skal pasienter fra sykehuset ha blitt gravlagt på felt 55, det såkalte «Reitgjerdedefeltet».

I 1998 ble det oppført et nytt krematorium i tilknytning til gravplassen på Moholt. Moholt krematorium er signert arkitektene Lusparken Arkitekter AS etter arkitekt Kjell Kristiansens 1. premieutkast. Det erstattet de tidligere krematoriene på Tilfredshet og Lademoen og anlegget utfører i dag kremasjoner for store deler av Midt-Norge.

ROM OG AKSER: Siktlinjer fra kirken.

3.11.2. DAGENS SITUASJON

Naboskap/ landskap

Moholt gravplass ligger i tilknytning til Strinda kirke og Moholt krematorium. Utenfor hovedporten går Brøsetvegen mellom Leangen og rundkjøringen foran Moholt storsenter. Resten av gravplassen grenser mot et fri-luftsområde med bevokste sletter, små trær og smale grusveier. Gravplassen oppleves som en forlengelse av det omkringliggende grøntområdet. Bak denne grønne lungen ligger boligbebyggelse, primært lavblokker men også noen eneboliger. I sør ligger Moholt menighetshus og studentbyen i Frode Rinnans veg. Vest for gravplassen ligger Buckhaugen med gården Lille Reitgjerdet. Gårdsanlegget med tre fredete bygninger rommer blant annet våningshus i sveitserstil. I øst finnes en annen gårdsbygning, Brøsetvegen 145 G, som er kommunalt listeført med verneklasse C. Lenger øst ligger det monumentale bygningskomplekset som danner Brøset sykehus, forhenværende Reitgjerdet pleiestiftelse. Det tidligere skandaleomsuste psykiatriske sykehuset rommer i dag flere fredet bygninger.

Tidligere lå kirken og gravplassen i et åpent jordbrukslandskap, men den storstilte boligutbyggingen i etterkrigstiden har ført til at de omkringliggende åkrene ble byget ned. I dag er verken gravplassen eller kirken spesielt godt synlige fra omgivelsene omkring. Gravplassen synes fra nærområdet, blant annet fra det omkringliggende friområdet, Brøsetvegen og krysset der Bregnevegen møter Jonsvannsveien. Fra sistnevnte sted framstår gravplassen som et frodig grøntområde. Midt i alt dette grønne skimtes kirkespiret på Strinda kirke. Kirken har også blitt

mindre synlig enn tidligere, men den høyreiste bygningen er fortsatt et landemerke sett fra høytliggende steder som Bergheim og Steinanvegen. Kirken er listeført av Riksantikvaren.

Rom og asker

Fra innsiden framstår gravplassen som et eget og innelukket miljø uten noen vidstrakte siktlinjer ut det omkringliggende landskapet. Bare nabobebyggelsen og Tyholt-tårnet er godt synlig fra innsiden. Førsteintrykket er at gravplassen har stor kirkegårdshorisont. Den framstår, til tross for sine mange trær, som svært romslig med flere åpne områder og lange veistrekkninger. Det går en tydelig siktlinje fra kirken langs alléen mot Moholt krematorium. Fra kirken er det også en siktlinje mot det jugoslaviske krigsmonumentet i utkanten av gravplassen. Fra monumentet er det en siktlinje mot kirken med kirketrappen og hovedinngangen som fondmotiv.

Det finnes i alt sju innganger til gravplassen. Anlegget er tydelig adskilt fra de omkringliggende landskapet ved hjelp av gjerder, trær og busker. Mot Brøsetvegen løper et klassisk gjerde i svartlakkert metall, mens resten av gravplassen omkranses av et flettverksgjerde med svartlakkert metallramme. Flettverksgjerdet avløste det tidligere tregjerde som fram til nylig omkranset gravplassen. Rundt driftsbygningen i vest løper et høyt, tett og umalt plankegjerde. På samme måte som gjerdene fungerer trær og busker i utkanten av gravplassen som en skillelinje mellom gravplassen og omgivelsene. Langs Brøsetvegen og friområdet løper rekker med trær. Det

er mye «luft» mellom trærne, slik at de besøkende kan se nærområdet rundt gravplassen. Langs friområdet er trær brukt i kombinasjon med busker og hekker. Hekker er også brukt som buffer mellom gravplassen og den tilgrensende boligbebyggelsen. I nord-vest skapes en naturlig buffer takket være et lite skogholt utenfor gravplassen.

Inne på gravplassen er vegetasjon brukt som romdeler for å avgrense områder fra hverandre. Øst for kirken skaper et belte med svært tettvokste trær et klart skille mellom den østre og vestre delen av gravplassen. Mot den vestre delen løper flere storvokste alleer. Hekker er svært lite brukt som romdeler, bortsett fra på de nyeste delene av anlegget fra etter 1988. Her løper hekkene mellom de ulike feltene eller mellom feltene og veiene. Det er også plantet busker rundt flere av vannpostene og avfallsstasjonene, slik at disse ikke skal bli altfor dominerende. Denne gravplassutvidelsen framstår som svært åpen med store gressbevokste plener med få trær.

Terreng

Kirken og den eldste delen av gravplassen ligger på et flatt platå. Denne delen av gravplassen ligger høyere enn de nyere delene av anlegget. Mellom de eldre feltene og utvidelsen fra 1980-tallet er det en gresskledd skråning med og uten gravminner. En tilsvarende helning finnes i det naturlig gjengrodde området mellom den eldre delen av gravplassen og utvidelsen fra 1988.

Gravfeltstruktur (kart)

- **Kistegraver:** Gravminner på rekke.
- **Kistegraver:** Gravminner rygg mot rygg.
- **Urnegraver:** Gravminner på rekke.
- **Annet:**
 - Felt 51:** Her danner to rekker med gravminner plassert rygg mot rygg en pilformasjon.
 - Felt 55:** "Reitgjedefeltet": Nesten tomt felt uten lesbar struktur.

Gravområder (kart)

Gravfelt opprettet:

- 1900
- 1915
- 1930-tallet
- 1950
- 1970
- 1980-1984
- 1988
- 1997

Gravminner fra:

- Etter 1960

VEGETASJON: Det finnes blant annet lønn, bjørk, ask, alm, gran, asal og hestekastanje på Moholt gravplass.

Vegetasjon og naturmangfold

Moholt gravplass har et rikt utvalg av forskjellige trær. I området rundt kirkebygget finnes det lønn, bjørk, ask, alm, gran, asal og hestekastanje. Blant annet rammes de jugoslaviske krigsgravene i av flere storvokste lønn- og bjørketrær. Ellers er mange av trærne plassert i alleer eller langs gjerdet ut mot Brøsetvegen. Det finnes også furutrær på gravplassen. Disse trærne ligger blant annet på grensen mellom 1950- og 1970-tallsfeltene og spredt plassert rundt på feltene fra 1980-tallet. Det dominerende treslaget på Moholt er bjørk. Det er flere bjørkealléer, blant annet leder en allé fra kirkebygget ned mellom felt 12 og 22. En annen bjørkeallé løper fra felt 55 ned forbi krematoriet og mot den nyeste utvidelsen fra etter 1988. På denne delen av gravplassen flankeres de brede asfaltvegene med alleer bestående av bjørketrær.

Det finnes også et viltvoksende belte med vegetasjon i skråningen nord for krematoriet. Her er det høyt gress og spredt plasserte trær. Dette området gir gravplassen et rikt biologisk mangfold som kan skape grobunn for insekter og fugler. Ifølge Norsk ornitologisk forening har det blitt observert et større utvalg rødlistete fugler ved gravplassen: Gråtrost og bjørkefink er rødlistet under kategorien «livskraftig» bestand, mens kornkråke, gulspurv, fiskemåke, tyrkerdue og stær er klassifisert som «nær truet».

Vegsystem

Det overordnede vegsystemet på Moholt gravplass består av veier i ulike bredde med både grus og asfaltdekke. Området rundt kirken preges av rette grusveier uten kantstein som løper mellom gravfeltene. Rundt kirkens hovedinngang løper tre smale grusveier som solstråler skrått mot øst. Rundt feltene fra 1980-tallet underordner grusveier uten kantstein seg det kuperte terrenget. På de nyere feltene fra 1988 og 1997 er det brede asfaltveier med lav kantstein tiltenkt store motorkjøretøyer. En tilsvarende løper nord for krematoriet. Det underordnede

veisystemet er dominert av smale grusveier. Det finnes derimot noen unntak. Rundt de eldste feltene fra år 1900 er det noen mindre helleganger belagt med bruddskifer. På de nyere feltene fra 1988 og 1997 finnes det ikke noe underordnet vegsystem.

Sammenheng med kirkebygg

Kirke ligger omkranset av grusveier i utkanten av gravplassen. Alleer med løvtrær i nord og øst binder bygningen sammen med resten av gravplassen. I enden av alleen som løper fra øst mot vest er kirketrappen og hovedinngangen fondmotiv.

Bestandige elementer

Benk, svartlakkert aluminium: Benk med armlener og understell i svartlakkert aluminium samt sete og ryggene i umalt tre. Ved minnelund i nordøst.

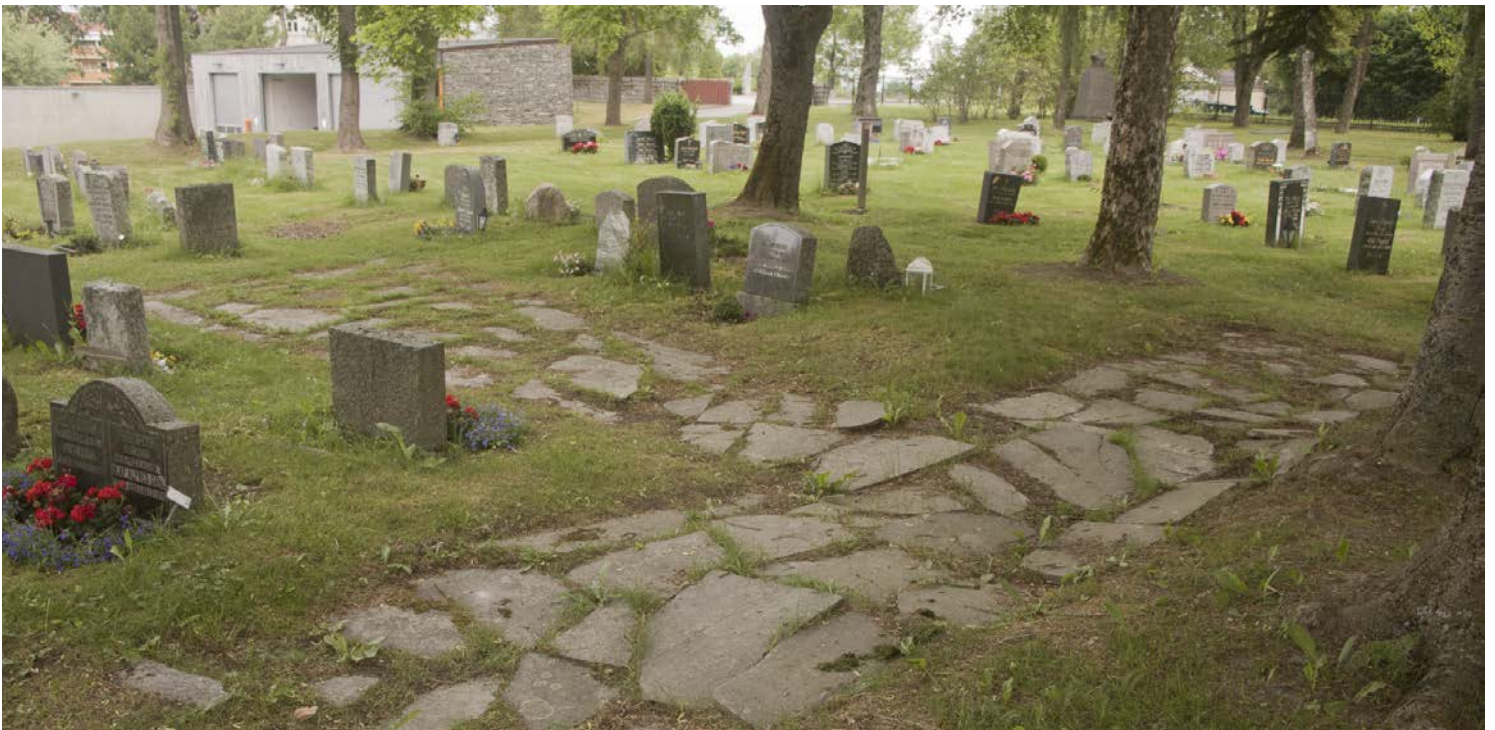
Benk, umalt aluminium: Benk med armlener og understell i umalt aluminium samt sete og ryggene i umalt tre. Ved navnete minnelunder i nordvest og anonym minnelund.

Benker: parkbenker: Brunrøde benker med sammenhengende sete og ryggene med slanke trespiler. Understell og ben i støpejern.

Støpejernsbenker: Svartlakkerte støpejernsbenker med ryggene og sete i brunmalt tre. Ligner Trolla-benker, men med annet understell.

Delt rundkjøring/ bedd: Massiv konstruksjon satt sammen av to halvsirkler bygd opp av grovhuggene steinblokker i granitt. Bed med grønne vekster. Plassert vest for driftsbygning. Ukjent funksjon.

EL-uttak: Uttak montert på rød trestolpe.

VERNEVERDIG ELEMENT: Hellegang ved felt 51.

Gjerder: Svartlakkert klassisk aluminiumsgjerde med runde gjerdepinner langs Brøsetvegen. Langs resten av gravplassen løper flettverksgjerde med svartlakkert metallramme. Umalt tregjerde mot driftsbygning.

Hellegang: Skiferbelagt hellegang ved felt 51. Ødelagt av røtter.

Kompostbakker: Grå og åpne kompostdunker i plast. Et lite estetisk tiltalende innslag på gravplassen.

Krigskirkegård: Gravplass og to minnesmerker over de jugoslaviske krigsfangene som falt i Norge under andre verdenskrig. Det største minnesmerke er i stein med stjerne. Mindre minnesmerke i stein med utsmykning i kobber. Gravplass rommer gravplater i stein lagt ned i bakken. Blomsterkasser i støpejern.

Lyktestolper, svartlakkert aluminium: Stolper i svartlakkert aluminium med armatur i samme farge. Gråhvitt glass. Del av nyere utvidelse fra 1988 og 1997.

Lyktestolper, umalt aluminium: Stolper i aluminium med svart armatur. Gråhvitt glass. Del av nyere utvidelse fra 1988 og 1997.

Navnet minnelund 1: Minnelund med tre bautaer i grå granitt med navneplaketter. Blomsterbed omkranset av lav granittstein. Plassert vest for minnelund 2.

Navnet minnelund 2: Minnelund med bautaer i grå og svart granitt med navneplaketter. Blomsterstativ i svartlakkert aluminium. Singel rundt bautaer. Plassert øst for minnelund 1.

Navnet minnelund 3: Minnelund med vegg av lyse og blå glassbyggersteininspirerte glassbokser. Navn på avdøde skrevet på glassboksene. Sokkel i grå granitt og kanter av børstet stål. Blomsterbed med kant av grå granitt samt kvadratiske belegningsstein i samme materiale. Stativ i svartlakkert aluminium. Blomsterkasser i støpejern.

Port: Portstolper i grov betong ved kirken mot Brøsetvegen. Port mangler.

Skilt: To skilt på umalt aluminiumsstolpe med teksten «bilkjøring og sykling forbudt».

Trebenk, brun: Brunmalte benker i tre langs kirkeveggen.

Vann- og kompoststasjon: Kran montert på brunmalt tregjerde rundt vannpost. Kumlokk og dekke av rustfarget belegningsstein. Anleggene del av gravplassutvidelser fra 1988 og 1997.

Vannpost, granitt: Kran montert på granittstøyle. Dekke av belegningsstein og avlang slukrist.

Vannpost, metallrør: Metallrør påmontert kran.

Vannpost, tre: Plastrør med kran montert på trestolpe.

3.11.3. VERNEVERDIGE ELEMENTER (kart)

■ Løvtrær nord for kirken

Estetisk verdi, landskapsarkitekturhistorisk verdi, vegetasjonshistorisk verdi.

Mellom kirken og krematoriet ligger mye av den eldste vegetasjonen på gravplassen. Store og velskaptre trær danner buffer mellom Brøsetvegen og gravplassen. Er løper også to frodige alleer, lagt i en særegen «pilformasjon».

■ Bjørkealleer vest for kirken

Estetisk verdi, landskapsarkitekturhistorisk verdi, vegetasjonshistorisk verdi.

Fra kirkebygget løper to alleer med bjørketrær mot vest. Bjørketrærne ble plantet her på 1940-tallet og treslaget er typisk for 1900-tallets gravplassen.

■ Furutrær

Estetisk verdi, landskapsarkitekturhistorisk verdi, vegetasjonshistorisk verdi.

Sør for gravfelt 4, 11, 23, 37, 47 og 56 løper en sammenhengende rekke med furutrær. Trærne ble plantet på 1940 eller 1950-tallet. Den tette rekken med furutrær marker grensen mellom de eldste delene av gravplassen og de nye utvidelsene fra etter 1950.

■ Hellegang

Estetisk verdi, landskapsarkitekturhistorisk verdi, alderspreget verdi.

Nord for felt 30 løper en forseggjort hellegang av skiferstein. Hellen som er lagt i en T-form er store og ujevne.

■ Reitgjedefeltet

Samfunnshistoriske/ sosialhistorisk verdi.

Pasienter fra det psykiatriske sykehuset på Brøset har blitt gravlagt på gravplassen allerede tidlig på 1900-tallet. Fra 1951 skal pasienter fra sykehuset ha blitt gravlagt på felt 55, det såkalte «Reitgjedefeltet». I dag er det kun et fåtall graver igjen på gravfeltet.

Gravfelt:

■ Svært sårbart for endringer

Gravfeltet har mange verneverdige gravminner som til sammen danner et helhetlig kulturmiljø.

■ Middels sårbart for endringer

Gravfeltet har enkelte verneverdige gravminner som er viktige for det helhetlige kulturmiljøet på gravplassen.

Se 3.11.4. Vernebestemmelser.

Gravfelt med gravminner rygg mot rygg

Landskapsarkitekturhistorisk-/stilhistorisk verdi, miljøskapende verdi

Denne gravfeltstrukturen var vanlig før, men med funksjonalismens inntog på gravplassene forsvant denne måten å organisere gravfelt på. Dermed er de feltene hvor slik struktur fortsatt finnes en viktig kilde til kunnskap. I tillegg har rygg mot rygg-feltene et særegent uttrykk. Her blir mye luft mellom rekene med gravminner og feltene fremstår åpne. Se Gravfeltstruktur (kart).

VERNEVERDIG ELEMENT: Bjørkeallé fra kirken mot.sør.

3.11.4. VERNEBESTEMMELSER

§ 1 Gamle løvtrær skal bevares så lenge de ikke er syke eller forårsaker fare. Dette må vurderes av arborist i hvert enkelt tilfelle. I de tilfeller hvor et slikt tre må felles skal det erstattes med et nytt av samme art.

§ 2 På felt 55, det såkalte «Reitgjerdefeltet», skal det settes opp en minneplakett med informasjon om sykehuset og pasientene som ble gravlagt på Moholt.

§ 3 Rekke med furutrær langs felt 4, 11, 23, 37, 47 og 56 skal bevares.

§ 4 Hellegang nord for felt 30 skal bevares og opprettholdes.

§ 5 Rygg mot rygg: På felt der gravminner er plassert rygg mot rygg skal denne strukturen opprettholdes. Dette gjelder også for nye gravminner på de aktuelle gravfeltene.

§ 6 Gravminner:

Gravminner med verneverdi(er) som står på felt med høy sårbarhet skal bevares med mindre det er særlige grunner til at det ikke lar seg gjøre. I så fall skal sletting være resultat av en grundig vurderingsprosess og sletting skal begrunnes.

Dersom det skal tilføres nye gravminner på felt med høy sårbarhet, skal disse være tilpasset øvrige gravminner på feltet i størrelse, materialvalg, overflatebehandling og utforming. Gjenbruk av eldre gravminner er et godt alternativ på felt med høy sårbarhet.

Gravminner som står på felt med middels sårbarhet skal vurderes før de eventuelt slettes. Gravminner som kan tillegges en eller flere verneverdier skal søkes bevart.

Enkeltgravminner som ikke står på felt med høy eller middels sårbarhet kan være verneverdige. Dersom gravminnet har høy alder, er sjeldent eller på andre måter utmerker seg på gravplassen skal slike gravminner søkes bevart.

3.11.5. VERNEVERDIGE GRAVMINNER

Eksempler på verneverdige gravminner på Moholt gravplass.

- Gravminne står på felt som er svært sårbart for endringer
- Gravminne står på felt som er middels sårbart for endringer

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
10.01.00A.007		1949	Rektangulær stein med unik ornamentikk, sandblåst eller liknende	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Sjeldenhet
10.02.00A.021 / 022 ●		1942	Grovt hugget, råkoppsimitasjon på baksiden Svart, glatt navneplate	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk
10.02.00E.005 ●		1944	Rosemalt gravminne i tre «Kvil i fred»	Teknikkhistorisk Estetisk Sjeldenhet
10.02.00A.016 10.02.00B.016 / 017 ●		1943	Stor urne på sokkel Hvit stein	Stilhistorisk Estetisk Sjeldenhet
10.02.00B.014 / 015 ●		1948	Bauta i lys grå naturstein	Stilhistorisk Teknikkhistorisk

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
10.10.00A. 007 / 008 / 009 10.10.00B. 007 / 008 / 009		1938	Rektangulært gravminne med buet topp, to smale sidesteiner Grovt hugget, men glatt, svart navneplate	Stilhistorisk Estetisk
10.10.00A. 005 / 006 10.10.00B. 005 / 006		1938	Rektangulært gravminne med buet topp, to smale sidesteiner Grovt hugget, men glatt, svart navneplate	Stilhistorisk Estetisk
10.10.00A. 001 / 002		1933	Gravminne med spiss bue på toppen, to smale sidesteiner Sandblåst/polert navneplate «Gaardbruker»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk
10.10.00C. 010 / 011		1938	Rektangulært gravminne med buet topp, to smale sidesteiner	Stilhistorisk Estetisk
10.11.00E. 001 / 002		1946	Hvit stein Kvadratisk grunnform med spiss topp Korsformasjoner på toppen	Estetisk Sjeldenhet
10.31.00A. 010 / 011 10.31.00B. 010 / 011 ●		1915	Rammegrav med lav steinkant Steinheller på bakken Asymmetrisk, grovt hugget gravminne	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
10.31.00A. 008 / 009 		1915	Bauta i grovt hugget naturstein Oval, lys navneplate innfelt	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
10.32.00D. 013 		1958	Rammegrav med lav steinkant Grus på bakken Rektangulært gravminne i grovt hugget, lys stein	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk
10.32.00D. 020 		1925	Gravminne i betong Hvit navneplate innfelt Sølvkrans med eikeblader i nisje med glass	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
10.32.00F. 011 / 012 		1931	Barokk-inspirert gravminne på sokkel	Stilhistorisk Estetisk
10.32.00E. 004 / 005 / 006 10.32.00F. 004 / 005 / 006 		1939	Obelisk på sokkel Svart stein, polert «Skolebestyrer» «Hustru» «Postfullmektig» «Lærerinne» Flere kvinnelige yrkestitler	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk
10.32.00E. 009 / 010 10.32.00F. 009 / 010 		1934	Rektangulært gravminne med buet topp, to smale sidesteiner	Stilhistorisk Estetisk

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
10.41.00D. 001 ●		1940	Rødt granitt med barokk-inspirert bue på toppen Innfelt navnelate i hvit stein Kors på toppen intakt Porselensrelieff av Dagen Liggende steinplate i forkant av gravminnet	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Sjeldenhet
10.41.00A. 004 / 005 ●		1907	Grovt hugget naturstein, glatt svart navneplate «Lærer» «Hustru» «Reist av venner i Nidarvoll kreds»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder
10.41.00A. 004 / 005 ●		1910	Smalt gravminne med spiss topp På sokkel Svart stein, polert	Stilhistorisk Estetisk Alder
10.41.00A. 017 / 018 ●		1906	Trapeformet flat obelisk På sokkel Lys grå stein «Lærer»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder
10.41.00D. 004 / 005 ●		1912	Flat obelisk på sokkel Svart stein, polert «Hustru»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder
10.43.00A. 013 / 014 10.43.00B. 013 / 014		1969	Tempelformet gravminne, gavl og fem smale søyler hugget ut i en stein Navneplater mellom søylene «Disponent»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Sjeldenhet

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
10.52.00A. 008 / 009 / 010 / 011		1902	Bauta i grovt hugget naturstein «Fyrstelærer» «Reist av D.N.T-vener med takk for traust og trufast førarskap» «Hustru»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Alder
10.53.00A. 008		1924	Liten hvit stein, spiss topp Råkopp-imitasjon på baksiden, glatt navneplate på forsiden	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder
10.56.00D. 016 / 017		1970	Rektangulært gravminne med sannlåst ornamentikk: Fyrtårn som lyser i natten «Midt i nattens mørke blinker som et fyrlys Jesu navn» «Los»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk

Tiller kirke med kirkegård i 1952. FOTO: Vilhelm Skappel, NTNU Gunnerus.

3.12. TILLER

3.12.1. HISTORIE

Tiller gravplass ble anlagt i 1901 i tilknytning til Tiller kirke. Kirken som sto ferdig samme år er en laftet trekirke kledd med hvitmalt trepanel og er tegnet av arkitekt Johan Kunig. Dette var den femte kirken som ble reist på Tiller. Den første kirken ble oppført ved gården Bystu i middelalderen. Kirken, som trolig var en stavkirke, ble avløst av en ny tømmerkirke i 1665. Denne sto fram til 1801, da en ny tømmerkirke ble oppført rundt 100 meter nord for det gamle gudshuet. Den nybygde kirka skulle ikke få noen lang levetid. I 1816 gikk et stort jordras i Tiller. Raset krevde 15 menneskeliv og møllbruk, damanlegg, flere gårder og den nybygde kirken gikk dukken. Katastrofen førte til at det ble oppført en ny kirke noen hundre meter vest for der den gamle hadde ligget. Kirka som sto ferdig i 1820, skulle tjene som kirke for bygda helt fram til 1901. Utover på 1800-tallet hadde det pågått en voldsom strid om hvor kirkestedet i bygda skulle ligge. Flere mente en ny kirke burde ligge ved gården Skjetne. Slik ble det til slutt, og i 1901 sto dagens kirke ferdig.

Tidlig på 1900-tallet var Tiller en typisk landkommune der mange var sysselsatt innenfor jordbruket. Kommunesenteret lå på stasjonsbyen Heimdal. På 1950-tallet utgjorde gravplassen fortsatt en liten firkant rundt kirkebygget med gravminner plassert på rekke, en grusvei og noen små hellelagte stier. Rundt deler av gravplassen løp et hvitmalt stakittgjerde. Gravplassen skulle derimot gjennomgå en kraftig utvidelse i løpet av etterkrigstiden. Da Tiller kommune i 1964 ble sammenslått med Trondheim, Leinstrand, Byneset og Strinda til den nye storkommunen Trondheim hadde Tiller rundt 3500 innbyggere. Kommunesammenslåingen sørget for at Trondheim by fikk nye arealer å vokse på og mye av denne veksten skulle kanaliseres sørover. Ideen om et nytt avlastningssenter på Sjetnemyra ble sådd på 1960-tallet – en periode preget av bilisme og tro på planstyrt vekst. Prosjektet som fikk navnet «Heimdalsbyen» skulle romme boliger, kontorer og butikker. Rundt det nye senteret ble det fra slutten av 1960-tallet anlagt flere drabantbyer, deriblant

Sjetnemarka, Flatåsen, Kattem, Saupstad-Kolstad og Romolslia. Byveksten førte til at gravplassen rundt Tiller kirke gjennomgikk en kraftig utvidelse de påfølgende tiårene. Avlastningssenteret Heimdalsbyen skiftet etter hvert navn til Tillerbyen og i 1987 åpent kjøpesenteret City Syd på Sjetnemyra.

I 2001 ble Tiller kirke herjet av brann. Brannen som trolig var påsatt gjorde store skader på bygningen, noe som førte til et ønske om å rive kirka. Det ble kun med forslaget og kirken ble reparert og satt i stand. I 2016 sto en helt ny del av gravplassen på Tiller ferdig. Det nye anlegget på 24 mål hadde en prislapp på 60 millioner kroner og selskapene Solem Arkitekter, Rambøll, Asplan Viak, Norconsult og Søbstad var involvert i prosjektet.

3.12.2. DAGENS SITUASJON

Naboskap/ landskap

Gravplassen på Tiller ligger rundt Tiller kirke i utkanten av bydelen med samme navn. Øst for gravplassen ligger tettbebyggelsen rundt Tillerbyen, mens resten av området er preget av et åpent og halvkupert åkerland. Det slakt skrånede terrenget på gravplassen følger hellingen i det omkringliggende jordbrukslandskapet. Her ligger Sjetnangårdene som rommer flere kommunalt listeførte bygninger med verneklasse C. Tiller kirke ligger litt høyere i landskapet enn den øvrige gårdsbebyggelsen, Kirken som i dag er listeført av Riksantikvaren har opprinnelig vært en mer framtrødd del av landskapet, med de siste tiårenes utbygging rundt Tiller og Rosten har ført til at kirken må slåss om oppmerksomheten. Spesielt sørger noen av høyhusene rundt E6 for at kirken er mindre dominerende enn før. Kirken er fortsatt synlig fra enkelte steder i jordbrukslandskapet i nord, sør og øst, der gravplassen blir en grønn hage som omkranser kirkebygget. Blant annet kan hele anlegget sees fra deler av Tillerbruvegen i sør, mens kun kirkespiret er synlig fra Okstad gård i nord.

MØTEPLASS: Minnelund fra 2016.

Rom og akser

Fra trappen utenfor kirken har de besøkende utsikt over det omkringliggende åkerlandet og bebyggelsen på Tiller. I vest sees Müllerhotellet (Melkekartongen) og Fokus banks gamle hovedkontor som framtrepende landemerker. På en godværsdag kan de besøkende se hele veien til blokkbebyggelsen på Saupstad og Kolstad. Førsteinntrykket av gravplassen er at den er romslig og strukturert. Spesielt framstår den sørlige delen av anlegget som svært stor, med en lang og rett vegstrekning der siktlinjene ender i det kupert kulturlandskapet i øst. Gravplassen gir inntrykk av å være planlagt. Den bærer preg av en stram symmetri med rette veier, plassert mellom firkantete felt. Anlegget fra 2016 bærer mer preg av å være en park med svingete veier og små plasser belagt med belegningsstein.

Gravplassen består av to helt ulike deler. Grensen mellom disse går ved den nye skiferbelagte plassen utenfor kirkebygget. Den ene delen utgjøres av anlegget fra 2016, som ligger vest for kirken. Den andre består av den øvrige gravplassen i øst. Her er det ingen tydelige skillelinjer mellom den eldste gravplassen fra 1901 og de nyere utvidelsene. Som besøkende er det kun bredden på veiene som avslører om du befinner deg på en nyere eller eldre del av anlegget.

Det finnes i alt fire porter inn til gravplassen, to i sør, en i sørvest og en i nord. Gravplassen er avgrenset fra omgivelsene ved hjelp av to ulike typer gjerder. I nord, sør og øst løper et minimalistisk rød malt plankegjærde, mens det i øst er satt opp et flettverksgjærde med stålramme. Vegetasjon er også flittig benyttet som romdeler. Nord for kirken, langs utkanten av gravplassen, løper en rekke med asketrær som en buffer mellom kirken og åkerlandet utenfor. Noe tilsvarende er også gjort langs hele sør- og deler av østsiden, der gravplassen avgrenses fra landskapet rundt ved hjelp av trekkerer dominert av bjørk. Her er det flere «luker» mellom de ulike trærne, noe

som gjør det mulig for de besøkende å få utsyn over det omkringliggende landskapet. Andre steder på gravplassen, deriblant i vest og delvis i sør er det brukt busker og lavere vegetasjon som buffer mot omverdenen. Rundt det nye anlegget i vest sørger det bølgende terrenget, i kombinasjon med busker, for å skjerme mot den omkringliggende bebyggelsen. Inne på det nye anlegget finnes det godt med hekker og spredt plasserte trær.

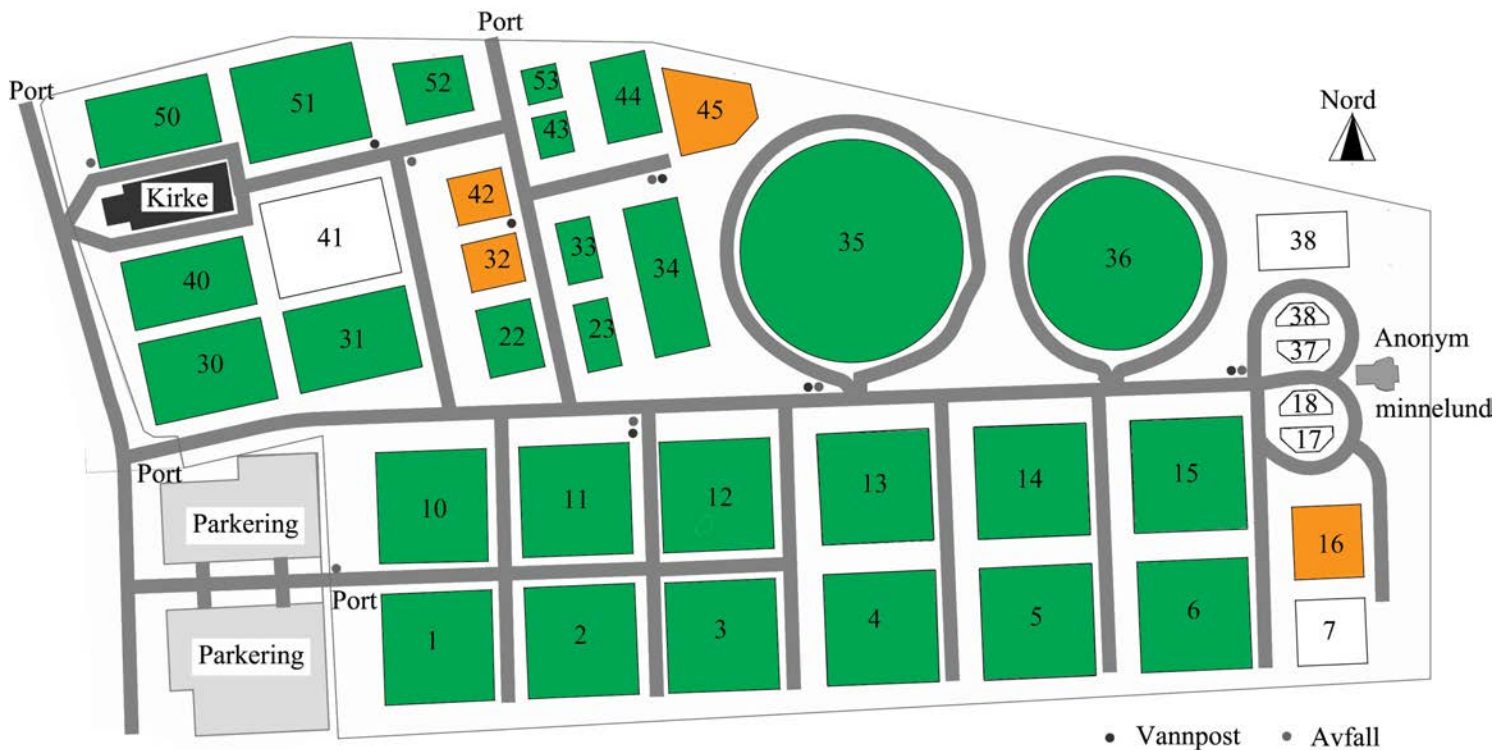
Også på resten av gravplassen er trær brukt som romdeler mellom feltene, deriblant omkring de sirkelformede feltene 35 og 36. Det finnes også enkelte eksempler på at busker og hekker er brukt som romdeler mellom ulike felt, deriblant mellom felt 4 og 5. Rundt flere av vannpostene og avfallsstasjonene er det plantet busker, slik at disse ikke skal bli altfor dominerende. Dette er derimot ikke konsekvent. Flere steder står romslige kompostbakker i grå plast. Disse er svært iøynefallende og tilfører ingen estetiske kvaliteter til gravplassen. På gravplassen fra 2016 er søppeldunker og vannposter kamouflert av generøse granittblokker.

Møteplasser

Det finnes godt med møteplasser på Tiller gravplass. Området rundt kirken er opparbeidet med skiferheller og benker. Fra toppen den av lave trappa, der benkene er plassert, kan de besøkende skue utover landskapet og gravplassen. Anlegget fra 2016 rommer også tre pent opparbeide minnelunder i granitt med flere romslige benker.

Terreng

Kirken ligger på toppen av en lav ås. Rundt kirken er terrenget planlagt, slik at det dannes en kort gressbevokst skråning mot sør. Brorparten av gravplassen er lagt i det svakt skrånende terrenget ned mot øst. Enkelte steder er hellingen så svak at gravplassen ligger i tilnærmet flatt terreng. Gravplassen fra 2016 skråner svakt ned mot vest.

Gravfeltstruktur (kart)

- **Kistegraver:** Gravminner på rekke.
- **Urnegraver:** Gravminner på rekke.

Gravområder

De eldste feltene ligger rundt kirken. Her er det felt 40 og 50 som utmerker seg med flere eldre gravsteder.

Vegetasjon og naturmangfold

Gravplassen rommer et bredt spekter av vegetasjon med flere ulike trær, busker og blomster. Det er flest bjørketrær, men også asal, furu, lerk, ask, lønn og alm. Ved kirka står flere lønne- og almetrær, mens det langs gjerdet i nord løper en rekke ask. Asketrærne finnes også sør for kirken. Langs gjerdet på sør- og deler av østsiden av gravplassen løper rekker med bjørketrær. Flere steder avgrenses feltene av hekker og trær. Gravplassen fra 2016 har flere velstelte bedd med ulike typer av blomster.

Ifølge Norsk ornitologisk forening ble det våren 2015 observert vipe like øst for gravplassen. Fuglen er rødlistet under kategorien «sterkt truet». Data fra Norsk institutt for naturforskning (NINA) viser at det i 2007 ble sett klokkesolbie på gravplassen, mens det i 2008 ble observert sandvæpsebie. Begge artene står på rødlistet, klokkesolbien under kategorien «nær truet», mens sandvæpsebie er «sterkt truet»

Vegsystem

Tiller Gravplass har et overordnet vegsystem med brede veier dimensjonert for motorkjøretøyer. Rundt kirken og på de eldste delene av gravplassen er vegene på sitt smaleste. Her er de rette grusveiene uten kantstein lagt i skrå linjer. Den østre og sørlige delen av gravplassen har bredere grusveier med lav kantstein. Her er veiene lagt i et stramt rutenett med flere kortere blindveger som løper fra nord til sør. Det finnes også to steder der vegene er

GRAVOMRÅDER: Gravminner plassert på rekke.

lagt i en sirkel, der midten utgjør et sammenhengende gravfelt. Anlegget fra 2016 har brede grusveier med lav kantstein som slynger seg på organisk vis gjennom terrenget. Gravplassen på Tiller har ikke et tydelig underordnet vegsystem. Det finnes derimot en kortere skiferbelagt sti ved felt 36.

Sammenheng med kirkebygg

De eldste gravminnene står nærmest kirkebygget. Mellom gravminnene og kirkeveggen løper kun en smal grusvei. Gravplassen mot øst i hellingen mot sør framstår som en trinnvis utvidelse av det eldste anlegget. De grå skiferhellene og de ubehandlede trebenkene utenfor kirken gjør at kirkebygget får en samhörighet med 2016-annleggets grå granittvegger og aluminiumsdetaljer.

Bestandige elementer

Anonym minnelund: Rund naturstein med påsatte bokstaver som danner ordet «fred». Omkranses grov belegningsstein, opparbeidet blomsterbed samt benker i smijern med sete og ryggene i tre.

Belysning, lav: Lave lyktestolper, ca. 50 cm. høye i grålakkert metall. Stolpene står rundt på 2016-anlegget.

Belysning, rektangulær armatur: Grålakkerte lyktestolper med rektangulær armatur langs veien mellom parkeringsplassen og kirken.

Belysning, rund armatur: Grålakkerte lyktestolper med rund armatur.

Benker, park: Parkbenker med sammenhengende sete og ryggene med slanke trespiler. Understell og ben i støpejern.

Benker, Trolla: Svartlakkerte støpejernsbenker med ryggene og sete i umalt tre produsert av Trolla brug.

Benker, ubehandlet tre: Benker med armlener og understell i aluminium samt ryggene og sete i ubehandlet treverk. Benkene er plassert utenfor kirken, samt rundt den nye gravplassen fra 2016.

Brolegging i skiferstein: Skiferbelagt plass av nyere dato rundt kirketrappen.

Gjerde, flettverk: Flettverksgjerde med stålramme omkranser gravplassen i vest.

Gjerde, tre: Rødmalt liggende tregjerde omkranser deler av gravplassen i nord, sør og øst.

Grønnlakkerte søppeldunker: Søppelstasjoner i aluminium med lokk.

Hovedport: Metallport med portstolper i granitt ved parkeringsplassen.

Kompostbakker: Grå og åpne kompostdunker i plast. Et lite estetisk tiltalende innslag på gravplassen.

Liten port: Mindre metallport i flettverksgjerde mot vest.

BESTANDIGE ELEMENTER: Hovedport ved parkeringsplassen.

Lyskastere rundt kirken: Stolper påsatt lysarmaturer til utvendig lyssetting av kirkebygget.

Navnet minnelund: Vegger av buede granittlement påsatt navneplater. Rundt anlegget løper blomsterbed med metallkant og rektangulære, slette belegningsstein. Benkene er utstyrt med tresete, armlener i aluminium og understell av granitt. Det er tre minnelunder på 2016-anlegget.

Trebenk, hvit: Hvitmalte benker i tre langs kirkeveggen.

Trebenk, rød: Brunrøde trebenker plassert rundt på gravplassen.

Vann og kompoststasjon: Kran montert på rødmalt tregjerde rundt vannpost. Kumlokk og dekke av stein.

Vannpost på granittvegg: Kran montert på granittvegg med detaljer i aluminium. Brolagt med belegningsstein. Grålakkerte søppeldunker i aluminium med lokk.

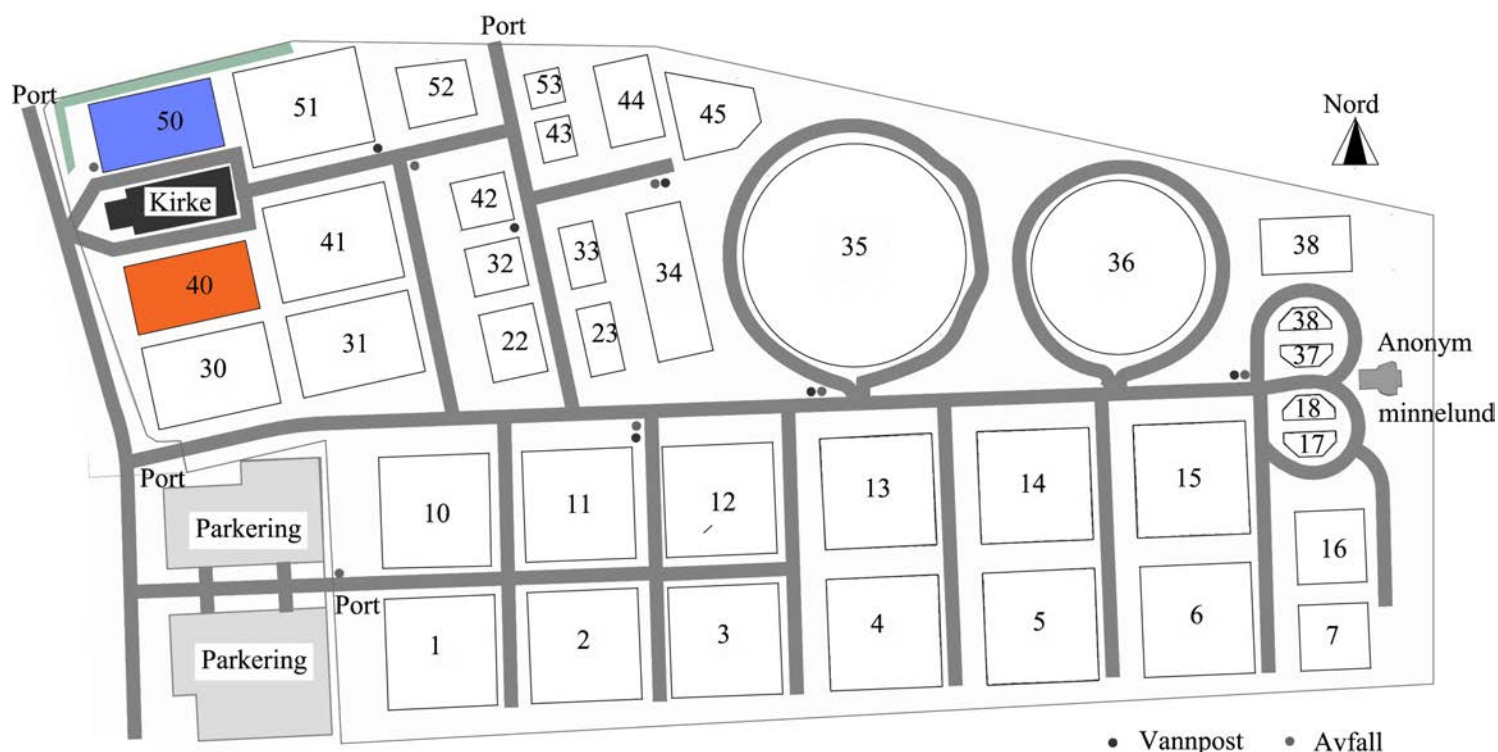
Vannpost, granittsøyle: Kran montert på granittsøyle. Dekke av belegningsstein og kumlokk.

VERNEVERDIG ELEMENT: Hellegang ved felt 51.

BESTANDIG ELEMENT: Navnet minnelund fra 2016.

3.12.3. VERNEVERDIGE ELEMENTER (kart)

■ Trerekke ved kirke

Estetisk verdi, miljøskapende verdi, vegetasjonshistorisk verdi

Flere gamle trær på rekke danner en L-form nord i for kirkebygget. Trærne er stemningsskapende og vitner om gravplassens over 100 år lange historie. De bidra også til å skape en buffer mellom kirken og jordene i nord.

Trolla-benker

Estetisk verdi, identitetsskapende verdi, teknikkhistorisk verdi.

Elegante støpejernsbenker med ryggene og sete i tre produsert hos Trolla Brug i Trondheim kommune.

Gravfelt:

■ Svært sårbart for endringer

Gravfeltet har mange verneverdige gravminner som til sammen danner et helhetlig kulturmiljø.

■ Middels sårbart for endringer

Gravfeltet har enkelte verneverdige gravminner som er viktige for det helhetlige kulturmiljøet på gravplassen.

Se 3.12.4. Vernebestemmelser.

3.12.4. VERNEBESTEMMELSER

§ 1 Gamle løvtrær skal bevares så lenge de ikke er syke eller forårsaker fare. Dette må vurderes av arborist i hvert enkelt tilfelle. I de tilfeller hvor et slikt tre må felles skal det erstattes med et nytt av samme art.

§ 2 Trolla-benker:

Benker fra Trolla brug skal bevares og vedlikeholdes. Disse skal ikke erstattes med nye benker.

§ 3 Gravminner:

Gravminner med verneverdi(er) som står på felt med høy sårbarhet skal bevares med mindre det er særlige grunner til at det ikke lar seg gjøre. I så fall skal sletting være resultat av en grundig vurderingsprosess og sletting skal begrunnes.

Dersom det skal tilføres nye gravminner på felt med høy sårbarhet, skal disse være tilpasset øvrige gravminner på feltet i størrelse, materialvalg, overflatebehandling og utforming. Gjenbruk av eldre gravminner er et godt alternativ på felt med høy sårbarhet.

Gravminner som står på felt med middels sårbarhet skal vurderes før de eventuelt slettes. Gravminner som kan tillegges en eller flere verneverdier skal søkes bevart.

Enkeltgravminner som ikke står på felt med høy eller middels sårbarhet kan være verneverdige. Dersom gravminnet har høy alder, er sjeldent eller på andre måter utmerker seg på gravplassen skal slike gravminner søkes bevart.

3.12.5. VERNEVERDIGE GRAVMINNER

Eksempler på verneverdige gravminner på Tiller gravplass.

- Gravminne står på felt som er svært sårbart for endringer
- Gravminne står på felt som er middels sårbart for endringer

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
14.40.00A.004 ●		1944	Bauta med portrett «Flysoldat. Falt for sitt land i London 30.6.1944. Reist av idrettskamerater»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Sjeldenhet Symbolverdi
14.40.00L.016 / 017 / 018 14.40.00M.016 / 017 / 018 ●		1957	Gravminne med tre svart, polerte steiner med navn og data i gull Barokk-inspirert utforming på toppen Sidesteiner med steinkule på toppen «Lærer»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk
14.40.00K.013 ●		1901	Obelisk på sokkel «Overlærer»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder
14.40.00H.013 / 014 ●		1957	Flat obelisk på sokkel Svart stein, polert	Stilhistorisk Estetisk
14.40.00H.015 / 016 ●		1942	Flat obelisk på sokkel Svart stein, polert	Stilhistorisk Estetisk

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
14.40. ●		1909	Støpejernskors	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
14.40.00K. 015 ●		1909	Høy, smal bauta med avrundet topp Lys grå stein «Reist av Tiller kommune»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder
14.40.00K. 014 ●		1902	Bautalignende gravminne i rød stein med buet hvit plate På sokkel	Stilhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
14.40. ●		1907	Støpejernskors	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
14.40. ●		1906	Støpejernskors	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
14.40.00D. 010 ●		1916	Liten rektangulær stein med buet topp På sokkel Svart stein, polert	Alder

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
14.40.00B. 017 			Bautastein i grovt hugget naturstein	Stilhistorisk
14.40.00A. 017 		1946	Høy, smal bauta med avrundet topp	Stilhistorisk Estetisk
14.50.00J. 009 		1926	Rektangulær stein med buet topp På sokkel Svart stein, polert «Du glemmes ei»	Estetisk Alder
14.50.00K. 007 		1923	Rektangulær stein med buet topp På sokkel Svart stein, polert «Vi sees igjen» «Hustru»	Estetisk Alder
14.50.00M. 013 / 014 / 015 		1933	Obelisk på sokkel Svart stein, polert	Stilhistorisk Estetisk
14.50.00L. 001 / 002 14.50.00M. 001 / 002 		1918	Obelisk på sokkel Svart stein, polert	Stilhistorisk Estetisk Alder

Lademoen kirkegård i 1952. FOTO: Vilhelm Skappel, NTNU Gunnerus.

3.13. LADEMOEN

3.13.1. HISTORIE

Lademoen kirkegård ble etablert i 1902 som gravplass for de østlige bydelene i Trondheim. Kirkegården avløste Eli kirkegård som lå visavis for Lademoen kirke, på tomte som i dag rommer ungdomshuset UFFA, veikrysset mellom Innherredsveien og Stadsingeniør Dahls gate og bensinstasjonen på Rosenborg. Eli kirkegård hadde fungert som gravplass siden 1841, og var i bruk fram til 1940. I dag er det eneste sporet som finnes etter gravplassen tørrmuren som løper parallelt med Innherredsveien. Den lille kirkegården hadde blitt alt for liten for de ekspanderende bydelene i Østbyen. På Rosenborg og Møllenberg ble det oppført to etasjes trehus langs snorrett gater, mens Lademoen ble dominert av små uregelmessig plasserte hus i tre. Men tidlig på 1900-tallet ble trehusene avløst av monumentale bygårder i mur. Murtvangen, som hadde gjort seg gjeldende allerede på 1880-tallet, da Lademoen ble innlemmet i Trondheim by, hadde begynt å sette sine spor. Med de nye bygårdene kom også befolkningsveksten. Befolkningen i området var dominert av folk som levde under fattige kår, mange av dem var arbeidsfolk tilknyttet industrien i nærområdet. Blant annet var det mange som arbeidet ved skipsverftet Trondheim mekaniske verksted på Solsiden.

Kirkegården på Lademoen ble anlagt etter samtidens rådende prinsipper for kirkegårdsanlegg med en framtrekkende ny-barokk parkstruktur. Oversiktskartet fra 1934 viser tydelig hvordan kirkegården er delt inn i regelmessige kvartaler ved hjelp av akser, brede alléer og smale stikkveier. I nord, mot Meråkerbanen, lå de såkalte «fattigfeltene». Disse gravfeltene, som i dag utgjør felt 1 til 5, var avsett for bydelens mindre bemidlede borgere.

Gjennom årene har kirkegården blitt preget av flere utvidelser. I 1954-1956 ble det oppført et gravkapell i tilknytningen til gravplassen. Arkitekten bak kapellet i typisk etterkrigsmodernistisk stil er Knut Bergersen.

Noen år seinere sto han også for utvidelsen av bygningen, da kapellet ble utstyrt med et krematorium. Innvendig er anlegget utsmykket av billedkunstner og Gruppe-5 medlem Ramón Isern, som i 1964 vant førsteplassen i konkurransen om å få sette sitt preg på det nye kapellet.

Gravplassen rommer en krigskirkegård for de sovjetiske krigsfangene som døde i Trondheimsområdet under andre verdenskrig. Krigsfangene levde under tøffe forhold med lite mat og lange arbeidsdager for å bygge infrastruktur for tyskerne. Ikke uventet var det flere av dem som omkom under arbeidet og tyskerne gravla ofte likene i umerkede graver som lå langt fra folk. Blant annet ble flere av krigsfangene gravlagt rundt Falstad utenfor Levanger, Udduvoll bru i Melhus og St. Hanshaugen på Rotvoll. Etter krigen var de norske myndigheten rådvile. Det ble skrevet flere brev og avisinnlegg av folk som mente krigsfangene måtte bli begravet i vigslet jord. Myndighetene på sin side ville ikke ha krigsgraver i nærheten av militære anlegg. Det kan spekuleres i om statens ønske var et tidlig tegn på den kalde krigen som skulle sett sitt preg på verdssamfunnet i etterkrigstiden.

I 1953 ble arbeidet med å flytte de gravlagte krigsfangene satt i gang. De jugoslaviske krigsfangene ble flytte til Moholt, mens de sovjetiske ble gravlagt på Lademoen. I desember 1953 ble etter sigende alle de gravlagte krigsfangene fra tyskernes gravanlegg på St. Hanshaugen flyttet til Lademoen og Moholt. I dag er det 111 krigsgraver på gravplassen.

Under andre verdenskrig oppførte de tyske okkupasjonsmaktene en brakkerigg i nordøstre utkant av gravplassen. Etter krigen ble anlegget tatt i bruk til boliger før det ble jevnet med jorden på 1980/1990-tallet. Lademoen har også Trondheims første navnedde minnelund, åpnet i 2003.

NABOSKAP/ LANDSKAP: Hovedport mot Lademoen.

3.13.2. DAGENS SITUASJON

Naboskap/ landskap

Lademoen gravplass ligger sentralt mellom Lade, Lademoen og Rosendal. I tilknytning til gravplassen ligger Lademoen kapell. Anlegget er synlig fra omkringliggende høydedrag, og utgjør en grønn lunge i et ellers tettbygd byområde. I nord ligger Meråkerbanen som en grense mellom gravplassen og bebyggelsen på Lilleby. Gravplassen bindes sammen med Lademoen kirke ved hjelp av Lademoen kirkeallé som går mellom kirken og gravplassen. Her skapes det direkte forbindelse mellom kirken og gravplassen. I direkte tilknytning til gravplassen ligger den jødiske gravlunden med kapell.

I gravplassens nærområde finnes det flere kulturminner. I sør ligger Saxenborg gård som er kommunalt listeført med verneklasse A og vedtatt hensynssone 13.1 kommuneplanens arealdel. Mot vest grenser gravplassen til boligbebyggelsen på Voldsminde som er kommunalt listeført med verneklasse C og vedtatt hensynssone 12.6 kommuneplanens arealdel. Her ligger flere kommunalt listeførte bygårder. I sørvest ligger hensynssone 12.5 Lilleby. Her ligger Lilleby skole med verneklasse B, samt flere bygårder med verneklasse C.

Rom og akser

Gravplassen oppleves som et stort og åpent anlegg midt i byen. Ytterkantene har noe variert avgrensing mot veier og bebyggelsen rundt. Noen steder er det hekker, andre steder gjerder med porter som rammer inn gravplassen. Den tette vegetasjonen som omkranser gravplassen sørger for at anlegget oppleves som en grønn lunge, avsondret fra det omkringliggende landskapet. Gravfeltene avgrenses av smale grusveier som utgjør en helhetlig og nøye planlagt veistruktur. Gravplassen er rikt beplantet, og mange av grusveiene markeres av alleer. I stor grad er det trær som deler opp gravplassen

og som bidra til å skape avgrensede områder og romfølelse. Noen steder fremstår gravplassen stor og åpen, andre steder er vegetasjonen tett og romdannelsen er tydeligere. Det finnes også spredt plasserte bartrær, tujaer og andre busker som fremstår som noe mer tilfeldige. Noe er sannsynligvis rester etter beplantning på enkeltgraver som har fått lov til å vokse fritt. Rundt felt 33 finnes det fire tettvokste hekker som markerer hjørnene av gravfeltet. Dette er det eneste stedet på gravplassen hvor hekker benyttes for å markere et tydelig skille mellom det aktuelle gravfeltet og omgivelsene.

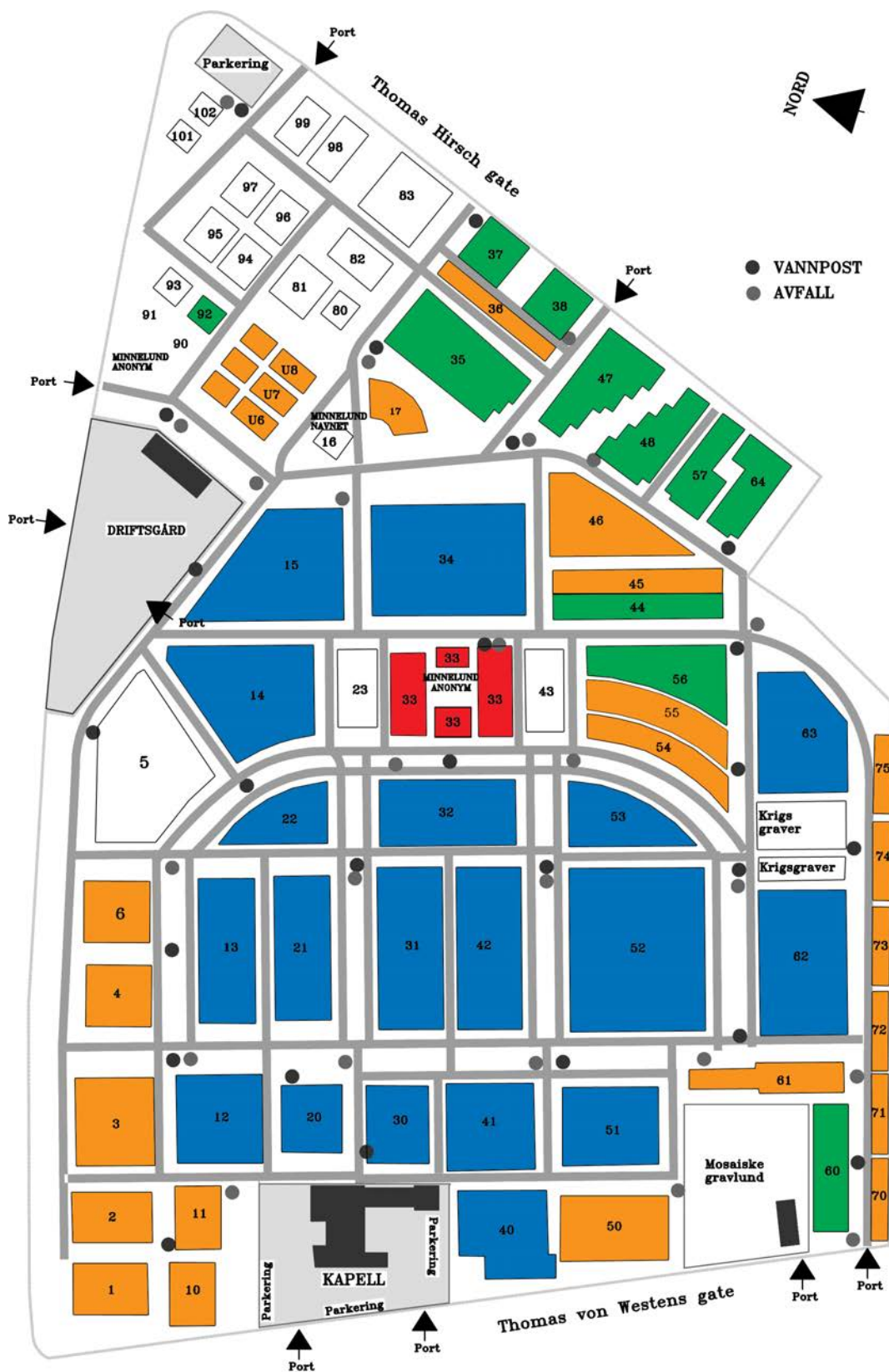
Lademoen kapell er et framtrødende element på gravplassen og den beskjedne kirkebygningen er synlig fra store deler av anlegget. Fra alléen som leder fra sentrum av gravplassen mot vest er kapellet fondmotiv.

Møteplasser

Gravplassen er et populært turområde for lokalbefolkningen i nærmiljøet. Minnelundene og flere sporadisk plasserte benker danner naturlige møteplasser for de besøkende.

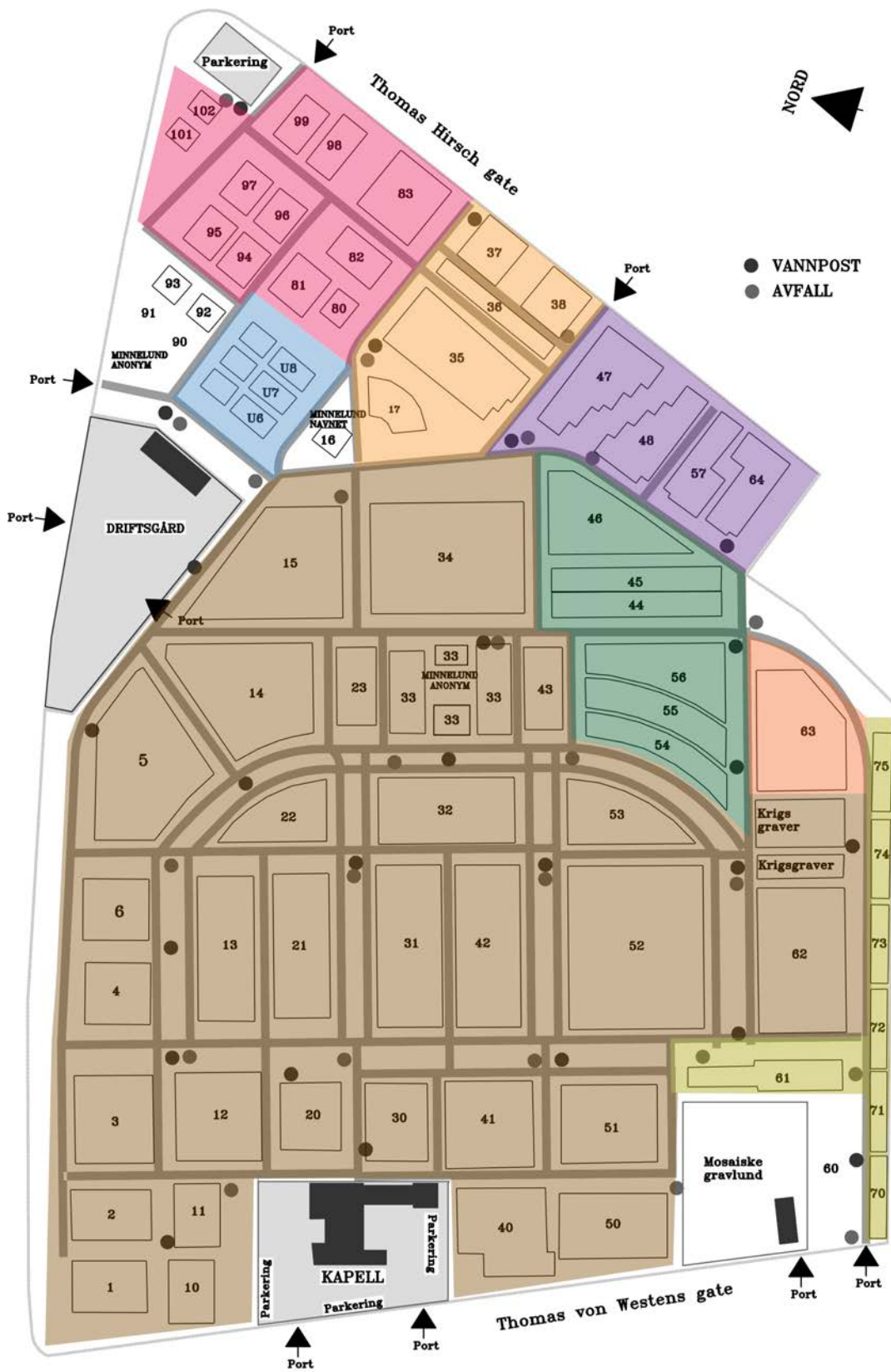
Terreng

Gravplassen har et flatt og åpent terreng.

Gravfeltstruktur (kart)

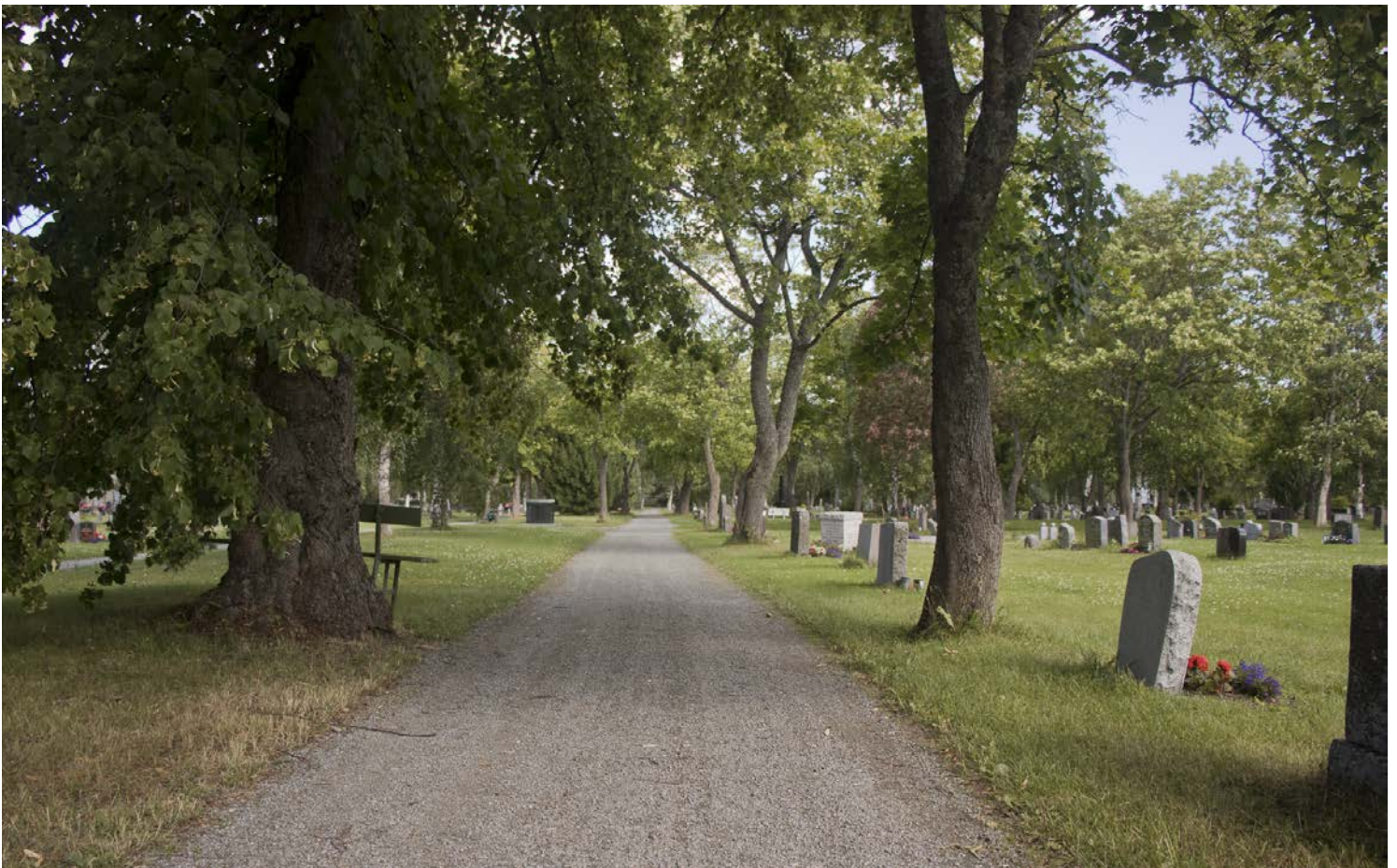
- **Kistegraver:** Gravminner på rekke.
- **Kistegraver:** Gravminner rygg mot rygg.
- **Urnegraver:** Gravminner på rekke.
- **Annet:**
Felt 32-33: Gravminner plassert i klynge med ryggen mot minnelunden.

Gravområder (kart)

Gravfelt opprettet:

 1902	 1975
 1958	 1980
 1960	 1990
 1970	 2004

VEGETASJON: Lange alleer med løvtrær.

Vegetasjon og naturmangfold

Gravplassen ligger som en grønn lunge i et ellers tettbebyggt område, og noe av det første man legger merke til er det mangfoldige fuglelivet. Det er stor variasjon i typen vegetasjon, blant annet rommer området flere gamle trær som må ha stått der siden anlegget var nytt. Langs alleene løper rekker med lind, lønn og bjørketrær. Mellom felt 80 og 81 står to store piletrær, og i tillegg finnes både alm, furu og kirsebær på gravplassen. Gravplassen har en kultivert karakter, men med noe tilfeldig preg. For eksempel har flere småvekster som opprinnelig ble plantet i tilknytning til enkeltgraver fått vokse seg store og blitt en del av vegetasjonen på gravplassen.

Ifølge Norsk ornitologisk forening har det blitt observert gråsisik, gråtrost, kornkråke, stær og fiskemåke på gravplassen. Gråsisik og gråtrost er rødlistet under kategorien «livskraftig» bestand, mens stær, kornkråke og fiskemåke er rødlistet som «nær truet».

Vegsystem

Gravplassen har en tydelig veistruktur som inngår i den ny-barokke parkstrukturen. Østsiden av gravplassen har blitt utvidet, og dermed bryter veistrukturen i denne delen med veinettet i resten av gravplassen. Her er ikke veinettet del av en overordnet struktur, men har en utelukkende praktisk funksjon ved å skille de ulike feltene fra hverandre og sørge for god tilgjengelighet. Alle veiene på gravplassen er like brede, men de doble veiene som fører mot kapellet, samt den buede veien som omkranser den eldste delen av gravplassen og utgjør utkanten av den barokke strukturen oppleves som den overordnede veistrukturen. Veiene er grusbelagt og er temmelig smale.

Sammenheng med kirkebygget:

Gravplassen ligger ikke i direkte tilknytning med Lademoen kirke, men har et kapell som ligger på gravplassen. Likevel knyttes gravplassen og kirken sammen via Lademoen kirkeallé.

Bestandige elementer

Benker, grønne: Benker med grønnmalt metallramme samt sete og ryggene i tre.

Benker, mørkegrønne uten ryggene: Benk med armlener og understell i grønnlakkert aluminium samt sete i umalt tre. Mangler ryggene.

Benker, mørkegrønne: Benker uten armlener med understell i grønnlakkert aluminium samt sete og ryggene i umalt tre. Plassert på dekke av skiferplater.

Benker, Trolla: Grønnlakkerte støpejernsbenker med ryggene og sete i grønnmalt tre produsert av Trolla brug.

Gjerde, flettverk: Flettverksgjerde mot nord.

Gjerde, tre: Liggende malt tregjerde omkranser gravplassen i sør, øst og mot den jødiske gravplassen i vest.

Grønnlakkerte søppeldunker: Søppelstasjoner i aluminium med lokk plassert ved bårhuset og ved porten på sørsiden. Disse er relativt små og lave, noe gjør at de går i ett med omgivelsene og blir et lite fremtredende element på gravplassen.

VEGSYSTEM: De av den opprinnlige ny-barokke parkstrukturen.

Innhegninger: Gjerder av malt treverk.
 Navnet minnelund: Tre bautaer i lys naturstein med plakketter. Toppdekor av naturstein eller bronse. Lave bord av naturstein.

Port: Inngangsport ved kapellet i smijern. Portstolper og mur i betong. Tydelig etterkrigstidspreg.

Sovjetisk krigskirkegård: Minnesmerke formet som bauta med stjerne. Dekke av naturstein. Lave enkeltgravminner plassert på linje.

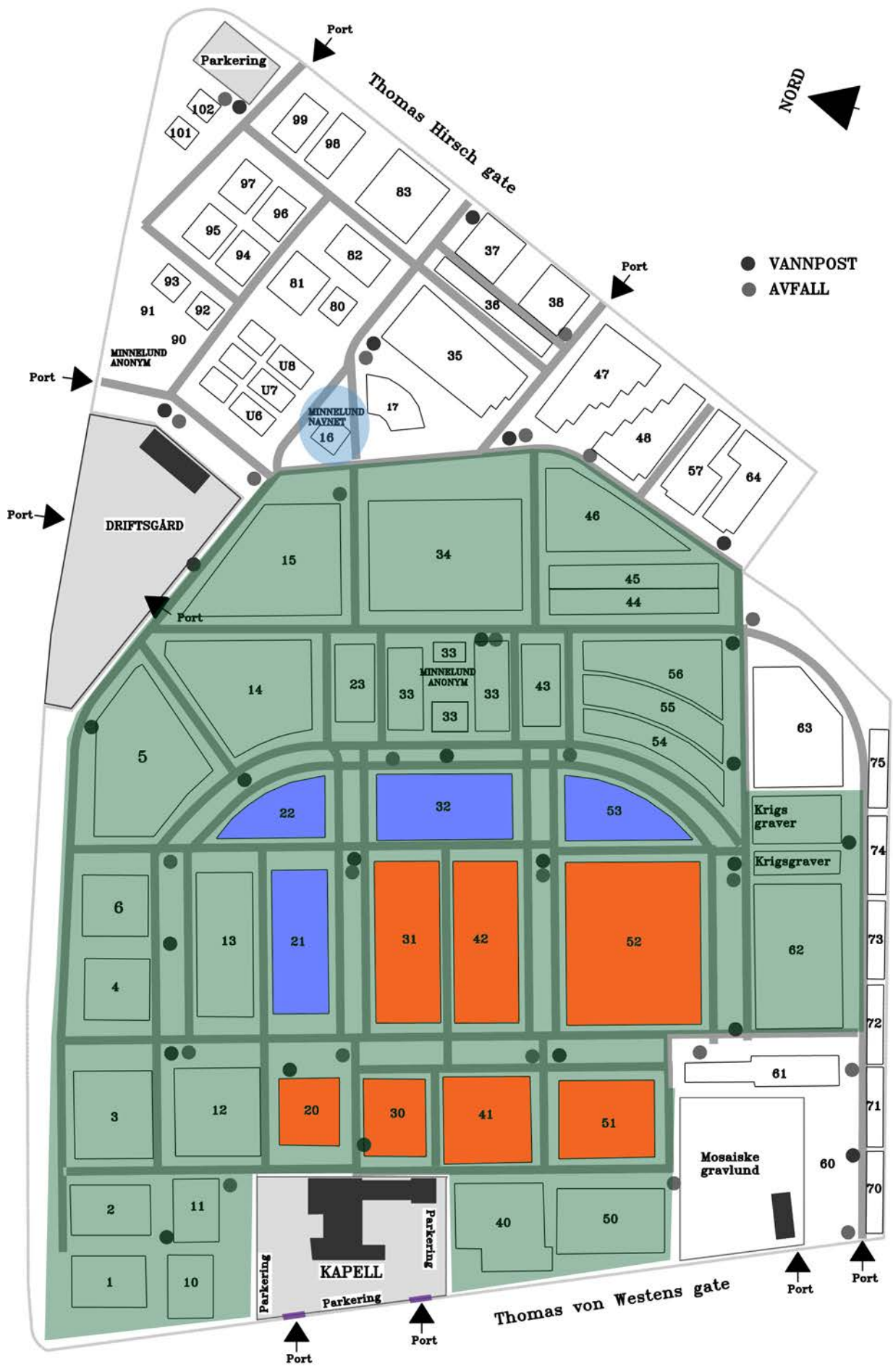
Vannpost, granitt: Kran montert på granittsøyle. Kumlokk og dekke av naturstein.

Vannpost, metall: Kran montert på metallrør.

Vannpost, tre: Plastrør med kran montert på trestolpe plassert ved bårhuset

BESTANDIGE ELEMENTER: Vannpost og grønnlakkerte søppeldunker.

3.13.3. VERNEVERDIGE ELEMENTER (kart)

Parkstruktur

Landskapsarkitekturhistorisk-/stilhistorisk verdi, estetisk verdi, miljøskapende verdi

Den opprinnelige ny-barokke parkstrukturen gir Lademoen gravplass særpreg. Den er en kilde til de landskapsarkitektoniske trendene og prinsippene tidlig på 1900-tallet, samtidig som at den har estetiske kvaliteter og hever opplevelsesverdien.

Beplantning og alleer

Landskapsarkitekturhistorisk-/stilhistorisk verdi, estetisk verdi, miljøskapende verdi, vegetasjonshistorisk verdi

Langs den opprinnelige parkstrukturen løp det alleer av lind og lønn. Noen steder har de opprinnelige trærne blitt fjernet og erstattet med bjørketrær. Verdien av disse trærne både som markører av parkstrukturen og som miljøskapende element er høy. I tillegg er det høy verdi i den øvrige vegetasjonen på gravplassen.

Port og portstolper

Stilhistorisk verdi, estetisk verdi, teknikkhistorisk verdi

Hovedinngangen til gravplassen, ved kapellet, består av rektangulære portstolper i betong samt porter i støpejern. Installasjonen har tydelige stiltrekk fra etterkrigstiden.

Trondheims første navned minnelund

Landskapsarkitekturhistorisk-/stilhistorisk verdi

På felt 16 finnes Trondheims første navned minnelund. Den markerer starten på en helt ny måte å organisere gravlegging på, og har ført til endringer i utforming av gravfelt på andre gravplasser.

Rammegraver i støpejern

Landskapsarkitekturhistorisk-/stilhistorisk verdi, miljøskapende verdi, estetisk verdi, teknikkhistorisk verdi

Rammegraver, både med og uten støpejernsgjerder, var vanlig på 1800-tallet og tidlig på 1900-tallet. Med funksjonalismens inntog på gravplassene ble de betraktet som lite hensiktsmessige samt vanskelige og dyre å vedlikeholde. Rammegravene forteller om industri og produksjon av støpejernsprodukter. I tillegg er de svært dekorative og har en viktig miljøskapende verdi.

Trolla-benker

Estetisk verdi, identitetsskapende verdi, teknikkhistorisk verdi.

Elegante støpejernsbenker med ryggene og sete i tre produsert hos Trolla Brug i Trondheim kommune.

Gravfelt:

Svært sårbart for endringer

Gravfeltet har mange verneverdige gravminner som til sammen danner et helhetlig kulturmiljø.

Middels sårbart for endringer

Gravfeltet har enkelte verneverdige gravminner som er viktige for det helhetlige kulturmiljøet på gravplassen.

Se 3.13.4. Vernebestemmelser.

Gravfelt med gravminner rygg mot rygg

Landskapsarkitekturhistorisk-/stilhistorisk verdi, miljøskapende verdi

Denne gravfeltstrukturen var vanlig før, men med funksjonalismens inntog på gravplassene forsvant denne måten å organisere gravfelt på. Dermed er de feltene hvor slik struktur fortsatt finnes en viktig kilde til kunnskap. I tillegg har rygg mot rygg-feltene et særegent uttrykk. Her blir mye luft mellom rekene med gravminner og feltene fremstår åpne. Se *Gravfeltstruktur (kart)*.

VERNEVERDIGE ELEMENTER: Trondheims første navned minnelund åpnet i 2003.

VERNEVERDIGE ELEMENTER: Gravminner plassert rygg mot rygg og vakre rammegraver.

3.13.4. VERNEBESTEMMELSER

§ 1 Gamle løvtrær skal bevares så lenge de ikke er syke eller forårsaker fare. Dette må vurderes av arborist i hvert enkelt tilfelle. I de tilfeller hvor et slikt tre må felles skal det erstattes med et nytt av samme art.

§ 2 Rammegraver:

I den grad det er mulig skal gravsteder med støpejernsgjerder bevares og vedlikeholdes. Dette gjelder også dersom gravminnet ikke er verneverdig.

§ 3 Rygg mot rygg:

På felt der gravminner er plassert rygg mot rygg skal denne strukturen opprettholdes. Dette gjelder også for nye gravminner på de aktuelle gravfeltene.

§ 4 Trolla-benker:

Benker fra Trolla brug skal bevares og vedlikeholdes. Disse skal ikke erstattes med nye benker.

§ 5 Navnet minnelund:

Den navnete minnelunden skal bevares og opprettholdes.

§ 6 Gravminner:

Gravminner med verneverdi(er) som står på felt med høy sårbarhet skal bevares med mindre det er særlige grunner til at det ikke lar seg gjøre. I så fall skal sletting være resultat av en grundig vurderingsprosess og sletting skal begrunnes.

Dersom det skal tilføres nye gravminner på felt med høy sårbarhet, skal disse være tilpasset øvrige gravminner på feltet i størrelse, materialvalg, overflatebehandling og utforming. Gjenbruk av eldre gravminner er et godt alternativ på felt med høy sårbarhet.

Gravminner som står på felt med middels sårbarhet skal vurderes før de eventuelt slettes. Gravminner som kan tillegges en eller flere verneverdier skal søkes bevart.

Enkeltgravminner som ikke står på felt med høy eller middels sårbarhet kan være verneverdige. Dersom gravminnet har høy alder, er sjeldent eller på andre måter utmerker seg på gravplassen skal slike gravminner søkes bevart.

3.13.5. VERNEVERDIGE GRAVMINNER

Eksempler på verneverdige gravminner på Lademoen gravplass.

- Gravminne står på felt som er svært sårbart for endringer
- Gravminne står på felt som er middels sårbart for endringer

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
08.03.		1933	Enkelt støpejernskors uten ornamentikk Ikke observert tilsvarende i Trondheim	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Sjeldenhet
08.04K.00J.032		1915	Grålig stein med svart navneplate som går over i et kors på toppen av gravminnet «Fru»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
08.05.00E.049M		1949	Liten, enkelt stein med ornamentikk i kobber Ikke observert tilsvarende i Trondheim «Son»	Teknikkhistorisk Estetisk Sjeldenhet
08.13.00C.021		1915	Smalt gravminne, avrundet topp med spiss Hvit stein	Teknikkhistorisk Estetisk Alder
08.13.00D.013 / 014 / 032 / 033		1944	Gravminne i betong med svart glassplate, bokstaver i gull Stilisert tempelform	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Sjeldenhet

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
08.14.00K. 020 / 021 / 022		1946	Trapesformet gravminne med kors Lys grå stein Rammegrav med støpejernsgjerde Grus på bakken «Tømrermester»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Identitetsskapende Sjeldenhet
08.14.00G. 004		1922	Bauta med portrett i kobber Politiker og fagforeningsmann, pioner i arbeiderbevegelsen i Trondheim. Initiativtaker til det første sosialdemokratiske ungdomslaget i Trondheim, stiftet i 1902.	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Personalhistorisk Alder Identitetsskapende
08.14.00F. 001 / 002 / 046		1922	Flat obelisk på sokkel Grå stein Rammegrav med støpejernsgjerde Grus på bakken	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende Sjeldenhet
08.15.00C. 022 / 023 / 066 / 067		1926	Smalt gravminne, avrundet topp med spiss, på sokkel med nisje til sølvkrans Hvit stein «Direktør» «Kjære lille» «Vår kjære mor» «Vår kjære solstråle» «Vår kjære søster» «Vår kjære mor» «Vår kjære far» «Her er de gjemt men ikke glemt. Gud velsigne deres minne» Sølvkrans har blitt fjernet	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende
08.15.00C. 017			Bauta med uthugget krans Grå stein «Kirketjener»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk
08.15.00C. 020 / 021 / 064 / 065		1926	Tempelformet gravminne Nisje for urne eller liknende, denne er borte Grå stein	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
08.15.00A. 002		1924	Rektangulær, stående stein Svart stein «Kaiarbeider» «Hustru» «Elektriker»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Alder Identitetsskapende
08.15.00A. 029		1923	Rammegrav med støpejernsgjerde Steinheller på bakken To gravminner i stein «Minde over Dampskibsfører» Banner med maritimt uttrykk	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende
08.20.00E. 001 / 002 		1905	Rammegrav med støpejernsgjerde Obelisk på sokkel Svart stein	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende
08.20.00E. 003 / 004 / 024 / 025 		1906	Rammegrav med støpejernsgjerde Grus på bakken Nyere gravminne, svart stein	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende
08.21. 		1941	Avrundet stein med råkopp-imitasjon på baksiden Hvit stein Patinert	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk
08.21.00D. 018 / 019 / 037 / 038 		1917	Stor obelisk på sokkel Svart stein	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
08.21.00C. 032 / 033 		1916	Lite, tempelformet gravminne med dekorative elementer i gavlfeltet Hvit stein «Maskinmester v/ Agdenes befestninger» «Hustru»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
08.22.00B. 047 / 048 		1952	Liten rektangulær stein med buet topp på sokkel Svart stein «Kaiarbeider»	Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Identitetsskapende
08.23.00D. 014		1922	Høyt og smalt tempelformet gravminne med nisje til urne eller liknende, denne er borte Grå stein «Pianistinde»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder
08.30.00E. 020 / 021 / 041 / 042 		1936	Rammegrav med støpejernsgjerde Grus på bakken Stort rektangulært gravminne med to høye, smale steiner med kors på hver side «Grosserer» «Salgssjef» «Disponent»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk
08.30.00E. 031 		1908	Rammegrav med lav steinkant Grus på bakken Gravminne i stein med to svarte navneplater innfelt Kors i metall i forkant «D/S fører»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende
08.30.00E. 028 			Obelisk på sokkel Grå stein Patinert	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
08.30. ●		1905	Brutt søyle med ornamenter på sokkel Hvit stein «Lensmand»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
08.30.00E. 009 / 010 ●		1932	Rammegrav med støpejernsgitter Grus på bakken Nyere gravminne, gråsvart stein, buet på toppen	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk
08.30.00C. 027 ●		1929	Rammegrav med støpejernsgjerde Grus på bakken Grovt hugget gravminne med svart navneplate innfelt	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder
08.30.00C. 006 / 007 ●		1928	Rammegrav med støpejernsgjerde Grus på bakken Gravminne med buet topp Lys grå stein	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder
08.30.00A. 006 / 007 ●		1903	Flat obelisk på sokkel Svart polert stein «Sogneprest» «Hustru» «Kvinder af Baklandets Menighed reiste dette Mindemerke»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Identitetsskapende
08.30.00B. 003 ●		1904	Flat obelisk på sokkel Svart stein	Stilhistorisk Estetisk Alder

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
08.30.00A. 002 		1930	Rammegrav med støpejernsgjerde, nedsenket slik at den ligger under terrenget rundt Grus på bakken Steinplate, liggende	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk
08.30.00E. 003 / 004 		1907	To liggende steinplater, nesten uleselige Patinert Har delvis sunket ned i bakken	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder
08.30.00E. 015 / 016 / 036 		1907	Liten obelisk på sokkel Svart polert stein, patinert	Stilhistorisk Estetisk Alder
08.31.00G. 001 / 003 / 004 / 005 / 024 / 025 		1918	Engel på sokkel Hvit stein	Teknikkhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
08.31.00J. 006 / 007 / 008 / 026 / 027 		1942	Rammegrav med støpejernsgjerde Tempelformet gravminne uten gavl Grå stein med svarte navneplater	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk
08.32.00C. 041 / 042 / 085 / 086 		1921	Tempelformet gravminne med buet gavlfelt Nisje til urne eller lignende, denne er borte	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
08.32.00C. 008 / 009 / 052 / 053 ●		1931	Rammegrav med støpejernsgjerde Grus og steinheller på bakken Gravminne med buet topp Grå stein	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk
08.32.00C. 048 / 049 ●		1924	Rammegrav med støpejernsgjerde, malt i hvitt/sølv med små kors Buet gravminne med to smale sidesteiner med kors	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder
08.32.00C. 001 / 002 / 003 ●		1923	Stor rammegrav med lavt støpejernsgjerde Steinheller på bakken, flere av hellene er byttet ut med gravminner utformet som steinheller Stående gravminne i tre deler, et i midten med en barokk bue, sidesteinene med kuttete hjørner	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder
08.32.00A. 012 / 013 / 014 / 015 / 016 / 058 ●		1925	Stor rammegrav med støpejernsgjerde Steinheller på bakken Enkelt gravminne i tre deler, steinen i midten med buet topp, de to sidesteinene flate	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder
08.40.00F. 011		1936	Gravminne i betong Svart glassplate med navn og data	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Sjeldenhet
08.41.00C. 001 / 002 / 003 / 004 / 030 ●		1910	Søyle på sokkel, står på et lite steinplatå Kobberrelieffer på hver side av sokkelen Utsmykning på toppen har knekt av Dyre Halses familiegrav	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
08.41.00E. 024 		1909	Stor, grovt, hugget stein med nisje for navneplate På sokkel «Overlærer»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
08.41.00C. 053 		1947	Rammegrav med lav steinkant Grus på bakken Gravminne består av to svarte, glatte steiner med hvit inskripsjon, tre grovere, smalere steiner mellom og på yttersidene	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Sjeldenhet
08.41.00C. 055 / 056 		1938	Rammegrav med lav steinkant Grus og steinheller på bakken Rektangulært gravminne i lys grå stein	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk
08.41.00E. 019 / 020 / 047 		1950	Rammegrav med støpejernsgjerde, sølvlakkert Grus på bakken To gravminner, et eldre bak (stilisert tempelform) og et nyere foran (rektangulært)	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk
08.41.00D. 038 / 039 / 040 		1904	Rammegrav med støpejernsgjerde Grus på bakken Gravminne med buet topp og to smale sidesteiner med kors Svart og grå stein	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk
08.41.00E. 003 / 004 / 005 / 032 		1912	Rammegrav med støpejernsgjerde Grus på bakken Obelisk på sokkel Mørk grå stein	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
08.41.00B. 031 / 032 		1910	Rammegrav med støpejernsgjerde Grus på bakken Gravminne med tre navneplater, den i midten høyere enn de andre og med bue	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder
08.41.00B. 012 		1953	Rammegrav med lavt støpejernsgjerde Steinheller på bakken Rektangulært gravminne	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk
08.41.00B. 027 / 028 / 055 		1909	Obelisk på sokkel Kors hugget inn på hver side Mørk grå stein	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder
08.42.00G. 007 / 009 		1943	Rammegrav i rødlig stein og kjettinger Fem gravminner, bauta med portrett i midten (krigsminne) «Falt i Norges frihetskamp 1940 -1945 Reist av ungdoms og arbeidskamerater»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Symbolverdi
08.43. 		1936	Bauta i grå naturstein Bakkant som om det har vært en rammegrav Liggende gravminne i front «Amtsskulelærer»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk
08.51.00C. 031 / 033 / 034 		1884 / 1911	Graven til Sophus Weidemann, bestyrer for Fabrikken ved Nidelven (senere TMV), kjøpte Rosenberg gård i 1885, beholdt gården, men stykket opp resten av området til boligtomter. Her vokste arbeiderbydelen Rosenberg frem.	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Personalhistorisk Estetisk Alder

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
08.51.00D. 008 / 009 		1915	Smalt, høyt gravminne med kors Liggende steinplate i forkant «Bakermester»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
08.51.00D. 002 		1956	Gravminne i betong Liggende kvinnefigur i kobber Svart navneplate	Teknikkhistorisk Estetisk Sjeldenhet
08.52.00A. 029 		1921	Kube i stein med liten ramme rundt «Forretningsfører»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
08.52.00F. 044 		1949	Rammegrav med støpejernsgjerde Steinheller på bakken Buet gravminne med to smale sidesteiner	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk
08.52.00F. 054 / 055 		1938	To gravminner: Et stående med liten steinramme foran En liggende, hvit steinplate på stativ i støpejern	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Sjeldenhet
08.52.00G. 062 		1928	To gravminner: Stående, buet, hvit stein med kors Liggende, hvit steinplate	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
08.52.00G. 064 		1927	Rosa, buet stein med hvit navneplate «Politikonstabel»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
08.53.00A. 010 		1937	Gravminne i brun stein med nisje Sølvkrans og sølvkors bak glass	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
08.62.00E. 031 / 032 / 063 / 064		1939	Rammegrav i stein med kuler og kjettinger Buet gravminne i svart, polert stein	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk
08.62.00C. 063 / 064		1941	Rektangulær stein med kors som gradvis «vokser» ut av steinen	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
08.62.00B. 019		1940	«Minne over soldat Ludvik Ottar Harsvik. Falt i kampen for vårt fedreland i Verdal 21-4-1940»	Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet Symbolverdi
08.62.00B. 059 / 060		1941	Rammegrav med støpejernsgjerde Grus på bakken Tre gravminner på rekke fra ulike perioder	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk

Stavne kirkegård med Stavne gård i forgrunnen år 1949. FOTO: Vilhelm Skappel, NTNU Gunnerus.

3.14. STAVNE

3.14.1. HISTORIE

Stavne gravplass ble anlagt i 1916 for å avløse Ilen kirkegård. I tilknytning til gravplassen ble det oppført et kapell i tre, signert arkitekten August Albertsen. Gravplassen ble lagt på jordene til gården Stavne øvre – et gård-sanlegg som ble kjøpt av Trondheim kommune og brukt som skolehjem for såkalte vanskelige gutter. Forholdene på skolehjemmet ble i løpet av 1980-årene gjenstand for kraftig kritikk, noe som førte til at skolen ble lagt ned i 1986. I dag rommer gården et bo- og aktivitetstilbud for voksne med nedsatt funksjonsevne.

Under andre verdenskrig brukte de tyske okkupasjonsmaktene deler av Stavne øvre som fangeleir for russiske krigsfanger. Tyskerne begynte også å anlegge jernbane fra Stavne til Leangen, slik at togtrafikken nordover skulle slippe den utsatte traseen via sentralstasjonen på Bratøra. Dette har ført til at gården og gravplassen ligger som en liten øy, omgitt av jernbanespor på alle kanter, med Dovrebanen i vest og Stavne-Leangenbanen i øst.

Etter den andre verdenskrig ble det anlagt en britisk krigskirkegård på Stavne. Tyskerne hadde under krigen gravlagt 1100 av sine egne fallende på området, men da krigen tok slutt ble disse gravene flyttet til Havstein krigskirkegård. På Stavne ble det i stedet anlagt en britisk krigskirkegård med 115 gravlagte soldater. Brorparten av disse hadde tjenestegjort for det britiske flyvåpenet RAF.

I perioden fra 1945 til 1946 ble Stavne siste hvilested for flere av de tvangsevakuerte fra Finnmark og Nord-Troms. I 1944 hadde Hitler gitt tyske styrker ordre om å brenne all bebyggelse i området. De 70 000 beboerne skulle tvangsevakueres og den brente jords taktikk skulle sette en stopper for russernes frammarsj inn mot Norge.

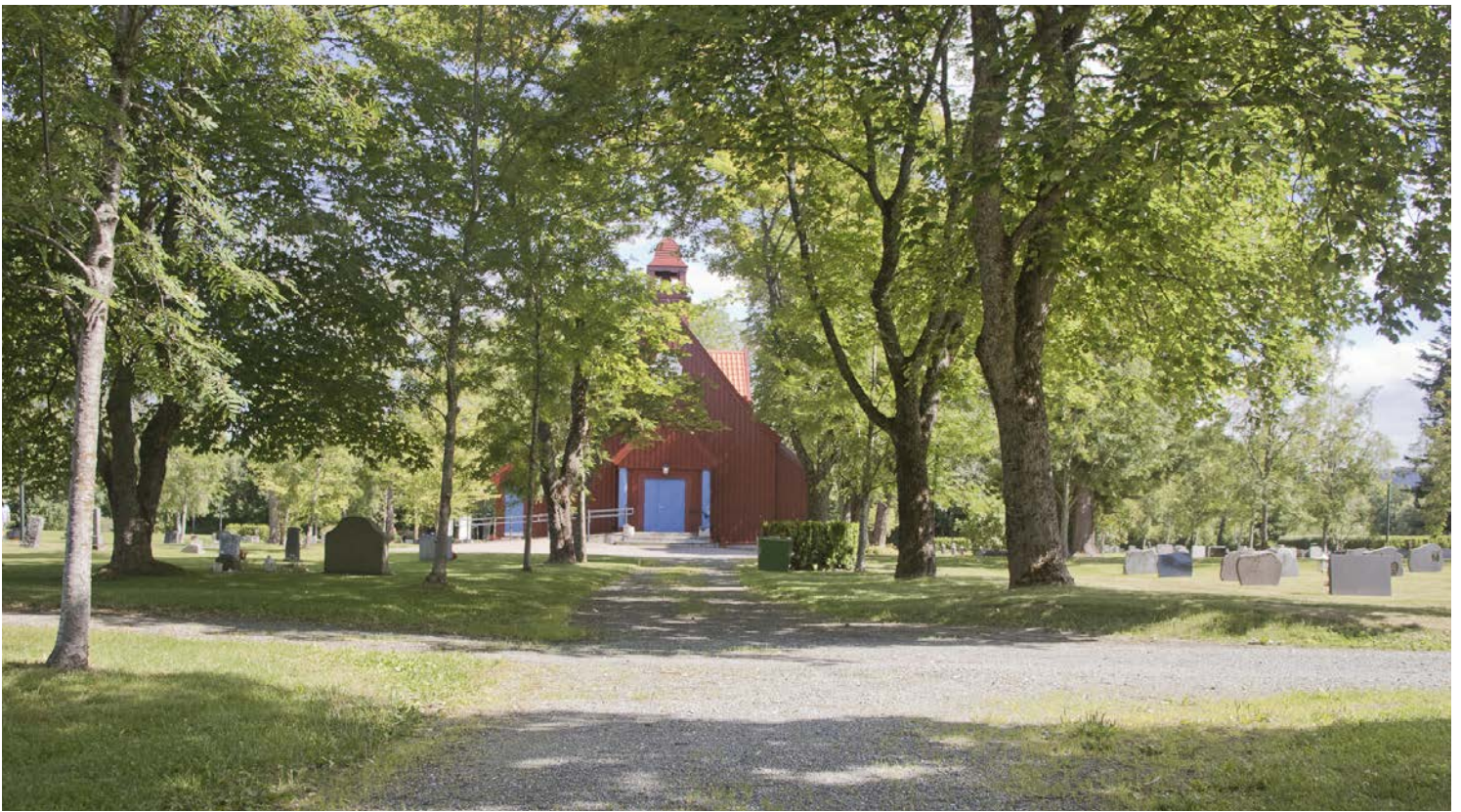
De evakuerte ble stuet inn på overfylte båter, men flere av dem overlevde aldri den strabasjose reisen. Av de 20 000 personene som kom i transitt i Trondheim, fikk 28 Stavne som siste hvilested. Her ble de tvangsevakuerte lagt i umerkete graver og de avdøde familiemedlemmer fikk ingen informasjon om hvor deres nærmeste var blitt av. Først i 2015 bestemte politikerne i Trondheim at det skulle oppføres et minnesmerke over de avdøde. To år seinere ble «En stein for å minnes» innviet på Stavne gravplassen. Det samisk/kvenske minnestedet som består av steiner fra 12 kommuner i Nord-Troms og Finnmark er signert kunstner Sissel M. Bergh.

3.14.2. DAGENS SITUASJON

Naboskap/ landskap

Stavne gravplass ble anlagt i 1916 i tilknytning til kapellet med samme navn. Anlegget ligger på en flate omgitt av jernbanespor på alle kanter. I vest ligger Dovrebanen, mens resten av anlegget rammes inn av den lite trafikkerte Stavne-Leangenbanen. I vest ligger Stavnevegen og Riksvei 706 mellom Kroppan og Rotvoll. På andre siden av riksvegen åpner det seg et område med tett villabebyggelse som ligger i bakken oppover mot Byåsen. Sør for gravplassen ligger bygningsmassen Stavne gård, mens St. Olavs sykehus, Marienborg jernbanestasjon og jernbanens verkstedhall befinner seg i vest. Mot øst skråner terrenget bratt nedover mot Nidelven, som bukker seg gjennom bylandskapet.

Gravplassen er ikke en fremtredende del av landskapet der den ligger bortgjemt bak tett vegetasjon. De store trærne som omkranser anlegget, kan ses fra nærområdet rundt Stavne. Gravplassen framstår som en del av en

ROM OG AKSER: Kapellet ligger i sentrum av gravplassen.

forlengelse av Regnbueparken og resten av den grønne lungen mellom riksvei 706 og Nidelven. Det er lite innsyn til gravplassen fra landskapet omkring.

Nærområdet rundt gravplassen rommer flere kulturminner. I sør ligger en automatisk fredet gravhaug datert tilbake til jernalderen. Bygningsmassen på Stavne gård er kommunalt listeført med verneklasse C. Også i vest finnes flere kommunalt listeførte enkeltbygninger med verneklasse C. Mot nordvest ligger boligområdet Marienlyst som er hensynssone 15.4 i kommuneplanens arealdel. Stavne kapell er kommunalt listeført med verneklasse B, mens krigskirkegården er fredet på ubestemt tid.

Rom og akser

Førsteintrykket av gravplassen er at den er en skjernet, men åpen plass. Denne følelsen understrekes av de lange, rette veistrekningene og den tette vegetasjonen rundt anlegget. Mot vest er det enkelte «hull» i vegetasjonen, noe som gjør at det besøkende har utsyn til Dovrebanen og bebyggelsen langs Stavnevegen og opp mot Byåsen. I sør er det utsyn mot Stavne gård. Kapellet er plassert i sentrum av gravplassen og fra flere av veiene leder siktlinjene inn mot den beskjedne trebygningen. Fra den diagonale grusveien i nord ses forsiden av kapellet tydelig i enden av veien, mens grusveien i fra vest har kapellets hovedinngang som fondmotiv. Driftsgården med sine blå skipscontainere er et framtrædende element øst på gravplassen. Det smått provisoriske anlegget har ingen estetiske kvaliteter.

Tre porter i sør leder inn til gravplassen. Anlegget er adskilt fra det omkringliggende landskapet ved hjelp av

gjerder og vegetasjon. Mot sør og øst løper et liggende tregjerde malt i brunt, mens det langs østsiden går et forfallent flettverksgjerde. Flere steder er velpleide hekker brukt i kombinasjon med gjerder. Utenfor gravplassen i nord, øst og vest løper rekker med trær og tett vegetasjon. Trærne sørger for å skjerme gravplassen fra de omkringliggende omgivelsene og skaper med det en buffer mot jernbanelinjene. Spesielt mot Nidelven i øst er vegetasjonen tett og ugjennomtrengelig. Mot parkeringsplassen i sør er trær plassert enkeltvis langs gjerde og hekken, noe som gi utsyn til Stavne gård.

Trær fungerer som romdeler mellom de ulike gravområdene. Trærne som er plassert i rekker langs veiene skiller de ulike feltene fra hverandre. Mange av dem danner alleer. En av alleene løper fra vest mot kapellets hovedinngang, mens en annen går nord for kapellet i utkanten av krigskirkegården. Den mest framtrædende alleen er lagt fra kapellet opp mot nord. Her er flere av trærne ennå svært små. Enkelte steder fungerer også spredt plasserte trær som romdelere, eksempelvis mellom gravfelt 22 og felt 34. Til tross for at det ligger flere hekker i utkanten av gravplassen er hekker kun tidvis brukt som romdeler mellom gravområdene. Det er derimot plantet hekker rundt flere av de kombinerte vann og søppelstasjonene, slik at disse glir bedre inn i omgivelsene. I nord er det plantet vegetasjon bak benkene, noe som skaper intime rom.

Terreng

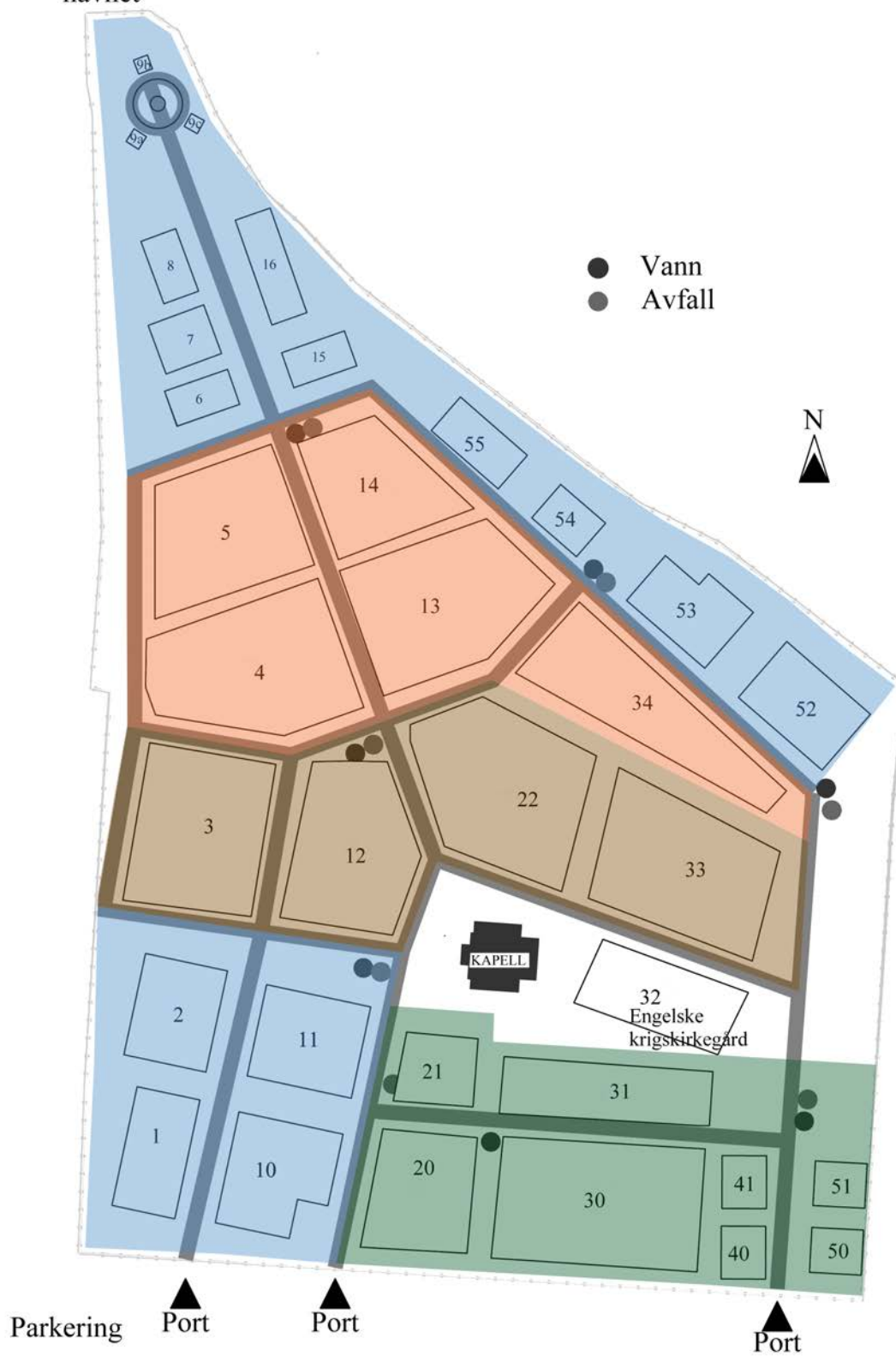
Gravplassen har et flatt terreng, der kapellet ligger på samme nivå i terrenget som resten av anlegget.

Gravfeltstruktur (kart)

- Kistegraver: Gravminner på rekke.
- Kistegraver: Gravminner rygg mot rygg.
- Urnegraver: Gravminner på rekke.

Minnelund
navnet

Gravområder (kart)

Gravfelt opprettet:

1916

1930

1960

2000

VEGETASJON: En allé med ask, bjørk og rogn er lagt løper langs krigskirkegården i nord.

Vegetasjon og naturmangfold

Gravplassen er rik på vegetasjon. Her er det bjørk, gran, alm, ask, furu, lønn og rognetrær plassert enkeltvis eller i alléer. En rogneallé løper fra kapellet mot nord, mens en allé med ask, bjørk og rogn er lagt løper langs krigskirkegården i nord. Bak gjerdet, utenfor gravplassen, ligger et belte med flere storvokste trær. Det finnes også hekker og småbusker på gravplassen. I øst løper en tett hekk mot parkeringsplassen, mens flere søppelstasjoner og vannposter er gjerdet inn av småhekker. Rundt minnelunden i nord er det flere opparbeidete bedd. Monumentet over tvangsevakuerte fra Finnmark og Nord-Troms består av flere typer lav og blomster.

Vegsystemer

Gravplassen er bygd opp av et symmetrisk vegsystem med lange, rette veistrekninger. Nord for kapellet er veiene lagt i en Y-form. Det overordnede vegsystemet består av grusveier i kjørebredde uten kantstein. Foran kapellet avløses grusdekket av brunrøde belegningsstein. Det finnes ikke noe underordnet vegsystem på gravplassen.

Sammenheng med kirkebygg

Kapellet er sentralt plassert på gravplassen og området er knutepunkt der flere av veiene møtes. Bygningen er delvis avgrenset fra resten av anlegget ved hjelp av veier og plasser. Mot øst bindes kirkebygningen og krigskirkegården sammen ved hjelp av en liten hellelagt plass. I sørøst grenser gressplenen mot gravfelt 21 og 31 til kapellet.

BESTANDIG ELEMENT: Minnesmerket er også et verneverdig element.

BESTANDIG ELEMENT: Navnet minnelund nord på gravplassen.

Bestandige elementer

Belysning: Grønnlakkerte lyktestolper i aluminium med kjegleformet armatur.

Benker: Benker med armlener og understell i grålakkert aluminium samt sete og ryggene i umalt tre. Dekke av grus.

Benker: Benker med slanke armlener og understell i grønnlakkert aluminium samt sete og ryggene i tre.

Gjerde, flettverk: Rustent flettverksgjerde omkranser deler av gravplassen i øst.

Gjerde, tre: Liggende tregjerde malt i brunt omkranser gravplassen.

Kompostdunker: Nette, åpne dunker i grønmalt glassfiber med håndtak.

Krigskirkegård: Britisk krigskirkegård med hvite steinstøtter plassert på linje. Bed for hver grav. Dekke av grus. Monumentalt hvitt steinkors i øst. Krigskirkegården ligger øst for kapellet.

Minnesmerke: Monument over tvangsevakuerte fra Finnmark og Nord-Troms nord på gravplassen. Naturstein i ulike farger og fasonger omgitt av lav og blomster.

Navnet minnelund: Minnelund bestående av folierte glassplater montert på skjellet av grålakkert metall. Sitteplasser med sete i tre. Omkranset av blomsterbed. Dekke av singel.

Portstolper: Murte stolper i grå stein ved port mot sør.

Sandboks: Grønn sandboks i glassfiber ved kapellet.

Vannpost: Kran montert på granittsøyle. Kumlokk og dekke av belegningsstein.

BESTANDIG ELEMENT: Grønnlakkert benk.

Minnelund navnet

3.14.3. VERNEVERDIGE ELEMENTER (kart)

Alleer

*Vegetasjonshistorisk verdi, miljøskapende verdi
Nordover fra kapellet løper en allé med rognetrær.*

To alleer løper fra kapellet. Den ene ender ved den navnete minnelunden. Den andre løper mot gjerde ved Dovrebanen i vest. Begge alleene bidrar til å øke gravplassens opplevelsesverdi.

Minnesmerke

Symbolverdi, miljøskapende verdi.

Monumentet over personer som ble tvangsevakuerte fra Finnmark og Nord-Troms til Trondheim ligger nord på gravplassen. Av de 20 000 menneskene som kom i transitt i Trondheim, fikk 28 Stavne som siste hvilested. Her ble de tvangsevakuerte lagt i umerkede graver og de avdøde familiemedlemmer fikk ingen informasjon om hvor deres nærmeste var blitt av. Først i 2015 ble det bestemt at det skulle reises et minnesmerke. Minnesmerke består av ulike typer naturstein og frodig vegetasjon.

Rammegraver i støpejern

Landskapsarkitekturhistorisk-/stilhistorisk verdi, miljøskapende verdi, estetisk verdi, teknikkhistorisk verdi

Rammegraver, både med og uten støpejernsgjerder, var vanlig på 1800-tallet og tidlig på 1900-tallet. Med funksjonalismens inntog på gravplassene ble de betraktet som lite hensiktsmessige samt vanskelige og dyre å vedlikeholde. Rammegravene forteller om industri og produksjon av støpejernsprodukter. I tillegg er de svært dekorative og har en viktig miljøskapende verdi.

Gravfelt:

Svært sårbart for endringer

Gravfeltet har mange verneverdige gravminner som til sammen danner et helhetlig kulturmiljø.

Middels sårbart for endringer

Gravfeltet har enkelte verneverdige gravminner som er viktige for det helhetlige kulturmiljøet på gravplassen.

Se 3.14.4. Vernebestemmelser.

Gravfelt med gravminner rygg mot rygg

Landskapsarkitekturhistorisk-/stilhistorisk verdi, miljøskapende verdi

Denne gravfeltstrukturen var vanlig før, men med funksjonalismens inntog på gravplassene forsvant denne måten å organisere gravfelt på. Dermed er de feltene hvor slik struktur fortsatt finnes en viktig kilde til kunnskap. I tillegg har rygg mot rygg-feltene et særegent uttrykk. Her blir mye luft mellom rekene med gravminner og felten fremstår åpne.
Se Gravfeltstruktur (kart).

3.14.4. VERNEBESTEMMELSER

§ 1 Alleen fra kapellet og frem til navnet minnelund, samt alleen langs felt 3 og 12, skal bevares og opprettholdes.

§ 2 Gamle løvtrær skal bevares så lenge de ikke er syke eller forårsaker fare. Dette må vurderes av arborist i hvert enkelt tilfelle. I de tilfeller hvor et slikt tre må felles skal det erstattes med et nytt av samme art.

§ 3 Minnesmerke over tvangsevakuerte fra Finnmark og Nord-Troms under andre verdenskrig skal bevares og vedlikeholdes.

§ 3 Rygg mot rygg:

På felt der gravminner er plassert rygg mot rygg skal denne strukturen opprettholdes. Dette gjelder også for nye gravminner på de aktuelle gravfeltene.

§ 4 Rammegraver:

I den grad det er mulig skal gravsteder med støpejernsgjerder bevares og vedlikeholdes. Dette gjelder også dersom gravminnet ikke er verneverdig.

§ 5 Gravminner:

Gravminner med verneverdi(er) som står på felt med høy sårbarhet skal bevares med mindre det er særlige grunner til at det ikke lar seg gjøre. I så fall skal sletting være resultat av en grundig vurderingsprosess og sletting skal begrunnes.

Dersom det skal tilføres nye gravminner på felt med høy sårbarhet, skal disse være tilpasset øvrige gravminner på feltet i størrelse, materialvalg, overflatebehandling og utforming. Gjenbruk av eldre gravminner er et godt alternativ på felt med høy sårbarhet.

Gravminner som står på felt med middels sårbarhet skal vurderes før de eventuelt slettes. Gravminner som kan tillegges en eller flere verneverdier skal søkes bevart.

Enkeltgravminner som ikke står på felt med høy eller middels sårbarhet kan være verneverdige. Dersom gravminnet har høy alder, er sjeldent eller på andre måter utmerker seg på gravplassen skal slike gravminner søkes bevart.

3.14.5. VERNEVERDIGE GRAVMINNER

Eksempler på verneverdige gravminner på Stavne gravplass.

- Gravminne står på felt som er svært sårbart for endringer
- Gravminne står på felt som er middels sårbart for endringer

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
12.03.00A.026		1927	Hvit rektangulær stein med barokk-inspirert bue på toppen Portrettbilde på porselen På sokkel	Teknikkhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
12.03.00G.025 / 026 / 027		1936	Tre gravsteiner med skrånende navneplater Skillesteiner mellom hvert gravminne, samt i endene Mørk grå stein, polerte navneplater, resten relativt grovt hugget	Estetisk Sjeldenhet
12.03.00G.003 / 004		1933	Rektangulær, svart stein, polert Særegen font – historisme	Stilhistorisk Estetisk Sjeldenhet
12.12.00G.023 / 024 / 025 ●		1926	Hvit engel med krans på sokkel	Teknikkhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
12.12.00D.019 / 020 12.12.00E.019 / 020 ●		1927	Rektangulært gravminne med barokk-inspirert bue Svart stein, polert	Estetisk Alder

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
12.12.00D. 018 ●		1927	Rektangulært gravminne med buet topp På sokkel, flankert av to buete steiner som rammer inn gravminnet Grå stein, ikke polert	Estetisk Alder
12.12.00D. 015 / 016 12.12.00E. 015 / 016 ●		1934	Rektangulært gravminne med barokk-inspirert bue på toppen På sokkel Grå stein	Stilhistorisk Estetisk
12.12.00D. 013 12.12.00E. 013 / 014 ●		1925	Tempelformet gravminne med gavl – grå, grovt hugget stein Svart, glatt navneplate i tempelåpningen	Stilhistorisk Estetisk Alder
12.12.00E. 011 / 012 ●		1925	Flat obelisk på sokkel Svart stein, polert Navn på begge sider	Stilhistorisk Estetisk Alder
12.12.00B. 018 12.12.00C. 018 ●		1939	Rektangulært gravminne med slak bue på toppen Grov, grå stein Svart, polert navneplate	Estetisk
12.12. ●		1922	Flat obelisk på sokkel Lys grå stein	Stilhistorisk Estetisk Alder

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
12.13.00A. 019		1975	Unikt gravminne i metall Gotisk bue, mann kneler under solen	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Sjeldenhet
12.13.00K. 019		1949	Marmorplate hvilende på stativ i støpejern	Teknikkhistorisk Estetisk
12.22.00E. 001 ●		1920	Hvit steinplate liggende på skråstilt på rød sten Kors på toppen og porselensrelieff av Natten «Overkonduktør»	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder Sjeldenhet
12.22.00E. 022 / 023 ●		1922	Råkopp-imitasjon på baksiden, slett navneplate foran Hvit sten	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk Alder
12.22.00B. 015 ●		1921	Buet gravminne på sokkel Uvanlig rutemønster i stenen	Teknikkhistorisk Estetisk Alder
12.22.00E. 013 / 014 ●		1920	Buet gravminne i lys stein	Estetisk Alder

Gravnr.	Fotografi	År første gravlagte	Beskrivelse	Verneverdier
12.22.00D. 006 / 007 12.22.00E. 006 / 007 ●		1920	Obelisk på sokkel	Stilhistorisk Estetisk Alder
12.22.00K. 008 ●		1918	Flat obelisk på sokkel	Stilhistorisk Estetisk Alder
12.34.00D. 010 ●		1940	«Lokomotivfører. Omkom ved togulykke 19-11.1940»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk
12.34.00E. 001 / 002 ●		1940	Rammegrav med støpejernsgjerde	Stilhistorisk Teknikkhistorisk Estetisk
12.34.00C. 009 / 010 ●		1938	Gravminne formet som romansk bue, svart navneplate inne i buen Liggende steinplate i forkant av gravminnet «Kontorfulm»	Stilhistorisk Samfunnshistorisk/ sosialhistorisk Estetisk
12.34.00B. 008 / 009 / 010 ●		1938	Rektangulært gravminne med barokk-inspirert buet topp Barokkbuen tas opp i utformingen av navneplaten To smale sidesteiner	Stilhistorisk Estetisk

Heimdal kirke i 1961. FOTO: Klaus Forbregd, NTNU Gunnerus.

3.15. HEIMDAL

3.15.1 HISTORIE

Heimdal urnelund ble anlagt i 1945, femten år før Heimdal kirke sto ferdig. Kirkebygget fra 1960 er en arbeidskirke i etterkrigsmodernisme signert arkitektene Hermann Semmelmann. Anlegget ligger sør i tettstedet Heimdal som vokste fram i forbindelse med jernbaneutbygging sør for Trondheim. I 1864, da Trondheim ble forbundet med omlandet i sør via den nybygde Størenbanen, fikk Heimdal jernbanestasjon.

Allerede på 1920-tallet ble ideen om å bygge et eget kapell på Heimdal lansert, men det skulle ta 40 år før kirken sto ferdig. Heimdal var delt mellom de to sognene Tiller og Leinstrand, med Tiller kirke som nærmeste gudshus. Stasjonsbyen var også administrasjonssenter i både Tiller og Leinstrand kommune fram til disse ble en del av den nye storkommunen Trondheim i 1964. Nå ble Heimdal en bydel i Trondheim og nærområdet gjennomgikk en voldsom vekst. Det ble i løpet av de neste tiårene bygd flere nye drabantbyer utenfor tettstedet, deriblant Saupstad-Kolstad, Flatåsen og Kattem. I dag er Heimdal en forstad til Trondheim og et sentrum for drabantbyene i omlandet omkring. Stedet bærer fortsatt preg av å være en stasjonsby, med flere lave trehus plassert tett langs smale gater.

3.15.2. DAGENS SITUASJON

Naboskap/ landskap

Gravplassen ligger rundt Heimdal kirke, i utkanten av tettbebyggelsens sentrum. Anlegget ligger i enden av Hans Michelsens veg - en rett veistrekning som løper fra Heimdalsvegen. Fra hovedvegene kan de passerende se kirka og et elegant betongkors. Det monumentale betongkorset ligger bak kirka, men en åpen portal i kirkeveggen skaper en direkte siktlinje fra hovedveien, gjennom kirka mot korset. Rundt gravplassen ligger spredt boligbebyggelse bestående av eneboliger i tre og mindre lavblokker.

Rom og akser

Fra gravplassen er det utsyn til den omkringliggende boligbebyggelsen. Flere av husene ligger så nærme gravplassen at kirkegjengerne kan se rett inn i de omkringliggende stuene og hagene. Mellom den tilgrensende bebyggelsen og gravplassen løper en lav tørrmur.

Førsteintrykket av gravplassen er at den er liten og noe tilfeldig organisert. Både på og rundt gravplassen finnes det svært mange spredte bartrær, noe som gir den besøkende følelsen av å være på en skogskirkegård. Trærne skaper også en sammenheng mellom gravplassen og det omkringliggende landskapet.

Terreng

Det smått kupert terreng understreker også inntrykket av å befinne seg på en kirkegård ute i skogen. Gravplassen ligger i en slak nedoverbakke mot Heimdal sentrum. På toppen av bakken ligger Heimdal kirke.

MØTEPLASS: Minnelund.

Møteplasser

Minnelunden fungerer som en naturlig møteplass med flere sjenerøse trebenker. Anlegget, som tydelig har latt seg inspirere av tradisjonelle bygninger i bindingsverk og skogstematikken på resten av gravplassen, ligger i nord-øst mot utkanten av gravplassen. Rundt minnelunden er det godt med vegetasjon, blant annet flere slyngplanter som snor seg rundt den robuste trekonstruksjonen.

Gravfeltstruktur

Heimdal gravplass er en urnelund, noe som betyr at gravminnene er plassert svært tett. Gravfeltstrukturene følger terrenget, slik at brorparten av feltene er lagt slik at gravminnene står med fronten mot øst. Unntakene fra denne regelen er felt 2 og 7, der felt 2 vender mot sør mens felt 7 står vendt mot sør-vest.

Vegetasjon og naturmangfold

Gravplassen framstår som en grønn lunge midt i en tettbebyggelse, der velskapt trær sørger for rikelig med skygg på varme sommerdager. En rekke med trær løper rundt gravplassen og skiller med det anlegget fra den omkringliggende bebyggelsen. Rundt på gravplassen finnes også et stort antall spredt plasserte trær. I motsetning til på mange av de andre gravplassene i Trondheim domineres anlegget på Heimdal av bartrær, mesteparten furu, men også gran. Det finnes også noen bjørketrær. Gravplassen har i tillegg godt med småvegetasjon, deriblant flere rose- og syrinbusker.

Ifølge Norsk zoologisk forening ble det i 2015 observert piggsvin på gravplassen. Arten er rødlistet under kategorien «livskraftig» bestand.

Vegsystem

Det overordnet vegsystemet består av en grusvei fra Marit Fladaas veg til parkeringsplassen foran kirken. Det går også en sti belagt med skiferheller fra parkeringsplassen til minnelunden.

Bestandige elementer

Benker, brun plast: Benker i imitert tre.

Betongkors: Monumentalt kors i betong bak kirken.

Kompostbakker: Grå og åpne kompostdunker i plast. Et lite estetisk tiltalende innslag på gravplassen.

Navnet minnelund: Skiferbelagt fundament med overbygg i bindingsverk omkranset av blomsterkasser i cortenstål.

Smijernsporter: Svartmalte porter i smijern ved begge innkjøringene til gravplassen. Deler av portene er fjernet.

Tørrmur rundt gravplassen: En lav tørrmur løper rundt hele gravplassen.

VERNEVERDIG ELEMENT: Betongkors bak kirken.

3.15.3. VERNEVERDIGE ELEMENTER

Betongkors

Estetisk verdi, teknikkhistorisk verdi og sjeldenhet.

Et monumentalt betongkors ligger på baksiden av kirken. Korset spiller på lag med kirken og kan sees fra hovedveien, noe som muliggjøres av den åpne portalen i kirketårnet. Korset er et tidstypisk eksempel på slank og elegant utsmykning i betong – en teknikk som gjorde seg gjeldene særlig på 1950- og 1960-tallet.

Tørrmur rundt gravplassen

Estetisk verdi, landskapsarkitekturhistorisk verdi, teknikkhistorisk verdi.

En sammenhengende tørrmur satt sammen av steiner i ulike størrelser løper rundt hele gravplassen. Muren dekkes av mose, enkelt steder også av gress, noe som vitner om at den ikke er av nyere dato.

Furutrær

Estetisk verdi og vegetasjonshistorisk verdi.

Gravplassen på Heimdal preges av en stor mengde furutrær – en tretype som også går igjen i landskapet rundt gravplassen. Få gravplassen i Trondheim har så stor andel med bartrær som på Heimdal. Furutrærne gir gravplassen preg av skogskirkegård.

3.15.4. VERNEBESTEMMELSER

§ 1 Furutrærne på gravplassen skal bevares. Dersom trær må fjernes, skal disse erstattes med nye furutrær.

§ 2 Tørrmur:

Tørrmuren skal bevares og vedlikeholdes.

§ 3 Kors

Betongkorset på baksiden av kirken skal bevares og vedlikeholdes.

HISTORIE: Leira kapell er oppført i 1899.

3.16. LEIRA

3.16.1 HISTORIE

Leira gravplass ble anlagt i tilknytning til det som i dag er Leira kapell i 2008. Mens gravplassen er av nyere dato har kapellet ligget på samme plass i over hundre år. Trebygningen i dragestil ble arkitekttegnet som bedehus i 1899. Bedehuset ble oppført på jordene til Leira gård etter at godseier J. W. Thoning Owesen testamenterte penger og mark til et forsamlingshus for gudstjenester. Han var sterkt religiøs og hadde før sin død selv holdt flere gudstjenester i sitt hjem på Leira gård.

Leira kapell er en del av historien om bedehusenes framvekst i Norge. Bedehusene var kristne forsamlingshus som ofte ble drevet av menigheter utenfor statskirken. Oppblomstringen av bedehus kom etter at den sterkt kritiserte konventikkelpakaten ble skrotet i 1842. Nå feide vekkelsesbevegelsen inn over landet og på bare få tiår vokste det fram et betydelig antall misjonshus i Norge.

Under den andre verdenskrig ble bedehuset på Leira tatt i bruk som kaserne for tyske soldater. Etter krigen gjennomgikk forsamlingshuset en omfattende ombygning, noe som førte til at huset kunne vigsles til kapell i 1954. Nå kunne gudstjenester, dåp, bryllup og begravelser avholdes i den T-formete kirkebygningen. Fra 1970-tallet gjennomgikk jordbrukslandskapet i nærheten av kapellet en voldsom forvandling. På Risvollan vokste det fram en høyblokk med butikksenter og et stort rekkehusområde, mens åskanten på Rate ble bebygd med terrasseblokker.

I 2008 ble gravplassen på Leira innviet. Anlegget på 60 daa ble påbegynt i 2005 av landskapsarkitekter fra Asplan Viak. Målet er at gravplassen skal være funksjonell, samtidig som den fungerer som et rekreasjons- og parkområde for folk i bydelen.

3.16.2 DAGENS SITUASJON

Naboskap / landskap

Leira gravplass ligger rundt Leira kapell i et bølgende jordbrukslandskap med åkerlapper og skogsklynger. Små åser går over i slake bakker som ender i u-formede dalsøkk. På toppen av åsene ligger gårdsbruk og eneboliger. I sør fortsetter åkerlandet mot Leira gård og videre mot Bratsberg og Klæbu. I vest skråner åkerlandet ned mot de skogkleddede breddene mot Nidelven. I nord avløses skogen av den spredt plasserte næringsbebyggelsen rundt Fossegrenda, mens jorden mot øst og nordøst grenser til boligbebyggelsen rundt Stubban, Risvollan og Utleira. Øst for gravplassen ligger også parkeringsplassen for kirkegjengere og andre besøkende.

Gravplassen er ikke spesielt synlig i landskapet. Det kuperte landskapet og bebyggelsen omkring stenger for innsyn. Anlegget er best synlig fra Bratsbergvegen og småveiene rundt Leira gartneri i sør. Lengere unna ligner gravplassen en skogklynge og føyer seg med det godt inn i det omkringliggende kulturlandskapet. Det enkle kapellet med sitt lave tårn er omgitt av store trær. Tårnet minner om dem vi finner på storgårdenes driftsbygninger.

Nærområdet rommer flere kommunalt listeførte landbruksbygninger, blant annet er flere byggverk på Leira gård listeført med verneklasse B og C. Leira kapell er kommunalt listeført med verneklasse B, mens gravplassen omfattes av reguleringsplan R0652. Her er det blant annet lagt vekt på at den kulturhistoriske viktige alléen mellom kapellet og Leira gård skal søkes bevart.

Rom og asker

For de besøkende framstår gravplassen som romslig og en godt integrert del av landskapet. Anlegget er lagt slik at det følger kurvene i det bølgende jordbrukslan-

ROM OG AKSER: Allé mellom Leira kapell og Leira gård.

det. Kapellet ligger på toppen av en åskam med utsikt over Leira gård og Risvollan. Høyblokka rundt Risvollan senter og Tyholtårnet er framtrepende landemerker. Den beste utsikten er derimot i nordvestre del av gravplassen. Her er det panoramautsikt over Fossegrenda, Sluppen, Midtbyen og Trondheimsfjorden med Nidarosdomen, Ilen kirke og hotellet på Lerkendal som sentrale landemerker. Havstein kirke på Byåsen ligger også godt synlig i landskapet. Fra alleen vest for kapellet leder siktlinjene opp mot Leira gård. De svært lange og rette veistrekninger skaper siktlinjer ut i det omkringliggende landskapet.

Hekker og gjerder skiller gravplassen fra det omkringliggende landskapet. Mot jordene og parkeringsplassen i øst løper en tett hekk. Brorparten av gravplassen er likevel omsluttet av et enkelt gjerde der wire er strukt gjennom grålakkerte gjerdestolper. Det minner om en forseggjort utgave av den typen gjerder som brukes i landbruket for å hegne inne beitedyr. I nord og lengst i vest fungerer et belte med vegetasjon som en buffer mot de nærliggende boligområdene. Kapellet er skjermet fra omgivelsene ved hjelp av velskapt trær.

Inne på gravplassen fungerer rette og tette hekker som romdelende vegetasjon mellom gravfeltene. I vest er hekkene mellom feltene lagt i halvsirkler. Sammenhengende rekker med busker er også brukt for å skjerme vannposter og søppelstasjoner fra den øvrige gravplassen. En hekk i kombinasjon med et plankegjerde forsøker å gjøre driftsbygningen mindre synlig fra gravplassen.

Møteplasser

Gravplassen har to utpregete møteplasser. Den anonyme minnelunden sørøst på gravplassen fungerer som

en møteplass. Her er det plassert ut benker der den besøkende kan se rett ut i landskapet. Den tette hekken som omkranser minnelunden sørger for å skape et intimt og innelukket rom. Den andre møteplassen er den singelbelagte plassen rundt kapellet er utstyrt med flere benker og velskapt trær som skaper skygge og skjermer for vinden.

Terreng

Kapellet ligger på en liten høyde omgitt av trær. Fra kapellet strekker en plan gravplass seg ut i terrenget mot sør. Mot vest skråner gravplassen bratt nedover mot den anonyme minnelunden.

Gravfeltstruktur

Gravminnene er plassert på lange rekker med fronten mot de tilgrensende grusveiene.

Gravområder

Ingen gravområder eldre enn 2008.

Vegetasjon og naturmangfold

Rundt kapellet ligger flere eldre trær fra før området tjenestegjorde som gravplass. Her er det stor variasjon i arter med bjørk, lønn, alm, ask, furu og gran. Vest for kapellet løper en allé med lindetrær opp mot Leira gård. Mellom gravfeltene løper tette hekker. Flere steder vest på gravplassen finnes områder med høyt og uklippet strå og kløver som fører tankene til det omkringliggende slettelandskapet.

Vegsystemer

Det overordnede vegsystemet består av brede grusveier tiltenkt motorkjøretøyer. Langs veiene løper rekker med

lav kantstein. Mot sør løper rette veistrekninger med flere tverrforbindelser til alleen mellom kapellet og Leira gård. I veikryss og rundt vannposter er grusunderlaget byttet ut av kvadratisk belegningsstein. Mot vest og rundt kapellet er veiene smalere og mer organiske. De bukker seg gjennom det bølgende terrenget og står med det i kontrast til vegsystemet i sør. Rundt kapellet ligger en singelbelagt plass og en smal grussti. Det finnes ikke noe tydelig underordnet vegsystem på gravplassen.

Sammenheng med kirkebygget

Det rødmalte trekapellet ligger litt for seg selv i utkanten av gravplassen. En tverrgående vei og tette hekker avgrensner kirkebygget fra resten av gravplassen.

Bestandige elementer

Benk, grålakkert aluminium: Benk med armlener og understell i grålakkert aluminium samt sete og ryggene i umalt tre. Ofte omkranset av dekke i skiferstein.

Benk, Trolla: Rødlakkert støpejernsbenk med ryggene og sete i rød malt tre produsert av Trolla brug. Benken står langs kapellveggen.

Lyktestolper: Grålakkerte stolper med rund armatur. Tydelig inspirert av industrielle lysarmaturer brukt i jordbruket.

Gjerde: Wire trukket gjennom grålakkerte gjerdestolper med «spydspisstopp». Inspirert av gjerder fra landbruket.

Gjerde rundt driftsgård: Umalt tregjerde rundt driftsbygningen.

Port: Port i grålakkert metall med slanke spiler.

Navnet minnelund: Slanke marmorsteiner med navneplaketter.

Anonym minnelund: Granittblokk omkranset av rundt blomsterbed.

Vannposter: Grålakkerte vannposter i metall med integrert kran. Dekke av belegningsstein og kumlokk. Industrielt preg.

Mur i naturstein: Mur i grovhogget naturstein mellom parkeringsplassen og gravplassen.

Grålakkerte søppeldunker: Søppelstasjoner i aluminium med lokk.

3.16.3. VERNEVERDIGE ELEMENTER

Trolla-benker

Estetisk verdi, identitetsskapende verdi, teknikkhistorisk verdi.

Elegante støpejernsbenker med ryggene og sete i tre produsert hos Trolla Brug i Trondheim kommune.

ROM OG AKSER: Fra gravplassen ser de besøkende til Rosten og Tiller. I forgrunnen ligger minnelunden.

3.17. SAUPSTAD

3.17.1. HISTORIE

Saupstad gravlund sto ferdig i 2013. Anlegget ligger i bydel Heimdal og området rundt gravplassen er blant byens tettest befolkete. Tidligere var nærområdet preget av spredt gårdsbebyggelse og store jorder, men fra slutten av 60-tallet ble jordbrukslandet avløst av boliger. Nye lavblokker og villaområder satte nå sitt preg på bydelen. Allerede på 1970-tallet ble det planlagt å anlegge en gravplass her, men først i 2011 ble spadene satt i jorda. På gravplassen ligger Sverres minnekilde. Det forseggjorte springvannet er bygget til minne over Sverre Woldvik og brønnen som en gang lå her. I 1944 druknet sekstenåringen i brønnen da han skulle hente vann til seg selv og familien. I tilknytning til gravplassen ligger Kolstad kirke. Kirkebygningen fra 1986 er modernistisk stil og signert arkitekt Nils Henrik Eggen. Altertavlen fra 1989 er laget av kunstner Sigmund Lystrup.

3.17.2. DAGENS SITUASJON

Naboskap/ landskap

Saupstad gravlund ligger i tilknytningen til Kolstad kirke. Gravplassen fra 2013 ligger i bakken fra kirken ned mot Saupstad skole og Saupstadringen. Anlegget framstår som en forlengelse av friluftsområde og jordene rundt Søbstad gård i nord. I vest ligger et boligfelt med fargeglade postmodernistiske trehus, mens sørsiden preges av eneboliger. Øst for anlegget ligger Heimdal videregående skole og Saupstad skole, samt den hvite blokkbebyggelsen som kjennetegner bydelen. Mot nord rager kirketårnet i været om kapp med de rektangulære tegelsteinsblokkene rundt Saupstadsenteret. Her ligger også Søbstad gård og parkeringsplassen for besøkende til gravplassen og kirken.

Gravplassen ligger som en grønn park midt i det omkringliggende boligområdet. Fra avstand er det mulig å se både kirketårnet og det frodige anlegget omkring. Best er innsynet fra området rundt Vestre Rosten. Kirketårnet er også synlig fra Kongevegen i vest.

Det er ikke registret noen kulturminner i nærområdet annet enn bygningsmassen på Søbstad gård. Her er flere av bygningene kommunalt listeført med henholdsvis verneklasse B og C.

Rom og akser

Fra innsiden oppleves gravlundens som en fortsettelse av grøntområdet rundt Søbstad gård. Anlegget virker stort, organisk og smått uoversiktlig, noe som forsterkes av de svingete veiene og de tette buskene. Det er flere siktlinjer ut i landskapet mot Tiller og Rosten i øst. Her ses høyhusene på Rosten, med blant annet Müllerhotellet (melkekartongen) og Fokus banks forhenværende hovedkontor som fremtredende landemerker. Også pipa til forbrenningsanlegget på Heimdalsmyra er godt synlig fra gravplassen. Mot øst er det utsyn til de tilgrensende bolighusene, mens Heimdal videregående skole er fondmotiv i nordøst.

Rundt gravplassen løper en tørrmur og et flettverksgjerde. Tørrmuren som er bygd opp av rustfarget stein ligger i nord og mot porten i øst. Resten av gravplassen omringes av et flettverksgjerde og tette busker. Mellom gravplassen og deler av Saupstadringen er det lite vegetasjon, noe som gjør at veien blir et dominerende innslag på den nedre delen av gravlundens. Her kunne det med fordel ha vært en tydeligere buffer mellom anlegget og hovedveien.

GRAVFELSTRUKTUR: Gravminner på rekke.

De svingete veiene inne på gravplassen følger det svakt skrånende terrenget. Anlegget er asymmetrisk med buede hekker, små trær og busker. Vegetasjonen fungerer som romdeler mellom de ulike feltene. Flere steder strekker den lave og tette vegetasjonen seg over store områder, noe som skaper en solid buffer mellom de ulike gravfeltene. Feltene er sirkel- og ellipseformede, avgrenset av vegetasjon. Søppelkasser og vannposter er omkranset av busker. Gravplassen har fire besøksinnganger, samt en port inn til driftsområdet i vest. Driftsområdet rommer noen hauger med grus, to mobile brakker på hjul og containere.

Møteplasser

Minnelunden ligger sentralt plassert midt på gravplassen. Anlegget rommer tre bautaer og flere benker. Her kan de besøkende skue ut i det nærmeste endeløse landskapet rundt Tiller og Rosten. Tett vegetasjon sørger for å skape intime rom der de besøkende kan slappe av uten og føle seg alt for eksponert.

Terreng

Kolstad kirke ligger på en liten topp ovenfor gravplassen. Anlegget underordner seg den svakt skrånende bakken ned mot Saupstadringen. Flere steder flater terrenget ut i terrasser.

Gravfeltstruktur

Gravminnene er plassert på rekke med fronten mot nærmeste vei.

Gravområder

Alle gravområder rommer gravminner fra etter 2013. Sentralt på gravplassen ligger en navnet minnelund. I sør ligger et muslimsk gravfelt.

Vegetasjon og naturmangfold

Gravplassen oppleves som frodig med et stort mangfold av vegetasjon. Trærne er små og ligger naturlig plassert rundt omkring på anlegget. Her er det blant annet lind, gran, furu, bjørk, lønn og rognetrær. Det er også et stort antall busker, deriblant rose- og syrinbusker. Mellom flere av gravfeltene ligger bånd med svært tett vegetasjon. Dette er områder som kan skape grobunn for rikt biologisk mangfold. Ifølge Norsk ornitologisk forening ble det i 2017 observert gråsisik ved gravplassen. Fuglen er rødlistet under kategorien «livskraftig» bestand.

Vegsystem

Det overordnede vegsystemet består av svingete asfaltveier i kjørebredde omkranset av lav kantstein. Gravplassen har ikke noe underordnet vegsystem.

Sammenheng med kirkebygget

Kolstad kirke ligger på en høyde utenfor gravlunden. Kirken er tydelig avgrenset fra gravplassen ved hjelp av Søbstadvegen og en rustfarget tørrmur. Gravplassen er lagt i bakken som løper nedover fra kirken.

ROM OG AKSER: Kolstad kirke sett fra sentrum av gravplassenn.

Bestandige elementer

Belysning: Lyktestolper i aluminium lakkert i grått med UFO-formet armatur.

Benker: Benk med armlener og understell i grålakkert aluminium samt sete og ryggene i umalt tre. Plassert på dekke av belegningsstein.

Flettverksgjerde: Gjerde med og uten stålramme omkranser gravplassen.

Navnet minnelund: Tre bautaer i lys granitt omgitt av trær, benker og blomsterkasser i støpejern. Noe dekke av granittstein rundt bautaene. To sirkelformede steinkonstruksjoner i området rundt bautaene. Lav halvsirkelformet mur omkranser deler av minnelunden.

Porter: Grålakkerte metallporter med slanke spiler. Portstolper i stein.

Sverres minnekilde: Fontene bygd opp av svart stein og lys glassbyggerstein. Plassert i vest.

Søppeldunker: Grålakkerte søppelstasjoner i aluminium med lokk. Plassert på dekke av mørk belegningsstein.

Trapp: Trapp i lys granitt opp til port i øst.

Tørrmur: Mur bygget av rustfarget stein omkranser deler av gravplassen mot kirken.

Vannposter: Vannaramtur i børstet stål med industrielt preg. Plassert på dekke av mørk belegningsstein.

ROM OG AKSER: Utsikt fra sentrum av gravplassen.

ROM OG AKSER: Utsyn over Ranheim og Trondheimsfjorden.

3.18. CHARLOTTENLUND

3.18.2. HISTORIE

Charlottenlund gravlund sto ferdig høsten 2019. Anlegget ligger på jordene rundt Overvik og i tilknytning til bydelene Charlottenlund og Jakobsli. Området var dominert av jordbruket fram til boligutbyggingen skøyt ordentlig fart fra 1960-tallet. Her ble det oppført eneboliger, rekkehus og lavblokker. I 1973 sto Charlottenlund kirke ferdig. Den modernistiske teglkirken ligger 500 meter fra dagens gravplass og er signert arkitekt Roar Tønseth.

I 2012 ble det gjennomført en plan- og designkonkurranse for Charlottenlund gravlund. Vinnerne ble White Arkitekter og Landskapsgruppen Öresund med prosjektet «Alle savnedes plass». Arbeidet med byggingen av det nye anlegget ble satt i gang i august 2016. Høsten 2019 ble første byggetrinn tatt i bruk og byggetrinn to skal etter planen gjennomføres i 2027-2028. Den offisielle åpningen av anlegget ble foretatt av ordfører Rita Ottervik 19. juni 2020.

3.18.2. DAGENS SITUASJON

Naboskap/ landskap

Charlottenlund gravlund ligger rundt 500 meter fra Charlottenlund kirke. Første byggetrinn av gravplassanlegget sto ferdig 2019. Anlegget ligger omgitt av boligfelt og jordbrukslandskap. I nord og vest ligger boligområdene Charlottenlund og Jakobsli dominert av eneboliger og rekkehus. Her ligger også den asfalterte parkeringsplassen tiltenkt besøkende til gravlunden. I sør og øst ligger et halvkupert åkerland som blant annet rommer gården Presthus, Overvik og Jakobsli. Gravplassen glir godt inn i kulturlandskapet. Den slake oppoverbakken mot nord følger hellingen i det omkringliggende åkerlandet. De store åpne gressfeltene på gravlunden er også med på å skape en glidende overgang mellom gravplass og jorder.

Gravplassen er ikke spesielt synlig i landskapet, der den ligger bak en vegg med boliger i sør og øst. Fra jordene får derimot de forbigående på Presthusvegen god

ROM OG AKSER: Bønnehus, furuskogen og det omkringliggende landskapet.

ROM OG AKSER: Liten ås med furskog midt på gravplassen.

oversikt over anlegget. Det er flere kommunalt listeførte landbruksbygninger i området. Mange av gårdene nord for gravplassen har bygninger med verneklasse B og C.

Rom og akser

Gravplassen oppleves ved første besøk som svært stor og åpen. Det kunne like gjerne vært en park kombinert med et mindre skogsområde med små turveier. Opplevelsene underbygges av lange og brede veier belagt med

asfalt, store åpne plener med ung og lav vegetasjon og godt med benker. De rette veiene skaper siktlinjer rett ut mot det omkringliggende åkerlandet, noe som skaper en opplevelse av at gravlundene bare er en forlengelse av kulturlandskapet. Fra deler av gravlundene har de besøkende utsikt til Ranheim, Vikåsen, E6 øst, Trondheimsfjorden, Tyholtårnet, Charlottenlund kirke samt de omkringliggende gårdene og boligfeltene. Det er stille og lite lyd av trafikk.

ROM OG AKSER: Utsyn til jordbrukslandskapet og åsene i sør.

VEGSYSTEM: Stier butker seg igjennom furuskogen.

Rundt gravplassen løper en mur av nettingkasser fylt med lys naturstein. Kassene kan i form minne en klassisk tørrmur. I nord avgrenses gravplassen fra jordene ved hjelp av bedd med ulike nyplantede trær. Inne på gravplassen løper en bred vei i en halvsirkel rundt anlegget. Ut fra denne spinger et nett med mindre veier og stier som underordner seg landskapet. Langs veiene ligger gravfelt der vegetasjon med hekker og enkeltbusker fungerer som romdeler.

Midt på gravplassen ligger et kupert område som rommer en furuskog. Her slynger smale grusbeltede stier seg mellom velskaptede trær og fjellknauser. Mellom trærne ligger flere møblerte felt, noe som fører tankene til en skogskirkegård. Her ligger også en klokkestøpul kledd med cortenstål.

Møteplasser

Mange av møteplassene ligger i tilknytning til skogholtet midt på gravplassen. Her er det flere minnelunder med benker og bed i cortenstål. Benkene er plassert slik at den besøkende skjermes av trærne, men samtidig kan se utover i landskapet. Nord for skogholtet ligger «Alle savnedes plass» - en konstruksjon med levegger av tykt trepanel og nettingkasser med naturstein. De høye og massive veggene favner rundt et intimt rom uten tak, men med flere benker. Driftsbygningen i nordvest er oppført i tilsvarende materialer som «Alle savnedes plass». Nettingkasser med naturstein tilsvarer dem som er brukt i kirkegårdsmuren.

Terreng

Gravplassen ligger i en slak bakke, i et naturlig kupert jordbruksterreng. Flesteparten av feltene er store med nylagt gressplen. Midt på gravplassen ligger et kupert skogholt med ulent terreng.

Gravfeltstruktur

Gravminner er plassert på rekke med fronten mot grusveiene.

Gravområder

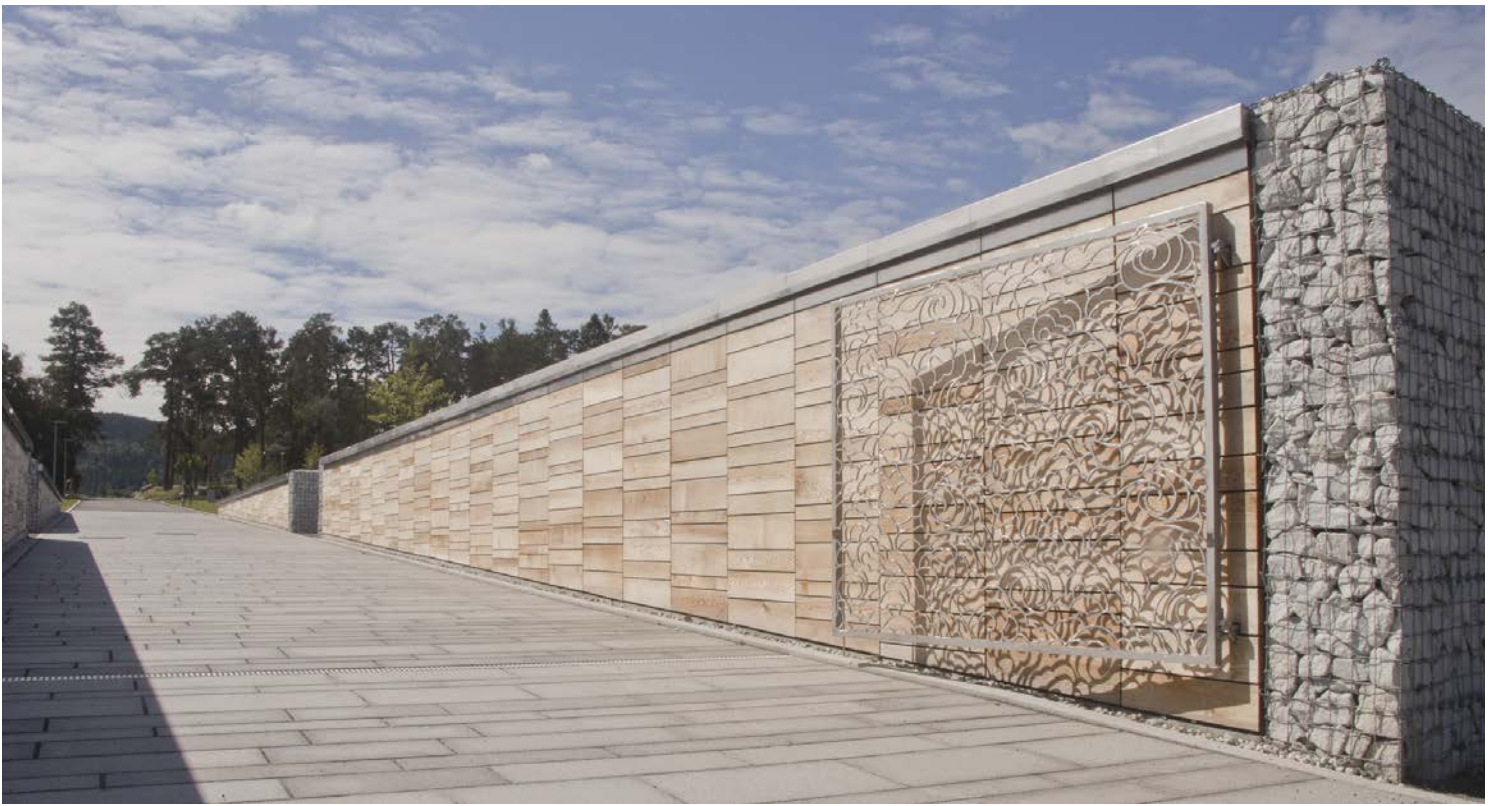
Gravplassen rommer flere ferdig møblerte gravfelt, deriblant flere av feltene øst for skogholtet. Det finnes også felt med «personlige» enkeltgravminner.

Vegetasjon og naturmangfold

Gravlunden inneholder mye nyplantede vegetasjon. Det er flere nyplantede rekker med trær og busker, blant annet hvite rosebusker og ulike bartrær. Det er også områder der det har blitt plantet mer viltvoksende eng med blomster, deriblant prestekrager og markjordbær. Skogholtet er dannet av furutrær som lå i området før gravplassen ble anlagt. Den viltvoksende vegetasjonen er med på bygge opp under stedets biologiske mangfold.

Vegsystem

Det overordnede vegsystemet består av brede grusveger med kantstein som er lagt i en U-form rundt gravplassen. Ved portene inn til gravplassen avløses asfalten av regulære granittheller. Mellom de brede veiene slynger det seg et nett med noe smalere veier med asfalt, men uten kantstein. Det finnes også flere korte grusbeltede veier. Et underordnet vegsystem med smale stier bukter seg i og rundt skogholtet.

BESTANDIGE ELEMENTER: Port og mur av nettingkasser.

Bestandige elementer

«Alle savnedes plass»: Konstruksjon med levegger av tykt trepanel og nettingkasser med naturstein. De høye og massive veggene favner rundt et intimt rom uten tak, men med flere benker.

Belysning: Lyktestolper lakkert i lysegrått med stilrene armaturer.

Benker: Grålakkerte aluminiumsbenker med sete og ryggene i tre. Dekke av granitt.

Bønneplass: Tak uten vegger holdt opp av stålbjelker. Gulv belagt med granittheller. Polert steinblokk under taket.

Klokkestøpul: Klokkestøpul i cortenstål

Lyktestolper: Punktbelysning.

Minnelund i stein: Stein og blomsterbed med kant i cortenstål.

Minnelund i tre og metall: Vegg i lyst tre og metall med blomsterbed med kant i cortenstål.

Mur rundt gravplassen: Mur av nettingkasser fylt med lys naturstein.

Porter: Ankomstporter i ulike størrelser med bølgende mønster. Dekke av granitt.

Stibelysning: Lave L-formede lysarmaturer i lysegrått.

Vann og avfallsstasjoner: Levegg av lyst tre med ramme av grålakkert aluminium. Kran og stativ også i grå aluminium. Granittheller og kumlokk. Finnes også mindre versjoner uten stativ.

Vegg av cortenstål: Lave vegger av cortenstål.

GRAVOMRÅDER: Møblerte gravfelt

BESTANDIGE ELEMENTER: Klokkestøpul.

BESTANDIGE ELEMENTER: "Alle savnedes plass".

DEL 4: GJENBRUK AV GRAVMINNER OG GRAVSTEDER

Et alternativ til å slette og destruerer eldre gravminner, er å nøytralisere dem og bruke dem på nytt. Det er flere gravplasser i Trondheim som har eldre rammegraver, både med og uten gitter i støpejern. Disse er godt egnet både som nye familiegravsteder og som navned minnelunder.

Både Tilfredshet, Lademoen og Lade har flere slike gravsteder. Tre områder utmerker seg som aktuelle for ny bruk av gravsteder og gravminner:

GJENBRUK: En eldre familiegrav på Lademoen er nøytralisert, slik at den kan selges videre.

5.1. NYE FAMILIEGRAVSTEDER

På flere av Trondheims gravplasser finnes store familiegravsteder. Når slike gravsteder av ulike årsaker ikke lenger festes, kan et alternativ til sletting være å selge dem til nye familier. De eldre gravstedene har estetiske og håndverksmessige kvaliteter som vil være nærmest umulig å gjenskape på et nytt gravsted. Ved å selge de gamle gravstedene med gravutstyr sørger Kirkelig Fellesråd for å ivareta viktige verdier på gravplassen og samtidig som nye familier får muligheten til å etablere et felles gravsted.

GJENBRUK: En rammegrav på Lademoen tjener nå som navnet minnelund.

5.2. ELDRE FAMILIEGRAVSTEDER SOM NAVNEDE MINNELUNDER

Et annet alternativ for de gamle familiegravstedene, er å gjenbruke dem som navnede minnelunder. Et slikt prosjekt er allerede satt i gang på Lademoen gravlund. Navnede minnelunder har blitt et mer og mer naturlig valg for mange i Trondheim. Gjenbruk av eldre familiegravsteder som navnede minnelunder er en god måte å kombinere historiske elementer på gravplassen med ny bruk.

Eldre gravsteder med tilhørende gravutstyr har flere kvaliteter som er vanskelig å gjenskape gjennom reproduksjon. Den måten gitre og gravminner ble produsert på ved for eksempel Trolla Brug på slutten av 1800-tallet, er tilnærmet umulig å gjenskape. I tillegg har gravstedet fått en helt unik patina, også denne umulig å kopiere. Det anbefales derfor å ta vare på så mye som mulig gjennom gjenbruk i stedet for å tillate reproduksjoner.

REPRODUKERT GRAVGITTER

ORIGINALT GRAVGITTER

GJENBRUK: Det anbefales å åpne opp for gjenbruk av eldre gravminner på felt 30, 31 og 32 på Ilen kirkegård

5.3. GJENBRUK AV ENKELTGRAVMINNER

Noe av det mest karakteristiske på eldre gravplasser er variasjonen i form og størrelse på gravfeltene. På grunn av reguleringen av gravminners størrelse og vekt, samt standardisering i utforming av gravminner, har de fleste nye gravminner ganske lik utforming. Når eldre gravminner slettes og fjernes, mister gravfeltene variasjon og egenart. Ved å åpne for at enkeltgravminner kan nøytraliseres og tilbys til nye festere kan Kirkelig Fellestråd sørge for at det historiske preget og noe av gravplassens egenart ivaretas. Generelt ved gjenbruk av enkeltgravminner anbefales det å bruke inskripsjon som enten gjenskaper det opprinnelige uttrykket eller harmonere med stiluttrykket på det gamle gravminnet.

Ilen kirkegård er i en annen situasjon enn de andre gravplassene i Trondheim. Gravplassen ble rehabilitert og åpnet for bruk igjen i 2007. I forbindelse med op-

pyrdningen ble det funnet en del gravminner fra slutten av 1800-tallet og tidlig på 1900-tallet. Disse ble plassert tilbake i det området de ble funnet. Ilen er forbeholdt urnegraver, og mange velger å benytte den navnedde minnelunden på gravplassen. Resten av gravplassen er foreløpig ganske tom, og dette åpner for at det her kan etableres egne felt for gjenbruk av gravminner.

Eldre kirkegårder har ofte en annen gravfeltstruktur enn moderne gravplasser. Gravminnene står noen steder rygg mot rygg, noe som skaper rom og plass på gravfeltet. Andre steder er de plassert i små klynger, eller er vendt mot hverandre i en slags firkantformasjon. Der gravminnene står på rekke, er de gjerne plassert litt ujevnt slik at uttrykket blir mer tilfeldig og organisk. På Ilen kirkegård er det per i dag relativt lite pågang, og som nevnt velger en stor del navnet minnelund. Dette gjør at Kirkelig Fellestråd

GJENBRUK: Gjenbrukt gravstein på Leinstrand kirkegård.

GJENBRUK: Gjenbrukt støpejernskors på Byneset kirkegård.

kan være litt rausere med plassen og la seg inspirere av eldre kirkegårder, som Lade og Leinstrand, når de eldre gravminnene skal plasseres. Det foreslås å starte med noen felt, for eksempel 1, 2, 3, 10 og 30, 31, 32. Fordi Ilen kirkegård er forbeholdt urnegraver er en grav i utgangspunktet 1,5 x 1,5 meter. Selv om Kirkelig Fellesråd avser noe mer plass enn dette til hver enkelt grav, vil gravfeltene fort kunne oppleves trange og overfylte dersom store og massive gravminner blir prioritert. Det står allerede en del større gravminner på Ilen som gjerne kan balanseres med mindre og enklere gravminner. På den måten sikres opplevelsen av en åpen og luftig gravplass med historisk preg, samtidig som at et mangfold av eldre gravminner ivaretas.

LITTERATUR

DEL 1

Hjemmelsgrunnlag og aktuelle lover:

Forskrift 10. januar 1997 nr. 16 til lov om gravplasser, kremasjon og gravferd (gravferdsforskriften)

Klima- og miljødepartementet. «T-3/2000: Forvaltning av kirke, kirkegård og kirkens omgivelser som kulturminne og kulturmiljø». 12.03.2019. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/t-300-kulturminne-kirke/id278976/>

Lov 9. juni 1978 nr. 50 om kulturminner (kulturminneloven)

Lov 7. juni 1996 om gravplasser, kremasjon og gravferd (gravferdsloven)

Lov 27. juni 2008 nr. 71 om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven)

Riksantikvaren, «Forvaltning av middelalderske kirkesteder» Udatert. <https://www.riksantikvaren.no/veileder/forvaltning-av-middelalderske-kirkesteder-som-automatisk-fredete-arkeologiske-kulturminner/#section1>

Riksantikvaren, «Hvilke oppgaver overføres?». 02.12.2019. <https://www.riksantikvaren.no/kf2020/om-kf2020/>

Riksantikvaren, «Kulturminner, kulturmiljøer og landskap. Planlegging etter plan- og bygningsloven». 2016.

Trondheim Bystyre, «Kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer 2013-2025».

Verneverdier:

Gravplassen. Verneplan for gravplass. Veileder. Gravplassrådgiveren 2018. Oppdragsgiver: Åse Skrøvset. https://d21dbafykdck9.cloudfront.net/1544528238/verneplan-for-gravplass-veileder-2018-09-18-til-web.pdf?fbclid=IwAR0OeCimd_amVRz7KpWARMW2HGagTwqSVGgOWzKx9GgxCHtLVHAsTxvEgrw

Sørmoen, Oddbjørn. «En levende kirkegård». I Kirkegården, et levende kulturminne, Oslo/Drangedal: AFRO i samarbeid med Norsk forening for kirkegårdskultur, 2005.

DEL2:

Kirkegårdshistorie og stilhistorie:

Bruun, Magne. «Hagekunst». Store norske leksikon. 03.08.2020. <https://snl.no/hagekunst>

Ekroll, Øystein. Her hviler ... Nidarosdomens gravsteinsutstilling. Trondheim: Nidaros Domkirkes Restaureringsarbeiders Forlag, 2001.

Elkjær, Karen. Verneverdier på kirkegården - et eksempelstudium av Lademoen kirkegård. Bachelor. NTNU. 2019.

Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet, «Endringer i gravferdsforskriften», 2012. 03.08.2020. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/endringer-i-gravferdsforskriften/id710993/>

Jørgensen, Karsten. «Kirkegården som speil for norsk landskapsarkitektur». Byggekunst 77, nr. 5 (1995): 286-292

Klingenberg, Helge. Gravminner gjennom tusen år. E-forlag, 2013.

Klingenberg, Helge. «Kirkegårdens historiske trekk» I Kirkegården, et levende kulturminne, redigert av Wefald, Aud, 19-43, Oslo/Drangedal: AFRO i samarbeid med Norsk forening for kirkegårdskultur, 2005

Rian, Øystein, «Eneveldet av 1660/1661», Norges historie. 03.08.2020. <https://www.norgeshistorie.no/enevelde/artikler/1230-eneveldet-av-1660-1661.html>

Sandmo, Erling, «Reformasjon og statskirke», Norges historie. 03.08.2020. <https://www.norgeshistorie.no/kirkestat/religion-og-verdensbilder/1110-reformasjon-og-statskirke.html>

Store norske leksikon. «Nybarokk». Fagkonsulent: Stephan Tschudi-Madsen. 03.08.2020. <https://snl.no/nybarokk>

Nedlagte kirkegårder

Bratberg, Terje. Trondheim byleksikon. Kunnskapsforlaget, 1996.

Kulturminnesøk. «Bratsberg gamle kirkested». <https://www.kulturminnesok.no/kart/?q=bratsberg%20gamle%20kirkested&am-county=&lokenk=location&am-lok=&am-lokdating=&am-lokconservation=&am-enk=&am->

enkdating=&am-enkconservation=&bm-county=&cp=1&bounds=63.348289094675835,10.450562238693237,63.3469656019624,10.452708005905151&zoom=18&id=b8cbfba3-6317-11eb-9df2-005056bf3d73

Riksantikvaren. Faglig program for middelalderarkeologi. Byer, sakrale steder, befestninger og borger. Riksantikvaren, 2015. <https://ra.brage.unit.no/ra-xmlui/handle/11250/279069>

WikiStrinda. «Bakke kirke». https://www.strindahistorielag.no/wiki/index.php/Bakke_kirke

Bilder:

Hilfling-Rasmussen. Marienborg. Ca. 1910-1920. CC BY-SA 4.0. Gunnerus – Spesialsamlinger. <https://ntnu.tind.io/record/96339#?c=0&m=0&s=0&cv=0&r=0&xywh=-1282%2C255%2C9147%2C4739>

Horneman, Johan Lebrecht. Vår Frue kirke og kirkegården sett fra Tordenskjoldsparken. Ukjent årstall. CC BY-SA 4.0. Gunnerus – Spesialsamlinger. <https://ntnu.tind.io/record/100363#?c=0&m=0&s=0&cv=0&r=0&xywh=-3581%2C1742%2C12013%2C6224>

Krum Hansen: Bakke gård og kirke, Trondheim. Ca. 1854. CC BY-SA 4.0. Gunnerus – Spesialsamlinger ved NTNU. <https://ntnu.tind.io/record/100442#?c=0&m=0&s=0&cv=3&r=0&xywh=-2621%2C-2522%2C13834%2C9954>

Olsen, Egil. Trondheim – panorama. Ca. 1880-1900. BY-SA 4.0. Gunnerus – Spesialsamlinger. <https://ntnu.tind.io/record/6199#?c=0&m=0&s=0&cv=0&r=0&xywh=-194%2C-175%2C3982%2C2794>

Ukjent fotograf: Giver: Hernes, Randi. Innherredsveien ved Lademoen park. Ca. 1905-1925. CC BY-SA 4.0. Gunnerus – Spesialsamlinger. <https://ntnu.tind.io/record/95565#?c=0&m=0&s=0&cv=0&r=0&xywh=-1220%2C-423%2C6255%2C3241>

Ukjent fotograf. Giver: Kjøsens: Elgeseter gate. ca. 1900. CC BY-SA 4.0. Gunnerus – Spesialsamlinger. <https://ntnu.tind.io/record/94916#?c=0&m=0&s=0&cv=0&r=0&xywh=-978%2C49%2C7372%2C3819>

Kart:

Kartverket: Søndre Trondhjems amt nr 5: Strindens Fougderie. Uf. Aa. 1704.

Kartverket: Søndre Trondhjems amt nr 58: Forsøg til Land-kaart over Strindens Præstgjeld. F. Gjervan. 1793.

Kartverket: Søndre Trondhjems amt nr 47: Situations Cart over Trondhiems Bye og Fæstninger. I. Eckleff. 1761.

Kartverket: Søndre Trondhjems amt nr 80: Plan af Trondhjem efter de seneste Omreguleringer. C. M. Tegner. 1842.

Kartverket (Den private Opmaalings lith. Anstalt. Kristiania): Søndre Trondhjems amt nr 112-2: Oversigtskart over Trondhjem - sør-vestlig del. Ukjent tegner. 1896.

Kartverket: Søndre Trondhjems amt nr 103-4: Oversigtskart over Trondhjem - nord-østlig del. Ukjent tegner. 1904.

Kartverket: Søndre Trondhjems amt nr 103-2: Oversigtskart over Trondhjem - sør-vestlig del. Ukjent tegner. 1904.

Symboler:

Klingenberg, Helge. Gravminner gjennom tusen år. E-forlag, 2013.

Gravminner i støpejern fra Trolle brug:

Trolle Brug. Trondhjem Mekaniske Verksteds avdeling for handelsstøpegods. Katalog over ovne, komfyrer, kokeindretninger, bryggepander, skibsovner, kokeovner, rør, takvinduer, feierdøre m. v. 1930. Tilgjengelig på Universitetsbiblioteket, Dora.

Gravminner i betong:

Klingenberg, Helge, Gravminner gjennom tusen år, E-forlag, 2013.

DEL 3:

Nidaros domkirkegård:

Brochmann, Odd; Tschudi-Madsen, Stephan; Storsletten, Ola: Nidarosdomen i Store norske leksikon på snl.no. 30.07.2020.

<https://snl.no/Nidarosdomen>

Christiansen, Per. Domkirkegården 1935 og 2019. Ukeadressa, 21. juni 2019.

Ekroll, Øystein. Her Hvilir ... Nidarosdomens gravsteinsutstilling. Trondheim: Nidaros Domkirkes Restaureringsarbei-

ders Forlag, 2001.

Kilde, Irvin. Kartlegging av grov og hul eik i Sør-Trøndelag 2010. Irvin Kilde Naturutredning rapport 2-2010. https://www.fylkesmannen.no/globalassets/fm-trondelag/bilder-fmtl/miljo-og-klima/naturmangfold/pa-og-un/eik_st_rapportik_low.pdf

Lokalhistoriewiki. «Domkirkegården, Trondheim». 30.07.2020. [https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Domkirke%C3%A5rden_\(Trondheim\)](https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Domkirke%C3%A5rden_(Trondheim))

Miljødirektoratet. «Miljøstatus kart». <https://miljoatlas.miljodirektoratet.no/MAKartWeb/KlientFull.htm?>

Nidarosdomen. «Olavsarven». 30.07.2020. <https://www.nidarosdomen.no/musikik-arkitektur-historie/olavsarven>

Trondheim kommune. «Nidaros domkirkegård», i Aktsomhetskart kulturminner. <https://kart5.nois.no/trondheim/Content/Main.aspx?layout=trondheim&map=aktsomhetskartkulturminner2&time=637321390802319841&vwr=asv>

Bilder:

Olsen, Erik. Domkirken i Trondhjem. 1878. CC BY 2.0. Trondheim byarkiv. Arkivreferanse: Tor.H41.B27.F2010.

Skappel, Vilhelm. Widerøe's flyveselskap og Polarfly A/S. Flyfoto: Domkirken. 08.07.1952. CC BY-SA 4.0. Gunnerus – Spesialsamlinger ved NTNU Universitetsbiblioteket. <https://ntnu.tind.io/record/79698#?c=0&m=0&s=0&cv=0&r=0&xywh=-2548%2C0%2C20613%2C10691>

Byneset:

Bratberg, Terje. «Historien fram til reformasjonen». I Fra Odin og Tor til St. Michaelskirken på Stein. Byneset Bygdebok. Bind IV. Trondheim: Byneset historielag, 2009.

Byneset historielag. «70-års jubileum for frigjøringen av Finnmark. Nedbrenning og evakuering fra Lebesby til Byneset». I Byneset historielag. Årshefte 2014.

Egge, Tore. «Byneset kirke», Norske kirker. <https://www.norske-kirker.net/home/trondelag/byneset-kirke/>

Gjønnnes, O.L., Indregård, Leif. St. Michaelskirken på Stein. Byneset kirkes 800-årige historie og menigheten. Trondheim: Byneset menighetsråd, 1977.

Klüwer, Lorentz Diderich. Norske Mindesmærker. 1823. https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2017040426003?page=17

Kviseth, Anna. «Et stykke krigshistorie». I Byneset historielag. Årshefte 2009.

Løvseth, Sivert. «Kirkegården». I Fra Odin og Tor til St. Michaelskirken på Stein. Byneset Bygdebok. Bind IV. Trondheim: Byneset historielag, 2009.

Løvseth, Sivert. «St. Michaelskirken etter reformasjonen». I Fra Odin og Tor til St. Michaelskirken på Stein. Byneset Bygdebok. Bind IV. Trondheim: Byneset historielag, 2009.

Miljødirektoratet. «Miljøstatus kart». <https://miljoatlas.miljodirektoratet.no/MAKartWeb/KlientFull.htm?>

Norge i bilder. <https://norgeibilder.no/>

NTNU Vitenskapsmuseet. Samlinger på nett. «Gravstein middelalder T19210». 03.08.2020. <https://collections.vm.ntnu.no/artefacts/30727-T19210>

Trondheim Bystyre, «Kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer 2013-2025».

Trondheim kommune. «Byneset kirke», i Aktsomhetskart kulturminner. <https://kart5.nois.no/trondheim/Content/Main.aspx?layout=trondheim&map=aktsomhetskartkulturminner2&time=637321390802319841&vwr=asv>

Bilder:

Monner, Lissa, NTNU Vitenskapsmuseet. Gravstein T4317. 19.07.2020. CC BY-SA 4.0. Vitenskapsmuseet. <https://collections.vm.ntnu.no/artefacts/4507-T4317>

Thomhav, C. Christensen. Byneset kirke. Udatert. CC BY. Riksantikvaren. [https://kulturminnebilder.ra.no/fotoweb/archives/5022-Foto-fri-bruk-\(CC-BY\)/RA1/RA1/Topnummer/T364_01/T364_01_0001.tif](https://kulturminnebilder.ra.no/fotoweb/archives/5022-Foto-fri-bruk-(CC-BY)/RA1/RA1/Topnummer/T364_01/T364_01_0001.tif).
info#c=%2Ffotoweb%2Farchives%2F5022-Foto-fri-bruk-%28CC-BY%29%2F%3Fq%3Dbyneset%2520kirke

Lade:

Bratberg, Terje. «Lade», «Lade kirke», «Lade kirkegård» Trondheim Byleksikon. Kunnskapsforlaget, 1996.

Miljødirektoratet. «Miljøstatus kart».
<https://miljoatlas.miljodirektoratet.no/MAKartWeb/KlientFull.htm?>

Norge i bilder.
<https://norgebilder.no/>

Rian, Johan B. «Kirke og folk». I Strinda bygdebok II. Trondheim: Strinda bygdekomite, 1947.

Riksantikvaren. «Lade kirkested», Kulturminnesøk.
<https://kulturminnesok.no/minne/?queryString=https%3A%2F%2Fdata.kulturminne.no%2Faskeladden%2Flokaltit%2F84881#hit1>

Trondheim Bystyre, «Kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer 2013-2025».

Trondheim kommune. «Lade kirke», i Aktsomhetskart kulturminner. <https://kart5.nois.no/trondheim/Content/Main.aspx?layout=trondheim&map=aktsomhetskartkulturminner2&time=637321390802319841&vwr=asv>

Bilder:

Røske, Anton. Lade kirke. 1933. CC BY-SA 4.0. Gunnerus – Spesialsamlinger ved NTNU Universitetsbiblioteket.
<https://ntnu.tind.io/record/107324#?c=0&m=0&s=0&cv=0&r=0&xywh=-911%2C-193%2C5278%2C2737>

Klæbu

Grendstad, Astrid, Braa, Lars, Grendstad, Nils, Grendstad, Martha, Gunnes, Asgeir, Solheim, Hans Henrik. Forslag til bevaringsplan for Klæbu gamle kirkegård. Klæbu historielag, 2014.

Kosberg, Per Ingmar. Omsorg i endring. Klæbu pleiehjem / Hallsetheimen 1917-1991. Klæbu historielag, 2014.

Nidaros Trøndelagen 16.10.1931

Svaan, Ole. «Kirkegården» i Klæbu kirke 200 år: 1790-1990. Klæbu menighetsråd, 1990.

Tulluan, Ola. Klæbuboka. Klæbu kommune, 1973. Revidert utgave 2009.

Ukjent fotograf. Klæbu kirke. Ca. 1870-1880. CC BY-SA 4.0. Gunnerus – Spesialsamlinger ved NTNU Universitetsbiblioteket. <https://ntnu.tind.io/record/89258#?c=0&m=0&s=0&cv=0&r=0&xywh=-1753%2C-1%2C6097%2C3159>

Unsmo, Eivind. Den rutete klæbuboka. UnsmosID, 2019.

Kirkesøk. «Klæbu kirke». <https://kirkesok.no/kirke/166200101>

Podcast: Historiske Trøndelag, sesong 2, episode 11: «Klæbu kirkegård»

Bilder:

Ukjent fotograf. Ekroll, Domkirkens Restaurering, (kjøpt på bruktbutikk i Oslo) 1999 Giver. Klæbu kirke. Ukjent årstall. CC BY-SA 4.0. Gunnerus – Spesialsamlinger ved NTNU Universitetsbiblioteket.
<https://ntnu.tind.io/record/92170#?c=0&m=0&s=0&cv=0&r=0&xywh=350%2C646%2C2645%2C1370>

Leinstrand:

Bratberg, Terje. «Leinstrand kirke» i Trondheim Byleksikon. Oslo: Kunnskapsforlaget, 1996.

Egge, Tore. «Leinstrand kirke», Norske kirker.
<https://www.norske-kirker.net/home/trondelag/leinstrand-kirke/>

Miljødirektoratet. «Miljøstatus kart».

<https://miljoatlas.miljodirektoratet.no/MAKartWeb/KlientFull.htm?>

Norge i bilder.

<https://norgeibilder.no/>

Riksantikvaren. «Leinstrand kirkested», Kulturminnesøk.

<https://kulturminnesok.no/minne/?queryString=https%3A%2F%2Fdata.kulturminne.no%2Faskeladden%2Flokaltet%2F84279>

Trondheim Bystyre, «Kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer 2013-2025».

Trondheim kommune. «Leinstrand kirke», i Aktsomhetskart kulturminner. <https://kart5.nois.no/trondheim/Content/Main.aspx?layout=trondheim&map=aktsomhetskartkulturminner2&time=637321390802319841&vwr=asv>

Trygve Vindspoll. Leinstrand kirke og Leinstrand sokn. Leinstrand menighetsråd, 1993.

Bilder:

Skappel, Vilhelm. Widerøes flyveselskap og Polarfly A/S. Flyfoto: Leinstrand kirke. 08.07.1952. CC BY-SA 4.0. Gunnerus – Spesialsamlinger ved NTNU Universitetsbiblioteket.

<https://ntnu.tind.io/record/79108#?c=0&m=0&s=0&cv=0&r=0&xywh=-1622%2C-81%2C11283%2C5852>

Bratsberg:

Egge, Tore. «Bratsberg kirke», Norske kirker.

<https://www.norske-kirker.net/home/trondelag/bratsberg-kirke/>

Klüwer, Lorentz Diderich. Norske Mindesmærker. 1823.

https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2017040426003?page=17

Miljødirektoratet. «Miljøstatus kart».

<https://miljoatlas.miljodirektoratet.no/MAKartWeb/KlientFull.htm?>

Norge i bilder.

<https://norgeibilder.no/>

Trondheim Bystyre, «Kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer 2013-2025».

Trondheim kommune. «Bratsberg kirke», i Aktsomhetskart kulturminner. <https://kart5.nois.no/trondheim/Content/Main.aspx?layout=trondheim&map=aktsomhetskartkulturminner2&time=637321390802319841&vwr=asv>

Bilder:

Ingelsrud, Rolf. Widerøes flyveselskap og Polarfly A/S. Flyfoto: Bratsberg kirke. 17.09.1953. CC BY-SA 4.0. Gunnerus – Spesialsamlinger ved NTNU Universitetsbiblioteket.

<https://ntnu.tind.io/record/79070#?c=0&m=0&s=0&cv=0&r=0&xywh=341%2C335%2C5379%2C2790>

Havstein:

Agraff. «Havstein kirkegård»

<https://agraff.no/portfolio/havstein-kirkegard/>

Andersen, Kjell, Fjelnseth, Arne, Simonsen, Fridtjof. «Havstein kirkegård». I Byåsminner. Årbok for Byåsen Historielag 2003.

Dietze-Schirdewahn, Annegreth, Lunde, Kirsten G. «Utformingen av de tyske krigskirkegårder i Norge». I Årbok Fortidsminneforeningen 2014.

Hage, «Havstein kirkegård Årets grønne park 2018». 27.09.2018. <http://www.bygg.no/hage/article/1368549>

Irgens, Anne K. «Havstein kirkegård». I Kirkegården nr. 3 – 2014.

<https://gravplasskultur.no/wp-content/uploads/2012/10/kirkegrden-3-2014.pdf>

Miljødirektoratet. «Miljøstatus kart».

<https://miljoatlas.miljodirektoratet.no/MAKartWeb/KlientFull.htm?>

Norge i bilder.

<https://norgeibilder.no/>

Rian, Johan B. «Kirkehuset. Det historiske perspektiv». I Havstein Kirke 1857-1957. Festskrift. Trondheim: Byåsen

Menighetsråd, 1957.

Simonsen, Fridtjof. «Havstein kirke 150 år». I Byåsminner. Årbok for Byåsen Historielag 2007.

Trondheim Bystyre, «Kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer 2013-2025».

Trondheim kommune. «Havstein kirke», i Aktsomhetskart kulturminner. <https://kart5.nois.no/trondheim/Content/Main.aspx?layout=trondheim&map=aktsomhetskartkulturminner2&time=637321390802319841&vwr=asv>

Wanvik, Helge. «Krigskirkegården». I Byåsminner. Årbok for Byåsen Historielag 2003.

Bilder:

Skappel, Vilhelm. Widerøes Flyveselskap og Polarfly A/S. 09.07.1952. CC BY-SA 4.0. Gunnerus – Spesialsamlinger ved NTNU Universitetsbiblioteket.

<https://ntnu.tind.io/record/78972#?c=0&m=0&s=0&cv=0&r=0&xywh=-3554%2C-1227%2C23994%2C12444>

Ilen:

Asplan viak. «Ilen kirkegård». 22.07.2020. <https://www.asplanviak.no/prosjekt/11860/>

Bratberg, Terje. «Ilen kirkegård», i Trondheim byleksikon. Oslo: Kunnskapsforlaget, 1996.

Danielsen, Rolf. Trondheims historie 997-1997 - Bind 4: En eksempelløs fremgang: 1880-1920. Oslo: Universitetsforlaget, 1997.

Fagernes, Anne Berit. «Ilen kirkegård tas i bruk igjen». NRK Trøndelag. 25.10.2000. <https://www.nrk.no/trondelag/ilen-kirkegard-tas-i-bruk-igjen-1.130105>

Miljødirektoratet. «Miljøstatus kart».

<https://miljoatlas.miljodirektoratet.no/MAKartWeb/KlientFull.htm?>

Norge i bilder.

<https://norgeibilder.no/>

Sletvold, Sverre. Ilen menighet 100 år 1879-1979. Trondheim: Ilen menighet, 1979.

Solberg, Helge, Arkitektur i 1000 år: Arkitekturguide for Trondheim. 2. utg. Trondheim: Trondhjems arkitektforening, 2009.

Trondhjems historiske forening. «Ilsviken gård». 22.07.2020. <https://trondjemshistoriske.no/plaketter/plaketteropp-satte/ilsviken-gard/>

Trondheim kommune. «Ilen kirke», i Aktsomhetskart kulturminner. <https://kart5.nois.no/trondheim/Content/Main.aspx?layout=trondheim&map=aktsomhetskartkulturminner2&time=637321390802319841&vwr=asv>

Bilder:

Ukjent, Widerøes Flyveselskap og Polarfly A/S. «Flyfoto: Ilsvika. 1936-1939. CC BY-SA 4.0. Gunnerus – Spesialsamlinger ved NTNU Universitetsbiblioteket.

<https://ntnu.tind.io/record/79553#?c=0&m=0&s=0&cv=0&r=0&xywh=-1312%2C-469%2C6442%2C3341>

Ranheim:

Hilfling-Rasmussen, Jens Carl Frederik. Ranheim gamle kirke. CC BY-SA 4.0. Gunnerus – Spesialsamlinger ved NTNU Universitetsbiblioteket. <https://ntnu.tind.io/record/96294#?c=0&m=0&s=0&cv=0&r=0&xywh=758%2C1855%2C4940%2C2562>

Miljødirektoratet. «Miljøstatus kart».

<https://miljoatlas.miljodirektoratet.no/MAKartWeb/KlientFull.htm?>

Norge i bilder.

<https://norgeibilder.no/>

Ukjent, Widerøes Flyveselskap og Polarfly A/S, Oslo. Flyfoto: Ranheim gamle fabrikk. CC BY-SA 4.0. Gunnerus – Spesialsamlinger ved NTNU Universitetsbiblioteket.

<https://ntnu.tind.io/record/79565#?c=0&m=0&s=0&cv=0&r=0&xywh=837%2C733%2C3542%2C1837>

Pedersen, Svein Erik. «Ranheim kapell 1898-1932». Årbok 2004 Ranheim bydels museums historielag (2004): 27-35.

Pedersen, Svein Erik. «Ranheim kirke – arkitektur og billedkunst». Årbok 2003 Ranheim bydels museums historielag (2003): 15-22.

<https://www.nb.no/items/0c1a814768c3323c58e06d9b7641795f?page=15&searchText=ranheim%C2%A8>

Trondheim Bystyre, «Kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer 2013-2025».

Trondheim kommune. «Ranheim kirke», i Aktsomhetskart kulturminner. <https://kart5.nois.no/trondheim/Content/Main.aspx?layout=trondheim&map=aktsomhetskartkulturminner2&time=637321390802319841&vwr=asv>

Bilder:

SKappel, Vilhelm. Widerøes Flyvesleskap A/S, Oslo. Flyfoto Ranheim. 27.06.1949. CC BY-SA 4.0. Gunnerus – Spesialsamlinger ved NTNU Universitetsbiblioteket.

<https://ntnu.tind.io/record/79571#?c=0&m=0&s=0&cv=0&r=0&xywh=-222%2C736%2C5101%2C2645>

Tilfredshet:

Bratberg, Terje. «Tilfredshet kirkegård», i Trondheim byleksikon. Oslo: Kunnskapsforlaget, 1996.

Gravplassforeningen. Norsk forening for gravplasskultur. «Historien. Norsk Likbrændingsforening – Norsk kremasjonsforening – Norsk Kremasjonsstiftelse». 30.07.2020.

<https://gravplasskultur.no/norsk-kremasjonsstiftelse/historien/?fbclid=IwAR1SfhVXpHihZ1aONsMwRei1S2RkVkaL1U7Nka37jZuillDFmZ-UVoRy1tu4>

Miljødirektoratet. «Miljøstatus kart».

<https://miljoatlas.miljodirektoratet.no/MAKartWeb/KlientFull.htm?>

Norge i bilder.

<https://norgeibilder.no/>

Strinda historielag. «Tilfredshet». 30.07.2020. <https://www.strindahistorielag.no/wiki/index.php/Tilfredshet>

Trondheim kommune. «Tilfredshet gravlund», i Aktsomhetskart kulturminner. <https://kart5.nois.no/trondheim/Content/Main.aspx?layout=trondheim&map=aktsomhetskartkulturminner2&time=637321390802319841&vwr=asv>

Bilder:

Olsen, Erik. Tilfredshet. 1902. CC BY-SA 4.0. Gunnerus – Spesialsamlinger ved NTNU Universitetsbiblioteket. <https://ntnu.tind.io/record/1314?ln=no#?c=0&m=0&s=0&cv=0&r=0&xywh=-2463%2C0%2C16622%2C8620>

Moholt:

Adresseavisen 27 Juni 1957 s. 14. Hentet 02.08.2020. https://www.flickr.com/photos/trondheim_byarkiv/47764388382/in/photolist-2fLLYzC-tTMWt6-S5RMEx-dWqg6C-rPro5z-qJNz9e-689aiC-ei5XGE-cXGVp7-2esq3Kn-N1xrEf-5bKUDG-2a8YL8v-q2WzzH-PAE4JA-6VsuU-6Vopav-bpu5LK-bpubPa-9bbFp2-dgWC8H-qMDcnz-5bKMPJ-ehZehx-2esq3Pa-TH7hTm-dS9t8e-dWjBHe-8jVtss-71BDin-bpucKM-9gCJ44-bpu8UZ-9bePFy-9bePNf-bpu4Xz-qXiPyc-bpu1Xv-bpu7VD-5bL3z5-bpu3MV-bpu6LK-bpu14t-bpueJB-bpuarD-qMDctg-dWjBLk-fKtKnG-ei5Xw3-ehZeJF

ArkitekturN. «Moholt krematorium». Hentet 9.juli 2020 fra <https://arkitektur-n.no/prosjekter/moholt-krematorium?cat=20>

Eggen, Thorleif. «Gravplassen på St. Hanshaugen ved Charlottenlund – minner fra frigjøringsvåren 1945». Strinda den gang da: årbok for Strinda historielag (2008): 48-58.

<https://www.nb.no/items/bf81e1fc88dd7fa8c8625373cb399b3a?page=49&searchText=strinda%20kirke>

Forbregd, Klaus. Jugoslavisk besøk på Moholt kirkegård. Juni 1958. CC BY-SA 4.0. Gunnerus – Spesialsamlinger ved NTNU Universitetsbiblioteket.

<https://ntnu.tind.io/record/83081#?c=0&m=0&s=0&cv=0&r=0&xywh=-809%2C316%2C4796%2C2487>

Lilleeng, Sverre. «Strinda kirke 100 år: Debatten om nytt kirkested». Kirken og vi, menighetsblad for Strinda og Berg. Nr. 4. (2000): <https://www.strindahistorielag.no/Wikibilder/Strinda-kirke-100aar-Sverre-Lilleeng-Menighetsblad-2000.pdf>

Miljødirektoratet. «Miljøstatus kart».

<https://miljoatlas.miljodirektoratet.no/MAKartWeb/KlientFull.htm?>

Norge i bilder.

<https://norgebilder.no/>

Osnes, H. og Strinda bygdebokkomité. Strinda bygdebok bind 3. Trondheim: Bygdebokkomitéen, 1948.

Riksantikvaren. «St Olavs hospital psykisk helsevern avd. Brøset». Hentet 09.07.2020 fra <https://www.kulturminnesok.no/minne/?queryString=https://data.kulturminne.no/askeladden/lokalitet/117673>

Trondheim kommune. «Moholt kirkegård», i Aktsomhetskart kulturminner. <https://kart5.nois.no/trondheim/Content/Main.aspx?layout=trondheim&map=aktsomhetskartkulturminner2&time=637321390802319841&vwr=asv>

Bilder:

Skappel, Vilhelm. Widerøes flyveselskap og Polarfly A/S. Flyfoto: Moholt – Dragvoll. 08.07.1952. CC BY-SA 4.0. Gunnerus – Spesialsamlinger ved NTNU Universitetsbiblioteket.

<https://ntnu.tind.io/record/79396#?c=0&m=0&s=0&cv=0&r=0&xywh=-708%2C-1%2C6405%2C3322>

Tiller:

Den norske kirke, Kirkelig fellesråd i Trondheim. «Tiller kirkegård – utvidelse». 11.06.2015.

<https://kirken.no/nb-NO/fellesrad/trondheim-kirkelige-fellesrad/gravplass--og-byggprosjekter/tiller-kirkegard---utvidelse/>

Egge, Tore. «Tiller kirke», Norske kirker.

<https://www.norske-kirker.net/home/trondelag/tiller-kirke/>

Miljødirektoratet. «Miljøstatus kart».

<https://miljoatlas.miljodirektoratet.no/MAKartWeb/KlientFull.htm?>

Norge i bilder.

<https://norgebilder.no/>

Skappel, Vilhelm. Flyfoto: Tiller kirke. 09.07.1952. CC BY-SA 4.0. Gunnerus – Spesialsamlinger ved NTNU Universitetsbiblioteket.

<https://ntnu.tind.io/record/78919#?c=0&m=0&s=0&cv=0&r=0&xywh=3096%2C2625%2C1147%2C595>

Stugu, Ola Svein. Trondheims historie 997-1997 - Bind 6: Kunnskapsbyen 1964-1997. Oslo: Universitetsforlaget, 1997.

Trondheim kommune. «Tiller kirke», i Aktsomhetskart kulturminner. <https://kart5.nois.no/trondheim/Content/Main.aspx?layout=trondheim&map=aktsomhetskartkulturminner2&time=637321390802319841&vwr=asv>

Bilder:

Skappel, Vilhelm. Widerøes flyveselskap og Polarfly A/S. Flyfoto: Tiller. 09.07.1952. CC BY-SA 4.0. Gunnerus – Spesialsamlinger ved NTNU Universitetsbiblioteket.

<https://ntnu.tind.io/record/79359#?c=0&m=0&s=0&cv=0&r=0&xywh=16%2C431%2C5473%2C2838>

Lademoen

Bratberg, Terje. «Eli kirkegård», i Trondheim byleksikon. Oslo: Kunnskapsforlaget, 1996.

Bratberg, Terje. «Lademoen kirkegård», i Trondheim byleksikon. Oslo: Kunnskapsforlaget, 1996.

Eggen, Thorleif. «Gravplassen på St. Hanshaugen ved Charlottenlund – minner fra frigjøringsvåren 1945». Strinda den gang da: årbok for Strinda historielag (2008): 48-58.

Elkjær, Karen. Verneverdier på kirkegården - et eksempelstudium av Lademoen kirkegård. Bachelor. NTNU. 2019.

Miljødirektoratet. «Miljøstatus kart».

<https://miljoatlas.miljodirektoratet.no/MAKartWeb/KlientFull.htm?>

Norge i bilder.

<https://norgebilder.no/>

Trondheim kommune. «Lademoen gravlund», i Aktsomhetskart kulturminner. <https://kart5.nois.no/trondheim/Content/Main.aspx?layout=trondheim&map=aktsomhetskartkulturminner2&time=637321390802319841&vwr=asv>

Øverland, Per. «Lademoen gravkapell», Historieglimt 110.

<https://lademoenhistorielag.com/Historieglimt%20110%20Lademoen%20gravkapell.pdf>

Bilder:

Skappel, Vilhelm. Widerøes flyveselskap og Polarfly A/S. Flyfoto: Gaden og Larsen A/S. 08.07.1952. CC BY-SA 4.0. Gunnerus – Spesialsamlinger ved NTNU Universitetsbiblioteket.

<https://ntnu.tind.io/record/79677#?c=0&m=0&s=0&cv=0&r=0&xywh=-4052%2C-1174%2C24047%2C12472>

Stavne

Strinda historielag. «Stavne skole». 12.04.2012.

https://www.strindahistorielag.no/wiki/index.php/Stavne_skole

Bergh, Sissel M. «Samisk kvensk minnesmerke. Stavne gravlund» 03.02.2017.

<http://einnsyn.tana.kommune.no/einnsynTana/RegistryEntry/ShowDocument?registryEntryId=109902&documentId=159058>

Miljødirektoratet. «Miljøstatus kart».

<https://miljoatlas.miljodirektoratet.no/MAKartWeb/KlientFull.htm?>

Norge i bilder.

<https://norgeibilder.no/>

Trondheim kommune. «Stavne gravlund», i Aktsomhetskart kulturminner. <https://kart5.nois.no/trondheim/Content/Main.aspx?layout=trondheim&map=aktsomhetskartkulturminner2&time=637321390802319841&vwr=asv>

Bilder:

Skappel, Vilhelm. Widerøes flyveselskap og Polarfly A/S. Flyfoto: Trondheim. 28.06.1949. CC BY-SA 4.0. Gunnerus – Spesialsamlinger ved NTNU Universitetsbiblioteket.

<https://ntnu.tind.io/record/79391#?c=0&m=0&s=0&cv=0&r=0&xywh=-376%2C689%2C8558%2C4438>

Heimdal

Bratberg, Terje. «Heimdal urnelund», i Trondheim byleksikon. Oslo: Kunnskapsforlaget, 1996.

Miljødirektoratet. «Miljøstatus kart».

<https://miljoatlas.miljodirektoratet.no/MAKartWeb/KlientFull.htm?>

Norge i bilder.

<https://norgeibilder.no/>

Skjånes, Arne (red). Tiller sokn – et jubileumsskrift. 1951. Trondheim: Tiller historielag, 2. opplag, 2000.

Trondheim kommune. «Heimdal kirke», i Aktsomhetskart kulturminner. <https://kart5.nois.no/trondheim/Content/Main.aspx?layout=trondheim&map=aktsomhetskartkulturminner2&time=637321390802319841&vwr=asv>

Wikipedia. «Heimdal urnelund». 03.09.2015.

https://no.wikipedia.org/wiki/Heimdal_urnelund

Bilder:

Forbregd, Klaus. Heimdal kirke. August 1961. CC BY-SA 4.0. Gunnerus – Spesialsamlinger ved NTNU Universitetsbiblioteket.

<https://ntnu.tind.io/record/80458#?c=0&m=0&s=0&cv=0&r=0&xywh=-1492%2C-1%2C6252%2C3243>

Leira:

Buhaug, Dag. Fra bedehus til kapell på Leira. Ved 100-årsmarkeringen 1999. Trondheim, 1999.

<https://www.nb.no/items/0313292eb85fc92bd3445b42e8d03164?page=0&searchText=leira>

Lokalhistoriewiki. «Bedehus». 03.04.2020.

<https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Bedehus>

Miljødirektoratet. «Miljøstatus kart».

<https://miljoatlas.miljodirektoratet.no/MAKartWeb/KlientFull.htm?>

Norge i bilder.

<https://norgeibilder.no/>

Norske Landskapsarkitekters forening. «Leira kirkegård». Hentet 02.08.2020.

<http://gammel.landskapsarkitektur.no/data/prosjekter/leira-kirkegard>

Trondheim kommune. «Leira kapell», i Aktsomhetskart kulturminner. <https://kart5.nois.no/trondheim/Content/Main.aspx?layout=trondheim&map=aktsomhetskartkulturminner2&time=637321390802319841&vwr=asv>

Saupstad:

Miljødirektoratet. «Miljøstatus kart».

<https://miljoatlas.miljodirektoratet.no/MAKartWeb/KlientFull.htm?>

Mosbakk, Odd Olav. «En drukningsulykke på Søbstad søndre. Sverres minnekilde». I Heimdal historielag. Årsskrift 2014. Trondheim: Heimdal Historielag, 2014.

Norge i bilder.

<https://norgebilder.no/>

Solberg, Helge, Suul, Torgeir. Arkitektur i 1000 år: en arkitekturguide for Trondheim. Trondheim: Trondhjems arkitektforening, 1999.

Stugu, Ola Svein. Trondheims historie 997-1997 - Bind 6: Kunnskapsbyen 1964-1997. Oslo: Universitetsforlaget, 1997.

Trondheim kommune. «Saupstad gravlund», i Aktsomhetskart kulturminner. <https://kart5.nois.no/trondheim/Content/Main.aspx?layout=trondheim&map=aktsomhetskartkulturminner2&time=637321390802319841&vwr=asv>

Charlottenlund:

Bratberg, Terje. «Charlottenlund kirke», i Trondheim byleksikon. Oslo: Kunnskapsforlaget, 1996.

Miljødirektoratet. «Miljøstatus kart».

<https://miljoatlas.miljodirektoratet.no/MAKartWeb/KlientFull.htm?>

Stugu, Ola Svein. Trondheims historie 997-1997 - Bind 6: Kunnskapsbyen 1964-1997. Oslo: Universitetsforlaget, 1997.

Trondheim kommune. «Charlottenlund gravlund», i Aktsomhetskart kulturminner. <https://kart5.nois.no/trondheim/Content/Main.aspx?layout=trondheim&map=aktsomhetskartkulturminner2&time=637321390802319841&vwr=asv>

WikiStrinda. «Charlottenlund gravlund». 10.07.2020. https://www.strindahistorielag.no/wiki/index.php/Charlottenlund_gravlund

